

PHD-ÉRTEKEZÉS

Zsoldos Ildikó

**Pártviszonyok és országgyűlési képviselő-választások Szabolcs
vármegyében 1905-1906-ban**

Miskolci Egyetem BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola

A Doktori Iskola vezetője: Dr. Kemény Gábor egyetemi tanár
Témavezető: Dr. Horváth Zita egyetemi adjunktus

Miskolc

2008

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	3
<i>A kutatás célja és módszerei</i>	3
<i>Az értekezés forrásbázisa</i>	12
I. A DUALIZMUS VÁLSÁGPERIÓDUSA	14
II. HATÓSÁGI VÁLASZTÁSI ELŐKÉSZÜLETEK	17
<i>Törvényi feltételek</i>	17
<i>A választói névjegyzék</i>	33
<i>Választási helyiségek</i>	39
<i>Biztonsági intézkedések</i>	41
III. PÁRTELŐKÉSZÜLETEK	46
<i>A dualizmus kori pártok jellemzői, a századelő országos pártviszonyai</i>	46
<i>Szabolcsi pártviszonyok (1905-1906)</i>	49
<i>Munkásmozgalom Szabolcsban (1905-1906)</i>	69
<i>A jelöltállítás</i>	80
IV. AZ 1905-ÖS, AZ 1906-OS VÁLASZTÁSOK ÉS GYŐZTESEIK	96
<i>A választások eredménye</i>	96
<i>Választási visszaélések</i>	103
<i>A győztes képviselők</i>	115
V. SZABOLCS VÁRMEGYE ELLENZÉKISÉGE AZ 1905-1906. ÉVI KORMÁNYZATI VÁLSÁG IDEJÉN	133
VI. A NŐK BEKAPCSOLÓDÁSA A „NEMZETI ELLENÁLLÁSBA”. A TULIPÁNOS MOZGALOM SZABOLCSBAN	156
<i>A kibontakozás</i>	156
<i>Az aktív időszak rendezvényei</i>	164
<i>A bomlási periódus</i>	172
ÖSSZEGZÉS	176
FELHASZNÁLT IRODALOM	183
FÜGGELÉK	187
RESÜMEE	195

BEVEZETÉS

A kutatás célja és módszerei

Szabolcs vármegye dualizmus kori pártviszonyainak és országgyűlési képviselő-választásainak története teljes mélységében még nincs feldolgozva. A disszertáció készítésekor azt a célt tűztem magam elé, hogy felvázoljam a szabolcsi pártviszonyok alakulását 1905-1906 folyamán, valamint képet nyújtsak az 1905-ös és az 1906-os országgyűlési képviselő-választások előkészületeiről, lebonyolításáról és eredményeiről. A téma fontosságát az adja meg, hogy az 1890-es évekre az 1867-es kiegyezéssel létrehozott Osztrák-Magyar Monarchiában a válság jelei mutatkoztak, s a politikai válság 1905-1906 folyamán kulminált. A kormányzati válság közvetlen kiváltó okaként az 1905-ös országgyűlési képviselő-választás eredményét jelölhetjük meg. Ez a parlamenti választás a korszak kuriózumának tekinthető, hiszen az egyetlen a dualizmus történetében, melyet országos szinten is az ellenzék nyert meg.

A téma speciális, helyileg behatárolható, de egyszersmind országos hatása, körülménye miatt mindeddig e kérdéskört csupán érintő tanulmányok, művek születtek. 1907-ben, az 1905-1906. évi kormányzati válság lezárulása után Inczedy Lajosnak, Szabolcs vármegye főlevéltárnokának tollából született meg *Az alkotmányvédelem Szabolcs vármegyében. 1905-1906* című munka¹. Az 1993-ban megjelent Szabolcs-Szatmár-Bereg megye történelmét átfogó monográfiában Czövek István professzor a dualizmus időszakáról a mű jellegének megfelelően csak nagyvonalakban vázolta fel a politikai viszonyokat.² 1994-ben Takács Péter tanulmánya adalékokkal szolgált a dualizmus kori parlamenti választások társadalmi háttéréhez³, 1995-ben Margócsy József összeállította a nyíregyházi parlamenti képviselők életrajzeit⁴, 1997-ben pedig Cieger András a Bereg megyei politikai elit prozopográfiai (kollektív életrajzi elemzés) vizsgálata kapcsán néhány szabolcsi képviselőt is megemlített⁵. 1998-ban a kisvárdai kerület választásairól és képviselőiről írt közleményt Néző István.⁶ Szilágyi László pedig a *Parlamenti képviselők és választóik a dualizmus kori Szabolcs*

¹ Inczedy Lajos: *Az alkotmányvédelem Szabolcs vármegyében. 1905-1906.* Nyíregyháza, 1907. (a továbbiakban: Inczedy, 1907.)

² Czövek István: *Az önkényuralom és a dualizmus kora.* In: Cservényák László (szerk.): *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye monográfiája. I.* Nyíregyháza, 1993. (a továbbiakban: Czövek, 1993.)

³ Takács Péter: *Adalékok a dualizmus kori választások Szabolcs megyei társadalmi háttéréhez.* In: Vinnai Győző (szerk.): *Tanulmányok választásokról és önkormányzatokról Szabolcsban (1848-1948).* Nyíregyháza, 1994.

⁴ Margócsy József: *Nyíregyháza nemzet – ill. országgyűlési képviselői 1848-1944 között.* In: Nagy Ferenc (szerk.): *Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári évkönyv XI.* Nyíregyháza, 1995. (a továbbiakban: Margócsy, 1995.)

⁵ Cieger András: *A Bereg megyei politikai elit a dualizmus időszakában.* In: Nagy Ferenc (szerk.): *Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári évkönyv XII.* Nyíregyháza, 1997. (a továbbiakban: Cieger, 1997.)

⁶ Néző István: *Országgyűlési képviselők a kisvárdai kerületben 1844-1944 között.* In: *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* 1998/4. (a továbbiakban: Néző, 1998.)

vármegyében című monográfiájával alapozta meg a további kutatásokat⁷, amely azonban átfogó jellegéből adódóan nem fektet kellő hangsúlyt az 1905-ös országgyűlési képviselőválasztásra, s az annak eredményeként kibontakozó kormányzati válságra, csak esetlegesen foglalkozik vele, s nem vizsgálja ezen időszak levéltári forrásait sem. Ezért éreztem szükségesnek a problémakör mélyebb, árnyaltabb bemutatását a primer forrásokhoz visszanyúlva.

A munka újszerűségét jelentik az eddig nem publikált források, melyek arra hivatottak, hogy eddigi ismereteinket a századforduló Szabolcsáról kiegészítsék, és új megközelítésekkel bővítsék. A disszertáció készítése során egyik fő törekvésem az volt, hogy ne csupán a két választási aktushoz kapcsolódó események politikatörténeti leírására kerüljön sor, hanem az események mögött álló politikusi elit akaratnyilvánítási, emberi szándékát is bemutassam, rávilágítsak az országos és a vidéki politika kapcsolódására (gondolok itt például Kossuth Ferenc vagy báró Bánffy Dezső és a megye kapcsolatára, a Meskó család és Irányi Dániel közötti rokoni szálakra, gróf Andrássy Gyula szabolcsi kontaktusaira stb.), feltárjam a családi nexusnak a politikában érzékelhető, tetten érhető hatásait.

A téma feldolgozásakor nem a hagyományos politikatörténeti megközelítést, hanem a politikatörténet legújabb módszereit kívántam alkalmazni. Az 1970-es, 1980-as évektől egyre gyakrabban beszéltek a „new history”, azaz az „új történet”, az „új történetírás” jelenségéről. A magát új történetiként azonosító vagy mások által így számon tartott történetírói törekvések országoként igen tág tematikai keretek között mozogtak. Az „új történetírás” definíciós ismérveit Gyáni Gábor *Az „új történetírás” jelensége* című munkájában a következőkben összegezte. 1. Az ide sorolható munkák anyagukat analitikusan (nem pedig narratív módon) közelítik meg. 2. Problémafelvetéseik fókuszában az emberi lét anyagi alapjai – feltételei, elsősorban a demográfiai, a földrajzi, az ökológiai és a gazdasági struktúrák állnak. Sajátos vonás a társadalomtörténeti tematika, melynek keretében a nemzet szintje alatti integrációs-intézményes formák, valamint a társadalmi folyamatok és mozgalmak (földrajzi – szociális mobilitás, a státusz, a pozíció, a hatalom, a politikai mobilizáció) vizsgálatára helyeződik a súly. Megjelenik az igény egy új típusú kulturális társadalomtörténeti szemléletmódra, amely a népi, a nem legitim (gyakorta artikulálatlan) világkép és szokásrend, tágabban pedig az értékek, a szimbólumok, viselkedési rituálék kutatását ambicionálja. 3. Hangsúlyozni kell ezen új irányzatok populista beállítottságát, tehát figyelmük leginkább a tömegekre, a politikai hatalom sáncain kívüliekre irányul. 4. Kiemelendő az „új történet” inter- vagy

---

⁷ Szilágyi László: *A „kuruc vármegye”*. Parlamenti képviselők és választóik a dualizmus kori Szabolcs vármegyében. Örökségünk Kiadó, Nyíregyháza, 2006. (a továbbiakban: Szilágyi, 2006.)

multidiszciplinaritása, azaz a kutatók alkalmazzák a társadalomtudományokban, főként a közgazdaságtanban, a szociológiában, a pszichológiában, a matematikai statisztikában, a politológiában használt koncepciókat és módszereket. 5. E kutatási stílus gyakori velejárója a kvantifikáció valamilyen formájának és szintjének használata, a kérdések számszerű vizsgálatának kidomborítása. 6. Egyik módszertani talpköve pedig az összehasonlítás.⁸

A hazai történetírásban meglehetősen sokáig a politikatörténet primátusa volt jellemző. A magyar társadalomtörténet-írás történetét, és azon belül a társadalomtörténet irányzatait Csíki Tamás, Halmos Károly és Tóth Árpád tekintették át nagy ívű tanulmányukban.⁹ A politikai társadalomtörténet-írás alakulásával – mely Magyarországon még csak kevéssé indult meg – Szabó Dániel foglalkozott.¹⁰

Az új politikai társadalomtörténet kifejezés alatt országonként mást értettek. A *Geschichte und Gesellschaft* (Történelem és társadalom) című folyóirat tizenötödik évfolyamának második füzeté 1989-ben politikai társadalomtörténet 1867-1945 címmel jelent meg. A politikatörténetnek a társadalomtörténettel való ötvözése nem volt új gondolat. A társadalomtörténet és a társadalom története közötti különbség már a folyóirat megindításakor megfogalmazódott, magában foglalva a múltbeli politikai jelenségek vizsgálatát is. Visszaulva mintegy a sokak által totális történetnek, totális történetírásnak nevezett kísérletekre, melyek alapvető munkájaként tartják számon Jürgen Kocka 1973-ban kiadott első világháborús művét, vagy Zeldin Franciaország történetét.

A brit Theodore Zeldin 1976-os *Társadalomtörténet és totális történet* című tanulmányában a történelmi szakma és a történelmi kutatás és ábrázolás túlzottan diszciplinákra bontása ellen foglalt állást. Leszögezte: „Magán a történetírásán belül a társadalomtörténezsnek megszokottan a legnyitottabbak a társadalomtudományi gondolatok iránt, jóllehet ma már ez alig érvényes. Létezik már ’új’ politikai történetírás, amelyik van annyira kvantitatív és társadalmi orientáltságú, mint a történetírás bármely más formája...”¹¹

A fiatalabb és újjító nyugatnémet történelemszemlédek prominensei között számon tartott Kocka historiográfiai törekvése arra példa, hogyan egyeztethető össze az angolszász szcientizmus a hagyományos német elméletiséggel. A német társadalomtudományi

⁸ Gyáni Gábor: Az „új történetírás” jelensége. In: *Világtörténet* 1986/ 3-4. 3-4.

⁹ Csíki Tamás – Halmos Károly – Tóth Árpád: A magyar társadalomtörténet-írás története a kezdetektől napjainkig. In: Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe. Hagyományok, irányzatok, módszerek.* Osiris Kiadó, Bp., 2003.

¹⁰ Szabó Dániel: Politikai társadalomtörténet – a politikai társadalomtörténete. In: Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe. Hagyományok, irányzatok, módszerek.* Osiris Kiadó, Bp., 2003. (a továbbiakban: Szabó, 2003.)

¹¹Zeldin, Theodore: *Társadalomtörténet és totális történet.* In: *Világtörténet* 1986/ 3-4. 46. Az idézetet Szabó Dániel is közli: Szabó, 2003. 371.

irányzatnak köszönhetően a történelemben a gazdasági és társadalmi folyamatok analitikus elemzése kapott fő hangsúlyt, előtérbe kerültek a gazdasági változás, a népességnövekedés, a szociális egyenlőtlenség, a társadalmi mobilitás és a választási magatartás kérdései.¹²

A francia történetírás új irányairól szólva a politikatörténethez való visszatérésről Le Goff úgy fogalmazott, hogy „egy új politikatörténet-írásról van már szó, amely nem a 'politika', hanem a 'politikum' történetére koncentrál. Ez nem veszíti szem elől sem a gazdasági hatalmat, sem a társadalmi presztízst. A megújult politikatörténet különösen figyelmet kell hogy szenteljen a hatalom szimbolikus elemeinek. Ez a megújult és kibővült politikatörténet-írás interdiszciplináris összefüggésben tárgyalja a hatalom reprezentációjának hatásait kifejező új dokumentumokat: ikonográfiai emlékeket, rítusokat, liturgiákat stb.”¹³

A politikai társadalomtörténet-írás alakulása szoros kapcsolatban áll a politikatudományi kutatások fejlődésével és a politikai szociológia alakulásával. Érdeemes megemlíteni Seymour Martin Lipsetnek a *Homo politicus* című munkájában meghatározott politikai szociológia témáit (a szavazást, a politikai mozgalmakat, a bürokrácia sajátos politikáját, a civil szervezeteket, ezek belső kormányzatát, valamint a társadalmi intézmények integratív funkcióit), amelyeknek elemzése szükséges a politika, s a politika társadalmi alapjainak megértéséhez.¹⁴ Szabó Dániel szerint a társadalom és a politika kapcsolata kétféleképpen közelíthető meg. Egyfelől vizsgálható az, hogy a politikai szféra hogyan befolyásolta a társadalom strukturálódását, stratifikációját. Másfelől elemezhető a politikai magatartás társadalmi megalapozottsága, s ehhez kapcsolódóan a politikai elit összetétele és döntési mechanizmusa is. A politikai választások, a korlátozott választójogosultság időszakában a választójogosultak társadalmi összetételének és politikai döntéshozatali mechanizmusainak a vizsgálata a leggyakoribb a politikai társadalomtörténet területén. Szabó azon a véleményen van, hogy bizonyos fokig a politikai társadalomtörténet témaköréhez tartozhat a társadalom szerveződésének, egyesületi struktúrájának vizsgálata is.¹⁵

Metodológiai célkitűzésem a disszertáció készítésekor: kísérlettel arra, hogy a fentebb felsorakoztatott módszerek hogyan adaptálhatóak egy régióra, egy megyére, ennek egy konkrét időszakára.

A dualizmus kori pártviszonyok és országgyűlési képviselő-választások mélyebb, a politikai társadalomtörténet módszereit alkalmazó vizsgálata tulajdonképpen csak néhány évtizede indult meg. Az ezt megelőző időkből meg kell említeni Harrer Ferenc 1905-ös

¹² Kocka, Jürgen: Elméletek és kvantifikáció a történetírásban. In: Világtörténet 1986/ 3-4.

¹³ Szabó, 2003. 372.

¹⁴ Lipset, Seymour Martin: *Homo politicus*. A politika társadalmi alapjai. Osiris Kiadó. Bp., 1995.

¹⁵ Szabó, 2003. 373.

munkáját, mely a választások törvényi feltételeinek taglalását tartalmazza.¹⁶ A két világháború közötti időkben figyelmet érdemel Rudai Rezsőnek *A politikai ideológia, pártszerkezet, hivatás és életkor szerepe a magyar képviselőház és a pártok életében (1861-1935)* című munkája¹⁷, amelyről megoszlanak a vélemények. Pap József szerint a máig az egyik legjobban használható elemzés¹⁸, Cieger András viszont részben elavultnak és pontatlannak titulálja¹⁹.

A polgári pártok programjait Mérei Gyula gyűjtötte össze és adta ki, először 1934-ben, majd 1971-ben. Ezt 2003-ban Pölöskei Ferenc egészítette ki.²⁰ Jónás Károly *Pártpanoptikum – 35 választás, 256 párt – Magyarországon* című dokumentumgyűjteménye, melyben helyet kapnak a századelőn működő pártok adatai is, 1990-ben látott napvilágot.²¹ A dualizmus kori Magyarország meghatározó pártjainak monografikus feldolgozása azonban még várat magára. Megalapozó munkák Dolmányos Istvánnak *A magyar parlamenti ellenzék történetéből (1901-1904)* és *A koalíció az 1905-1906. évi kormányzati válság idején* című könyvei.²²

Gerő András és Szabó Dániel kutatásai jelentik a mérföldkövet. Ki kell emelni Gerőnek *Az elsöprő kisebbség* című munkáját²³, Szabónak az 1977-ben publikált tanulmányát a Néppárt megalakulásáról, melyet egy évvel később *A Néppárt az 1896. évi országgyűlési választásokon* című követett, majd 1992-ben *A magyar társadalom politikai szerveződése a dualizmus korában*.²⁴ Ez utóbbiban határozta meg a dualizmus kori pártfogalmat, a pártrendszer frontvonalait, jellemzőit. Kutatási eredményeinek szintéziseként jelent meg 1999-ben a *Parlamentarizmus Magyarországon (1867-1944)* című monográfia²⁵, melyet Boros Zsuzsannával közösen írt. Figyelemre méltó Zsuppán Ferenc Tibornak *A fegyveres erők és a parlamenti választások Magyarországon (1867-1914)*²⁶, továbbá Varga Lajosnak az

---

¹⁶ Harrer Ferenc: A parlamenti választói jog terjedelme a nagyobb európai államokban. Bp., 1905. (a továbbiakban: Harrer, 1905.)

¹⁷ Rudai Rezső: A politikai ideológia, pártszerkezet, hivatás és életkor szerepe a magyar képviselőház és a pártok életében (1861-1935). Bp., 1936.

¹⁸ Pap József: „Két választás Magyarországon”. In: Aetas 2007/1.

¹⁹Cieger, 1997. 232.

²⁰Mérei Gyula (összeállította és sajtó alá rendezte): A magyar polgári pártok programjai (1867-1918). Akadémiai Kiadó, Bp., 1934., 1971. (a továbbiakban: Mérei, 1971.); Mérei Gyula – Pölöskei Ferenc (szerk.): Magyarországi pártprogramok 1867-1919. Eötvös Kiadó, Bp., 2003.

²¹ Jónás Károly: Pártpanoptikum – 35 választás, 256 párt – Magyarországon. Bp., 1990.

²² Dolmányos István: A magyar parlamenti ellenzék történetéből (1901-1904). Akadémiai Kiadó, Bp., 1963. (a továbbiakban: Dolmányos, 1963.); Dolmányos István: A koalíció az 1905-1906. évi kormányzati válság idején. Akadémiai Kiadó, Bp., 1976. (a továbbiakban: Dolmányos, 1976.)

²³ Gerő András: Az elsöprő kisebbség. Bp., 1988. (a továbbiakban: Gerő, 1988.)

²⁴ Szabó Dániel: A Néppárt megalakulása. In: Történelmi Szemle 1977/2.; Szabó Dániel: A Néppárt az 1896. évi országgyűlési választásokon. In: Századok 1978/4.; Szabó Dániel: A magyar társadalom politikai szerveződése a dualizmus korában. In: Történelmi Szemle 1992/3-4. (a továbbiakban: Szabó, 1992.)

²⁵ Boros Zsuzsanna - Szabó Dániel: Parlamentarizmus Magyarországon 1867-1944. Korona Kiadó, Bp., 1999. (a továbbiakban: Szabó, 1999.)

²⁶ Zsuppán Ferenc Tibor: A fegyveres erők és a parlamenti választások Magyarországon (1867-1914). In: Történelmi Szemle 1989/1-2. (a továbbiakban: Zsuppán, 1989.)

Országgyűlési választások a dualizmus korában című tanulmánya²⁷, Koroknai Ákosnak pedig a választási statisztikák és választói névjegyzékek elemzésére tett kísérlete²⁸. Választójogi problémákat feszeget Szabó P. Csaba *A századelő magyar választási rendszerének problémája* című munkája²⁹.

A disszertáció első fejezetének – mely a dualizmus válságának okait fejtegeti – voltaképpen az a feladata, hogy egy átfogó képet fessen a XIX-XX. század fordulójára jellemző magyar belpolitikai helyzetről. A dualizmus válságperiódusának politikatörténeti rajza számos át- és újraértékelésen ment keresztül, hiszen az Osztrák-Magyar Monarchia széthullását gyors egymásutánban követő politikai rendszerek mindig a maguk arculatának megfelelően alakították. Ezek az át- és újraértékelések így érintették a kormány és a parlamenti ellenzék politikáját, a századfordulón jelentkező ellenzéki pártok és irányzatok, valamint a különböző politikai csoportosulások vezetőinek megítélését is.

Már a XX. század elején alakult Társadalomtudományi Társaság, illetve folyóirata, a Huszadik Század is foglalkozott a századforduló Magyarországgal. Az elsősorban szociológusokból szerveződött társaságot azonban a forradalmak szétszórták, s tagjai elvesztették korábbi intenzív kapcsolatukat a történetírással.

Szaktörténésztől, nevezetesen Szekfű Gyulától, a bécsi udvari levéltár tisztviselőjétől 1920-ban látott napvilágot az első jelentős opus, a *Három nemzedék*.³⁰ Ez a nagy ívű politikatörténeti esszé a magyar historiográfia egyik legnagyobb polémiákat kiváltó alkotásává vált. A dualizmus válságával *A végkifejlés felé* című fejezet foglalkozik. Szekfű szerint a bukáshoz vezető utat a liberális reformerek, a polgári radikálisok, és a szocialisták nyitották meg.

A két világháború között a dualizmus időszakával foglalkozó politikusok, publicisták és történészek többségükben csatlakoztak Szekfű véleményéhez. A szerzők közül említésre méltó a Magyar Nemzet alapító főszerkesztője, Pethő Sándor³¹, valamint a politikus és történetíró Gratz Gusztáv, aki *A dualizmus kora. A mai Magyarország kialakulásának története I-II.* címmel készítette el szintézisét³². Mindketten liberális felfogásban eszményítik

---

²⁷ Varga Lajos: Országgyűlési választások a dualizmus korában. In: Földes György - Hubai László (szerk.): Parlamenti választások Magyarországon 1920-1998. Napvilág Kiadó, Bp., 1999. (a továbbiakban: Varga, 1999.)

²⁸ Koroknai Ákos: Az 1896. évi választások Délkelet-Dunántúlon. (Módszertani kísérlet a választási statisztikák és a választói névjegyzékek elemzésére). In: Baranyai Helytörténetírás 1983-1984. Pécs, 1985. (a továbbiakban: Koroknai, 1985.)

²⁹ Szabó P. Csaba: A századelő magyar választási rendszerének néhány problémája. In: Aetas – Acta Invenum 1986. Különszám (a továbbiakban: Szabó P., 1986.)

³⁰ Szekfű Gyula: Három nemzedék. Bp., 1920.

³¹ Pethő Sándor: Világostól Trianonig. Magyarország története 1867-1918. Bp., 1925.

³² Gratz Gusztáv: A dualizmus kora. I-II. Bp., 1934., reprint 1992. (a továbbiakban: Gratz, 1992.)

a dualizmust, és keresik azokat a külső okokat, tulajdonképpen mentségeket, amelyek a rezsím szerintük nem szükségszerű bukását okozták. Gratz elfogultságoktól nem mentes kétkötetes munkája máig használható, s elismerést érdemel, hiszen korismerete, jellemzése és adatai pontosak, jól tájékoztatóak.

A dogmatizmussal jellemezhető 1950-es éveket követően a torzításokat a valóság bemutatására való törekvés váltotta fel. Korlátozott mértékben ugyan, de visszaállították a történettudomány önállóságát. A diszciplína művelőitől ezentúl azt várták, hogy tárgyyszerűen vizsgálják a jelenkori társadalmi viszonyok kialakulásához vezető folyamatokat. A történészek kreativitása szabadon érvényesülhetett, ha következtetések nem cáfolták a deklarált ideológiai és politikai alapelveket, ám ezután is számolni kellett az öncenzúra következményeivel és a párt- és munkásmozgalom történetírás régi beidegződéseivel.

Horváth Zoltán, a szociáldemokrata újságíró és történész 1961-ben megjelent *Magyar századforduló. A második reformnemzedék története 1896-1914* című könyvéből a Társadalomtudományi Társaság felfogásához közel álló vélemény rajzolódik ki, mindenekelőtt az, hogy az új Magyarország megteremtése a szociáldemokratáktól, a polgári radikálisoktól várható. A dualizmus bukásáért felelőssé teszi és elmarasztalja mind a parlamenti ellenzéket, mind az őket szétverő Tisza István miniszterelnököt és kormányát.³³ Pölöskei Ferenc értékelése szerint Horváth Zoltán munkája túlmutatott ugyan az 1945 után elterjedt dogmatizmuson, ám a „haladás” és a „reakció” fogalompárjának továbbélése a történeti gondolkodásban részben az ő egysíkú dualizmusképéből táplálkozott.³⁴

Az 1960-as években fellendült a dualizmus válságperiódusának leginkább Dolmányos István, Hanák Péter, Pölöskei Ferenc nevével fémjelvezhető kutatása. Dolmányos 1963-ban kiadott, *A magyar parlamenti ellenzék történetéből (1901-1904)* című munkájának megírásakor kettős célt fogalmazott meg. A marxista történetírás elsőrendű feladata (azaz feltárni a demokratikus népmozgalmak történetét) mellett részletesen megírni „a polgári-földesúri pártok és csoportok fejlődésrajzát”, elvégezni az uralkodó osztályok belső politikai életének vizsgálatát, elkészíteni az ún. hivatalos politika históriáját.³⁵ Bár e hézagpótló műre a marxista történelemfelfogás rányomta bélyegét, fontos hangsúlyozni a felhasznált forrásbázis és az ezekből levont konklúziók jelentőségét. Az általam vizsgált időszak megalapozó munkájaként értékelhető az 1976-os folytatás is, *A koalíció az 1905-1906. évi kormányzati válság idején* című monográfia. Ezekben Dolmányosnál tulajdonképpen fellelhető az az öt fő

³³ Horváth Zoltán: *Magyar századforduló. A második reformnemzedék története 1896-1914*. Bp., 1961.

³⁴ Pölöskei Ferenc: *A dualizmus válságperiódusa (1890-1918)*. In: Gergely András (szerk.): *Magyarország története a 19. században*. Osiris Kiadó, Bp., 2005. (a továbbiakban: Pölöskei, 2005.)

³⁵ Dolmányos, 1963. 5.

terület, melyek Hanáknál és Pölöskeinél a dualizmus válságának okfejtése kapcsán megjelölésre kerülnek. Mindannyian egyetértenek abban, hogy ennek a problémahalmaznak volt a következménye az 1905-1906-os kormányzati válság, melynek közvetlen kiváltó okaként az 1905-ös országgyűlési képviselő-választások eredménye jelölhető meg.

Az értekezés második és harmadik egységében az országgyűlési képviselő-választások előkészületeit teszem vizsgálat tárgyává. Az adott kérdést két fő szempontból közelítem meg: a hatóságok részéről tett előkészületek és a pártok tevékenysége szempontjából. Az 1905-ös és az 1906-os országgyűlési képviselő-választások törvényi feltételeit a korszak európai választási rendszerébe ágyazva vizsgálom, hiszen egy ország politikai rendszerének értékét, minőségét nagymértékben meghatározza választási szisztémája, vagy annak hiánya. A szavazás módja, a választójog egyenlő vagy egyenlőtlen, közvetlen vagy közvetett, cenzusos vagy általános volta behatárolja egy adott állam politikai kultúráját. Fontos a választási előkészületek kapcsán is a szimbolikus politizálás vizsgálata, fel kell térképezni a helyi hatalom reprezentációjának sajátosságait, eszközeit, a szimbólumokat, a gesztusokat, mint a politikai mentalitás, illetve a közösségteremtés kifejezőjét. Vizsgálom a kampányok elemzésekor, hogy milyen rítusai voltak a mozgósításnak, s ezek mennyiben tekinthetők hagyományos, rendies rítusoknak, vagy esetleg modernebb eszközök, elemek is alkalmazásra kerültek. A jelöltállítás mechanizmusának górcső alá vétele során választ keresek arra, hogy az 1905-ös szabolcsi választásoknál milyen tényezők befolyásolták a jelölést.

A továbbiakban a választási aktust járom körül, s kísérletet teszek az 1905-ben elkövetett választási visszaélések feltérképezésére. Szabó Dániel a polgári kori választások politikatudományi elemzéseivel foglalkozva megállapította, hogy ezekben két elmélet uralkodik a választói magatartásról. „Az egyik szerint a választások lehetőséget nyújtanak a társadalmi csoportok számára, hogy békésen oldják fel konfliktusaikat, hogy kiegyezve érvényesítsék szemben álló érdekeiket.”³⁶ E szerint tehát a választók racionálisan döntenek, választanak a különböző pártok által nyújtott alternatívák között. A másik elmélet szerint „a választások alapvetően szimbolikus jellegűek, a demokrácia szekuláris rítusai, amelyek lehetővé teszik az állampolgárok számára, hogy az ország kormányzata részeseinek tekintsék magukat”³⁷. Létezik olyan álláspont is, amely feloldva a két teória ellentmondását, azt állítja, hogy a választói döntés nem az egyes pártprogramok közötti tudatos döntés, hanem a választópolgárok helyzetükkel és az előző kormánnyal való elégedetlenségének (protest-szavazás) vagy éppen elégedettségének tükröződése. Az 1905-ös és 1906-os szabolcsi

---

³⁶ Szabó, 2003. 375.

³⁷Uo.

országgyűlési képviselő-választások kapcsán fel kell tenni a kérdést: mi határozta meg a választói magatartást vagy minek volt ebben meghatározó szerepe (társadalmi [osztály]helyzet; politikai intézményrendszer; hagyományok, szokások, választói rítusok, mentalitások továbbélése, jelöltek ismertsége; pártok programjai közötti "racionális" választás vagy protest-szavazás).

A választók társadalmi összetételének vizsgálatát célzó törekvéseimet korlátozta az a sajnálatos körülmény, hogy az 1905-ös választói névjegyzékek csupán Nyíregyházára vonatkozóan állnak rendelkezésre, s ugyanez a helyzet a választási jegyzőkönyvekkel is.³⁸ 1905-ben azonban Nyíregyházán a függetlenségi párti dr. Meskó Lászlóval szemben csupán két komolynak nem nevezhető ellenfél állt, a kormánypárt pedig nem indított jelöltet. Igazán jelentőséggel a kisvárdai és a nyírbátori választókerület szavazóinak társadalmi összetétele és annak vizsgálata bírt volna, hogy ennek volt-e szerepe a választói-politikai magatartásban.

A győztes képviselőket a prozopográfiai vizsgálatoknál alkalmazott komparatív módszerrel elemzem – mely az „új történetiként” aposztrofált történetírás egyik módszertani talpköve – származásuk, családi nexusaik, életkoruk, a vármegyéhez, illetve annak régiójához való kötődésük, karrierútjuk (polgári/polgárosodó karrierminták, a nemesi, polgári származásúak aránya; bürokratizáció, a társadalmi-egzisztenciális önállóság vagy az államtól való függőség problémája, az állami fizetés és a saját jövedelem aránya), végül választóik iránti politikai elkötelezettségük alapján. Ennek elkészítéséhez levéltári forrásokat, a megyei sajtót, helytörténeti munkákat, illetve adattárakat használok fel.

A disszertáció ötödik fejezete Szabolcs vármegyének az 1905-ös országgyűlési képviselő-választások eredményeképpen kialakult kormányzati válság idején tanúsított ellenzéki magatartását, s a szabolcsi képviselőknek a rezisztenciában való szerepvállalását mutatja be, elhelyezve a szabolcsi „nemzeti ellenállást” az országos mozgalomban.

A munka újszerűségéhez járul hozzá az utolsó egységben helyet kapó szabolcsi tulipán mozgalom vizsgálata, melynek kibontakozása a politikai válsághoz szorosan kapcsolódott. Tevékenységének értékelésére azonban mindeddig még nem került sor.

---

³⁸ A választói névjegyzékeknek a társadalomtörténeti kutatásokban való felhasználási lehetőségeiről lásd Tilcsik György: Az első népképviselői országgyűlés választójogi névjegyzékeinek felhasználási lehetőségei a társadalomtörténeti kutatásokban. In: Erdmann Gyula (szerk.): Rendi társadalom – polgári társadalom 2. Kutatás – módszertan. Gyula, 1989.; Koroknai, 1985.

Az értekezés forrásbázisa

Munkám három alapvető forrástípusra támaszkodik. A rendelkezésre álló szakirodalom felhasználásán túl elsősorban a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárban fellelhető főispáni, alispáni, polgármesteri iratok, közgyűlési jegyzőkönyvek, továbbá Szabolcs vármegye és Nyíregyháza rendezett tanácsú város központi választmányának iratai, A Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület iratai, Szabolcs vármegye levéltárának iratai, A luskodi és vajai Vay család levéltára és a Kállay család iratai szolgáltak forrásul, valamint a nyomtatásban is megjelent alispáni jelentések Szabolcs vármegye közigazgatásának (1904. évi, 1905. I. félévi, 1906. évi) állapotáról. A Magyar Országos Levéltárban található belügyminiszteri és miniszterelnöki iratok között is végeztem kutatásokat. A témámhoz kapcsolódó anyagok azonban sajnálatos módon töredékesek, jelentős részüket selejtezték, így sok esetben csupán a mutatókönyvekben szereplő információk álltak rendelkezésemre. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában az 1905-ös és 1906-os országgyűlési képviselő-választások három szabolcsi győztesének (dr. Meskó Lászlónak, dr. Mezőssy Bélának és dr. Pap Zoltánnak³⁹) néhány, a témám szempontjából sajnos nem releváns levele és Pap Zoltán két versének kézírata lelhető fel.

Nagy figyelmet szenteltem az adott időszakban megjelenő sajtóorgánumoknak, természetesen megfelelő kritikai szempontok figyelembevételével. A vasárnaponként megjelenő Nyírvidék „a szabolcsvármegyei községi jegyzők és szabolcsmegyei tanítóegyesület hivatalos közlönye” lévén a vármegyei elit véleményét fejezte ki. A helyi politikát alakítókról – akik többségükben függetlenségi pártiak voltak – elfogultan nyilatkozott, elismerően tudósított bárminemű szereplésükről. Az országgyűlési képviselő-választások kampányidőszakában született írásai egyértelműen a függetlenségi párti jelölteket favorizálták. A sajtó alól szombatoként kikerülő Szabolcs 1902-ben társadalmi lapként indult, de tulajdonosa, Schlichter Gyula – Szabolcs vármegye politikai életének fellendítése céljából – politikai jellegűvé változtatta. A lap az Új Párt elveinek propagálását tartotta fő feladatának, de lehetőséget biztosított valamennyi politikai nézet szabad tisztázására. A Fejérváry-kormányt a Nyírvidék is és a Szabolcs is ostromozta, hol indulatos, hol ironikus írásokkal utasította el. Teljes vállszélességgel kiálltak az alkotmányért folytatott küzdelemért. Értékes adalékokkal szolgált a Kisvárdai Lapok, a Kisvárdai és Vidéke, valamint a Nyíregyházi Hétfői Hírlap is, ám ezen újságok 1905-1906-os lapszámai csak töredékesen állnak rendelkezésre. (A Nyíregyházi Hétfői Hírlap 1906 márciusában indult, s nevét június

³⁹ Pap Zoltán vezetéknévénél írásmódja nem egységes, használták a Pap és a Papp változatot is. A disszertációban a képviselőházi naplókban szereplő alakot alkalmazzuk.

21-től Nyírvidéki Hírlapra változtatta.) A szekunder forrásnak tekintett újságírói közléseket a történelmi hitelességre törekedve természetesen összevettem a levéltárak fondjaiban fellelhető adatokkal.

I. A DUALIZMUS VÁLSÁGPERIÓDUSA

Az 1905. január 26. – február 4. között megrendezett országgyűlési képviselő-választások a dualizmus történetében példátlan eredményt produkálva ellenzéki győzelmet hoztak. A három évtizede kormányzó Szabadelvű Párt⁴⁰ megbukott és vele együtt a védelmezett rendszer is erősen megingott. Az 1905-ös esztendő egyébként egész Európa számára válságév volt.

Az 1905-1906-os politikai zűrzavar problémahalmazának tünetei az 1890-es években jelentkeztek. Az 1867-es kiegyezéssel létrehozott Osztrák-Magyar Monarchiában a konszolidáció után a hanyatlás következett, mely tetten érhető a meglehetősen gyakori kormánycserékben is. A dualizmus válságának okfejtése kapcsán mind Hanák Péter⁴¹, mind Pölöskei Ferenc⁴² tulajdonképpen öt fő területet jelöl meg.

Egyrészt kiéleződtek a közjogi ellentétek a magyar és az osztrák érdekszövetségben bekövetkező változások miatt. Elsősorban a gazdasági kiegyezésről és hadseregfejlesztésről alkotott elképzelések különbözősége képezte vita tárgyát. A kiegyezés megkötését követő évtizedekben ugyanis Magyarország viszonylagos súlya a Monarchiában megnőtt. Egyes termelési ágakban, a tőkefelhalmozásban a birodalomfelek közti szintkülönbség némileg csökkent, Magyarországnak sikerült hátrányából lefaragnia, ha utolérésről nem is beszélhetünk. Ennek az erőeltolódásnak a tudatában a magyar uralkodó réteg igényeket fogalmazott meg, de nem volt egyetértés az elitet alkotó nagybirtokos és nagytőkés csoportok, azaz az agráriusok és a merkantilisták között sem. A bankvilágban, a magas politikában és a dzsentrí kaszinóban egyaránt bennfentes miniszterelnöknek, Széll Kálmánnak a századfordulón ügyesen sikerült elcsitítania a vezető rétegek belviszályait. Az agráriusok néhány fontos követelésének engedve a gazdasági kiegyezés megújításáról folytatott tárgyalásokon az osztrák féllel elfogadtatta az agrárvámok felemelését. A századforduló szélcsendje azonban csak addig tartott, míg a miniszterelnök be nem

---

⁴⁰ A pártok nevének megjelenítése a dualizmus korában nem egységes, de nem egyezik meg korunk szakirodalmában sem. Míg Szabó Dániel, Hanák Péter, Pölöskei Ferenc, Romsics Ignác, Szabó P. Csaba, Gerő András a párt nevének minden tagját nagy kezdőbetűvel írja, addig Dolmányos István, Kozári Monika kicsivel (kivételt abban az esetben tesznek, ha az első tag tulajdonnév pl.: Deák-párt). Ez utóbbi jelölési apparátus jellemzi az általam felhasznált sajtóanyagokat is, s a levéltári fondokban szintén jórészt ilyen formában találjuk pl.: szabolcsvármegyei szabadelvű párt, nyíregyházi 48-as függetlenségi párt; de akad példa a másik formulára is (Nyíregyházi Szabadelvű Párt, Országos Szabadelvű Párt). Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár (a továbbiakban: SZSZBML) IV. B. 401. Szabolcs vármegye főispánjának iratai 1874 – 1944. 3. d. A disszertációban a Szabó Dánielék által preferált írásmódot alkalmazzuk.

⁴¹ Hanák Péter: Magyarország a Monarchiában. Gondolat, Bp., 1975. 254-285. (a továbbiakban: Hanák, 1975.); Hanák Péter: Az egyensúly megbomlása. In: Hanák Péter (főszerk.): Magyarország története 1890-1918. I. kötet. Akadémiai Kiadó, Bp., 1983. 39-43. (a továbbiakban: Hanák, 1983.)

⁴² Pölöskei Ferenc: A dualista Magyarország államrendszere és továbbélése. Bp., 1987. 8-9.

nyújtotta a számlát, azaz a hadseregfejlesztési javaslatot. Újra kitört az ellenzéki vihar, s a javaslattal az ellenzék a nemzeti katonai követeléseket, a magyar vezényszót, a magyar jelvényeket állította szembe, illetve kívánta cserébe. A parlamenti obstrukcióba Széll Kálmán hamarosan belebukott. A nemzeti ellenzéki aktivizálódása mögött ott állt az agráriusok egy csoportja is, akiket nem elégített ki a kompromisszum, az új hullámot azonban a dzsentrik és az általuk befolyásolt középrétegek sokrétű elégedetlensége táplálta. A gazdasági változások következtében egy társadalmi átstrukturálódás is végbement a dualizmus évtizedei folyamán. „A századvégen régtől halmozódó egyéni és osztályos érdekek feszültek a hagyományos struktúra hanyatló és az új struktúra emelkedő elemei között”⁴³ – fogalmazott Hanák Péter.

A válság harmadik fő területét a társadalom demokratikus átalakításáért küzdő mozgalmak megerősödését jelölhetjük meg. Egyrészt a szociáldemokraták, másrészt a agrárszocialisták, harmadrészt pedig a polgári radikálisok küzdelmét kell megemlítenünk, melyek között az összekötő kapcsot a legfőbb cél, a választójog kiterjesztése jelentette. A meglehetősen antidemokratikus választási rendszer jellemzését a következő fejezetben tárgyaljuk.

A dualizmus válságához hozzájárult a nemzetiségi mozgalmak megerősödése is.⁴⁴ A soknemzetiségű Osztrák-Magyar Monarchia osztrák felében osztrák-németek, csehek, lengyelek, olaszok, a magyar birodalomfélben pedig magyarok, horvátok, románok, szlovákok, németek, szerbek és ruszinok éltek. Galíciából és az Orosz Birodalomból pedig nagy számban vándoroltak be zsidók. Kisebb lélekszámban görögök és örmények is megtalálhatóak voltak. Az Osztrák-Magyar Monarchiában egyik nemzet sem rendelkezett abszolút többséggel. Hazánkban a politikai elit a dualizmus időszakában mereven ragaszkodott az egy politikai nemzet elvhez, miszerint Magyarország nemzetiségi politikai értelemben egy nemzetet képeznek, az egységes magyar nemzetet. E tétel alapján született meg az egyébként rendkívül liberális 1868-as nemzetiségi törvény, amelynek legfőbb negatívuma, hogy betartására nem volt garancia. Egy törékeny kompromisszum született tehát, és az ellentétek felszínre törése csak idő kérdése volt. Az 1890-es évektől a nemzetiségek felhagyva a passzivitással újra a politikai küzdőtérre léptek.

A válság utolsó területeként a nagyhatalmi erőviszonyoknak a Monarchia számára kedvezőtlen átrendeződését kell megjelölnünk. Amint azt Hanák Péter írja, három olyan

---

⁴³ Hanák, 1983. 41.

⁴⁴ A nemzetiségi kérdéshez lásd többek között Czövek István: Magyarország és Ausztria az orosz sajtó tükrében. Bessenyei György Könyvkiadó, Nyíregyháza, 2006.; Kemény G. Gábor: Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában. Bp., 1964. stb.

külpolitikai tendenciát említhetünk meg, melyek a Monarchia számára végzetesnek bizonyultak.⁴⁵ Az első, legkorábban kifejtett tendencia, az az Oroszországgal fokozatosan éleződő ellentét, amelynek tárgya az orosz és az osztrák-magyar hódító törekvések balkáni összeütközése volt. Ezt az ellentétet időleges, végül mindig zátonyra futó megegyezésekkel tompítani igyekeztek, de a XIX. század végén szemmel láthatóan érlelődött a háborús konfliktus. A második tendencia abban nyilvánult meg, hogy Anglia és Franciaország, akik 1867-ben és az 1870-es években az Osztrák-Magyar Monarchiát támogatták Oroszország expanziójával szemben, a századfordulón már a cári birodalom szövetségében keresték az egyensúlyt a fenyegetően feltörő Német Császárság – és szövetségese, a Monarchia – ellen. A harmadik tendencia a balkáni államok nemzeti egységtörekvéseinek megerősödésében és az Osztrák-Magyar Monarchia egyes területeire vonatkozó olasz igények felújításában jelentkezett, minek következtében Olaszország, „a megbízhatatlan szövetséges” kezdett eltávolodni a hármas szövetségtől. Ezek a külpolitikai tendenciák az 1890-es években még nem érintették a Monarchia nagyhatalmi státuszát, de már előrejelezték, hogy eltűnőben vannak az 1867-es építmény létét alátámasztó nemzetközi viszonyok.

Az itt felvonultatott problémahalmaznak volt a következménye az 1905-1906-os kormányzati válság, melynek közvetlen kiváltó okaként az 1905-ös országgyűlési képviselő-választások eredményét jelölhetjük meg. A továbbiakban az 1905-ös és 1906-os szabolcsi választások hatósági előkészületeinek vizsgálatára teszünk kísérletet.

---

⁴⁵ Hanák, 1975. 254.

II. HATÓSÁGI VÁLASZTÁSI ELŐKÉSZÜLETEK

Törvényi feltételek

Az 1905-ös és az 1906-os országgyűlési képviselő-választások törvényi feltételeit⁴⁶ a korszak európai választási rendszerébe belehelyezve vizsgáljuk. A századforduló Európájának öt vezető hatalmában – Angliában, Franciaországban, a Német Birodalomban, az Osztrák-Magyar Monarchia osztrák államfelében és az Orosz Birodalomban⁴⁷ – alkalmazott választási szisztémákkal összevetve, a hasonlóságokat és a különbségeket csupán felvillantva, természetesen a teljesség igénye nélkül értékeljük a dualizmus válságának idején a hazai választási rendszert. Célunk csupán a hasonlóságok és különbségek érzékeltetése, nem pedig a nagyhatalmak választási rendszereivel foglalkozó szakirodalom felvonultatása és elemzése, hiszen ez jócskán túlhaladná témánk kereteit.

Valamennyi nagyhatalom belpolitikai életének frekvenciált kérdését alkotta a társadalom egyre szélesebb rétegét alkotó munkásság integrálása a politikai intézményrendszerbe. A XIX. század második felétől kezdődően Európa-szerte fölerősödtek a választójogi küzdelmek.⁴⁸ Angliában e folyamat viszonylag konszolidáltan ment végbe, a választójog bővítésének szükségességét már a konzervatívok is fölismerték. Európa nyugati felén a választási rendszer egyben a társadalom fejlettségi szintjének is tükrözött. A szigetországban népszerűvé vált parlamentarizmushoz hasonló szisztéma épült ki Franciaországban is. Bár a Német Birodalomban és az Osztrák-Magyar Monarchiában is működtek a törvényhozás szervei rendszeres választásokkal és mindenkori ellenzékkal, de a végrehajtó hatalom parlamenti felelősségének hiánya és az uralkodó széles jogköre miatt a parlamenti demokrácia korlátozottan érvényesült, így ezekben az államokban helyesebb félabszolutisztikus rendszerről beszélni.⁴⁹ A cári Oroszországban pedig az önkényuralmi keretek eleve kizárták a parlamentarizmus kiépítésének lehetőségét. Itt a változás megkésettén következett be, csak 1905-ben, amikor a japánokkal folytatott háborúban elszenvedett vereségek hatására tovább mélyülő feszültségek forradalomba torkolltak. Még a portsmouthi béke előtt, 1905. augusztus 6-án egy cári ukáz – a liberális burzsoázia s ennek segítségével a parasztság megnyerése céljából – elrendelte az Állami Duma összehívását, de csupán törvény-előkészítói jogkörrel ruházva föl azt.

⁴⁶ A dualizmus kori országgyűlési képviselő-választások törvényi szabályozásának értékeléséhez lásd Szabó P., 1986.; Szabó, 1999.; Gerő, 1988.; Varga, 1999.

⁴⁷ A vizsgált időszak orosz választási szisztémájának elemzését – annak késői kialakulása miatt – csupán az I. Állami Duma megválasztása és a III. Duma megbízatásának lejártá közti néhány év alapján tudjuk elvégezni.

⁴⁸ Gunst Péter (szerk.): Európa története. Debrecen, 1996. 323-326.; Roberts, Martin: Európa története 1900-1973. Akadémiai Kiadó, Bp., 1992. 12-20.

⁴⁹ Rauh, Manfred: Die Parlamentarisierung des Deutschen Reiches. In: Historische Zeitschrift 1979/1. 189-191. Gondolunk itt például az Osztrák-Magyar Monarchia magyar államfelében az uralkodó előszentesítési jogára.

Az Oroszország alkotmányaként fölfogható Állami alaptörvényeket 1906. április 23-án bocsátották ki, ez hívta életre a birodalom kétkamarás parlamentjét. A felsőháznak megfelelő Államtanácsot és az alsóházat, az Állami Dumát.⁵⁰ A századelő európai nagyhatalmainak mindegyikében két kamarából épült fel a törvényhozó szerv. Angliában a Lordok Háza és a Közösségek Háza, Franciaországban a Szenátus és a Képviselőház, az Osztrák-Magyar Monarchia osztrák államfelében az Urak Háza és a Képviselők Háza, hazánkban a főrendiház és a képviselőház, míg a Német Birodalomban a Bundesrat (Szövetségi Tanács) és a Reichstag (Birodalmi Gyűlés) alkotta a törvényhozó hatalom két alapvető intézményét.⁵¹ A Német Birodalom föderális állam lévén 25 tagállamból állt. 4 királyságból, 18 fejedelemségből és 3 szabad városból. Ám a nemzeti egység nem jelentett teljes állami centralizációt. A tagországok élén megmaradtak a régi uralkodók, a helyi parlamentek (Landtagok) és a helyi kormányok. A Landtagok azonban csak néhány területen intézkedhettek önállóan, a birodalmi szervektől függetlenül: a helyi költségvetés, közigazgatás, oktatás ügyeiben és más kisebb horderejű kérdésekben. A Bundesrat a Landtagok küldötteiből állt, akiket az uralkodók neveztek ki, és többnyire miniszterek voltak saját államukban.⁵² Míg a felsőházi tagsághoz mindenhol egyrészt kinevezés, másrészt valamilyen tisztség betöltése útján lehetett jutni, addig az alsóház képviselőit választották.

A parlament megbízatási ideje Ausztriában 6, Franciaországban 4 évre szólt. Hazánkban a dualizmus idején kezdetben háromévenként rendeztek országgyűlési képviselő-választásokat. 1886-ban az a döntés született, hogy 1887-et követően 5 éves legyen az országgyűlés időtartama. Így volt ez a Német Birodalomban is, itt 1888-ban emelték föl a ciklus idejét 5 évre.⁵³ Angliában az 1909 –11-es alkotmányos válság lezárulásakor a felsőház jogkörét újrendező 1911-ben kibocsátott Parliament act csökkentette 7 évről 5 évre az alsóház megbízatási idejét.⁵⁴ Persze ez nem jelentette azt, hogy a parlament mindig kitöltötte a teljes mandátumidőt. Leginkább Franciaországot jellemezte a megbízatási idő letöltése, mert itt – ellentétben a brit típusú

---

⁵⁰ Beyrau, Dietrich: Russische Intelligenzija und Revolution. In: Historische Zeitschrift 1991/3. 566. (a továbbiakban: Beyrau, 1991.); Heller, Mihail: Az Orosz Birodalom története. Osiris Kiadó, Bp., 2000. 595. (a továbbiakban: Heller, 2000.) stb.

⁵¹ Charnay, Jean – Paul: Les scrutins politiques en France de 1815 à 1962. Librairie Armand Colin, Paris, 1964. 87. (a továbbiakban: Charnay, 1964.); Takács Tibor: A modern állam és jog történeti alapjai. Bibo Kiadó, Miskolc, 2002. 24., 49., 67., 83.

⁵² Tokody Gyula: Németország története (1871-1990). Debrecen, 1993. 7.; Ritter, Gerhard: Regierung, Bürokratie und Parlament in Preußen und Deutschland von 1848 bis zur Gegenwart. In: Historische Zeitschrift 1985/1. 128-129.

⁵³ Mezey Barna – Sente Zoltán: Európai parlamentarizmus- és alkotmánytörténet. Osiris Kiadó, Bp., 2003. 342. (a továbbiakban: Mezey, 2003.)

⁵⁴ Pearce, Edward: Resisting Reform in the Lords, 1911. In: History Today 1998/6. 11. (a továbbiakban: Pearce, 1998.); Mezey, 2003. 324.

parlamentarizmussal – a kormány megbuktatása nem jelentette a törvényhozás megbízatásának megszűnését és új választások tartását.⁵⁵

Oroszországban az Állami Duma megbízatása szintén 5 évre szólt, de az általunk vizsgált időszakban a III. Állami Duma volt az egyetlen, mely kitöltötte teljes mandátumát. A liberálisok uralta I. Állami Duma 1906. április 27-én kezdte meg munkáját. A legtöbb mandátummal rendelkező alkotmányos demokraták, a kadetok azonnal támadásba lendültek.⁵⁶ Ám a cári kormányzat arra az elhatározásra jutott, hogy érvényesíti az alkotmányban biztosított feloszlatási jogát. E döntés végrehajtására 1906. július 8-án került sor, s a Duma épületét katonai kordonnal zárták körül. A koronának nemcsak Oroszországban, hanem Európa alkotmányos monarchiáiban is volt fősztatási joga. De míg Angliában csakis abban az esetben éltek vele, ha a kormány egy bizalmi szavazáson megbukott, addig Oroszországban a parlament „megbüntetésének” eszközévé vált. Visszaéltek az Alaptörvények 87-es cikkelyével is, amely felhatalmazta a koronát, hogy szükséghelyzetben, amikor a parlament nem ülészik, ukázokkal kormányozzon. Ezt a Duma megkerülésére használta azokban az esetekben, amikor biztos volt annak ellenállásában. Az 1906 őszen megtartott választások eredményeként 1907. február 20-án összeülő, a szocialisták által uralt II. Állami Dumára is elődjének sorsa várt.⁵⁷ Ám az 1907 novemberében megalakult oktobrista többségű III. Állami Duma kitöltötte 5 éves mandátumát.

A századelő Angliájának alsóházában 670 képviselő ült, Franciaországban 575, a Német Birodalom Reichstagában 397.⁵⁸ Az Osztrák-Magyar Monarchia osztrák államfelében 425 alsóházi képviselőt választottak meg, hazánkban pedig 413-at.⁵⁹ Oroszországban az I. Állami Dumának 478 tagja volt. A II. Duma létszáma jelentősen földuzzadt, ám a III. Duma az 1907. június 3-án napvilágot látott új választójogi törvény alapján megrendezett választások eredményeképpen már csak 442 főt számlált.⁶⁰

⁵⁵ Mezey, 2003. 335.; Zsigmond László: Franciaország 1789-1968. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1969. 185-193.

⁵⁶ Heller, 2000. 598.

⁵⁷ Beyrau, 1991. 566.; Löwe, Heinz – Dietrich: Die Rolle der russischen Intelligenz in der Revolution von 1905. In: Historische Zeitschrift 1984/3. 740.

⁵⁸ Ezek 1902-1905-ös adatok. Harrer, 1905. 304., 412-415.; Charnay szerint azonban 587 képviselő ült a Nemzetgyűlés alsóházában az 1902-es választások eredményeként, 1898-ban 588, 1906-ban pedig 594. Charnay, 1964. 98., 103-105.; Franciaországban a képviselők száma az ötévenkénti népszámlálás eredményéhez képest változhatott. Kristóffy József: Törvényjavaslat-tervezet az országgyűlési képviselőválasztói jogról. Bp., 1905. (a továbbiakban: Kristóffy, 1905.) Lelőhelye: Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) K 148 Belügyminisztériumi Levéltár. Elnöki iratok (a továbbiakban: K 148) 300. cs.; A belügyminiszter 1905-ben dr. Schreiber Lajos titkárt és dr. Petrovics Elek s. titkárt külföldi országokba küldte ki az ottani választási törvények tanulmányozása végett. Ők a francia képviselőház létszámát 581 főben állapították meg, mely számból az anyaországra 565, a gyarmatokra 16 képviselő esett. MOL K 148 291. cs. 5278/1905., 4669/1905.

⁵⁹ Ausztriában az 1896. évi választójogi reform emelte 425-re a képviselőház létszámát. Somogyi Éva: Választójog és parlamentarizmus Ausztriában (1861-1907). Akadémiai Kiadó, Bp., 1968. 62-74. (a továbbiakban: Somogyi, 1968.)

⁶⁰ Heller, 2000. 598-600.; J. M. Zsukov (szerk.): Világtörténet VII. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1965. 440. (a továbbiakban: Világtörténet VII.)

Ezek megválasztására a századfordulón Anglia lakosságának 16, 8 %-a, Franciaországénak 28,2 %-a, a Német Birodaloménak 22,2 %-a, a Monarchia osztrák államfelének 27,4 %-a volt jogosult. Hazánkban pedig csak egy rendkívül szűk réteg, a lakosság 6,2 %-a.⁶¹ (1869-ben a dualizmus első országgyűlési képviselő-választásakor ez az arány 6,8 %-os volt.)

A választójog jellemzésekor le kell szögeznünk annak egyenlőtlen vagy egyenlő voltát. Az egyenlő választójog elve azt jelenti, hogy minden választójogosultnak ugyanannyi szavazata van, illetve hogy egységnyi szavazatuk ugyanannyit ér a szavazatok beszámításakor. De még azonos számú szavazat esetén sem érvényesült feltétlenül a választójog egyenlősége (példaként említhető a Német Birodalom vagy hazánk), hiszen hiába választottak az egyes körzetek azonos számú képviselőt, ha a területükre jutó választópolgárok száma lényegesen eltért egymástól. Márpedig az aránytalan választókerületi beosztás általános gyakorlat volt még a XIX – XX. század fordulóján is. A Német Birodalomban a választókerületi beosztás 1919-ig az 1867-es elrendezés alapján volt meghatározva, mely jelentősen felülreprezentálta a vidéki lakosságot a városi polgársággal szemben, különösen az 1870-es évek urbanizációs népességnövekedése után. Hazánkban az aránytalan választókerületi beosztás a dualizmus idején mindvégig az egyik eszközt jelentette a kormánypárt győzelmének biztosítására.

A Monarchia másik államfelében 1907-ig egyenlőtlen választójog volt érvényben, hiszen az alkalmazott kuriális rendszerben „választási osztályok”, azaz kúriák szerint jutottak szavazati joghoz egyes lakosságcsoportok. A választókat a tartományi gyűlési és a Reichsrat választásoknál 1896-ig négy, ezt követően öt kúriába sorolták. Az egyes kúriákban megválasztható képviselők számát és nemzetiségi arányát tartományonként és egészében rögzítették. A nagybirtokos kúria (I.) 85 képviselőt választott. Dalmáciában a legtöbb adót fizetők tartoztak bele, Voralbergben és Triesztben pedig ez a kúria hiányzott. A kereskedelmi- és iparkamarai kúria (II.) 21 képviselőt juttatott be a Reichsratba, a városi kúria (III.) 118-at, míg a községi kúria (IV.) 129-et. Ez utóbbi Triesztben hiányzott. Még az 1870-es években indult választójogi mozgalom eredményeként 1896. június 14-én hozott törvény értelmében fölállították az általános választói kúriát (V.) 72 új képviselővel, de ebben a többi 4 kúria választói is újabb, második szavazatot kaptak.⁶² Ezt a kuriális rendszert számolta fel az 1907-es Beck-féle választójogi reform, mely leszámolt az egyenlőtlen választójoggal. Ám az egyenlőnek titulált választójog valójában mégsem volt az, hiszen az adócenzust többes választójoggal kombinálták. Ugyanis a több egyenes adót fizető

---

⁶¹ Harrer, 1905. 304., 412., 415., 420., 428.

⁶² Uo. 420.; Winkler is ezeket az adatokat közli, majd apró korrekciót tesz, a városi kúria által választott képviselők számát 116, a községi kúria által választottakét 131 főben határozva meg. Winkler, Eduard: Wahlrechtsreformen und Wahlen in Triest 1905-1909. R. Oldenbourg Verlag, München, 2000. 110. (a továbbiakban: Winkler, 2000.)

tartományok lakói arányosan több mandátumhoz jutottak, mint szegényebb társaik.⁶³ Az ausztriai „birodalmi” választójog értékét és jelentőségét az is csökkentette, hogy (főleg) a nemzetiségi képviselők obstrukciója folytán gyakran működésképtelenné vált törvényhozói gyakorlat helyett az abszolutizmusra emlékeztető császári rendeleti kormányzást alkalmazták (a magyarországi gyakorlattól eltérően).⁶⁴ Oroszországban – az 1907 előtti osztrák szisztémához hasonlóan – bonyolították le a дума-választásokat. Rendi-vagyoni kritériumok alapján a választókat itt is osztályokba sorolták: a földbirtokosi kúriába, a városi kúriába (melyet az 1907. június 3-án kibocsátott választójogi törvény kettéosztott), a paraszti- és a munkáskúriába.⁶⁵ Vizsgált időszakunkban Angliában még mindig gyakoriak voltak a többes szavazatok, pedig a XIX. század végén intézkedéseket hoztak ezek visszaszorítása érdekében. S így is, 1905-ben a többes szavazatok 11 %-át tették ki az összes leadott szavazatnak. Az angol polgár annyi szavazattal rendelkezett, ahány cenzusnak eleget tett. Több helyen való minősítettség esetén pedig – ellentétben a francia szisztémával – mindegyik után gyakorolhatta választójogát. Ugyanis ha valakinek egy grófságban és ugyanazon grófságba eső, de külön választókerületet képező különböző választói minősítést nyújtó birtoka volt, vagy egy grófság különböző választókerületeiben voltak minősítő birtokai, ezek mindegyike után gyakorolhatta választói jogát.⁶⁶

A szavazás módja alapján közvetett és közvetlen választójogot különböztethetünk meg. A közvetett választási szisztémában a választásra jogosultak továbbadják felhatalmazásukat másoknak. Az ilyen típusú rendszerben ugyanis a szavazók nem közvetlenül a képviselőjelöltekre adják le voksukat, hanem csupán azokra a küldöttekre, az elektorokra, akik ezután a tényleges képviselőket megválasztják. Így történt ez a monarchista Oroszország дума-választásaikor, annak ellenére, hogy a századfordulón már Európa-szerte a közvetlen választást alkalmazták. Az 1905. december 11-én elfogadott „Vitte-féle” választójogi törvény alapján a földbirtokosi kúriában 2000 szavazó választott egy elektort, a városi kúriában 7000, a parasztiban 30 000, míg a munkáskúriában 90 000.⁶⁷

A közvetlen választójog azt jelenti, hogy a voksolók olyan jelöltekre szavaznak, akik megválasztásuk esetén közvetlenül a képviseleti szervbe kerülnek. Ezáltal a polgároknak közvetlen ráhatásuk van a képviseleti szerv betöltésére. Az általunk vizsgált időszakban már így

---

⁶³ Uo. 220.; Erich Zöllner: Ausztria története. Osiris Kiadó, Bp., 2000. 327-330.; Somogyi, 1968. 165-174.

⁶⁴ Varga, 1999. 22.

⁶⁵ Palotás Emil: Kelet-Európa története a 20. század első felében. Osiris Kiadó, Bp., 2003. 43. (a továbbiakban: Palotás, 2003.); Heller, 2000. 600.; Pipes, Richard: Az orosz forradalom története. Európa Könyvkiadó, Bp., 1997. 82. (a továbbiakban: Pipes, 1997.)

⁶⁶ Harrer, 1905. 411.; Pearce, 1998. 9-10.

⁶⁷ Palotás, 2003. 43.; Világtörténet VII. 328.

bonyolították le a képviselőházi választásokat Angliában, Franciaországban, a Német Birodalomban (ám a Landtag-választások még ekkor is közvetettek voltak), valamint hazánkban. A Monarchia osztrák államfelében pedig 1907-ig a két módszer ötvözetét alkalmazták. Az I-III. kúriában közvetlen, míg a IV-V. kúriában közvetett választásokat tartottak. Ám ha valamelyik tartományban a falusi községek számára tartományi törvénnyel a közvetlen szavazást vezették be, ott a birodalmi tanácsi választásoknál a IV-V. kúriában is azt kellett alkalmazni.⁶⁸

Az általános és egyenlő választójog érvényesülését cenzusok alkalmazásával akadályozták meg. A cenzus azt jelentette, hogy mind a szavazati jogot, mind pedig a választhatóságot meghatározott feltételekhez kötötték. Európában a XIX. században végig, sőt még az általunk vizsgált időszakban is általános maradt a cenzusos választójog. Ennek alapelveit a XIX. század klasszikus liberalizmusa éppúgy elfogadta – ha nem is egyforma mértékben –, mint a kor konzervatív gondolkodása. Az uralkodó felfogás szerint ugyanis a politikai jogok gyakorlása bizonyos képzettséget, műveltséget kívánt és jelentős felelősséggel járt. A választójog gyakorlása, nem beszélve a képviselői funkció ellátásáról, az egész közösségre hatással van, ezért megkövetelhető valamifajta kiválóság, érdemesség. S mi bizonyíthatja ezt leginkább, ha nem a társadalmi helyzet, a neveltetés, vagy a megszerzett vagyon? Továbbá az, aki – akár öröklött, akár szerzett – vagyonnal rendelkezik, nincs rászorulva mások segítségére, azaz önálló, független akaratképzésre képes, s ellenállóbb illetéktelen külső befolyásokkal szemben. Ezért alkalmasabb arra is, hogy az egész nemzetet érintő kérdésekben döntsön.

A nemi cenzus kivétel nélkül mindenütt érvényesült, kizárva a nőket a választójogból.⁶⁹ Ennek alighanem az volt a legfőbb oka, hogy a női választók – szavazási magatartásuk, szokásaik ismeretének hiányában – megjelenése túl nagy kockázatot jelentett volna a mindenkori hatalmi elit számára, és a korábbi helyzet fenntartását nagymértékben elősegítette a nők hagyományosan hátrányos, egyenlőtlen társadalmi szerepe is a XIX. századi Európában. Franciaországban például sokáig azért elleneztek a női választójogot, mert azt gondolták, hogy annak biztosítása a katolikus egyház uralkodó befolyásához vezetne. A férfiak családfőségén és a nők háztartásbeli szerepén alapuló európai családmódel pedig olyan erős volt, hogy még a legfejlettebb viktoriánus életfelfogás vagy a francia republikanizmus álláspontja szerint is a választójog gyakorlása, azaz a politizálás a férfiak dolga, a nők pedig – társadalmi helyzetük, képzettségük és a szokások alapján – nem alkalmasak arra, hogy ténylegesen részt vegyenek politikai kérdések eldöntésében vagy akár csak megvitatásában.⁷⁰

⁶⁸ Winkler, 2000. 108-112.

⁶⁹ Lavies, Ralf – Rainer: Nichtwählen als Kategorie des Wahlverhaltens. Droste Verlag, Düsseldorf, 1973. 65. (a továbbiakban: Lavies, 1973.)

⁷⁰ Mezey, 2003. 570.

Hazánkban állapították meg a legalacsonyabban azt az életkort – a 20. életév betöltéséhez kötve –, melynek elérésétől az ország férfi állampolgárai gyakorolhatták választójogukat (persze csak ha a támasztott feltételeknek eleget tettek). Szabó P. Csaba és Varga Lajos kutatásai szerint azonban a magyar választási törvénynek a korabeli Európában példátlan húsz éves korhatára csak papíron létezett. A valóságban 24 éves korukig csak kevesen éltek választójogukkal, például a katonai szolgálat, a vagyoni helyzet kialakulatlansága, tehát atyai-gyámi felügyelet alá tartozás, főiskolai, egyetemi tanulmányok miatt.⁷¹ 21 éves kort kellett elérniük az angol és a francia állampolgároknak ahhoz, hogy választhassanak, 24 évesen voksolhattak először a Monarchia osztrák államfelében, míg a Német Birodalomban 25 évesen. Az oroszországi duma-választásokon szintén 25 éves kortól vehettek részt.⁷²

A korcenzushoz hasonlóan a vagyoni is általános a vizsgált időszakban. A XIX. század – már korábban is említett – uralkodó eszméi szerint a vagyon megléte kellő bizonytságot szolgáltat arra, hogy tulajdonosa megfelelően művelt, felelős és felkészült a közügyek eldöntésében való részvételre. Továbbá a vagyonos osztályok képviselői azzal, hogy megélhetésük biztosított, elvileg alkalmasabbak arra, hogy egyéni érdekeiket figyelmen kívül hagyva, teljesen a közjó érdekének szenteljék magukat. Mindezen túl a magántulajdon – a társadalmi lét egyik tartópillére – veszélybe kerülhetne, ha a közügyekről olyanok döntenének, vagyis ha azok is választójogot kapnának, akik nem rendelkeznek tulajdonjoggal. (Még a szabadelvű gondolkodás olyan európai klasszikusai is – mint például John Stuart Mill – elleneztek az általános választójogot.) Ezek a nézetek azonban egyre kevésbé voltak tarthatóak a demokratikus közszellem terjedésével, így került sor fokozatosan a választójog kiszélesítésére. A választójog szélesítésével a vagyoni, tulajdoni feltételek egyre megengedőbbé váltak: például már nem követeltek meg ingatlantulajdont, hanem megelégedtek meghatározott összegű bérleti díj fizetésével is, amely ha tulajdont nem is, de bizonyos vagyoni körülményeket feltételezett. Egyedül a Német Birodalomban nem szerepeltek a választójog kellékei között vagyoni feltételek, de csak birodalmi szinten. Például a porosz Landtag-választásoknál az ősválasztókat ősválasztókerületükön belül egyenes állami és kommunális adóik szerint három osztályba sorolták be.⁷³

Angliában a választójog vagyoni feltételei a grófságokban 40 silling évi tiszta hozadékú szabad földbirtok (freehold) volt, ha örökölték, vagy ha házasság, végintézkedés, egyházi javadalom vagy hivatal alapján szerezték. Vagy egyéb szabad földbirtok, parasztbirtok (copyhold) és haszonbéresbirtok (leasehold), ha a haszonbérlet 60 évre szólt, 5 font évi tiszta hozadékkal. Ha a

---

⁷¹ Dr. Márkus Dezső (szerk.): Magyar Törvénytar. 1872-1874. évi törvénycikkek. Bp., 1896. 316. (a továbbiakban: Magyar Törvénytar 1872-74.); Varga, 1999. 17.; Szabó P., 1986. 96.

⁷² Winkler, 2000. 122.; Lavies, 1973. 74.

⁷³ Harrer, 1905. 416.

leasehold bérletét 20 évre kötötték, illetőleg fölmondásig, abban az esetben 50 font évi tiszta hozadékkal kellett rendelkeznie (owner franchise). A grófságokban a vagyoni feltételek között szerepelt még 10 font évi tiszta hozadékú ingatlan tulajdona vagy birtoka (occupation), ha már 12 hónapja az illetőé volt és a szegényadót utána lerótták (occupation franchise). Vagy bármely lakóház vagy részének lakásul bírása akkor, ha a lakóházat, illetve lakást már 1 év óta birtokolták és a szegényadót utána megfizették. A szegényadót, ha a szegényfelügyelő és a tulajdonos között megegyezés jött létre, vagy a szegényügyi hatóság úgy állapította meg, a tulajdonos is fizethette (compounding), aki persze az adót a bérbe beszámította (Household franchise).⁷⁴ Választójoghoz jutott a grófságokban az a 21 éven felüli angol állampolgárságú férfi is, aki hivatalból vagy alkalmazásból kifolyólag rendelkezett házzal vagy házrészszel, s a munkaadó nem lakott egyidejűleg a házban. (Service franchise) Vagy ha 10 font évi bérértékű lakást már legalább 1 éve bérelt. (Lodger franchise)⁷⁵ A városokban az owner franchise kivételével a grófságokra nézve megállapított kellékek voltak érvényesek, csak az occupation franchise módosult annyiban, hogy a várostól 7 mértföldnyi sugarú körön belül 6 hónapi lakást feltételezett. Az önálló grófságokat (county borough) képező városokban a 40 silling évi hozadékú freehold adott választói jogot.⁷⁶ Az Angliára vonatkozó rendelkezésektől nem sokban különböztek a Skóciára és Írországra vonatkozóak.

A századelő Franciaországában a község választói névjegyzékébe történő felvételhez a következő feltételek egyike volt szükséges: az adott helységben a letelepedettség (domicile réel), vagy legalább 6 hónapi ottlakás (residence), közhivatalnokoknál és az állam által elismert vallások lelkészeinél a községben való lakás vagy ugyancsak ottlakása annak az adózónak, akit a négy egyenes adó⁷⁷, illetőleg a természetes szolgáltatások évi jegyzékébe felvettek. Abban az esetben, ha az ilyen adózó nem lakott az adott községben, kérelemmel kellett fordulnia ezen község választói névjegyzékébe való felvétele iránt.⁷⁸

A Monarchia osztrák államfelében 1907-ig a nagybirtokos kúriában meghatározott minőségű és meghatározott adóösszeggel megterhelt ingatlan adott választói jogot. A hozadéki adóban követelt összeg legalább 4/5-ének a földadóra kellett esnie. A városok és a falvak kúriájában a tartományi választói jog vagy évi 8 korona állami adó fizetése jogosított választásra vagy a községben lakás és a községhez tartozók terheiben való részesedés. Az általános választói kúriában pedig a községben való 6 hónapi tartózkodás.⁷⁹

⁷⁴ Householder-eknek, inhabitant occupier-eknek nevezték azokat, akik nem laktak együtt a háztulajdonossal.

⁷⁵ A lodgerek a háztulajdonossal egy házban élő lakók.

⁷⁶ Harrer, 1905. 410-411.; Kristóffy, 1905. 16.

⁷⁷ A telek-, személyi és ingó-, ajtó- és ablak, ipar (szabadalmi) adó.

⁷⁸ Charnay, 1964. 61-64.; Kristóffy, 1905. 15.

⁷⁹ Winkler, 2000. 110-111.

Hazánkban a dualizmus kori választásokat a liberális, de kompromisszumos jellegű 1848. évi V. törvénycikk alapozta meg. Választójogot kapott minden Magyarországon született vagy honosított, 20 évnél idősebb, valamely bevett valláshoz tartozó, büntetlen előéletű, atyai, gyámi, illetve gazdai hatalom alatt nem álló férfi, aki községekben legalább ¼ úrbéri telekkel, városokban 300 ezüstforint értékű ingatlannal, vagy aki saját földbirtokból, illetve tőkéből 100 ezüstforint évi állandó biztos jövedelemmel rendelkezett, továbbá a letelepedett, önálló kereskedők, gyárosok, valamint a legalább egy segéddel dolgozó kézművesek.⁸⁰ Varga Lajos szerint az 1848. évi V. törvénycikk a vagyoni cenzust rendkívül liberálisan, demokratikusan kezelte.⁸¹ Szabó P. Csaba is a maga idejében korszerűnek és demokratikusnak értékelte az 1848-as választójogi novellát.⁸² A törvényalkotókat a jogkiterjesztés elve vezérelte, így ideiglenesen meghagyta mindazok választójogát, akik esetleg nem érték el a cenzust, de eddig szavazattal bírtak. Igaz, csak személyükre szólóan részesülhettek benne, gyermekeikre nem ruházhatták át, tehát a „régijogon” szavazókat – akik 1848-ban a választásra jogosultak kb. 10%-át adták – kiháló csoporttá tette. Az 1848 előtt szavazati joggal bírók másik része rendelkezett azokkal a vagyoni, jövedelmi, illetve műveltségi kellékekkel, melyek amúgy is a cenzuson belülré juttatták őket.⁸³ Bár a törvény ideiglenesnek minősítette magát, mégis öt választás során maradt érvényben. A módosításra és a kiegészítésre 1874-ig várni kellett. A továbbfejlesztés azonban nem a választójog kiterjesztése, mint inkább szűkítése felé haladt. Varga ultrakonzervatívnak minősíti ezt a választási rendszert, amely hozzájárult a magyarországi polgárosodás torzulásához.⁸⁴ Szabó P. Csaba így fogalmaz: „az 1874-es törvény zavaros szerkesztésmódjával, ellentétes értelmezési lehetőségeivel változatlan vagy megemelt cenzusaival, már alkotásakor kora színvonalát el nem érő választási rendszert hozott létre, a magyar jogfejlődés ívét megtörte, választási rendszerünket a legjobbak közül az európai második vonalba, majd a századforduló után az utolsók közé helyezte”.⁸⁵ Az 1874. évi XXXIII. törvénycikk paragrafusai értelmében – melyek kisebb módosításokkal⁸⁶ a századelőn is hatályban voltak – választói joggal az ország azon állampolgárai rendelkeztek – a nőket kivéve – akik 20. életévüket betöltötték. Ezen túlmenően a választói jogosultság alapját képezte a törvényben előírt megfelelő mennyiségű adó, mely az állampolgár földbirtokát, házbirtokát vagy jövedelmét terhelte. A leglényegesebb változás az 1848-as és az

⁸⁰ Dr. Márkus Dezső (szerk.): Magyar Törvénytar. 1836-1868. évi törvénycikkek. Bp., 1896. 223-224.

⁸¹ Varga, 1999. 17.

⁸² Szabó P., 1986. 69.

⁸³ Gerő, 1988. 31.

⁸⁴ Varga, 1999. 21.

⁸⁵ Szabó P., 1986. 69.

⁸⁶ Lásd az 1899. évi XV. törvénycikknek az országgyűlési képviselő-választások feletti bíráskodásról szóló paragrafusait. Dr. Márkus Dezső (szerk.): Magyar Törvénytar. 1899. évi törvénycikkek. Bp., 1900. (a továbbiakban: Magyar Törvénytar 1899.)

1874-es választójogi törvény között abban állt, hogy míg az előbbi a választói jogosultságot a jövedelemre építette, addig a módosítás a befizetett évi adóhoz kötötte. Tehát nem volt elégséges a tulajdon, az adófizetés döntött.⁸⁷ A törvény 2. §-a kimondta, hogy az 1848 előtti kiváltságokra nem alapozható a választói jogosultság, de régi joggal szavazhatott az a személy, aki az 1848-72 közötti országgyűlési választói névjegyzékek valamelyikében szerepelt. Az 1870-es években ők alkották a szavazójogosultak csaknem hetedét, de a századfordulóra arányuk csökkent. Igaz, Szabolcs vármegyében 1906-ban még a választásra jogosultak 13,7 %-át adták, de országos arányuk ennél jóval kisebb, körülbelül 2,8 %-os.⁸⁸ A szabad királyi és rendezett tanácsú városokban választói joggal rendelkeztek azok, akik olyan házat birtokoltak (akár saját tulajdonul, akár hitveseikkel, illetőleg kiskorú gyermekeikkel közösen), mely házadó alá eső legalább három lakrészt foglalt magában vagy olyan föld volt a tulajdonukban, melyet 16 forint (forint) tiszta jövedelem után földadóval megterheltek.⁸⁹ A nagy- és kisközségekben választójogot kaptak az ¼ úrbéri telekkel vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokkal rendelkezők.⁹⁰ Az ¼ úrbéri telekkel hasonló kiterjedésű birtoknak azt a földbirtokot tekintették, melynek adója legalább annyi volt, mint amennyit ugyanabban a községben a legkevésbé „megrótt” eddigi úrbéri értelemben vett ¼ telek után fizettek. Továbbá választói joggal rendelkeztek, akik az akkori földadó-kataszter alapján 84 forint, ha pedig első osztályú adó alá eső házzal rendelkeztek, 79 forint 80 krajt, és ha házuk másod vagy magasabb osztályú adó alá esett, akkor 72 forint 80 krajt tiszta jövedelem után fizettek földadót, vagy akik föld-, ház-, első vagy harmad osztályú jövedelemadó alá eső, összesen legalább 105 forint évi tiszta jövedelem után fizettek államadót. A törvény 6. §-a értelmében pedig azok is, akik olyan házat birtokoltak, melyet legalább 105 forintnyi évi tiszta jövedelem után terheltek meg házbéradóval, továbbá akik ugyanennyi jövedelem után (akár földbirtokból, akár saját tőkéből, akár mindkettőből származott) fizettek államadót, és akik kézművesként legalább egy segéd után jövedelmi adót. A törvény 7. §-a beemelte a választójogosultak körébe azokat is, akik az 1868. évi XXVI. törvénycikk szerint első osztályú jövedelmi adó alá eső, legalább 105 forint évi jövedelem vagy II-od osztályú jövedelmi adó alá eső legalább 700 forint évi jövedelem, továbbá azon állami törvényhatósági és községi tisztviselőket, akik II-od osztályú jövedelmi adó alá eső legalább 500 forint évi jövedelem után fizettek jövedelmi adót.⁹¹ Ezzel határozottan kibővült a

---

⁸⁷ Varga, 1999. 19.

⁸⁸ Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés főrendiházának irományai. I. kötet. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, Bp., 1906. 196-197. (a továbbiakban: Főrendiházi irományok, 1906.) Hazánkban 1906-ban 1 085 323 fő volt választásra jogosult, ebből 30 786 régi joggal gyakorolta választójogát. Szabolcs vármegye 2518 választót számlált, közülük 345 fő szavazhatott régi joggal.

⁸⁹ Magyar Törvénytár 1872-74. 314-315.

⁹⁰ A telekkönyvbe ez akár saját tulajdonul, akár hitveseikkel, illetőleg kiskorú gyermekeikkel közös tulajdonként van bevezetve.

⁹¹ Magyar Törvénytár 1872-74. 315.

jogosultak száma az állami és köztisztviselői kar körében. E jogkiterjesztés természetesen a kormánypolitika megbízható és állandó támogatói gárdáját szélesítette.⁹²

A XX. század elején életre hívott oroszországi választójog is cenzusos volt. Az Állami Duma életre hívásának bejelentésekor (1905. augusztus 6.) Buligin belügyminiszter által előkészített választójogi törvényben előírt vagyoni cenzust úgy állapították meg, hogy a munkások és a városi kispolgárság jelentős része nem tudott eleget tenni a feltételeknek. Az 1905. december 11-én nyilvánosságra hozott „Vitte-féle” törvény is cenzusos választójogot tartalmazott. Az új, 1907. június 3-án magalkotott választójogi törvény ismét a tulajdonos osztályok képviseletét növelte, kétszeresére emelve a földbirtokos, ugyanakkor felére csökkentve a paraszti elektorok számát. Oroszország lakosságának csupán 15 %-a vehetett részt a választásokon. Sőt a törvény az addig egységes városi kúriát kettéosztotta úgy, hogy az első városi kúriába csak nagytulajdonosok tartoztak, akik számottevő előnyökhöz jutottak a második városi kúria választóinak zömét alkotó kispolgársággal szemben. Összességében elmondhatjuk, hogy a nemesi földbirtokosok és a burzsoázia választotta az elektorok $\frac{3}{4}$ -ét. Ezen belül pedig a földtulajdonosok képviseleti aránya több mint négyszeresen felülmúlta a kereskedőkét és gyárosokét.⁹³

A cenzus fajtáinak vizsgálatakor szólnunk kell a műveltségi cenzusról is. A műveltséget hagyományosan a politikában érvényesíthető érdemnek, kiválósági kritériumnak tekintették. Angliában ezt úgy ismerték el, hogy külön képviseletet biztosítottak bizonyos egyetemeknek. Azok az egyetemek, melyeknek már I. Jakab óta volt parlamenti képviseletük, külön választójoggal rendelkeztek vizsgált időszakunkban is.⁹⁴

Franciaországban jövedelmüktől függetlenül a közhivatalnokokat és az állam által elismert vallások lelkészeit is fölvtették a választói névjegyzékbe, ha az adott községben hivatalos alkalmazásban voltak. Ha otthagyasuk kötelezően előírták, akkor a községben való lakás feltételét is teljesíteniük kellett. Hivatalvesztésükkel természetesen együtt járt a választójogból való kizárás.⁹⁵

Hazánkban jövedelmükre való tekintet nélkül rendelkeztek választói joggal értelmiség címén: „a magyar tudományos akadémia tagjai, a tanárok, akadémiai művészek, tudorok, ügyvédek, közjegyzők, mérnökök, sebészek, gyógyszerészek, az okleveles gazdák, okleveles erdészek és okleveles bányászok, a lelkészek, segédlelkészek, községi jegyzők, iskolai tanítók és az okleveles kisdédvók”⁹⁶ azon választókerületben, melyben állandóan laktak. A lelkészek és segédlelkészek választói jogának gyakorlásához feltételként szabták, hogy valamely egyházközségben hivatalos

⁹² Varga, 1999. 19.

⁹³ Heller, 2000. 598-599.; Palotás, 2003. 45.; Pipes, 1997. 82.

⁹⁴ Pearce, 1998. 9-10.

⁹⁵ Harrer, 1905. 304.

⁹⁶ Magyar Törvénytár 1872-74. 316.

alkalmazásban legyenek. A tanárok, iskolatanítók, kiseddévők és községi jegyzők pedig választói joggal abban az esetben rendelkeztek, ha illető állásukra a törvény értelmében kinevezték, megválasztották vagy hivatalukban megerősítették őket.⁹⁷

Végül meg kell említenünk még egy cenzustípust, melyet tulajdonképpen „faji” cenzusnak is nevezhetünk. Ezt leginkább a XX. század folyamán kiépített szélsőséges diktatúrákban alkalmazták (például a náci Németországban), de megjelenik az oroszországi 1907. június 3-i választójogi törvényben is. Ez megfosztotta a választójogtól a közép-ázsiai népeket, míg más nemzetiségi területek képviselőit nagymértékben csökkentette.⁹⁸ Itt utalnék a soknemzetiségű Osztrák-Magyar Monarchia osztrák államfelében alkalmazott választási rendszerre is, mely a választókerületek beosztásával, a mandátumok nemzetek szerinti megoszlásának rögzítésével eleve biztosította a német elem parlamenti többségét. 1901-ben a Reichstag 425 képviselője közül 205 volt német, 87 cseh, 72 lengyel, 10 ukrán, 15 szlovén, 12 horvát, 5 román és 19 olasz.⁹⁹

Hiába rendelkezett az állampolgár az előírt választójogi kellékekkel, mégsem gyakorolhatta választójogát, ha atyai, gyámi vagy gazdai hatalom alatt állt, ha elmebetegségben szenvedett, ha bizonyos bűncselekmények miatt elítélték, továbbá csőd esetén. A választást megelőző évben közegélyben való részvétel is kizáró okként szerepelt például Angliában, Ausztriában, a Német Birodalomban. A tényleges katonai szolgálat sehol sem tette lehetővé a választójog gyakorlását. A Monarchia osztrák államfelében azonban a nagybirtokosok kúriájában a tényleges katonák megbízott útján szavazhattak. Angliában a felsőházi tagság ugyancsak kizáró ok volt, mint ahogyan a választást vezető tisztség is. Ez utóbbiak csak szavazategyenlőség esetén voksolhattak. A Német Birodalomban nem gyakorolhatták a választójogot azok az állampolgárok, akik a választáskor nem tartózkodtak állandó lakhelyükön.¹⁰⁰

Angliában 1872-ben titkos szavazást vezettek be, de így szavaztak Franciaországban és a Német Birodalomban is. Az Osztrák-Magyar Monarchia osztrák államfelében a szavazás a képviselők választásánál mindig titkos volt, de az ösválasztók az elektorokra nyíltan is voksolhattak. A mód attól függött, hogy a tartományi választásoknál melyik módszert alkalmazták.¹⁰¹ Hazánkban viszont a dualizmus alatt mindvégig nyilvánosan, élőszóval kellett megnevezniük a választásra jogosultaknak a preferált képviselőjelöltet. Ez tág teret biztosított a befolyásolásnak.

---

⁹⁷ Uo.

⁹⁸ Winkler, 2000. 101.

⁹⁹ Hanák, 1975. 245.; Winkler adatai szerint: 204 német, 87 cseh, 73 lengyel, 10 ruszin, 16 szlovén, 11 horvát, 5 román, 19 olasz. Winkler, 2000. 121.

¹⁰⁰ Lavies, 1973. 34-35.

¹⁰¹ Winkler, 2000. 148-152.

Az általunk vizsgált 1905-ös és 1906-os országgyűlési képviselő-választások az előbbieken bemutatott törvényi előírások alapján kerültek lebonyolításra. A századfordulóra a társadalom egyre szélesebb rétegei részéről fogalmazódott meg az igény a választójog reformjára¹⁰², így a kormány is kénytelen volt foglalkozni a problémával. 1904-ben 22089 szám alatt kibocsátott belügyminiszteri utasítás az országgyűlési képviselőválasztói eljárás és választói jog tervbe vett reformjának előkészítése érdekében 1904. március 15. és 31. közötti időszakban statisztikai adatok gyűjtését rendelte el az ország valamennyi községében. Az összeírásnak minden 20 évnél idősebb, magyar honos, helybeli polgári férfi lakosra ki kellett terjednie a tényleges szolgálatban álló katonák (honvédek és csendőrök) kivételével. Egyenes állami adó fizetése ezúttal nem szerepelt az összeírást kizáró kritériumként. Magyar honos volt az a személy, aki magyar állampolgárnak született (esetleg akit azzá visszahonosítottak) vagy bár idegen származású volt, de honosítás vagy törvényesítés által állampolgárságot szerzett. Helybelinek számított az az egyén is, aki bár rövid ideje tartózkodott a községben, de alkalmazásban állt vagy munkát keresett itt, s az is, aki csak ideiglenesen volt távol. Nem kellett viszont statisztikai lapot kitölteni egy adott községben csak ideiglenesen vagy vendégként tartózkodókról, szállodabeli, vendégfogadói utasokról, a településen átvonulókról, mint például vándorcigányokról, s letartóztatás alatt álló egyénekről sem (kivéve azokat, akik három hónapnál nem hosszabb időre lettek letartóztatásba helyezve, de ezeket lakóhelyükön és nem letartóztatási helyükön kellett számba venni). A statisztikai lapnak – melyet a városi hatóság, illetve a községi előjáróság által megbízott egyének töltöttek ki (a munkálat nagy terjedelménél fogva a vallás- és közoktatásügyi miniszter a népiskolai tanítók igénybe vételét is engedélyezte) tartalmaznia kellett az összeírásban részt vevő férfi nevén és lakásán kívül személyi viszonyait (születése évét; foglalkozását; alkalmaztatás esetén a munkaadó hivatal, vállalat megnevezését; az anyanyelv és a magyar nyelv ismeretét; a műveltségét, azaz írni és olvasni tudását, középiskolai vagy annál magasabb képzettségét; képviselő választó joggal való bírást, (más községben való választójog esetén a település megnevezését is), az általa fizetett állami adók összegét, ház- és földtulajdon viszonyait (a tíz kat. holdnál kisebb terjedelmű földbirtok esetén a szántóföld, kert, beültetett szőlő és a rét külön feltüntetésével).

A negyedik kérdéscsoport csak a bányászat, ipar, kereskedelem és közlekedés körébe tartozó foglalkozással bíró egyénekre vonatkozott: az önállók rendelkeznek-e szabályszerű iparendéellyel vagy igazolvánnyal, s üzletükben foglalkoztatnak-e alkalmazottakat (s ha igen,

---

¹⁰² Lásd Melich János és 38 nyíregyházi társának Nyíregyháza város vezetőségéhez intézett kérvényét, hogy az általános és titkos választójog mielőbbi megadása érdekében a parlamenthez feliratot adjanak be. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár (a továbbiakban: SZSZBML) V. B. 186. Nyíregyháza rendezett tanácsú város polgármesterének iratai (a továbbiakban: V. B. 186.) 508. d. 1103/1905.

hányat); a nem önálló az összeírás időpontjában alkalmazva voltak-e (ha igen, mióta – ha nem, mióta); esetleges munkanélküliségük oka; tagjaik-e valamilyen munkásegyletnek (ha igen, ennek megnevezése).¹⁰³

Az összeírás során felteendő kérdések, valamint az adatgyűjtésbe bevontak köre jelzi számunkra a szándékot a választójog reformjára. Az teljesen egyértelmű, hogy a választójog nőkre való kiterjesztésének kérdése föl sem vetődött, ami azonban nemzetközi viszonylatban sem értékelhető elmaradottságként, hiszen a XX. század elején alig néhány állam biztosított a szebbik nem számára parlamenti választójogot. (Új-Zéland 1893., Finnország 1906., az USA-ban Colorado 1893., Utah 1895., Washington 1909.)¹⁰⁴ Az is bizonyos azonban, hogy az általános férfi választójog bevezetése sem szerepelt a kormány tervei között.

Az 1905-1906-os kormányzati válság idején Kristóffy József belügyminiszter taktikai manőverének részeként 1905 decemberében egy törvényjavaslat-tervezetet nyújtott be Ferenc Józsefnek az országgyűlési képviselőválasztói jogról. A szociáldemokraták megnyerése, s ezzel a koalícióba tömörült „nemzeti ellenzék” paktumkészségének megnövelése céljából vetette be az általános, titkos választójog ígését. Az általánosnak hirdetett választójog azonban mégsem volt az. (A titkosság viszont megvalósult volna.) Először is ez a tervezet is kizárta a jogosultak köréből a nőket. A 24. életévét betöltött, magyar állampolgárságú férfiak körében pedig cenzusként jelölte meg az írni, olvasni tudást. (A dualizmus kori Magyarországon a lakosság 1/3-a analfabéta volt.) E megszorítás szükségességét Kristóffy azzal indokolta „hogy a tervezett reform a magyar állam nemzetiségi erőviszonyainak nagyobb megbolygatása nélkül legyen életbe léptethető. Míg ugyanis teljesen korlátlan választói jog mellett a magyar elem a választásra jogosultak sorában a jelenlegi 56,2 százalékról 51,7 százalékra szállna alá, addig az írni és olvasni tudással korlátozott választói jog behozatala esetén a magyarság jelenlegi aránya nemcsak nem rosszabbodnék, hanem 61,4 százalékra emelkednék fel”.¹⁰⁵ Az írás és olvasás választói cenzussá tétele tehát időlegesen az akkor fennálló választójognál is kedvezőbb helyzetbe hozta volna a magyarságot, míg a nemzetiségi vármegyékben egytizedére csökkentette volna a választók számát. A korhatár felemelése szintén a nemzetiségiiek időleges visszaszorításához vezetett volna, ugyanis Szabó P. Csaba kutatásai szerint a 20-30 éves birtokosok között meglepően nagy volt a

---

¹⁰³ SZSZBML IV. B. 411. Szabolcs vármegye alispánjának iratai 1870-1944. (a továbbiakban: IV. B. 411) 481. d. 22089/1904. B. M. számú körrendelet 1904. március 2.; 4417/1904. Hirdetmény az országgyűlési képviselőválasztói jog új törvényes szabályozása céljából szükséges statisztikai adatok gyűjtése tárgyában 1904. március 5.

¹⁰⁴ Szabó P., 1986. 90-91.

¹⁰⁵ MOL K 148 300. cs. 4148-1906. – 19-155. 7652/1905. Kristóffy József magyar belügyminiszter felterjesztése „Az országgyűlési képviselő választói jogról szóló törvényjavaslat tervezet közhírré tételének bejelentéséről” 1905. december 11.

nemzetiségek aránya.¹⁰⁶ A nemzetiségi erőviszonyok megfelelő biztosítása szempontként szerepelt volna az új választókerületi beosztás elkészítésekor is.

A Kristóffy tervezet kizáró okként a gondnoki, gyámi felügyeletet, a csőd alatt állást, a vizsgálati fogságban való létet, a börtönbüntetés végrehajtása alatt állást jelölte meg, de nem gyakorolhatták volna választójogukat a hivatásos katonák, a sorkatonai idejüket töltők, a csendőrség tagjai, s azok sem, akik közsegélyben részesültek. A reformterv megvalósítására azonban nem került sor. Az új választási novellára 1913-ig kellett várni (1913. évi XIV. törvénycikk), mely lejjebb vitte ugyan az aktív választók műveltségi cenzusát, de túl nagy előrelépést a jogkiterjesztés terén nem hozott.¹⁰⁷

Szabolcs vármegye a századfordulón öt választókerületet foglalt magában: a kisvárdait, a nagyállóit, a nyírbátorit, a nyírbogdányit, a tiszalökit, s hozzá tartozott az önálló képviselő választási joggal felruházott Nyíregyháza rendezett tanácsú város.¹⁰⁸ A választókerületek tényleges határait, tehát hogy egy-egy törvényhatóságon belül mely községek alkotnak egy-egy választókerületet, a megyék közgyűlése határozta meg. Alapvetően az 1848-ban létrehozott struktúra működött egészen 1914-ig. Lényeges változást csak a határőrvidék 1870-es évek eleji polgárosítása, illetve az 1870-es évek közepének megyerendezése hozott.¹⁰⁹ Szabolcs vármegye ekkor veszítette el a nádudvari választókerületet, ugyanis az 1877. évi X. törvénycikk – mely a képviselők számát 413-ra változtatta – első §-a alapján a szabolcsi választókerületek számát is eggyel csökkenteni kellett. Így az 1876-os közigazgatási reformhoz (1876. évi XXXIII. törvénycikk 1. §) igazodva a nádudvari kerületet Hajdú megyéhez csatolták. Csege, Balmazújváros, Téglás, Egyek, Nádudvar, Püspökladány, Szováth, Tetétlen, Földes és Józsa-Szentgyörgy község került az újonnan alapított Hajdúhoz, Sáp és Érkenéz pedig Biharhoz. 1881-ben sor került még egy kisebb változtatásra: Gyulai Macs és Gyulai Hegyes pusztákat a debreceni törvényhatóság alá helyezték. Nem elsősorban

---

¹⁰⁶ Szabó P., 1986. 96-97.

¹⁰⁷ A 24 éven felüli érettségizett férfiak mellett csak a legalább népiskolát végzett 30 éven felüli önálló iparosokat és kereskedőket, valamint a 20 korona adót fizető, vagy 16 hold földet birtokló 30 éven felüli analfabéta férfiakat ruházta fel választójoggal. Átalakította a választókerületi beosztást, továbbá Budapesten és a 25 törvényhatósági jogú városban titkos szavazást rendelt el. A szavazati joggal rendelkezők aránya azonban csak 6,4 százalékról 6,8 százalékra emelkedett, de e törvény alapján már nem választottak a dualizmus rendszerében. Az öt éves ciklusidő szerint 1915-ben kellett volna kiírni az országgyűlési képviselő-választást, ám a világháború miatt elhalasztották. Pölöskei, 2005. 523.

¹⁰⁸ A magyar városjog szabályozása a dualizmus idején trichotom jellegű volt, három különböző szabályozás vonatkozott rájuk. Az alkotmányvédő hatáskörre csak a legnagyobb városok voltak alkalmasak. Ezeket a törvényhatósági jogú városokat a vármegyékkel együtt a törvényhatósági törvényben szabályozták. Kiemelkedett közülük Budapest, melyet fővárosként egy más jogállással a fővárosi törvényben szabályozták. A harmadik kategóriát a kisvárosok alkották, amelyeket rendezett tanácsú városnak neveztek, és működésüket a községi törvényben szabályozták. Kozári Monika: A dualista tanács (1867-1918). Pannonica Kiadó, Bp., 2005. 214. (a továbbiakban: Kozári, 2005.)

¹⁰⁹ Szabó, 1999. 132.

a területi veszteség volt a fájdalmas a szabolcsiaknak, hanem az a politikai úr, amit a kuriális falvakban gazdag, nagy létszámú régi jogosultat adó kerület hiánya jelentett. A társadalmi helyzet és a politikai hovatartozás között nem lehet egyértelmű összefüggést megállapítani, de általában a kismemesi, régi jogosult réteg alkotta a függetlenségek, a „Kossuth-hívők” fő bázisát. A nádudvari választókerület elvesztése így felért egy politikai vereséggel, s a megye nemesi származású rétegének ellenzéki magatartását csak erősítette.¹¹⁰

Levéltári kutatásaim jelentősen módosították azt a dualizmus idején kialakult és a történeti irodalomban azóta is fennmaradt képet a korszak választásairól, mely a közvetlen kormánybefolyásolás egyre növekvő szerepéről beszél és a választási visszaélések, mindenekelőtt a hatalommal való visszaélések kapcsán a belügyminisztérium (illetve a miniszterelnökség) szerepét emeli ki. Fontos hangsúlyozni, hogy Szabolcs vármegyében, mint ellenzéki többségű törvényhatóságban a kormánybefolyásolásnak csak igen korlátozott lehetősége volt. Ugyanis a választások lebonyolítása a törvényhatóságok feladatát képezte. A közvetlen végrehajtás és befolyásolás a közgyűlésre, a közgyűlés által választott tisztviselőkre és a képviselő-választások lebonyolításáért felelős úgynevezett központi választmányra maradt. A központi végrehajtó hatalomnak, a kormánynak, konkrétan a belügyminisztériumnak csak közvetett befolyása volt. Egyrészt a megyei határozatok törvényességének felülvizsgálata által, másrészt a megyei kormány megbízotton, a főispánon keresztül. Szabolcs vármegye főispáni székében az 1905-ös választások¹¹¹ idején a szabadelvű párti báró Feilitzsch Berthold ült. A losonczy báró Bánffy Alice-szal házasságot kötött¹¹² báró Feilitzsch Berthold 1897-ben, apósa miniszterelnöksége idején került a vármegye élére. Torontál vármegye szolgálatában eltöltött hét éves közigazgatási múlttal. (Az 1867. július 15-én Török-Kanizsán született báró Feilitzsch Berthold karrierútja jogi tanulmányainak befejeztével 1889-ben közigazgatási gyakornokként indult. 1892-ben II-od aljegyzőnek, 1894-ben I-ső aljegyzőnek, 1895-ben pedig vármegyei főjegyzőnek választották.)¹¹³ Anarchikus viszonyok jellemezték főispáni működésének első éveit, ekkor lángoltak fel ugyanis a mezőgazdasági szegénység, a falusi parasztság mozgalmi.

¹¹⁰ Szilágyi, 2006. 42.

¹¹¹ Báró Feilitzsch Bertholdot saját kérelmére 1906. március 14-én mentette fel az uralkodó. MOL K 148 295. cs. 1578/1906. Az új főispán, gróf Vay Gábor azonban az 1906. április 30-án megrendezett országgyűlési képviselő-választáskor még nem volt beiktatva. A kinevezéséről szóló értesítést éppen április 30-án írta meg ifj. Andrassy Gyula.

¹¹² E házasságból 1894. március 6-án Nagy-Becskereken született Cecile, 1899. június 3-án Nyíregyházán Jenő Lázár és 1902. június 14-én Erzsébet. MOL K 148 289. cs. 447/1905. Jelentés báró Feilitzsch Berthold főispán családi állapotáról 1905. július 1.

¹¹³ MOL K 148 295. cs. 1897/1906. A Felső személye körüli miniszter megkeresése báró Feilitzsch Berthold Szabolcs vármegye főispánjának legfelsőbb kitüntetése tárgyában.; Az 1867-1918 közötti magyar közigazgatási apparátus személyi összetételének vizsgálatáról lásd Balázs Magdolna: A középszintű közigazgatási apparátus személyi állományának vizsgálata a dualizmus időszakában. In: Történelmi Szemle 1986/1.

A főispán a belügyminisztert folyamatosan tájékoztatta a választások esélyeiről. Ez az informálás egyrészt írásban, másrészt személyes találkozók alkalmával történt. A jelentések arról tanúskodnak, hogy a főispáni tekintélyt fölhasználták a szabadelvű párti jelölt támogatására, de hatalommal való visszaélésre, erőszak alkalmazására nem került sor. Báró Feilitzsch a törvény korlátain belül követett el mindent a Szabadelvű Párt jelöltjének megválasztásáért az erősen függetlenségi párti Szabolcsban. Nem tartotta célszerűnek a vármegyében nagy nehézségekkel helyreállított belbékét indokolatlan választási mozgalmakkal felzavarni. A Borovszky Samu által szerkesztett enciklopédia báró Feilitzsch főispáni működése nagy eredményeként értékelte az 1898-ban csaknem lángot vetett agrárszocializmus megfékezését és az azt előidéző viszonyok enyhítését és szanálását, továbbá a vármegye közlekedési viszonyainak rendezését.¹¹⁴

A választói névjegyzék

A választásokat hosszas előkészítő munkálatok előzték meg. Először is szükség volt a választói névjegyzékre. A belügyminiszter – az 1874. évi XXXIII. törvénycikk 29. §-a értelmében – minden évben elrendelte az országgyűlési képviselőket választóknak a következő évre érvényes állandó, tehát végleges névjegyzékének négy példányban való elkészítését, illetve kiigazítását. Az egyik példányt a magyar királyi belügyminiszterhez terjesztették fel, a másodikat a törvényhatóság levéltára kapta, a harmadikat az egyes választókerületek illetékes királyi körjegyzői, míg a negyedik példányok a községek között kerültek szétosztásra. Így az összeírás minden évben készen állt egy esetleges országgyűlési képviselő-választás esetére. Az 1874. évi XXXIII. törvénycikk II. fejezetének 17. §-a előírta, hogy minden törvényhatóságban és minden olyan városban, mely az 1848. évi V. törvénycikk 5. §-a alapján képviselőt küld, központi választmányt kell alakítani, melynek feladata a választók névjegyzékének összeállítása, illetve kiigazítása, valamint az országgyűlési képviselő-választások lebonyolítása. A központi választmány elnöke – rendelkezik a 18. § – a törvényhatóság vagy a város első tisztviselője, vagy ennek törvényes helyettese.¹¹⁵ Így Szabolcs vármegye központi választmányának elnöke az 1905-ös és 1906-os választások előkészítésének és lebonyolításának idején Szikszay Pál alispán volt, Nyíregyháza város központi választmányáé pedig a polgármester, Májerszky Béla. A tagok megbízatása három évre szólt, s erre az időszakaszra terjedt ki az általuk letett eskü hatálya is.

¹¹⁴ Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Szabolcs vármegye. Bp., é. n. 499. (a továbbiakban: Borovszky, é. n.)

¹¹⁵ Magyar Törvénytár 1872-74. 319.

Szabolcs vármegye központi választmánya elsőként a vármegye öt választókerületét összeírási szakaszokra bontotta fel, melyekbe a községeket besorolták. A nagykállói és a tiszalöki kerületben 4, a kisvárdai és a nyírbogdányiban 5, a nyírbátori kerületben pedig 7 szakaszban került sor a választók összeírására. A feladat elvégzése az összeíró küldöttségekre várt, melyek összetételéről az alispán határozott, mindegyiknek kijelölve elnökét és két tagját.¹¹⁶ Majd meghatározásra került az országgyűlési képviselő-választói jogosultság egyik alapját képező földadó minimumnak minden egyes községre vonatkozólag véglegesen megállapított összege. A választmányi iratok igen eltérő földadó-cenzusokról árulkodnak. Ezek választókerületenkénti szélsőértékei: a nagykállói kerületben Nyíradonyban a legalacsonyabb, 3 korona 6 fillér, a legmagasabb Bökönyben 11 korona 4 fillér; a nyírbátori kerületben Nyírlugoson 2 korona 18 fillér, Kislétán 15 korona 60 fillér; a kisvárdai kerületben Mezöladányban 2 korona 40 fillér, míg Fényeslitkén 27 korona 52 fillér; a tiszalöki kerületben Bájón 5 korona 56 fillér, Rakamazon 20 korona 74 fillér. A nyírbogdányi kerületben Székelyben kellett a lakosoknak a legkevesebb földadóval rendelkezniük, 3 korona 96 fillérrel, a legtöbbel pedig a pátróhaiaknak, 23 korona 6 fillérrel.¹¹⁷

Mindezek után az alispán megjelölte azt az időszakot, mely alatt az előző évi választói névjegyzék kiigazítását el kell végezni. E határidőn belül kellett kitűzniük az egyes küldöttségek elnökeinek az összeírás napját, valamint gondoskodniuk arról, hogy a vezetésük alatt működő küldöttség munkálatát időben befejezze. Ennek eredményéről a központi választmány elnökéhez jelentéstétellel tartoztak, továbbá a névjegyzék és a küldöttség eskütételi jegyzőkönyvének betérjesztésével. Ugyanis az összeíró küldöttség még fel nem esketett tagjainak működésük megkezdése előtt esküt kellett letenniük. Ennek formuláját az 1874. évi XXXIII. törvénycikk 21. §-a tartalmazta: „Én N.N. esküszöm stb. (ünnepélyesen fogadom), hogy mindazt, mit (a választók névjegyzékének összeállítására) [...] nézve, az ország törvénye szerint, kiküldetésemhez képest teljesíteni tisztemhez tartozik, hiven, részrehajlás nélkül, lelkiismeretesen teljesítendem. Isten engem stb.”¹¹⁸ (Mivel a központi választmány működése három évre terjedt ki, s ennek elteltével tagjainak megbízatása megszűnt, így az általuk letett eskü is hatályát veszítette. Az újonnan alakított központi választmány valamennyi tagjának – tekintet nélkül arra, hogy az előző három évre szóló megbízással alakított központi választmánynak felesketett tagjai voltak-e vagy sem – le kellett tennie az esküt.)¹¹⁹

¹¹⁶ SZSZBML IV. B. 403. Szabolcs vármegye központi választmányának iratai 2. kötet. 1900-1906. Jegyzőkönyvek (a továbbiakban: IV. B. 403.) 1904. március 24-i ülés

¹¹⁷ SZSZBML IV. B. 403. 1904. március 24-i ülés

¹¹⁸ Magyar Törvénytár 1872-1874. 318.

¹¹⁹ Az 1905-1907. évre a központi választmányok újraelakításának kapcsán hívta fel erre az ország valamennyi központi választmányának figyelmét a belügyminisztérium. SZSZBML V. B. 180. Nyíregyháza rendezett

A belügyminisztérium rendeletet bocsátott ki a küldöttségek összeállításakor szem előtt tartandó kritériumokra vonatkozóan. Úgy rendelkezett, hogy ezzel a feladattal lehetőleg olyan egyéneket bízzanak meg, akik díjtalanul, illetve fuvar költségek igénylése nélkül is képesek elvállalni a munkát. Továbbá figyelmeztette az összeíró küldöttségek elnökeit, hogy állapítsák meg azt a határnapot, melyen az összeírás foganatosítása véget a helyszínen, illetőleg a kisközségeknél a körjegyzőség székhelyén meg fognak jelenni, s erről legalább 8 nappal korábban értesítsék az illető előjáróságot, hogy az gondoskodni tudjon a közhírré tételről.¹²⁰ A közhírré tétel egyrészt dobszó útján, másrészt hirdetmény formájában történt, tájékoztattak róla a helyi lapokban,¹²¹ s a közigazgatás vezetői ezeken túlmenően a lelkészek segítségét is igénybe vették. Megbízták őket, hogy a szószékről tájékoztassák híveiket a választási tudnivalókról, hiszen a szószékről történő kihirdetés az információáramlás viszonylag gyors formáját jelentette még ebben az időben is.

Az összeíró küldöttség tehát elkészítette az országgyűlési képviselő-választók ideiglenes névjegyzékét a kihagyottakéval egyetemben. Ezek mindegyikét közszemlére bocsátották a központi választmány székhelyén, Nyíregyházán a vármegyeházánál lévő I. aljegyzői hivatalos helyiségben, valamint az egyes községekre vonatkozókat az illető nagyközségben vagy körjegyzőségben a község házábanál. Húsz egymást követő napon át maradtak kitéve, melyek mindegyikén reggeli 8 órától déli 12 óráig voltak megtekinthetőek, délután 2–6 óráig bárki lemásolhatta, és arra nézve meghatározott időn belül felszólalhatott, illetve írásban kiigazítás iránti kérvényt nyújthatott be. Ezeket 10 egymást követő napon keresztül szintén közszemlére tették ki, hogy rájuk észrevételeit bárki megtehesse. Ezen észrevételeket a központi választmány ülésén a beérkezés sorrendjében megtárgyalták, elbírálták, majd a határozatokról a felszólalókat közvetlenül, a közönséget pedig a Szabolcs vármegye Hivatalos Lapja hasábjain hirdetményben értesítették.

A végleges választói névjegyzékeket az 1874. évi XXXIII. törvénycikk 38. §-a értelmében csak és kizárólag a belügyminiszter által megküldött rovatos ívekre felvezelve lehetett beterjeszteni.¹²² Ezek szám szerinti felhasználásáról a központi választmány elnöke jelentést írt a belügyminisztériumnak. Az 1905-ös állandó, tehát végleges névjegyzék négy példányát Szabolcs vármegye központi választmányának 1904. december 30-án tartott ülésén terjesztették be.¹²³

---

tanácsú város központi választmányának iratai 1905-1914. (a továbbiakban: V. B. 180.) XIV. 1905/I. 126310/I-a/1904. B. M. Kőrrendelet (1904. december 28.)

¹²⁰ SZSZBML V. B. 180. XIV. 1905/I.

¹²¹ Például: Nyírvidék, 1905. május 7.; Szabolcs 1905. április 22.

¹²² Magyar Törvénytar 1872-74. 321.

¹²³ Nyíregyháza központi választmányának december 16-i ülésén pedig a nyíregyházi jegyzéket. SZSZBML V. B. 180. XIV. 1905/I.

A tiszalöki választókerület 2959 választót adott, a kisvárdai 2662-t, a nyírbátori 2021-et, a nyírbogdányi 1595-öt, míg a nagykállói 1800-at,¹²⁴ tehát Szabolcs vármegye öt választókerülete összesen 11 037-et, Nyíregyháza rendezett tanácsú város pedig 2402-t.¹²⁵

Nézzük, hogyan alakult országos viszonylatban a választójoggal rendelkezők száma! Hazánkban 1905-ben összesen 1 057 215 fő volt választásra jogosult,¹²⁶ ebből 870 668 főt a vármegyék, 132 260 főt a törvényhatósági joggal felruházott városok és 54 287 főt az önálló képviselő választási joggal felruházott városok adtak. Tehát hazánkban a választásra jogosultak körülbelül 1,04 %-át adták a szabolcsi kerületek 1905-ben.¹²⁷

Érdemes összevetni ezeket az adatokat a következő évekkel. 1906-ban mind országosan, mind szabolcsi viszonylatban nőtt a választásra jogosultak száma. Hazánkban összesen 1 085 323 fő szavazhatott az 1906. április 29. és május 8. között megrendezésre került választások alkalmával, tehát 28 108-cal többen, mint egy évvel korábban. A szabolcsi kerületek potenciális választóinak száma 659-cel emelkedett, hiszen a tiszalöki kerületben 166-tal, a kisvárdaiiban 220-szal, a nyírbátoriiban 113-mal, a nyírbogdányiban 61-gyel, a nagykállóiiban pedig 99-cel több személy szerepel a választói névjegyzékben. E névjegyzékeket nagyító alá véve megállapíthatjuk, hogy a szabolcsi választók öt jogcímen gyakorolták választójogukat: földbirtokok,¹²⁸ házbirtokok¹²⁹ vagy jövedelmük¹³⁰ után fizetett adójuk alapján, értelmiség címén¹³¹ vagy régi jogon.¹³² Mint már a törvényi feltételek vizsgálatánál említettük, régi jogon szavazhatott az a személy, aki az 1848 és 1872 közötti választói névjegyzékek valamelyikében benne foglaltatott. Ők Szabolcsban a választásra jogosultak 13,7 %-át adták, de országos arányuk ennél jóval kisebb, kb. 2,8 %-os.

Szükség is volt a Szabolcs vármegye központi választmányának 1904. december 30-án tartott ülésén beterveztett, az 1905-ös évre érvénnyel bíró országgyűlési képviselő-választók névjegyzékére, mivel Ferenc József az 1904-es év végére kialakult parlamenti anarchiára 1905. január 3-án az országgyűlés feloszlatásával válaszolt.¹³³ Másnap pedig kiadta azt a legfelsőbb királyi leiratot, mely kitzúzte az új országgyűlés megnyitásának időpontját. „Kedvelt híveink! Uralkodói kötelmeinkhez tartozván az ország törvényeinek hű és pontos végrehajtása fölött örködni: Minthogy az 1848. évi IV-ik t.c.z. 1-ső §-a az országgyűlést évenként Budapestre

¹²⁴ SZSZBML IV. B. 403. 1904. december 30-i ülés

¹²⁵ SZSZBML V. B. 184. A nyíregyházi országgyűlési képviselő-választók összeírása 1905-ik évre

¹²⁶ Főrendiházi irományok, 1906. I. kötet 212-213.

¹²⁷ Nyíregyházával együtt 1, 27 %-át.

¹²⁸ A 11 696 főből 8 299 fő.

¹²⁹ 31 fő

¹³⁰ 1927 fő

¹³¹ 1094 fő

¹³² 345 fő

¹³³ Gratz, 1992. 58.

egybehivatni rendeli, és minthogy számos függőben levő kérdés mielőbbi megoldását a nemzet erkölcsi és anyagi érdekei sürgősen követelik: Magyar ministertanácsunk előterjesztésére elhatároztuk, hogy az ország főrendeit és képviselőit a folyó év februárius havának 15-ik napján megnyitandó országgyűlésre Budapest székesfővárosunkba egybehívjuk.”¹³⁴ Így szólt a meghívólevél, melynek tartalmát Nyíregyháza vezetősége a január 9-én tartott rendkívüli képviselőtestületi közgyűlésén, míg Szabolcs vármegye közönsége január 1-jén délelőtt tíz órára Nyíregyházára a vármegyeháza nagytermébe összehívott rendkívüli közgyűlésén ismerte meg. A közgyűlés lefolyása, melyen a bizottság tagjai szép számban jelentek meg, nyugodt és komoly volt. A Függetlenségi Párt elnöke, Bory Béla néhány szóval a többség álláspontját jelezve kifejtette, hogy a múlt országgyűlés felosztatása ugyan törvénytelen volt, de a vármegye függetlenségi párti többségű (ha nem is osztatlanul függetlenségi) vezetése is tudomásul vette a meghívólevelet, melyet azután kiadtak a központi választmánynak.¹³⁵ Az általános képviselőválasztásokra a belügyminiszter a január 26. – február 4. közti időszakot jelölte meg.¹³⁶ Szabolcs vármegye központi választmánya 1905. január 26-ára tűzte ki a választások napját.¹³⁷ Szabolcs vármegye valamennyi választókerületében két szavazatszedő küldöttséget alakítottak, s ezek között fölosztották a községeket.¹³⁸ Majd minden kerületben kijelölték a választási elnököt, aki egyszemélyben az első szavazatszedő küldöttség elnöke is volt. A második szavazatszedő küldöttség elnöke pedig magáénak tudhatta a választási helyettes elnöki tisztet is. Mindezek után következett a helyettes elnökök, a szavazatszedő küldöttségek jegyzőinek és helyettes jegyzőinek kiválasztása.¹³⁹ A kisvárdai választókerületbe választási és az első szavazatszedő küldöttség elnökéül Okolicsányi Menyhértet, a második szavazatszedő küldöttség elnökéül és választási helyettes elnökéül Kovács Lajost osztották be. Helyettesként Petronay Jánost és Somogyi Józsefet. Az első szavazatszedő küldöttség jegyzőjéül Moravek Gusztávot, a második küldöttség jegyzőjéül Tóth Józsefet.¹⁴⁰ Helyettes jegyzőkül Révész Menyhértet és Bedeő

¹³⁴ SZSZBML V. B. 180. XIV. 1905/I.

¹³⁵ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Főispáni jelentés a belügyminiszternek az országgyűlési választások megejtéséről

¹³⁶ SZSZBML V. B. 180. XIV. 1905/I. 292/1905. I-a B. M. számú körrendelet Az 1905. évben megejtendő általános képviselőválasztások tárgyában 1905. január 4.

¹³⁷ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Távirat a belügyminiszternek: jelentés a megyei központi választmány határozatáról

¹³⁸ 1874-ig választókerületenként egy szavazatszedő bizottság előtt ejtették meg a választást, így előfordult az országban több napos szavazás is, sőt olyanra is akadt példa, hogy a választás lebonyolítói a különböző községek választóit egymást követő napokra hívták be. 1874 után 1500 választójogosultanként egy szavazatszedő bizottságnak kellett működni. Szabó, 1999. 133. S mivel a szabolcsi választókerületek mindegyikében a választójoggal bírók száma 1500-tól több, de 3000-tól kevesebb volt (a kisvárdaiiban 2662, a nyírbátoriban 2021, a nyírbogdányiban 1595, a nagykállóiiban 1800, a tiszalökiiben 2959), Szabolcs vármegye valamennyi választókerületében két szavazatszedő küldöttséget alakítottak.

¹³⁹ SZSZBML IV. B. 403. 1905. január 12-i ülés

¹⁴⁰ Tóth József lemondását Szabolcs vármegye központi választmányának január 23-i ülésén jelentették be, s helyette Simay Frigyeset választották meg. SZSZBML IV. B. 403. 1905. január 23-i ülés 30 Kpv/1905.

Lajost. A tiszalöki kerületbe választási és az első szavazatszedő küldöttség elnökéül Liptay Jenőt, a második szavazatszedő küldöttség és választási helyettes elnökül Veréb Antalt. Helyettes elnökökül Boác Ferencet és Veres Ferencet, az első szavazatszedő küldöttség jegyzőjéül Szitha Ferencet, a második jegyzőjéül Kabay Józsefet.¹⁴¹ Helyettes jegyzőkül Virányi Jánost és Bakos Istvánt.¹⁴² A nyírbátori választókerületbe választási és az első szavazatszedő küldöttség elnökéül Péchy Gyulát, a második szavazatszedő küldöttség és választási helyettes elnökül Várady Istvánt jelölték ki. Helyettes elnökökül L. Molnár Gyulát és Vay Istvánt. Az első szavazatszedő küldöttség jegyzőjéül Nemes Bélát, a második küldöttség jegyzőjéül Keéky Lászlót.¹⁴³ Helyettes jegyzőkül Tatár Lajost és Uray Miklóst.¹⁴⁴ A nyírbogdányi választókerületben a választási elnök és az első szavazatszedő küldöttség elnöke Szalánczy Ferenc, a második szavazatszedő küldöttség elnöke és választási helyettes elnök Mezőssy Gusztáv lett. Helyettes elnökök: Horváth Ferenc és Jeney István. Az első szavazatszedő küldöttség jegyzője Májas Ferenc, a másodiké Andó Sámuel. Helyettes jegyzők: Erdélyi Farkas és Ritli Gyula. A nagykállói választókerületbe választási és az első szavazatszedő küldöttség elnökéül Berethőy Jánost, a második szavazatszedő küldöttség és választási helyettes elnökül Lévay Sándort választották. Helyettes elnökökül Kauzsay Tibort és László Imrét.¹⁴⁵ Az első szavazatszedő küldöttség jegyzőjéül Seres Józsefet, a második jegyzőjéül ifj. Magos Józsefet. Helyettes jegyzőkül Nagy Józsefet és Balogh Lajost. A nyíregyházi választókerületben választási elnökül és az első szavazatszedő küldöttség elnökéül Májerszky Béla polgármestert, központi választmányi elnököt, a második szavazatszedő küldöttség elnökéül Tuláts István árvaszéki ülnököt, helyettes elnökökül Imre János és Hudák Károly központi választmányi tagokat. Az első szavazatszedő küldöttség jegyzőjéül Orsovszky Gyulát, a második szavazatszedő küldöttség jegyzőjéül Zimmermann

---

¹⁴¹ Boác Ferenc és Szitha Ferenc lemondott. A január 21-i ülésen Gunya Sándort választották Boác helyett, Szitha helyett január 18-án Suhajda Bélát, aki a megbízatást szintén nem fogadta el, így a január 23-i ülésen Berzeviczy Andort jelölték ki a jegyzői feladatra. SZSZBML IV. B. 403. 1905. január 18-i, 21-i és 23-i ülés 10, 16, 25 Kpv/1905.

¹⁴² Virányi visszautasította a felkérést, január 18-án Jármly Ferencet választotta helyette a központi választmány, Jármly lemondása után pedig január 23-án Márky Józsefet. SZSZBML IV. B. 403. 1905. január 18-i és 23-i ülés 12 Kpv/1905., 29 Kpv/1905.

¹⁴³ Keéky azonban L. Molnár és Vay lemondása következtében helyettes elnöki pozícióba került, mint ahogyan Diószeghy Zoltán is. A második szavazatszedő küldöttség jegyzőjéül január 18-án Mikolay Györgyöt választották, majd lemondása után január 23-án Izsó Györgyöt. SZSZBML IV. B. 403. 1905. január 18-i és 23-i ülés 9 Kpv/1905., 26 Kpv/1905.

¹⁴⁴ Uray képviselőjelöltként történő fellépésével a helyettes jegyzői állást nem tölthette be. Ezzel a feladattal Borcsik Gyulát bízta meg a központi választmány. Végül Borcsik lemondása következtében Bacsó Bertalant választották meg. SZSZBML IV. B. 403. 1905. január 18-i ülés 9 Kpv/1905., 27 Kpv/1905.

¹⁴⁵ Lévay lemondásával Kauzsay Tibor lépett elő a második szavazatszedő küldöttség elnökéül és választási helyettes elnökül, az egyik helyettes elnök pedig Szentmiklósy Sándor lett. SZSZBML IV. B. 403. 1905. január 18-i ülés 11 Kpv/1095.

Rezsőt. Helyettes jegyzőkül Trak Gézát és Fazekas Jánost.¹⁴⁶ A belügyminiszter 1905. január 10-én valamennyi központi választmánynak megküldte a választások lebonyolításához szükséges nyomtatványokat: három rendbeli jegyzőkönyvi mintát és a szavazási rovatos íveket.

Választási helyiségek

A választásokra a választókerületek székhelyein került sor, s a pontos helyszínről hirdetmény formájában kaptak tájékoztatást az illetékesek. A választásnak a kerület székhelyén történő lebonyolítása a gyakorlatban azt jelentette, hogy a távolabb lakóknak a választási ceremónia akár három napját is igénybe vette (egy nap az odaút, egy a szavazás, egy pedig a visszaút). A XX. század elején Európa nagyobbik felén már áttértek a községenkénti szavazásra. (A Kristóffy-féle tervezetben is szerepelt a választókerületek kisebb szavazókörökre osztása.)¹⁴⁷ A választási helyiségek kijelöléséről a választási elnököknek és a főszolgabíráknak kellett gondoskodniuk. Előfordult, hogy a választókerület nem rendelkezett olyan alkalmas helyiséggel, melyet díjmentesen használhatott volna a választás zavartalan lebonyolítására. Ilyenkor két alternatíva kínálkozott: megfelelő helyiség kibérlése vagy fabódék felállítása. Ezek költségei elszámolhatóak voltak az állampénztár terhére, éppen ezért a belügyminiszter felhívta az ország valamennyi központi választmányának figyelmét a legszigorúbb takarékoság szem előtt tartására, majd megjegyezte: amennyiben a felszámított összegekről szóló számlák túl magasnak látszanának, műszaki és számvevőségi szakvizsgálat elrendelésére kerül sor, s csak a szakvélemény szerint indokolt kiadásokat fedezi az államkincstár.¹⁴⁸ A kiutalás mechanizmusa a következő volt: a szükséges összeget a vármegyei háztartási alapból megelőlegezték, majd a belügyminiszter, illetve miniszteri tanácsos utasítására az adóhivatal utalta a belügyi tárca terhére a vármegyének. A választási helyiségekről való gondoskodás költségei Szabolcsban 1905-ben jóval magasabbra rúgtak, mint egy évvel később. Ennek okaként egyrészt az 1906-os választás kedvezőbb időjárási viszonyait jelölhetjük meg (hiszen míg 1905. január 26-án a dermesztő hideg miatt fűtési kiadásokkal is számolni kellett, addig 1906. április 30-án erre már nem volt szükség).

¹⁴⁶ SZSZBML V. B. 180. XIV. 1905/I. 1905. január 10-i ülés 2 Kpv/1905.

¹⁴⁷ MOL K 148 300. cs. 7303/1905. Törvényjavaslat-tervezet az országgyűlési képviselőválasztói jogról

¹⁴⁸ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. 292/1905. számú belügyminiszteri körrendelet Az 1905. évben megejtendő általános képviselőválasztások tárgyában

Másrészt 1906-ban egyhangú választásokra lehetett számítani,¹⁴⁹ amely szintén költségcsökkentő tényezőnek bizonyult.

Nyíregyházán a városháza épülete szolgált díjmentesen választási helyiségül, melynek számvevő szobájában az első szavazatszedő küldöttség rendezkedhetett be, a második szavazatszedő küldöttségnek pedig dr. Konthy Gyula engedte át a tűzoltó őrtoronyban lévő parancsnoksági szobáját.¹⁵⁰ Nagykállóban – szintén díjmentesen – a községházát jelölték ki, póthelyiségül pedig az állami gimnázium valamelyik tantermét. A kisvárdai kerület választásra jogosultjai szájából a közbirtokosság tulajdonát képező vásártéri ügynevezett „czedulaházban” hangzott el a preferált képviselőjelölt neve.¹⁵¹ A rendbehozatali és fűtési költségek 1905-ben 160 koronát emésztettek fel,¹⁵² 1906-ban azonban már a helyiség díjmentességéről tett jelentést az illetékes főszolgabíró.¹⁵³ A tiszalöki választókerületben 1905-ben a vásártéren „fabódék létesítésének szüksége állt fenn”, melyek építésére a kir. államépítészeti hivatal által készített költségvetés alapján 1000 koronát utaltak ki az állampénztárból.¹⁵⁴ Dobos Imre, a tiszai járás főszolgabírója 1906 áprilisában azonban az alispánhoz intézett jelentésében a „jelentős költségekbe kerülő” új fabódék felállításának mellőzését javasolta, hiszen nem tartotta valószínűnek, hogy dr. Pap Zoltánnal szemben ellenjelölt lépne fel. Ezért a vásártéren vásári tabernául használt kisebb, „primitívebb alkotású” három deszkabódé kibérlését tartotta a legracionálisabb megoldásnak. A három tiszalöki kocsmárossal kötött szerződésben rögzítették, hogy kétszáz korona fejében a tulajdonosok kötelesek a választás előtti nap estéjéig a három bódé közül a déli oldalról eső két egymásmellett két alkalmas ablakkal ellátni (a harmadiknak is használatba vétel nélkül szükség esetén rendelkezésre kellett állnia), a bódék talaját és környékét feltisztítani és a választás céljára alkalmassá tenni, azaz két hosszú asztalt és azokhoz való lócákat beállítani, valamint író- és világító eszközökről gondoskodni. Továbbá kötelesek mindkét bódé deszkafedélzetének szerkezetét megerősíteni, s a tetőt az asztalok feletti részen esős idő esetére gyékénnyel vagy szurkosponyvákkal úgy lefedni, hogy az eső be ne csepegjen.

---

¹⁴⁹ Csupán a kisvárdai választókerületből érkezett április 27-én, a választás előtt három nappal kisebb riadalomról tanúskodó távirat az alispánnak Okolicsányi főszolgabírótól, melyben közölte, hogy Hrabovszkynak ellenjelöltje van, ezért kér háromszáz koronát épület átalakítására. A délután negyed négykor érkező újabb jelentésben pedig ez állt: „Hrabovszkynak ellenfele nincs, a választás egyhangú lesz, választási helyiség átalakítása szükségtelen.” SZSZBML IV. B. 411. 500. d. Nyíregyházán a szocialista Lakatos László budapesti munkást akarták felléptetni a szociáldemokraták, de a jelöléshez szükséges kritériumokat nem tudta produkálni.

¹⁵⁰ SZSZBML V. B. 186. 498. d.; V. B. 180. XIV. 1905/I. Nyíregyháza város központi választmányának 1905. január 10-i ülése

¹⁵¹ Nevét onnan kapta, hogy a vásártartási joggal bíró Kisvárdai vásártéren az árusok ebben az építményben fizették meg a helypénzt, melynek igazolására cédulát kaptak. SZSZBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1904. 41. kötet, 1904. október 11-i ülés

¹⁵² SZSZBML IV. B. 403. 1905. január 23-i ülés

¹⁵³ SZSZBML IV. B. 411. 500. d. Szerződés

¹⁵⁴ SZSZBML IV. B. 403. 1905. január 23-i ülés

Nyírbogdányban szintén a vásártéren béreltek ki egy zárt helyiséget 80 koronáért a választás lebonyolítására, mely Letkovits Dávid magántulajdonát képezte. A nyírbátori kerület választópolgárai a Nyírbátor központjában lévő, Pracznér János magántulajdonában lévő nagyvendéglőhöz igyekeztek 1905. január 26-án, melynek összes termét 400 korona bérleti díj fejében bocsátotta a tulajdonos a választás lebonyolítására. S mivel 1906-ban e kerületben is egyhangúnak ígérkeztek a választások, a vendéglő helyiségen és az udvaron kívül ekkor csak három nagyszoba kibérlése tűnt indokoltnak. A szerződésben rögzített 250 koronáért a bérbeadó kötelezettséget vállalt a helyiségek szükséges kellékekkel (asztalokkal, székekkel, lócákkal) való ellátására, továbbá arra, hogy szükség esetén gondoskodik az Eduárd utca felől elvonuló kerítés eltávolítása által a választóközönség részére külön kijárat nyitásáról.¹⁵⁵

Biztonsági intézkedések

Szintén hatósági feladatkört képezett a választás, illetve az azt megelőző választási küzdelem alatt a közrend és a közbiztonság fenntartása, a választói jog szabad gyakorlásának és a választás zavartalan lefolyásának biztosítása.¹⁵⁶ A magyar királyi belügyminisztérium államtitkára már 1904. december 24-én körrendeletet küldött ki a főispánoknak, melyben közölte, hogy a januárban megtartandó általános képviselő-választáskor előre láthatóan nagyobb mérvű rendezavarásokra számíthatnak. Felkérte a törvényhatóság első emberét: a helyi viszonyokat és körülményeket mérlegelve mielőbb küldjön tájékoztatást, hogy a kormányzatára bízott törvényhatóság területén a választás megejtése alkalmával a közrend és közbiztonság fenntartása érdekében „mennyi és minő” katonai, valamint csendőri karhatalmat tart feltétlenül szükségesnek.¹⁵⁷ A felterjesztést a kívánatosnak tartott katonai és csendőri karhatalmat illetően minél előbb, de legalább a választás előtt nyolc nappal táviratilag kellett eljuttatni a belügyminiszternek.¹⁵⁸ Rendkívüli, sürgős esetben (például, ha a választást megelőző napokon vagy a választás napján áll elő hirtelen helyzet, melynek megoldásához további karhatalom kivezénylése szükséges) a magyar királyi honvédelmi miniszter által 1896. 6707 /eln. 17. a. (Rendeletek Tára 1896. év II. kötet 385-ik lap) kiadott karhatalmi utasítás 3. §-ának B. pontja

¹⁵⁵ SZSZBML IV. B. 403. 1905. január 23-i ülés; SZSZBML IV. B. 411. 500. d.

¹⁵⁶ Ehhez lásd Zsuppán, 1989.

¹⁵⁷ A magyar királyi csendőrség szervezeti felépítéséről lásd Csapó Csaba: A magyar királyi csendőrség története 1881-1914. Bp., 1999.

¹⁵⁸ Mivel a lovasságnál az újoncképzést még nem fejezték be, ezért ennél a fegyvernemnél a létszám alacsonyabb a szokásosnál, így az igények jelzésekor ezt vegyék figyelembe, s csak a legszükségesebb esetben kérjék, s a karhatalmi igényeket inkább a gyalogságnak nagyobb számban történő kérése által elégítsék ki. SZSZBML IV. B. 401. 3. d. 4000/1905.

szerint a törvényhatóság első tisztviselője¹⁵⁹ az illetékes katonai parancsnokságtól közvetlenül kérhette a karhatalmi segédletet, de azzal egyidejűleg a belügyminiszterhez távirati jelentéstételi kötelezettségének is eleget kellett tennie. Szabolcs vármegye csendőrségi alosztályait 1903. július 1-jétől csatolták a budapesti III. csendőrkerületi parancsnoksághoz.¹⁶⁰ A választásokhoz kirendelendő karhatalom létszámának és fegyvernemének megbecsléséhez a főispán a helyi „főszervezők” segítségét vette igénybe. A főszolgabírók visszajelzései alapján készítette el báró Feilitzsch Berthold jelentését a belügyminiszternek, melyben közölte, hogy „a legnagyobb katonai karhatalomra a megyei választókerületek közül a nyírbátori választókerületben lesz szükség”.¹⁶¹ Ide feltétlenül szükségesnek tartott egy teljes hadi létszámban lévő gyalog és egy lovas századot, mely a helyben (Nyíregyházán) állomásozó 14. számú huszárezredből lett kirendelve. A honvéd lovas osztályból két lovas századot a tiszalöki,¹⁶² és egyet a nyírbogdányi választókerületbe vezényelték ki. A nagykállói kerületben a rendkívül népszerű dr. Mezőssy Béla ellenjelölt nélkül állt, így Nagykállóban elegendőnek tartották a csendőri jelenlétet.¹⁶³ Kisvárdára és Nyíregyházára is kirendeltek egy-egy lovas századot, mivel mindkét kerületben több jelölt vetélkedett a képviselői mandátumért. A nyíregyházi választásokhoz lengyel származású ulánusokat küldtek, a Macsioszky József százados által vezetett század a lembergi 4-ik ulánus ezredhez tartozott.

A Szabolcs című politikai hetilap érzelmileg meglehetősen túlfűtött tudósítása szerint a katonaság és a választópolgárok között „meleg szeretet” fejlődött ki, ami abban is megnyilvánult, hogy a választók zsemléket vásároltak a közlegényeknek, a tisztek pedig cigarettájukat szétosztották a választók között. Az ulánusokat mind a város hatósága, mind a polgárság vendégként fogadta, s mikor öt óra tájban Macsioszky százados megjelent a városháza erkélyén „Nyíregyháza intelligenciája élén”, viharos éljenzés tört ki, „Éljenek az uhlánusok!”, „Éljen a testvér lengyel nemzet!” – kiáltotta a tömeg, mire a százados sisaklevétele után tört magyarsággal visszakiáltotta: „Éljen a madzsar!”¹⁶⁴ A helyi hatalmat szimbolizáló városháza erkélyéről elhangzó beszédek a

¹⁵⁹ „Vagy a választási elnök” – ez állt az 1905. január 11-én 4000/1905. sz. alatt tévesen kiadott utasításban. A választási elnök azonban semmilyen esetben nem volt jogosítva arra, hogy közvetlenül kérje akár a hadtestparancsnokságtól, akár a helyi katonai parancsnokságtól karhatalmi segédlet kirendelését. Ha ilyen szükségesnek tartott, meg kellett keresnie a karhatalmi utasításban megjelölt hatósági személyeket. A belügyminisztériumban 1905. január 13-án észlelték a hibát, és helyesbítésképpen pótrendeletet adtak ki. SZSZBML IV. B. 401. 3. d.

¹⁶⁰ SZSZBML IV. B. 411. 483. d. 8892/1903.

¹⁶¹ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. A főispán jelentése a belügyminiszter 1904. XII. 26. 982 res. sz. a. k. felhívására.

¹⁶² SZSZBML IV. B. 401. 3. d. 1904. december 26-án még báró Feilitzsch Tiszalökre egy lovas századot kért. 1905. január 11-i táviratában már azt írta, hogy ez nem elegendő, kettőre lesz szükség.

¹⁶³ Szabolcs vármegye választókerületeinek székhelyein összesen mintegy 130 csendőr teljesített szolgálatot a választások napján, 1905. január 26-án. 1906-ban létszámuk már csak 98 fő.

¹⁶⁴ Szabolcs, 1905. január 28. A tudósításban nagy számban találjuk a magyar nacionalizmus, valamint az alkotmányosság kifejezésének nyelvi eszközeit. A magyar és a lengyel nemzet sorsközösségükből adódóan nem válnak ellenséggé, mint ahogyan az új párti Szabolcs is támogatja koalíciós partnerének, a Függetlenségi Pártnak

lokális politikai események fennköltebbé tételéhez járultak hozzá. A kirendelt katonai karhatalom közbelépésére 1905. január 26-án Szabolcs vármegye egyik választókerületében sem volt szükség, jelenlétük csupán a prevenciót szolgálta. A rendet sehol sem zavarták meg, s a közbiztonság sem volt veszélyeztetve.¹⁶⁵

Ugyanezt nem mondhatjuk el a kampányidőszakról. A legerősebb választási harc a szabadelvű párti jelöltek is felléptető kisvárdai és nyírbátori kerületben zajlott.¹⁶⁶ „Tudomásomra jutott, hogy a nyírbátori és a kisvárdai választókerületekben a választási küzdelem szenvedélye annyira elfajult, hogy a választópolgárok vélemény szabadsága és a személybiztonság veszélyeztetve van”¹⁶⁷ – így kezdődik az a levél, melyet báró Feilitzsch Berthold írt 1905. január 22-én az alispánnak a belügyminiszter 4944. számú rendeletének végrehajtása tárgyában. Kisvárdán György Endre szabadelvű jelölt 1905. január 19-én tartotta programbeszédét, – a Szabolcs tudósítója szerint – kis pártja előtt. A nagy csendőri segédlet jelenléte ellenére a szabadelvű választók egy részét megdobálták, György Endre korteseit pedig lehúzták lovaikról. A kisvárdai kerületben Fényeslitkén, Tornyospálcán, Mándokon és Kisvárdán a testi épséget veszélyeztető kihágások fordultak elő és Fényeslitkén egy esetben még „a magánvagyon is megrongáltatott”. (A tornyospálcái zavargást a főszolgabíró január 24-i jelentésében egyszerű „korcsmai verekedésnek” nyilvánította, aminek komolyabb következménye állítólag nem volt.)¹⁶⁸ Hasonló helyzet alakult ki a nyírbátori kerületben Vaján, Rohodon, Petriben, Jákón, Besenyődön, Ófehértón és Petneházán. E kerületben a szocialisták is működésbe léptek, ám jelöltállítási kísérletük kudarcba fulladt. A főispán felhívta az alispán figyelmét, hogy mindent kövessen el a választópolgárok szabadságának biztosítására, szükség esetén alkalmazzon fegyveres erőt. Báró Feilitzsch január 22-i táviratában értesítette a miniszterelnököt, hogy katonai karhatalom érkezett a nyírbátori kerületbe, az állítólag veszélyes magatartást tanúsító községekbe a főszolgabíró csendőrséggel vonult ki és parancsot kapott az erélyes fellépésre.¹⁶⁹

Az 1905-1906-os kormányzati válság lezárulása után kiírt választások, melyekre Szabolcs vármegye valamennyi választókerületében 1906. április 30-án került sor, jóval nyugodtabbak voltak az 1905-ösöknél. „Soha nem volt olyan csendes választás Szabolcsmegyében, mint aminőnek a mostani ígérkezik. Az eddigi képviselőknek ellenjelöltjeik még nincsenek, és minden

---

a jelöltjét.

¹⁶⁵ SZSZBML XXXIV. 2. Szabolcs vármegye levéltárának iratai 1861-1944. (a továbbiakban: XXXIV. 2.) 7. d. 5. pallium 34, 36, 38, 40 Kpv./1905.

¹⁶⁶ SZSZBML IV. B. 403. A kisvárdai kerületben a függetlenségi párti programmal induló Hrabovszky Guidóval szemben György Endre szabadelvű párti jelölt lépett fel, a nyírbátori kerületben pedig a szabadelvű párti Mandel Pál (aki több ciklusban is országgyűlési képviselője volt már e kerületnek) állt szemben a függetlenségi párti Uray Miklóssal 1905. január 26-án.

¹⁶⁷ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. 7 res/1905.

¹⁶⁸ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Alispáni jelentés a főispánnak 1580 K/1905. 1905. január 24.

¹⁶⁹ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Főispáni távirat a miniszterelnöknek 1905. január 22.

valószínűség szerint nem is lesznek. A fennálló törvényes rendelkezésekből kifolyólag a vármegye központi választmánya most is kibocsátotta a szokásos hirdetményét és a büntető §-okra hivatkozva inti a választókat a közrend és béke meg nem zavarására¹⁷⁰ – tudósított a Szabolcs április 28-i számában. A már megszokott módon a belügyminisztérium felszólította a vármegyék irányítóit, hogy a közrend és a közbiztonság fenntartása, a választói jog szabad gyakorlatának és a választás zavartalan lefolyásának biztosítása érdekében tegyék meg jelentéseiket arra vonatkozóan, mennyi és milyen fegyvernemű katonai karhatalmi vagy csendőri segédletre lesz okvetlenül szükség.¹⁷¹ Április 20-án és 21-én elkészültek a főszolgabírók visszajelzései. Nyírbátorba ötven lovas, ötven gyalog katonát és tizennyolc csendőrt vezényeltek ki Kricsfalussy Ferenc főhadnagy parancsnoksága alatt,¹⁷² Kisvárdába húsz csendőrt, Oláh János cs. őrmester irányításával,¹⁷³ Nagykállóba tizenkét csendőrt Csanádi Ferenc lovas járás őrmester vezetésével.¹⁷⁴ Tiszalökön száz gyalogos katona és tizenhat csendőr¹⁷⁵ vigyázott a rendre, az osztag élén Kósa Imre gyalog járás őrmester állt. Nyírbogdányban Forgács Aladár vezetésével vonult ki húsz csendőr.¹⁷⁶ Nyíregyháza város polgármestere tizenkét csendőr jelenlétét ajánlotta.¹⁷⁷ Az osztag parancsnoka Tyll László százados volt. A karhatalmat már április 29-én délután kivezényelték a helyszínre. Továbbá a belügyminiszter az alispán kérelmére elrendelte a Nyíregyházán állomásozó császári és királyi, valamint honvéd huszárságból 200 katonának április 29-től a laktanyában való készenlétben tartását, hogy szükség esetén a főszolgabírák felkérésére azonnali kivonulásra rendelkezésre álljanak. Szabolcs vármegyében a kirendelendő karhatalmat mindenütt a hivatalvezető főszolgabíró, Nyíregyházán pedig Kertész Bertalan rendőrfőkapitány fogadta. „Hála a közönség higgadt magatartásának és a jó előre kialakult politikai vélemény akadálytalan, egyhangu érvényesülésének, a lefolyt választásoknál a közrend, a személy és vagyonbiztonság megsértve sehol nem lett, s ennek következtében a választó polgárok szavazati jogosultságukat minden irányban teljes szabadsággal és kellő nyugalommal gyakorolhatták, ennek következtében tehát a csendőrség és az ennek támogatására csak a legcsekélyebb mértékben igénybevett katonai karhatalom kirendelését egyedül és kizárólag a megelőző rendszabályok alkalmazása tette szükségessé¹⁷⁸ – jelentette ki Mikecz Dezső Szabolcs vármegye központi választmányának 1906.

¹⁷⁰ Szabolcs, 1906. április 28.

¹⁷¹ SZSZBML IV. B. 411. 500. d. 41735/1906.

¹⁷² A tizennyolc fős csendőrosztagba Nyírbátor öt, Nyírbakta két, Máriapócs két, Nyírbétek három, Nyírmada két gyalogost, Nyíregyháza és Újfehértó két-két lovas vezényelt. SZSZBML IV. B. 411. 500. d. Tervezet a képviselő választások alkalmával kivezényelendő csendőrségi osztagokról 1906. április 24.

¹⁷³ Kisvárdából hat, Domrádról négy, Mándokról három, Karászból négy, Demecserből három gyalogost.

¹⁷⁴ Nagykállóból három lovas, Balkányból öt, Nyíradonyból négy gyalogost.

¹⁷⁵ Tiszalökről öt, Tiszadobról három, Szentmihályról öt, Tiszapolgárról három gyalogos érkezett.

¹⁷⁶ Kemecseről három, Kenézlőről három, Orosról négy, Ibrányból négy, Gáváról három, Gyüréből három gyalog.

¹⁷⁷ Rakamazról két, Nyíracsaáról három, Apagyrról három gyalog, Nyíregyházáról négy lovas.

¹⁷⁸ SZSZBML IV. B. 403. 1906. május 5-i ülés

május 5-i ülésén.

III. PÁRTELŐKÉSZÜLETEK

A dualizmus kori pártok jellemzői, a századelő országos pártviszonyai

Elsőként tisztáznunk kell a dualizmus kori pártfogalmat és meg kell határoznunk a pártrendszer frontvonalait. A dualizmus idején ugyanis a párt fogalma mást jelentett, mint napjainkban. Politikai csoportosulások voltak, jóval lazább keretek között, mint ma.¹⁷⁹

Alapvetően belső szervezésűek voltak, tehát a képviselőházi politikusok szervezték meg őket.¹⁸⁰ Szabó Dániel nagyon leegyszerűsítve e kérdést úgy fogalmaz, hogy az „egyéni” megválasztott képviselők a parlamenti ülészak megnyitáskor pártokba szerveződtek.

A képviselőházi iroda vezetője fel is hívta a pártokat: jelentsék be tagjaik számát és nevét, hogy kioszthassák az ülőhelyeket a képviselőház üléstermében. Az idő múlásával természetesen bizonyos változás állt be a pártok jellegében. A folyamatosság egyre fontosabb lett: a pártok csak formálisan szerveződtek újjá az ülészakok megnyitáskor, gyakorlatilag folytonosan működtek. Az új pártok azonban szinte kizárólag a képviselőkből alakultak, s pártnak leginkább magát a képviselőházi frakciót nevezték, amelynek természetesen volt holdudvara.¹⁸¹ Ez szervezetileg úgy jelent meg, hogy a pártkörbe beiratkozhattak kültagként volt képviselők és szimpatizánsok is, ám a kültagok – akik egyébként politikai döntésekben nem vehettek részt – száma soha nem haladta meg a képviselőkéét.¹⁸² Magyarországon a pártok többsége parlamenti párt volt. A parlamenten kívüli pártok szerveződése többségében csak a századforduló környékén indult meg. A parlamenti frakciók mögött nem álltak a mai értelemben vett országos politikai szervezetek, nem volt pártszékházuk, sem tagnyilvántartásuk, nem voltak tagsági könyvek, tagdíjak. A dualizmus kori pártok legfontosabb jellemzője a közjogi alapon való szerveződés, azaz a politikaipárt-képzés alapja: a Monarchia közjogi szerkezetéhez való viszony volt.¹⁸³ Az 1865-tel kezdődő országgyűlési időszak elején a közös ügyek kezelésén, később – bizonyos fokig leegyszerűsítve – a kiegyezés elfogadásán vagy elutasításán csaptak össze a pártok. A fő párt-tendenciák nem okvetlenül hivatalos nevei tükrözték is ezt a megoszlást: mindig 67-es (azaz kiegyezéspárti) és 48-as (tehát kiegyezés-ellenes) táborról beszéltek.¹⁸⁴ Ez a rendezőelv a korszakban végig fennmaradt, közjogi program nélkül lehetetlen volt a sikeres pártalapítás. Az 1890-es évektől

¹⁷⁹ Kozári, 2005. 134.

¹⁸⁰ Szabó, 1992. 199.

¹⁸¹ Szabó, 1999. 63.

¹⁸² Szabó Dániel: Képviselőházi pártok a dualizmus kori Magyarországon. In: Rubicon 2002/4-5. 18. (a továbbiakban: Szabó, 2002.)

¹⁸³ Szabó, 1999. 49.

¹⁸⁴ Szabó, 1992. 200.

kezdték ugyan létrejönni olyan pártok, amelyek világnézeti alapon vagy valamely eszmei, politikai áramlat köré csoportosultak – a Néppárt, a katolicizmus eszmeiségét hirdetve; Vázsonyi Vilmos pártja tipikusan polgári demokrata párt, amely a kis- és középpolgárság érdekeit képviselte programszerűen; míg Szabó Istváné elsősorban a birtokos gazdákét –, s már a korszerű, a XX. századra jellemző pártosodás medrében haladtak. Ez azonban az irányt és nem az erőviszonyokat jelzi.¹⁸⁵ A dualizmus időszakában ugyanis senkinek sem sikerült átszabni a pártstruktúrát, elmozdítani azt a hagyományos közjogi alapról.¹⁸⁶ Formailag 1905-ig egy hegemon többpártrendszer dominált, amelyben ugyan több párt szerepelt a politikai palettán, de mindig csak egynek volt esélye a választások megnyerésére.¹⁸⁷ A hegemon szerepet az 1867-es kiegyezés „ortodox” liberális védelmezői képviselték. 1875-ig a Deák Párt, ezt követően pedig a Szabadelvű Párt. A mindenkori kormánynak legalább egy kiegyezés-ellenes ellenzéke volt, melyet hol függetlenséginek, hol negyvennyolcasnak, hol függetlenségi negyvennyolcasnak neveztek. 1875-től állandósult egy, a konzervativizmussal szimpatizáló középpárt is. E csoport nevének változása tartalmi változásait is jelezte: Jobboldali Ellenzék, Egyesült Ellenzék, Mérsékelt Ellenzék, Nemzeti Párt. E politikai csoport a legjobb bizonyíték rá, hogy stabil parlamenti ellenzéki párt valamiféle közjogi ellenzéki nélkül nem maradhatott fenn a dualista Magyarországon.

A korszak kuriózumának tekinthető az 1905-ös országgyűlési képviselő-választások eredménye, hiszen a hegemon többpártrendszert egy kvázi kétpártrendszer¹⁸⁸, egyfajta pszeudo-kétpártrendszer váltotta fel, mert a nemzetiségeket és a szocialistákat kivéve az összes ellenzéki párt összefogott a harminc éve kormányzó Szabadelvű Párt ellen, melynek bukása után, az 1906. évi választásokon egy pszeudo egypártrendszer létét fedezhetjük fel (a koalíciós kormányzatban résztvevő pártok nem küzdöttek egymás ellen, az exellenfél pedig felozlatta önmagát).¹⁸⁹ A pártok száma a többpártrendszeren belül nemcsak a különböző időszakokban mutatott eltérést, hanem a különböző politikai szituációkban is. Természetes módon a pártokon belüli szakadások, a belső csoportok kialakulása, esetleg kiválása erősebb volt a választások közötti időszakokban, a választások közeledtével pedig általában újraegyesülés vagy újfajta egyesülés jött létre. Hazánkban a XIX-XX. század fordulójára előbb a pártok „burjánzását”, majd a pártrendszer leegyszerűsödését hozta magával.

---

¹⁸⁵ Varga, 1999. 42.

¹⁸⁶ Kozári, 2005. 136.

¹⁸⁷ Szabó, 1999. 136.

¹⁸⁸ Szabó, 1992. 202.; Szabó, 2002. 17.

¹⁸⁹ A koalíció a kormányzás és a parlamenti harcok során eredeti elemeire bomlott szét, és 1910 után visszaállt a hegemon többpártrendszer a – régi szabadelvű gárda által létrehozott és az 1910-es választásokon győzelmet aratott – Nemzeti Munkapárt vezetésével és az ellenzék teljes megosztottságával.

A pártprózódási tendenciát az 1875 óta kormányzó Szabadelvű Párt bomlása indította el. A Szabadelvű Párt egy jelentős csoportja ugyanis nem fogadta el 1898-ban az osztrák-magyar alkufolyamat kikapcsolását, vagy legalábbis felfüggesztését javasló Lex Tiszát, s kilépésükkel a kormányfő bukásához, valamint a Szabadelvű Párt és a Nemzeti Párt fúziójához járultak hozzá. Az így megnövekedett kormánypárt nem működhetett sokáig. 1903-ban báró Bánffy Dezső hozott létre Új Párt néven egy politikai alakulatot, kifogást emelve az ellen, hogy a kormánypárt Apponyiék belépése által veszített liberalizmusából. Kifogásolta továbbá, hogy a Széll-kormány nem elég magyar. Majd a volt nemzeti pártiak hagyták el a kormányrudat, mert nem fogadták el a hadsereg magyarításának a kormánypárti többség és esetleg az uralkodó által is jóváhagyott mértékét. Kilépésük után újra felvették a Nemzeti Párt nevet. Az 1904. november 18-i úgynevezett „zsebkendőszavazásra”¹⁹⁰ való reakcióként Andrássy Gyula vezetésével távoztak a disszidensek is. A pártprózódási tendenciát az 1905 elejére kiírt országgyűlési képviselő-választások fordították meg. 1905. január 4-én fuzionált a Függetlenségi és 48-as Párt és az 1890-ben kivált Ugron-frakció. Ettől kezdve újra Függetlenségi Párt néven futottak. Ám nemcsak az eddig külön szervezkedő két függetlenségi párt egyesült, csatlakozott hozzájuk Apponyi Nemzeti Pártja is. 1905 elejére megvalósult a 48-as és a 67-es ellenzéki pártok koalíciója.¹⁹¹

Szabó Dániel kutatásai azt bizonyítják, hogy pártnak a dualizmus korában elsősorban a frakciót tekintették, de használták e kifejezést a törvényhatósági vagy lokális ideiglenes alakulásokra, sőt azon szervezetekre is, amelyek egyesületként működtek.¹⁹² A frakció egyben a politikai szervezettség első alapegysége és gyakran a helyi szervezetek mintája is volt. Minden országgyűlési párt tartott fenn pártklubbot. A fővárosban a választások után, az országgyűlési ciklus ideje alatt itt zajlott a pártélet. Az országos pártklubbot kettős szervezettség jellemezte. A politikai funkciók ellátására általában csak a képviselők vagy a főrendiháziaknak az adott párthoz tartozó tagjai voltak jogosultak, míg a társadalmi, társasági funkciókban a pártkörök kültagjai is részt vehettek. A kültag jelentése az idők folyamán változásokon ment keresztül: a korszak első kormánypárti köre először csak megválasztott képviselőknek engedélyezte a belépést, majd a dualizmus első országgyűlési képviselő-választása után, mikor több jelentős politikus is kibukott a parlamentből, a volt képviselők is

---

¹⁹⁰ Tisza István miniszterelnök a házszabályok megsértésével vitte keresztül az obstrukció letörését szolgáló házszabály-revíziót. Inczedy, 1907. 18.; Gratz, 1992. II. 52-55.

¹⁹¹ Dolmányos, 1963. 376., 418-419.; Szabó, 1999. 54-55.

¹⁹² Szabó Dániel egyesületnek a hivatalosan jóváhagyott alapszabályokkal rendelkező szervezeteket nevezi. Kifejti, hogy a párt és az egyesület egybeeshet, de nem okvetlenül esik egybe még a politizálás területén sem, hiszen volt olyan „párt”, amely nem tekinthető egyesületnek, s létezett olyan politikai egyesület, amely nem tekinthető pártnak. Szabó, 1992. 199.

tagjai maradhattak a körnek. Később a párt bármely szimpatizánsa csatlakozhatott abban az esetben, ha két tag ajánlotta őt és személye ellen nem emeltek kifogást. Így vették fel például a Függetlenségi és 48-as Párt kültagfelvevő bizottságának 1905. október 10-én Budapesten Thaly Kálmán elnökletével tartott ülésén Szabolcs vármegyéből dr. Horváth József besztereci földbirtokost, dr. Pilissy István vármegyei alügyészt és ifj. Szalánczy Ferenc földbirtokost.¹⁹³ Szabó Dániel adatai szerint a pártklubok tagjainak legalább ötven százaléka, de inkább többsége mindig képviselő volt. A kettős szervezettségnek megfelelően a klub irányításában minden tag részt vehetett, a politikai irány meghatározásában azonban csak az aktív politikusok. A többiek számára a pártklub csak társasági, szórakozási hely, politikai társalgó és az aktív politizálást előkészítő alkalom. A párt álláspontját az egyes politikai kérdésekkel, törvényjavaslatokkal kapcsolatban a frakciók határozták meg. Eleinte ad hoc bizottságokat hoztak létre, később azonban már egy állandósult bizottsági struktúra működött. Például a Szabadelvű Párt a századfordulón három állandó bizottságot tartott fenn: a kijelölő bizottságot (mely a párton belüli és a képviselőházi tisztviselői és bizottsági választásokkal foglalkozott), a végrehajtó bizottságot (mely a képviselő-választások megszervezéséért és lebonyolításáért felelt) és a hírlapbizottságot (ez a párt elveit képviselő sajtótermékekkel foglalkozott). A frakció, vagy annak pártköre, ha formálisan nem is, gyakorlatilag pártközpontként is funkcionált. A helyi pártkörök vagy egy-egy párt helyi támogatói hozzá fordultak problémáikkal.

Szabolcsi pártviszonyok (1905-1906)

A dualizmus kori magyar politikában az országos szint alatt a törvényhatóságok, a megyék és a törvényhatósági jogú városok politizálása szerepelt. Igen lényeges, hogy nem pusztán a helyi körülmények meghatározásának jogát tulajdonították az itteni képviselői intézményeknek, hanem az országos politikába való beleszólási jogot is. Ennek megfelelően a megyei politikai szerveződések nagypolitikával is foglalkoztak. E szerveződések különböző formákban jelentkezhetek. Mintául vehették egyrészt az „országgyűlési pártokat”, tehát szervezetet alakíthattak a törvényhatósági bizottságok azonos politikai álláspontú személyei. Erre lehetőséget adott a rendszeres gyűlés, ahol az adott közigazgatási egység különböző részein lakók eleve összejöhetnek. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a dualizmus korszakának nagy részében helyi szinten a politikai polarizáció eltért az országostól; a megyei gyűlések többségében a kormánypárt-ellenzék dualitás uralkodott, s az egyes országos pártokhoz

¹⁹³ Szabolcs, 1905. október 14.; Nyírvidék, 1905. október 15.

tartozás csak a ténylegesen nagypolitikai kérdéseknél, mindenekelőtt az országgyűlési képviselő-választásoknál kapott hangsúlyt. Lényeges momentuma a megyei politikának – s erre jó példa Szabolcs vármegye is –, hogy itt a kiegyezés-ellenes tábor esetleges többsége nem okozott megoldhatatlan problémákat, szemben az országos szinttel, ahol az ellenzék többségre jutása a szisztéma összeomlásának veszélyét hordozta magában. A megyei pártok másik formai jellemzője, hogy nem okvetlenül egyesületi formában szerveződtek. Míg az egyesületek megalakításához a korabeli jogszabályok (belügyminiszteri rendeletek) alapján jóváhagyott alapszabály szükségeltetett, addig a politikai pártok létrehozásához és fenntartásához ilyenre nem volt szükség. A megyei pártok alapvetően, mint választási pártok definiálhatóak, amelyeket egy-egy országgyűlési képviselő-választás előtt hoztak létre, majd a legközelebbi választásig többé-kevésbé csipkerózsika-álmot aludtak. Ekkor történt meg az újjászerveződés, esetleg új vezetőség választása. A stabil mag néhány politikailag aktív helyi személyiség volt. Ezen „párttípus” kiegészülhetett helyi egyesülettel, melynek állandó helyisége volt, s egyben valamiféle kaszinóként, társas körként is működött, valamint a politikai iskolázás helyi szintjét is képviselhette.

A megyei pártokat alapszabályaik és tevékenységi formáik alapján elemezhetjük. Mindenekelőtt megállapítható, hogy a megyei alapszabályok rövidítve és egyszerűsítve leképezték az országos pártprogramokban megfogalmazott célkitűzéseket. A megyei pártok szervezete viszonylag homogén volt. Általában létezett az elnökség és a központi bizottság, amelyben a választókerületi küldöttek foglaltak helyet. A párt híveiről általában községenkénti névsort vezettek. A megyei pártoknál is előfordult az „országgyűlési pártra” jellemző kettős struktúra. A politikai szervezet mellett társaskört hoztak létre, amely szabályos egyesületként működött. A megyei pártok feladatköréből a törvényhatósági bizottsági funkciók lassan kicsúsztak, a frakciók önállósultak, amiben az országos és megyei pártmegoszlás már említett eltérése is szerepet játszott. A meghatározó feladat a választások előkészítése, a választókerületi kampányok összehangolása és a központtal, tehát az országgyűlési frakcióval való kapcsolattartás volt. Az ilyen szempontból meglehetősen önálló megyei pártok sokszor választási megegyezéseket kötöttek a megyében fellelhető többi párttal, s előfordulhatott, hogy ugyanannak a pártnak különböző megyei szervezetei különböző pártokkal kötöttek ideiglenes választási megegyezést. Itt kell szólnunk a választókerületi pártokról, melyek alapvetően hasonlítottak a megyeiekhez. A különbség köztük abban állt, hogy míg a megyei pártok több választókerületet fogtak össze (például a Szabolcsvármegyei Függetlenségi Párt a nagyállóit, a tiszalökit, a nyírbátorit, a nyírbogdányit és a kisvárdait), állandó, egyesületként szervezett választókerületi párt csak olyan

városokban volt, amelyek önmagukban alkottak egy választókerületet, mint például Nyíregyházán a Nyíregyházi Függetlenségi Párt, a Nyíregyházi Szabadelvű Párt.

A választások mellett politikai válságszituációkban találkozhatunk a megyei és a választókerületi pártokkal. Előfordult, hogy az országgyűlési pártok által kezdeményezett akciókhoz csatlakoztak, vagy ilyen akciókat indítottak.¹⁹⁴ 1903 júliusában például a Debreceni Szabadelvű Párt az ellenzék katonai követeléseivel azonosította magát, s implicite felszólította az „országgyűlési” pártot is erre. A Debreceni Szabadelvű Párt köriratát elküldte a Szabolcsvármegyei és a Nyíregyházi Szabadelvű Pártnak is, melyről 1903. szeptember 12-i ülésén a párt választmánya tárgyalást folytatott, s a pártvezetőség úgy döntött, hogy „míg az országos szabadelvű pártkör ezen felvetett kérdésekben állást nem foglal, a pártot közgyűlésre összehívni szükségesnek nem tartja”.¹⁹⁵ A helybeli Szabadelvű Pártnak e határozattal elégedetlen része – amely a párton belül túlsúlyban volt – a párt elnökéhez benyújtott kérvényben a pártösszehívást követelte. A főispán a belügyminiszterhez intézett jelentésében azt is jelezte, hogy – tekintettel a párt hangulatára – előre láthatóan nem lesz képes a debreceni határozati javaslat elvetését kieszközölni.¹⁹⁶ A Nyíregyházi Szabadelvű Párt 1903. szeptember 24-én tartott ülésén a Debreceni Szabadelvű Párt átiratához hozzájárulva a következő határozatot hozta: „A Nyíregyházi Szabadelvű Párt hazafias lelkesedéssel helyezkedik a debreceni szabadelvű párt álláspontjára, mert tudja, hogy törvényben gyökerező joga az a magyar nemzetnek, miszerint a magyar hadseregben a magyar nemzeti jelleg minden irányban érvényesüljön. Épen azért mi, a Nyíregyházi Szabadelvű Párt is azon tiszteletteljes kéréssel fordulunk az Országos Szabadelvű Párthoz, hogy a politikai helyzet bölcs figyelembe vétele, a gazdasági erőforrások okos mérlegelése mellett oda működni méltóztassék, hogy Magyarországon a katonai nevelés magyarrá tétessék, hogy a magyar hadseregnek, mint az egész hadsereg kiegészítő részének magyar tiszték vezetése alatt magyar legyen a vezényleti nyelve, magyar a jelvénye. Amennyiben pedig a legujabban megjelent hadparancs közjogi sérelmeket tartalmaz, sérti állami létünket, s megtámadni látszik alkotmányunkat - sőt, amennyiben a gr. Khuen Héderváry Károly ujonnan kinevezett miniszerelnökhöz intézett legfelsőbb királyi kézirat sem oszlatta el kétségeinket; kifejezést adva aggodalmainknak, hazafias fájalmunknak: kérve kérjük a mélyen tisztelt Országos Szabadelvű Pártot arra is, hogy tömörülve szellemben, törekvésben, célban egyesülve, a törvénykönyvvel kézben, a törvény betűihez, szelleméhez ragaszkodva igyekezzék a

¹⁹⁴ Szabó, 1992. 214.

¹⁹⁵ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. A főispán távirata a miniszerelnöknek 1903. szeptember 13.

¹⁹⁶ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. A főispán távirata a belügyminiszternek 1903. szeptember 16.

félreértést, az alkotmányellenes felfogást eloszlatni, hogy így a béke és egyetértés nemzet és alkotmányos királya közt ismételten teljes legyen a haza javára.”¹⁹⁷

Tiltakozó akciók sorozatát indította el az 1904. november 18-i ügynevezett „zsebkendőszavazás” is. A Szabolcsvármegyei Függetlenségi és 48-as Párt megszerezte tiltakozó gyűléseket szervezett. A Kisvárdai Függetlenségi Párt elnöke, Hrabovszky Guidó november 23-ára pártértekezletet hívott össze. A megjelentek üdvözlő táviratot menesztettek Kossuth Ferencnek, s elhatározták, hogy december 4-én a Flórián téren a házszabálysértés ellen tiltakozó népgyűlést tartanak, s a következő felhívást bocsátották ki: „Tisztelt polgártársak! A magyar képviselőházban a folyó hó 18. napján a késő esteli órákban a kormányelnök, a képviselőház elnöke, a kormánypárt többsége merényletet követett el a szólásszabadság, s a magyar alkotmány ellen, megsértették a törvényt, az országgyűlés házszabályait. Minden állam fennállásának alapköve a tiszta erkölcs, a törvények tisztelete és becsületes betartása; ha ez az alap megdől, elenyészik a honpolgárok szabadsága, megsemmisül az állam. Áll ez általánosságban, de különösen áll Magyarországon, mert Magyarország közjogilag össze van kötve Ausztriával, ott pedig erkölcsi és anyagi elnyomásunkra törekszik. Nekünk magyaroknak tehát törvényeink betartására kétszeres gonddal kell vigyázni. A nov. 18-iki törvényt, hallgatag tudomásul venni nem szabad, hanem az ellen nekünk állampolgároknak, minden igaz magyar hazafinak tiltakozni kell, minden magyar embernek a kinek keblében magyar szív dobog, hangot kell adni, tiltakozni kell e merénylet ellen, s e tiltakozásnak végig kell zúgni a Kárpátoktól az Adriáig, hogy annak tilalmas áramlata felrázzon mindenkit azon téveszméből, hogy a magyar nemzet jogait, annak ezred éves alkotmányát könnyű szerrel – elkobozni lehetne, meg kell győzni mindenkit arról, hogy a magyar nemzetet letiporni nem szabad. Azért a Kisvárdán e hó 22-én megtartott értekezlet határozatából folyó évi december hó 4-én d. u. 2 órakor Kisvárdában a Flórián téren párt nélküli Népgyűlésre hívjuk össze választó kerületünk minden független polgárát és kérjük, hogy azon megjelenni szíveskedjenek. Kelt Kisvárdában, 1904. nov. 27-én Dr. Farkas Balázs a kerület országgyűlési képviselője, Hrabovszky Guidó a kerület függetlenségi pártjának elnöke.”¹⁹⁸ „A sok ezerre tehető tömeg méltóságosan tiltakozott a törvény tiprása ellen, azonban a gyűlés lefolyása során megnyilatkozott népitélet lesújtó volt a kormányra”¹⁹⁹ – tudósított a rendezvényről a Szabolcs. A Szózat eléneklését követően dr. Farkas Balázs országgyűlési képviselő megnyitó beszéde után Hrabovszky Guidó indokolta az általa

¹⁹⁷ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. A Nyíregyházi Szabadelvű Pártnak az 1903. szeptember 24-iki gyűlésén hozott határozata. E határozatról a főispán 1903. szeptember 25-én küldött jelentést a belügyminiszternek.

¹⁹⁸ Kisvárdai Lapok, 1904. december 4.

¹⁹⁹ Szabolcs, 1904. december 10.

benyújtott határozati javaslatot, melyet előbb dr. Varga Lajos, majd dr. Sebestyén Miklós ajánlott elfogadásra, kemény szavakkal ostromozva Tisza eljárását. A határozatról az „országgyűlési” Függetlenségi Pártot távirati úton értesítették.²⁰⁰

December 4-én a Tiszalöki Függetlenségi Párt is tiltakozó összejövetelt rendezett, melyen a választókerület 22 községéből szép számmal megjelentek a következő táviratot fogadták és küldték el: „A tiszalöki választókerület... az ellenzéki pártok szövetségében és múltjában alkotmányunk visszaállításának törekvését látja, az egyesült ellenzék hazafias szívvél üdvözli a népgyűlést.”²⁰¹ A nyírbogdányi választókerület függetlenségi párti választói is bizalmat szavaztak, valamint erőt és kitartást kívántak „a kormány törvénytíró merénylete ellen hazafias bátorsággal küzdő egyesült ellenzéknek”.²⁰² A Nyíregyházi Függetlenségi Párt pedig ezt a levelet intézte a szövetkezett ellenzékhez: „Mélyen tisztelt pártelnök úr! A nyíregyházi függetlenségi és 48-as párt végrehajtó-bizottsága mély felháborodással értesült a parlamenti csínyről, mely arculesapása az érvényben levő házszabályoknak, s örök szégyene azoknak, kik azt végrehajtották. Az ellenzéki pártok szövetkezését örömmel üdvözöljük s bizton reméljük, hogy egyesült erővel sikerülni fog az alkotmányunkon ejtett sérelmet orvosolni s a még elkövetni szándékolt alkotmányellenes merényleteket meghiusítani. Kitartást és sikert kívánunk a szép időkre emlékeztető, hazafias hévvel megkezdett küzdelemhez. A párt végrehajtó-bizottsága nevében hazafiui tisztelettel maradtunk dr. Meskó László pártelnök, Orsovsky Gyula jegyző.”²⁰³ December 10-én tíz órára pedig a Szabolcsvármegyei Függetlenségi és 48-as Párt tanácskozást hívott össze a Korona vendéglő nagytermébe, melynek tárgyát az „országgyűlésen november 18-án a szólásszabadság ellen elkövetett merénylettel szembeni állásfoglalás és a választmány javaslatának tárgyalása”²⁰⁴ képezte. Láthatjuk, hogy a tiltakozó akciók megszervezésében a helybeli Függetlenségi és 48-as Párt járt az élen. A főispáni jelentéseket olvasva és a helyi sajtót átnézve megtudhatjuk, hogy Szabolcs vármegyében vizsgált időszakunkban a Függetlenségi Párt hívei numerikus többségben voltak. A vármegye „választóinak többsége a függetlenségi párt elvei mellett foglal állást”²⁰⁵, „a. k. b. [a kormányzatomra bízott Zs.I.] vármegye lakosságának túlnyomó nagy része a függetlenségi Kossuth párt hive”²⁰⁶ – tájékoztatta báró Feilitzsch Berthold a miniszterelnököt a törvényhatóság

²⁰⁰ Kisvárdai Lapok, 1904. december 11.

²⁰¹ Szabolcs, 1904. december 10.

²⁰² Uo.

²⁰³ Uo.

²⁰⁴ Uo.

²⁰⁵ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. A főispán jelentése a miniszterelnöknek 1899. június 7.

²⁰⁶ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. A főispán jelentése a belügyminiszternek 1901. június 26.

választójogosultjainak pártpreferenciájáról. Ez azonban nem jelentett osztatlan függetlenségiséget, hiszen az 1875 óta kormányzó Szabadelvű Párt is rendelkezett hívekkel a törvényhatóság választókerületeiben. A november 18-i események hatására azonban mind országosan, mind szabolcsi viszonylatban felgyorsult a kormánypárt bomlása. Szabolcsban elsőként gróf Vay Tibor, a Szabolcsvármegyei Szabadelvű Párt alelnöke intézett nyílt levelet 1904. november 22-én gróf Pongrácz Jenő pártelnökhöz, melyben bejelentette állásáról való leköszönését a párt kötelékéből való kilépésével egyetemben.²⁰⁷ Példáját a másik alelnök, Halasi János is követte.²⁰⁸ A párthívek többségének magatartását azonban ekkor még a pártfegyelem jellemezte. A Szabolcsvármegyei Szabadelvű Párt végrehajtó bizottsága 1904. november 27-én, vasárnap a Korona nagytermében délelőtt 10 órakor pártgyűlést tartott, melyen dr. Kállay Rudolf elnökölt. Megnyitó beszédében kijelentette, hogy a központi vezetőség ebben a vészes időben a vidéki gócpontoktól is támogatást vár. Ezt a célt szolgálta dr. Mandel Pálnak, a nyírbátori választókerület országgyűlési képviselőjének szónoklata is, melyben egyértelműen kiállt Tisza István mellett, s kárhoztatta az ellenzék obstrukcióját, végül arról igyekezett meggyőzni a jelenlévőket, hogy a Szabadelvű Pártban nincs egyenetlenség. A gyűlés végén az elnök kitartásra buzdító szavai után a függetlenségi pártiak mesterkedése folytán a karzaton felhangzott a Kossuth nóta, melyet a kormánypártiak megakadályozni nem tudtak. Ezután következhetett – jól bevált szokásként – a pártebéd.²⁰⁹

A helyi pártok eltérő álláspontjai a november 18-i eseményekkel kapcsolatosan Szabolcs vármegye 1904. december 29-én tartott rendkívüli közgyűlésén feszültek egymásnak, ahol Bory Béla, a Szabolcsvármegyei Függetlenségi Párt elnöke és társai indítványt nyújtottak be az iránt, hogy a vármegye fejezze ki rosszallását Tisza eljárása felett és szavazzon a kormánynak bizalmatlanságot.²¹⁰ Az indítvány melletti és elleni érveket kifejtteni szándékozó szónoklatokat többször szakította meg zajos véleménynyilvánítás, mely időnként percekig tartó lármává fajult. A főispán jelentése szerint „az állandó választmány véleménye ellen a szabadelvű pártnak két kitünősége szólalt fel és indítványozta a napirendre térést. A nagy többség többször akadályozta őket szabad szólásjogukban. De a rend helyre állítása után indítványaikat csendben előterjeszthették.”²¹¹ A bizalmatlansági indítvány mellett szólalt fel gróf Dessewffy Aurél, Bory Béla, Halasi János és Meskó László. A névszerinti szavazás

²⁰⁷ Szabolcs, 1904. november 26.

²⁰⁸ Szabolcs, 1904. december 3.

²⁰⁹ Szabolcs, 1904. december 3.

²¹⁰ 1904. december 10-ére a szabolcs vármegyei egyesült ellenzék (a Szabolcsvármegyei Függetlenségi és 48-as Párt, az új pártiak és a Szabolcsvármegyei Szabadelvű Pártból kilépett csoport) tiltakozó gyűlést szervezett. Szabolcs, 1904. december 17.

²¹¹ MOL K 148 289. cs. 66 res/1904. Főispáni jelentés a rendkívüli megyei közgyűlés elé terjesztett s a kormány iránti bizalmatlanságot kifejező határozati javaslat tárgyalásáról

elrendelésekor az ellenzéki többségű közgyűlés tagjai közül 147-en voksoltak a kormány elleni bizalmatlanság kinyilvánítására, míg az indítvány feletti napirendre térésre 59-en. Elhatározta tehát a vármegye közönsége, „hogy a kormány iránt a legnagyobb bizalmatlansággal viseltetik, a Lex Danielt érvényes házszabálynak el nem ismeri és tiltakozik az ellen, hogy ezen házszabály alkalmazása mellett törvények hozassanak”.²¹² A főispánnak sikerült kikapcsolnia a javaslatból Bory Bélának indítványának végpontját, amely értelmében a törvényhatóság előre kijelentette volna, hogy a Lex Daniel alapján hozandó törvények végrehajtását igyekeznek megakadályozni.

A vármegyében a helyi jellegű (választókerületi, megyei) pártok újjáalakulása azonban jó néhány hónappal megelőzte a november 18-i eseményeket. Mint már korábban említettük, a dualizmus kori Magyarországon úgynevezett választási pártok léteztek, tehát az egyes helyi csoportosulások elsősorban az országgyűlési választások előkészítése és lebonyolítása idején léptek szorosabb kapcsolatba képviselőjelöltjeik támogatása érdekében, s gyakorlatilag pusztán kampány idején működtek. Ekkor történt meg az újjászerveződés, esetleg új vezetőség választása. Szabolcs vármegyében az 1905-ös országgyűlési képviselő-választások előtt elsőként a Nyíregyházi Függetlenségi és 48-as Párt szerveződött újjá. 1904. június 19-én délelőtt 10 órára zártkörű és bizalmas pártértekezlet összehívására került sor²¹³, mert Beniczky Miksa, a Nyíregyházi Függetlenségi és 48-as Párt elnöke és Nádasy Lajos alelnök kilépett a pártból és a báró Bánffy Dezső által alapított Új Párthoz csatlakozva propagandát indítottak annak szabolcsi megalapítására.²¹⁴ Beniczky a gyűlésen azzal magyarázta a pártváltoztatást, hogy a Függetlenségi Párt vezetősége szem elől tévesztette magasztos célját. Büszke volt akkor, amikor látta, hogy a függetlenségi párti képviselők küzdöttek a magyar nyelvnek a hadseregben való érvényesüléséért, azonban szívét szomorúság szállta meg, amikor ugyanazon képviselők felhagytak a küzdelemmel és könnyelműen dobták el maguktól az addig elért sikereket is. A magyar vezényszó, a hadsereg magyarrá tétele, külső országokban nyelvünk, címerünk, zászlónk tiszteletben tartatása és az ausztriai zászlóval, címerrel és jelvénnel való egyenjogúsítása, a magyar jegybank, az önálló vámterület mind olyan követelmény, amelyet sohasem szabad szem elől téveszteni és aki ezekért nem küzd, nem tekinthető jó hazafinak. Beniczky szerint a Függetlenségi Párt budapesti vezetősége feladta az

---

²¹² SZSZBML IV. B. 401. 3. d. 66 res/1904. Főispáni jelentés a rendkívüli megyei közgyűlés elé terjesztett s a kormány iránti bizalmatlanságot kifejező határozati javaslat tárgyalásáról

²¹³ Persze minden nagyobb értekezletet megelőzött egy szűkebb körű. Az 1904. június 19-i gyűlés előtti napon, június 18-án délután két órakerült össze a párt harminc tagja a teljes forgatókönyv elkészítésére. Meghatározták a másnapi értekezlet programját, „leosztották” a feladatokat, s már itt eldöntöttek mindent.

²¹⁴ Szabolcsban azonban nem annyira a függetlenségi, mint inkább a szabadelvű pártiak közül fognak kikerülni Bánffy követői.

ezekért való küzdelmet, ezért őket nem támogatja többé. Csak olyan párt érdemli meg a támogatást, amely a felsorolt jogos és méltányos követelésekért küzdeni hajlandó. Az exelnök kijelentette azt is, hogy ő az eszmét és nem az embereket vagy a pártokat kívánja támogatni. Tudomására hozta azt is a gyűlésnek, hogy ezeket csak azért sorolta fel, hogy lássa a nagyközönség is az ő jó hazafiságát és azt, hogy nemhogy felhagyott volna a magyar érdekekért való küzdelemmel, hanem éppen azok feladása miatt hagyja el a Függetlenségi Pártot.²¹⁵ A Nyíregyházi Függetlenségi és 48-as Párt megüresedett elnöki tisztségére Somogyi Gyula javaslatára dr. Meskó Lászlót választotta meg a gyűlés, aki huszonhárom éve a párt jegyzőjeként kezdte pártpolitikai működését.²¹⁶ Meskó bejelentette, hogy egy 40-50 tagú végrehajtó bizottságot fognak szervezni. A párt tagjainak számbavétele céljából pedig összeírási íveket bocsátanak ki, mellyel erkölcsi kényszert kívánnak gyakorolni a tagokra – fogalmazta meg Bencs László, Nyíregyháza városának országgyűlési képviselője.²¹⁷

„A függetlenségi párt már kimondta a fokozottabb szervezkedést az újpárt erősen toboroz és ilyen körülmények között mulasztást követne el a párt [a Szabadelvű Párt ZS. I.], ha nem tömörülne és ha nem védené érdekeit”²¹⁸ – mondta Martinyi József, a Szabolcsvármegyei Szabadelvű Párt alelnöke. 1904. június 29-én került sor az újjáalakulásra a Korona termében gróf Pongrácz Jenő elnöklete alatt.²¹⁹ A vármegye minden kerületének Szabadelvű Pártja küldött megbízottat. Pongrácz indítványozta a tisztikar megalakítását (melynek mandátuma lejárt), javasolta, hogy a nyíregyházi pártot külön szervezzék meg, és ennek elnöke egyszersmind alelnöke legyen a megyei szervezetnek. Továbbá kimondták a választókerületek szerinti szervezkedés szükségességét. Mandel Pál, a nyírbátori választókerület országgyűlési képviselőjének ajánlására az eddigi tisztviseleket újra megválasztotta a párt.²²⁰ A pénztárnoki állás Szopkó Alfréd elhalálózásával megüresedett. Az elszámolást 406 korona értékben dr. Szopkó Dezső megbízásából Martinyi József elnök rendelkezésére bocsátotta, s indítványt tett az állás betöltésére. Leffler Sámuel egyhangúlag választották meg pénztárnoknak. Gróf Pongrácz Jenő pártelnök indítványára a

²¹⁵ Szabolcs, 1904. június 25.

²¹⁶ Az alelnöki állás betöltése ügyében újabb gyűlés intézkedett, melynek összehívására 1904. október 30-án került sor. Alelnököknek dr. Bartók Jenőt, Barzó Mihályt, Zomborszky Jánost és Paulusz Mártont, jegyzőkké Orsovsky Gyulát, dr. Szabó Lászlót, Szabó Endrét és Zimmermann Rezsőt javasolták a nagygyűlésnek. Szabolcs, 1904. november 5.

²¹⁷ Szabolcs, 1904. június 25.

²¹⁸ Szabolcs, 1904. július 16.

²¹⁹ A pártgyűlési meghívókat a helyi újságokban is közzé tették. Például a Szabolcsvármegyei Szabadelvű Párt meghívója a június 29-i szervezkedő gyűlésre. Kisvárdai Lapok, 1904. június 19.; Nyírvidék, 1904. június 19.; Szabolcs, 1904. június 25.

²²⁰ Elnökül gróf Pongrácz Jenőt, alelnökökül: gróf Vay Tibort, Jármay Miklóst, bogáti Bogáthy Józsefet, Martinyi Józsefet, jegyzőül: dr. Vadász Lipótot, a végrehajtó bizottságba pedig ez előbbieken kívül: Halassy Jánost, Porubszky Pált, herceg Odeschalszky Zoardot, Korniss Ferencet, dr. Bodnár Istvánt, Bagdy Imrét, Mandel Józsefet, Sipos Endrét, Sütő Józsefet.

Szabolcsvármegyei Szabadelvű Párt gróf Tisza Istvánt, a kormány tagjait és báró Podmaniczky Frigyeset táviratilag üdvözölte és őket bizalmukról biztosította, majd berekesztették a mintegy fél óráig tartó pártgyűlést.

A Nyíregyházi Szabadelvű Párt július 10-én követte a megyei párt példáját. Az alakuló gyűlésen a tisztikar az „alkotmányos szokás”²²¹ szerint visszaadta mandátumát a tagoknak, majd új választás elrendelésére került sor. Az értekezlet megállapodása értelmében a díszelnök Kállay András, az elnök Martinyi József lett. Az alelnökök: Sütő József, Halasi János, Beuer Lajos, Leffler Sámuel, dr. Bodnár István és dr. Kovách Elek, a jegyzők pedig dr. Hoffmann Mór és dr. Korányi Endre. A tisztikar után a párt végrehajtó bizottságát választották meg.²²² Kállay András felszólította a párttagokat, hogy fokozottabb mértékben legyenek résen, mert „városunkban az újpárt is alakulóban van, mely zászlajára olyan jelszavakat is írt, amelyek a szabadelvű és a függetlenségi pártok tagjai előtt is tetszetősek lehetnek.”²²³

A báró Bánffy Dezső által megalapított Új Párt röpirata, mely ismertette a pártprogramot, 1903-ban látott napvilágot.²²⁴ Megfogalmazója dr. Apáthy István kolozsvári egyetemi tanár volt. A program létrejöttében jelentős szerepet játszott gróf Vay Ádám szabolcsi és szatmári földbirtokos, az „Országgyűlési” Új Párt intéző bizottságának tagja.²²⁵ Az Új Párt 67-es, azaz kiegyezési alapon álló ellenzékként definiálta magát. Hangsúlyozta a gazdasági önállóság fontosságát, melynek megvalósítása során olyan átmeneti intézkedésekre lesz szükség, amelyek megvédik a „birtokos és földműves osztályt” az átalakulás nehézségeitől. Meg kell védeni továbbá a magyar ipari és kereskedelmi érdekeket is. Meg kell szüntetni a munkahiányt, meg kell gátolni az elszegényedés és a kivándorlás további terjeszkedését. A közjogi problematika legneuralgikusabb pontja a kiegyezési törvény megszületésétől kezdve az úgynevezett közös hadsereg kérdése volt.²²⁶ A véderőkérdésben az Új Párt arra az

²²¹ A Nyíregyházi Szabadelvű Párt nyolc évvel ezelőtt alakult újjá. Azóta történtek változások a tagok körében halálozás, elköltözés, ki-és belépések következtében. Szabolcs, 1904. július 16.

²²² Szabolcs, 1904. július 16.; Nyírvidék, 1904. július 17. A végrehajtó bizottság társelnökeivé Sütő Józsefet és dr. Bodnár Istvánt, tagjaivá: Lázár Kálmánt, Porubszky Pált, Leffler Sámuelet, dr. Vietórisz Józsefet, Novák Gyulát, Halasi Jánost, dr. Flegmann Jenőt, Flegmann Sándort, dr. Kállay Rudolfot, dr. Trajtler Somát, dr. Lórencz Gyulát, dr. Rosenberg Emilt, dr. Hoffmann Mórt, Bleuer Lajost, Bleuer Sámuelet, Gróák Ödönt, dr. Kovách Eleket, dr. Harsten Sándort, dr. Járossy Sándort, Surányi Istvánt, Csapkay Jenőt, Kállay Andrást, Ferenczy Miksát, Szamuely Aurélt, Lichtman Dezsőt, Beluer Bernátot, Bónis Menyhértet, Klár Lajost, Klár Gusztávot, Klár Andort, Fejér Barnát, id. Jóba Eleket, Kertész Bertalant, Ferlicska Kálmánt, Ferlicska Rudolfot, Kunfalvy Istvánt, Flegman Lipótot, dr. Korányi Endrét, Cseh Pált, Burger Pált, Kellner Jenőt, Morgenstern Dezsőt, Bergstein Adolfot, Schwarcz Józsefet, Klár Leót, Róth Ferenczet, dr. Edelstein Aladárt, Rosenthal Gyulát és Glück Dezsőt hozta az értekezlet javaslatba.

²²³ Szabolcs, 1904. július 16.

²²⁴ A röpiratot Mérei Gyula közli forráskiadványában. Mérei, 1971. 115-127.

²²⁵ SZSZBML XIII. 4. A luskodi és vajai Vay család levéltára 1805-1921. (a továbbiakban: XIII. 4.) 3. d.

²²⁶ Szabó, 1999. 21.

állásonra helyezkedett, hogy „a hadsereg mai állapota az államjogi helyzetnek meg nem felel. A hadsereg magyarországi része legyen igazán magyar nyelvben, oktatásban, tisztikarban, katonai szolgálatban.”²²⁷ A röpirat fő célként „az állam egész szervezetének nemzeti tartalommal való megtöltését” tűzte ki. Rendkívüli türelmetlenséget mutatott a nemzetiségekkel szemben; egységes, erős magyar közérzés megteremtéséről beszélt. Magyar közművelődési politikáról, „mely összes közoktatásügyi intézményeinkbe az erőteljes nemzeti öntudatot rendszeresen beleviszi, s a magyar művészet istápolásával már az ifjúságban kifejleszti a nemesebb műízlést és a faji önérzetet”.²²⁸ Választójogi reformot is sürgetett: ki kell terjeszteni a választójogot, újra rendezni kell a választókerületi beosztást, képviselőket kell adni külön arányban a választói joggal nem bíróknak is.²²⁹

E programpontokat Szabolcs vármegye választói számára a Szabolcs című hetilap²³⁰ népszerűsítette, melynek tulajdonosa és felelős szerkesztője Schlichter Gyula nyíregyházi lakos, az „Országgyűlési” Új Párt tagja volt. A Szabolcs 1902. március 15-én indult társadalmi lapként²³¹, melyet tulajdonosa – Szabolcs vármegye politikai életének fellendítése céljából – politikai jellegűvé változtatott. Lehetőséget kívánt biztosítani valamennyi politikai nézet szabad tisztázására, természetesen az új párti elvek fenntartása mellett. Hasábjain maga Bánffy is megjelent írásaival, a párt prominenseivel egyetemben (Eötvös Károly, Katona Béla, Fáy Béla, Hock János, gróf Vay Ádám...). Schlichter Gyulának óriási szerepe volt abban, hogy báró Bánffy Dezső a függetlenségi párti többségű (ha nem is osztatlanul függetlenségi Zs. I.) Szabolcs vármegyében pártalakításba kezdhetett.

1904. augusztus 7-én került sor Nyíregyházán a városi párt megalakítására, ahová báró Bánffy Dezső (aki Szabolcs vármegye főispánjának, báró Feilitzsch Bertholdnak az apósa volt Zs. I.) már augusztus 6-án megérkezett tekintélyes kíséretével.²³² A pártvezér elé utazott Újfehértóig, a megye határáig a helyi szervezőbizottság három tagból (dr. Trajtler Somából, dr. Guttmann Zsigmondból és Csengery Gyulából) álló küldöttsége.²³³ A nyíregyházi állomáson – ahol a Szabolcs tudósítója szerint már nagy tömeg várta a vendégeket – Beniczky

---

²²⁷ Mérei, 1971. 126.

²²⁸ Uo. 121.

²²⁹ Ekkor az általános, titkos választójog fontossága az Új Párt részéről még nincs deklarálva.

²³⁰ Szabolcs vármegyében az első újság – a Nyír – 1867. október 1-jén jelent meg. Ugyanis az 1867-ben újra életbe lépő sajtótörvény növelte a lapkiadási kedvet. Az addig főként pesti lapok mellett ekkor kezdtek el vidéken is egyre nagyobb számban a helyi lapok kiadását. Czövek, 1993. 316.

²³¹ László Gézáne Szarka Ágota (szerk.): Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (a történelmi Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocea és Ung vármegyék) sajtóbibliográfiája (1845-2000). Nyíregyháza, 2002. 274-275.

²³² Hock János és Gyórfy Gyula országgyűlési képviselők, gróf Vay Ádám, Dániel László, Halmay Elemér, Katona Béla és mások.

²³³ Szabolcs, 1904. augusztus 13.

Miksa mondott üdvözlőbeszédet.²³⁴ Folytonosan megújuló éljenzés közepette érkezett Bánffy a város négyes fogatához, mely előtt a bandérium haladt, utána a kocsik hosszú sora, a kocsisor mellett pedig a gyalogos közönség. A Szabolcs bírálta Nyíregyháza (függetlenségi többségű) városvezetését, amiért Bánffy bevonulásához az előzetes polgármesteri ígéret ellenére nem a város díszfogatát küldte.²³⁵ A kaszinónál, a városháza alatt, a Korona szálló mellett, tehát a lokális hatalmat reprezentáló épületeknél díszes úri közönség várta a pártvezért, aki a rendezőséget a szálloda 10-es, 11-es, 12-es szobáiban fogadta dr. Zinner Jenő főrendező vezetése mellett. Ezt követően Bánffy az erkélyről szólt a nagyközönséghez. Este a helyi politizálást szimbolizáló Korona kistermében megrendezett ismerkedő vacsora közben, kilenc óra tájékán zeneszóval fordult be a Városháza térre az a mintegy kétszáz főt számláló lampionos menet, melyet az Ipartestület rendezett az Új Párt tagjainak tiszteletére. Az Ipartestület üdvözlését Engel Adolf tolmácsolta az önálló vámterület, a gazdasági önállóság szükségességét hangsúlyozva. Bánffy köszönetnyilvánításában beszélt arról, hogy a közjogi harcok nem hatnak fejlesztőleg a hazára. Hangsúlyozta pártjának célját: „az ipart, a kereskedelmet és a földművelést megmenteni az osztrák túlkapásoktól. Így építhető csak ki a Nagymagyarország.”²³⁶ Majd a közönség kívánságára Hock János és Schlichter Gyula is beszélt. Hock is megszólította a párt bázisaként kezelt társadalmi csoportokat: „az iparosok és kereskedők nélkülöznek, a mezőgazdák a tönkremenés előtt állnak”²³⁷ – mondta. Javítani kell a nép sorsán, hogy a kivándorlás megszűnjön. Megoldásként Hock is a gazdasági függetlenséget és a nemzeti érzés fejlesztését vázolta föl. A közkívánatra szólásra emelkedett Schlichter Gyula pedig kitartásra és tömörülésre kérte a közönséget.

Bánffy és Hock Schlichterék házában töltötte az éjszakát, míg a többi vendéget a Koronában szállásolták el. Ide a pártvezér másnap kilenc óra után érkezett meg és fogadta a tisztelgések sorát, hiszen a pártalakítási foratókönyvekben kiemelt szerepet kaptak a különféle küldöttségek. Először a rendezőség nevében dr. Zinner Jenő szólt. Méltatta a mozgalom vezetőjét, Schlichter Gyulát,²³⁸ akinek köszönhetően Nyíregyházán az Új Pártnak már jelentékeny számú híve van. A Szabolcs meglehetősen részletekbe menő tudósításai

---

²³⁴ Beniczky a Nyíregyházi 48-as Függetlenségi Párt elnöki posztját töltötte be az új párti táborhoz való csatlakozása előtt. Szabolcsban azonban – mint már említettük – nem annyira a függetlenségek, mint inkább a szabadelvű pártiak közül kerülnek ki Bánffy követői.

²³⁵ Szabolcs, 1904. augusztus 13. A lap következő számában neveltség tárgyává téve közli a vezetés magyarázatát, miszerint a kocsit „kitataroztatni, átfestetni, belagozni kellett.” Szabolcs, 1904. augusztus 27. Az Új Párt Szabolcs vármegyére történő megalakításakor azonban már a hatalom reprezentációjának egyik eszközét jelentő díszfogaton érkezik Bánffy a Korona elé.

²³⁶ Szabolcs, 1904. augusztus 13.

²³⁷ Uo.

²³⁸ Schlichter Gyulának ez a szervezkedés idején és fáradozásán kívül több, mint 1200 korona készpénzébe került. SZSZBML XIII. 4. 3. d. Dr. Zinner Jenő levele gróf Vay Ádám pártelnökhöz 1904. augusztus 13.

kínálják a lehetőséget Bánffy politikai nyelvhasználatának vizsgálatára. A pártvezér megnyilatkozásai során szép számban jelennek meg a magyar nacionalizmus kifejezésének nyelvi eszközei. Például annak kinyilvánítása, hogy örömmel jött a „legmagyarabb vármegyébe” pártot szervezni.

A gazdák küldöttségét L. Kovács János vezette, a nyolcszáz tagot számláló Ipartestület nevében Stoller Ferenc tisztelgett, majd dr. Guttmann Zsigmond, a kereskedők testületének titkára biztosította a pártvezért a kereskedők szimpátiájáról. A Korona szálló díszterme már tíz órára zsúfolásig megtelt, de újabb és újabb érdeklődők érkeztek (főleg nyíregyháziak, de jöttek a megye más részeiből is). 11 órakor a templomokból kitódulók is a Koronához siettek, megtöltve szomszédos helyiségeit, a ruhatárat, a folyosókat, sőt még a lépcsőházat is. A karzaton díszes hölgyközönség foglalt helyet. A 11 óra után érkezőknek már csupán a szálló előtti kövezet jutott. Ők a nyitott ablakokon át kiszűrődő beszédből próbáltak töredékeket elcsípni.

Az intéző bizottság a más városokból érkezett küldöttségekkel együtt viharos ováció közepette 11 órakor vonult be. Az elnöki széket, mint korelnök, Beniczky Miksa foglalta el, akit közfelkiáltással megválasztottak a közgyűlés elnökének, dr. Guttmann Zsigmondot pedig jegyzőnek. Beniczky indítványára Schlichter Gyula vezetésével héttagú küldöttség indult Bánffyhoz, hogy felkérje a pártelnököt az alakuló gyűlésen való részvételre. (Erre az időre az elnök felfüggesztette a gyűlést.) Bánffy beszédében a gazdasági önállóság kivívásának fontosságát hangsúlyozta, mely érdekében félre kell tenni a közjogi kérdéseket. Célként jelölte meg az Új Pártnak nemcsak nyíregyházi, de az egész vármegyére történő megalakítását. Szervezkedésre buzdította a szabolcsiakat, hogy a következő országgyűlési választásokon már új párti képviselőjelöltek is indulhassanak. Bánffy a központ lelkes tagját, Szabolcs vármegye szülöttét, gróf Vay Ádámot ajánlotta pártelnökül.²³⁹

A Szabolcs vármegye törvényhatósági bizottságában virilisként helyet foglaló gróf Vay Ádám 1899-ben lépett ki a Szabadelvű Pártból. Levelezéséből megtudhatjuk, hogy nem Bánffy személye miatt csatlakozott az Új Párthoz, hanem a párt által felállított politikai programot támogatta, melynek létrejöttében ő maga is részt vett. A Szabolcsvármegyei Új Párt azonban már nem az ő elnökletével alakult meg, mert Vay gróf az 1904-es év utolsó hónapjaiban elfordult Bánffytól, s a disszidensek vezére felé orientálódott. Andrassy a november 18-i események miatt döntött a Szabadelvű Párttal való szakítás mellett.

---

²³⁹ Gróf Vay Ádám valójában Budapesten született 1868-ban gróf Vay Ádám volt szabolcs megyei főispán és Lónyay Mária grófnő harmadik fiaként. Apja birtokai közül a vajai uradalmat örökölte. A főrendiházi királyi meghívó levelet 1902-ben nyerte el. Dr. Fabro Henrik - Dr. Ujlaki József (szerk.): Sturm-féle Országgyűlési Almanach 1905-1910. Bp., 1905. 109. (a továbbiakban: Országgyűlési Almanach, 1905-1910.)

Az Andrassy-csoport Tisza István miniszterelnökségétől kezdve egyre nyugtalanabb volt, ám a fő kérdésekben támogatta a kormányt. Ezt a nyugtalanságot november 18-a riadalommá fokozta, s megérlelte a szakítást. A disszidensek társadalmi és gazdasági helyzetük szempontjából igen homogén együttest alkottak, a tekintélyes földbirtokokkal rendelkező arisztokraták csoportját.²⁴⁰ Ebbe a táborba sorolható gróf Vay Ádám is, aki az 1905. január végén megrendezett képviselő-választás hetében nagy valószínűséggel ifj. Andrassy Gyulának írt levelében az Új Pártról, mint „eddigi pártjáról” írt, s felajánlotta szolgálatait „jövőbéli vezérének”.²⁴¹

A Szabolcs című lap az Új Párt nyíregyházi megalakításáról szóló tudósítását optimizmussal zárta: „Az újpárt intéző bizottsága pedig bizalommal tekinthet a jövő elé. A legközelebbi választásoknál bizonyára a választóknak olyan tömege fog az újpárt zászlója körül csoportosulni, mely döntő befolyással lesz a választásokra.”²⁴² Az 1904. augusztus 28-án tartott városi pártszervező gyűlésre készülve dr. Zinner Jenő párttag és a tagok toborzásában főrendező levelet írt gróf Vay Ádám pártelnöknek, melyben jelentette, hogy mind Nyíregyházán, mind a tanyákon lakó gazdaközönség körében már megkezdték működésüket. Javasolta Vaynak pénzszerzés céljából pártkassa alapítását. Egyelőre kielégítőnek vélte erre azt a módszert, hogy a szervezésben résztvevők között ív körözzön, hogy mindenki tehetségéhez mérten hozzájárulhasson a felmerülő költségekhez.²⁴³

Október 4-én a központból Bánffy elküldte instrukcióit a nyíregyházi pártelnöknek. Kérte a párt támogatóinak számbavételére, mely történhet a választói névjegyzék alapján, valamely más, helyi módszerrel, de legcélszerűbbnek a köröző ívek alkalmazását jelölte meg, melyek megszerkesztése úgy történjen, hogy a szavazó nevének aláírásával kötelezze magát a választáson való részvételre és szavazatának az Új Párt képviselőjelöltjére való leadására. Bánffy szerint az ív aláírása visszatartja a túlnyomó többséget adott szavának megmásításától, a pártváltoztatásoktól. A továbbiakban a választási kampány megszervezésére vonatkozóan kapott tanácsokat Vay. Bánffy a szegedi győzelem²⁴⁴ előfeltételének tartott szervezési módot ismertette meg vele. A kerületet fel kell osztani megfelelő számú befolyásos egyének,

²⁴⁰ Dolmányos, 1963. 376-377.

²⁴¹ SZSZBML XIII. 4. 3. d. Andrassy 1905 novemberében alakította meg az Alkotmánypártot. Gróf Vay Ádám 1906 májusában látott hozzá a párt Szabolcs vármegyére történő megalakításához Bogáthy Józseffel és dr. Bodnár Istvánnal. Az előértekezlet Nyíregyházán, a Sóstó fürdőtelep kistermében rendezték. Nyíregyházi Hétfői Hírlap, 1906. május 7.; Nyírvidék, 1906. május 6.

²⁴² Szabolcs, 1904. augusztus 15.

²⁴³ SZSZBML XIII. 4. 3. d. Dr. Zinner Jenő levele gróf Vay Ádám pártelnöknek 1904. augusztus 13.

²⁴⁴ Az 1895 elejétől a miniszterelnöki székhelyen ülő Bánffy 1899. február 26-án adta be lemondását. Ezt követően egy ideig tartózkodott a politikai küzdelmekről. 1904 tavaszán azonban újra a küzdőtérre lépett. Megalakította az Új Pártot és 1904-ben ennek programjával sikerrel lépett fel Szeged város I. kerületének időközi országgyűlési képviselő-választásán Rónay Jenő szabadelvű jelölttel szemben. Országgyűlési Almanach, 1905-1910. 221.

ügynevezett alvezérek között. Ezeknek a bizalmi embereknek állandó érintkezésben kell állniuk a gondjaikra bízott választók mindegyikével, időnként jelenteniük kell a szűkebb kerület-helyzetről, tehát fontos a pártelnök számára a permanens tájékoztatás. A helyi viszonyok, helyi sajátosságok figyelembe vétele azonban elengedhetetlen a taktika megválasztásakor. Kérte a helyi pártelnöktől, hogy a fejleményekről lehetőleg havonta küldjön értesítést.²⁴⁵

Szabolcs vármegye választókerületeiben új párti jelöltek nélkül zajlottak le 1905. január 26-án az országgyűlési képviselő-választások, hiszen az öt hónapja megalakított Nyíregyházi Új Párt még nem bizonyult elég erősnek a képviselőjelölt-állításhoz.

A Szabolcsvármegyei Új Párt megalakítását a Szabadelvű Párt bomlási folyamata gyorsította fel. A bomlást Szabolcsban is az 1904. november 18-i események indították el. Gróf Vay Tibor, a Nyíregyházi Szabadelvű Párt alelnöke – mint már korábban említettük – november 22-én bejelentette kilépését.²⁴⁶ Példáját a másik alelnök, Halasi János is követte.²⁴⁷ A Nyíregyházi Szabadelvű Párt 1905 januárjában már nem talált olyan személyt, aki a kormánypárt zászlaja alatt hajlandó lett volna elindulni a város parlamenti képviselőjéért zajló megmérettetésen.

Az 1905-ös országgyűlési képviselő-választások a dualizmus történetében példátlan eredményt produkáltak. A harminc éve kormányzó Szabadelvű Párt megbukott, hiszen csupán 159 mandátumot szerzett, míg vele szemben a szövetséges nemzeti ellenzék összesen 231-et.

A kormányzati válság időszakában jelentős mértékben haladt előre a Szabolcsvármegyei Szabadelvű Párt bomlása. 1905 júniusában gróf Pongrácz Jenő pártelnök jelentette be állásáról történő leköszönését az „Országgyűlési” Szabadelvű Pártból való kilépésével egyetemben.²⁴⁸ A tisztikar további csökkenését eredményezte júliusban dr. Bodnár Istvánnak, a nyíregyházi járáskör alelnökének, Bogáthy Józsefnek, a nyírbátori csoport vezetőjének, valamint Erős Györgynek a távozása.²⁴⁹ Sőt báró Feilitzsch Berthold, Szabolcs vármegye főispánja is kilépett az „Országgyűlési” Szabadelvű Pártból, mely tettéért a vármegye több községe is üdvözölte a rendkívül népszerű és nagy tekintélynek örvendő főispánt.²⁵⁰ Báró Feilitzschnek a Szabadelvű Párttal való szakítására a vármegye 1905. július 12-én tartott rendkívüli közgyűlése után került sor. E közgyűléssel vette kezdetét Szabolcs vármegye

---

²⁴⁵ SZSZBML XIII. 4. 3. d. Báró Bánffy Dezső levele gróf Vay Ádámhoz 1904. október

²⁴⁶ Szabolcs, 1904. november 26.

²⁴⁷ Szabolcs, 1904. december 3.

²⁴⁸ Nyírvidék, 1905. június 25.

²⁴⁹ Szabolcs, 1905. július 15.

²⁵⁰ Nyírvidék, 1905. július 23.; július 30.

rezisztenciája az alkotmányellenes kormány elleni bizalmatlanság kinyilvánításával.²⁵¹ Ekkor indult el gróf Pongrácz Jenő, a Szabolcsvármegyei Szabadelvű Párt volt elnökének vezetésével az a politikai mozgalom, mely a Szabadelvű Párt végleges feloszlását tűzte ki célul²⁵², s annak romjaiból egy „a nemzet vágyaihoz, lelkiismeretéhez és gondolkodásához közelebb férkőzött párt”²⁵³ megalakítását. Gróf Pongrácz Jenő kiterjedt eszmecserét folytatott egykori pártjának irányadóival. Az augusztus 19-én délután öt órára a Koronába összehívott bizalmas politikai értekezleten döntés született a Szabolcsvármegyei Új Párt szervezésének megindításáról, mivel Bánffy programját tartották a leginkább megvalósíthatónak.²⁵⁴ Augusztus 30-ára hirdették meg a szervezkedő értekezletet, melyről a vármegye 67-es alapon álló választóközönségét nyílt levélben értesítette Pongrácz gróf. A felhívást azon meggyőződésének kinyilvánításával kezdte, hogy a Szabolcsvármegyei Szabadelvű Párt az utóbbi tíz hónap politikai eseményeinek hatására egységét és kohézióját oly mértékben elvesztette, hogy ma [1905. augusztus 23.] már nem létezőnek tekintendő, s képtelen arra, hogy visszaszerezze a nemzet többségének rokonszenvét.²⁵⁵ Az irány szerinte azonban adott, hiszen a 67-es kiegyezés félre nem tolható, s mivel az Új Párt programjával tud leginkább azonosulni, ezért e párt zászlaja körüli csoportosulásra buzdít. Felkérte a tisztelt címet, hogy a mellékelt levelezőlapot meggyőződése szerint töltsse ki, s postafordultával küldje vissza; továbbá a törekvésével rokonszenvezőket meghívta az augusztus 30-án délután két órakor a Korona szálloda nagytermében tartandó szervezkedő értekezletre. A dualizmus idején ugyanis a pártalakítás tipikus módszere volt, hogy néhány – országgyűlési párt esetében – képviselő vagy – helyi, azaz megyei vagy választókerületi pártok esetében – tisztviselő kilépve eredeti pártjából önálló szervezetet alapított, további támogatók, „párttagok” gyűjtésére sajtófelhívást adott ki, s levéllel, aláírási ívvel kereste meg a politikai elit mindazon tagjait, akiről feltételezte, hogy hajlandók csatlakozni.²⁵⁶

Pongrácz gróf felhívására sokan döntöttek a „bizalmas konferencián” való részvétel mellett. Kállay András – a Nyíregyházi Szabadelvű Párt régi harcosa, akit a párt 1904. júliusi

²⁵¹ SZSZBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1905/I. 43. kötet, 1905. július 12-i ülés; Inczedy, 1907. 24-27.

²⁵² Az „Országgyűlési” Szabadelvű Párt 1906. április 11-én oszlatta fel önmagát. Pölöskei, 2005. 518.

²⁵³ Nyírvidék, 1905. augusztus 27.

²⁵⁴ Meg kell említenünk a Fejérváry-kabinetnek Haladó Párt néven új kormánypárt létesítésére tett, de teljes kudarccal végződött kísérletét. Gratz Gusztáv szerint összesen négy jelentéktelen képviselő csatlakozott a kezdeményezéshez. Gratz, 1992. II. 101.; Szabolcs vármegyében a Nagyálló és Vidéke című lap által próbáltak híveket toborozni az ellenzéki közvélemény óriási felháborodására. Erről lásd Szabolcs, 1905. október 28.; 1906. február 3. A Szabolcs szerkesztősége elutasítását a december 2-i számban humoros formában is kinyilvánította a következő „hirdetésben”: „, Purgó! Mindazon megszorult önzetlen haladó-párti hazafiaknak, kik székrekedésben szenvednek főispáni székekkel szolgál: Kristóffy rendelő orvos.”

²⁵⁵ Szabolcs, 1905. augusztus 26.; Nyírvidék, 1905. augusztus 27.

²⁵⁶ Szabó, 1992. 200.

alakuló gyűlésén díszelnökül választott – azonban felháborodásának adott hangot a Nyírvidék 1905. szeptember 10-i számában olvasható nyílt levelében. Bírálta Pongráczot a Szabadelvű Párt megyei „elpárolgásáról” tett kijelentéséért, s felelősségre vonta azért is, mert úgy kezdett új párt alakításába, hogy elnöki állásáról még nem mondott le.²⁵⁷ Ezt Pongrácz a lap következő számában Válasz Kállay Andrásnak című levelében megcáfolta, hiszen már több hónapja írásban jelentette be lemondását indokaival együtt, s ezeket több fővárosi lap is publikálta. Kállay azt is szükségesnek érezte megosztani az újságolvasókkal, hogy Pongráczot ő maga íratta be 1890-ben a szabadelvű pártklubba „annak híre és tudta nélkül”. A gróf először tiltakozott ez ellen – Kállay szerint nem is volt szabadelvű politikus sohasem – mégis szabadelvű pártelnök lett belőle. „Ha ... azt akarod, hogy én olyan hű tagja legyek az új pártnak, mint a milyen te a szabadelvű pártnak valál, úgy beírhatok engem az új párt tagjai közé épp úgy, mint én cselekedtem veled szemben 1890-ben²⁵⁸– fejezte be levelét Kállay. A válaszlevélben Pongrácz a kormányzati válsággal indokolta pártállásának megváltoztatását, s találgatásokba bocsátkozott a levél megírását motiváló okokról. Végül arra a következtetésre jutott, hogy ez nem más, mint a Bánffy személye iránti averzió.²⁵⁹ Ez a magyarázat nagyon valószínűnek tűnik, ugyanis Kállay Andrásnak a Bánffy-kormány 1896-os erőszakos választásai miatt kellett távoznia a főispáni székből, helyére ekkor került báró Feilitzsch Berthold, Bánffy veje.

A Szabolcsvármegyei Új Párt szervező bizottsága és a központi bizottság közt lefolytatott tárgyalások során megállapodás született az alakuló gyűlésnek 1905. október 8-án Nyíregyházán, a városháza udvarán történő megtartásáról. Szeptember 28-án felhívást intéztek a vármegye polgáraihoz,²⁶⁰ október 4-én a politikai helyzet ziláltságára²⁶¹ hivatkozva azonban bizonytalan időre elhalasztották a pártalakítást. A dátum végül november 19-ére módosult. Délután fél kettőkor érkezett Nyíregyházára Bánffy a debreceni vonattal az Új Párt prominenseinek kíséretében, akiknek méltó fogadtatása a mozgékony szervezőbizottságot már hetekkel azelőtt állandó munkában tartotta.²⁶² A lázas készülődésről a Szabolcs részletesen

²⁵⁷ Nyírvidék, 1905. szeptember 10.

²⁵⁸ Uo.

²⁵⁹ Nyírvidék, 1905. szeptember 17.

²⁶⁰ Szabolcs, 1905. szeptember 30.

²⁶¹ Az 1905. szeptember 23-i „ötperces audiencia” hatására októberben újra felhevült a „nemzeti ellenállás”. Október 13-án pedig Fejérváryt az uralkodó másodszer is megbízta kormányalakítással. November 9-én megérkezett Szabolcs vármegye közönségéhez Kristóffy leirata, melyben közölte, hogy megsemmisítette az október 10-i közgyűlés alkotmányvédő határozatait. SZSZBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1905/II. 44. kötet, 1905. december 10-i ülés

²⁶² A kíséret Eötvös Károly, Hock János, Dániel László, Szabó Kálmán és Szakács Zoltán országgyűlési képviselőkből, Laszkáry Gyula főrendiházi tagból, a dunántúli ág. evang. egyházkerület felügyelőjéből, gróf Degenfeld József főrendiházi tagból, Fáy Béla cs. kir. kamarásból, Szemere Béla nógrádi földbirtokosból, Ágoston Józsefből, az Új Párt országos elnökéből és dr. Sebestyén Józsefből, az Új Párt főtítkárából állt. Püspökladányban csatlakozott a deési küldöttség, Debrecenben pedig a szolnok-dobokai (Sterba Dezső vezetése

tájékoztatta a vármegye polgárait. Az illusztris vendégeket a megye határán gróf Pongrácz Jenő vezetésével üdvözölték a szabolcsi küldöttek. A városi párt szervezésekor az alakuló gyűlés lezajlása előtti napon megrendezett ismerkedő vacsora és a lampionos menet azonban 1905 novemberében kimaradt a forгатókönyvből.

Az Új Párt megyei alakítására a szocialisták is megtették a maguk előkészületeiket. Heteken át osztogatták a Népszavát és izgató nyomtatványait. Még a kocsmákban is hirdették tanaikat a napszamosok megnyerésére törekedve. A Nyíregyházi Új Párt megalakításakor még elhanyagolhatónak tekinthetjük kellemetlenkedési kísérleteiket, mely csupán az alakuló gyűlésen Hock János beszédét megzavarni próbáló egyetlen szocialista közbeszólására korlátozódott. Hock felszólította őt nézeteinek kifejtésére, amelyre azonban nem vállalkozott, s a Szabolcs tudósítója szerint többször már nem szólt.²⁶³ 1905. november 19-én azonban szükség volt a rendőrség gondos előkészületeire. Már kora reggel az összes rendőr szolgálatban állt, a csendőrség és a katonaság pedig készenléti állapotban. Délre a városháza és a vasúti vendéglő udvarára egy-egy század huszárság is kivonult. A csendőrség és a rendőrség a vasúti állomás mellett helyezkedett el. Már jóval Bánffyék vonatának befutása előtt megérkeztek Nyíregyházára a budapesti, a kisvárdai és a nyírbátori szocialista pártok kiküldöttei is, de a nagy arányú biztonsági intézkedések miatt nem tudtak bejutni a peronra. A kijáráshoz közelítőket a rendőrök akkora erővel szorították vissza, „hogy valósággal összepréseltettek”.²⁶⁴ (Nyíregyházán ez időben a nemzetközi szociáldemokrata iránynak kb. 120-130 híve volt, többnyire az építőmunkás segédek körében.)²⁶⁵

Bánffy bevonulásához ez alkalommal a város a szervezők rendelkezésére bocsátotta díszfogatát. A vezér közvetlen társaságát Pongrácz gróf és Schlichter Gyula élvezhette. Ők haladtak a mintegy ötven fogatból álló sor élén. A bevonulás azonban nem volt olyan zavartalan, mint egy éve, hiszen a párthívek folytonos éljenzését a szocialisták zajos „abcugolással” igyekeztek tarkítani. Sőt a Júlia malom mellett köveket kezdtek dobálni a többnyire mesterinasokból álló szocialisták. Erre a kocsisok gyorsabb tempót diktáltak, a tüntetők pedig versenyfutásba kezdtek, melynek eredményeképpen annyira kifáradtak az út végére, hogy a beltérre tervezett „abcugolás” megghiúsult. Ám amíg Bánffy a Koronában a tisztelgéseket fogadta, addig a szocialisták és a leitatott napszamosok behatoltak a zárva tartott díszterembe, csaknem megtöltve azt. A rendezők az ajtókat kinyitvatva tették lehetővé

---

alatt), valamint a debreceni. Szabolcs, 1905. november 18.; Nyírvidék, 1905. november 19.

²⁶³ Szabolcs, 1904. augusztus 13.

²⁶⁴ Szabolcs, 1905. november 25.

²⁶⁵ SZSZBML V. B. 186. 508. d. Jelentés az alispánnak szocialista munkásmozgalmáról 1906. január 2.

az új párti szimpatizánsok betódulását a terembe, akik erőszakos eszközökkel (bottal és tenyérrel) távolították el a kellemetlenkedők többségét. Gróf Pongrácz Jenő így megtarthatta megnyitó beszédét, miután javaslatára Bánffy és a többi vendég meghívására Lázár Kálmánt, gróf Degenfeld Pált, Jármay Miklóst, Bagdy Imrét és Martinyi Józsefet küldték ki. A pártelnök megjelenésekor a visszamaradt, szitkozódásba kezdő szocialistákat a hallgatóság elverte és kilökdöste, azonban még ekkor sem sikerült a rendbontókat teljes létszámban eltávolítani a Korona díszterméből. A bent maradtak kitartóknak bizonyultak, s a már megszokott módszereken túl (közbekiabálás, tárgyak dobálása) újat is bevetettek. Befűtöttek a Korona kályháiba, így téve még elviselhetlenebbé az amúgy is fullasztó hőséget az új pártiak számára.

Bánffy beszédében első és legfontosabb feladatként az alkotmányvédelmet jelölte meg, mely csakis a szövetkezett pártok összefogásával lehet sikeres. A zajongók felé fordulva kijelentette, hogy a kormány csak azért szövetkezik a szocialistákkal, mert fel akarja használni őket a magyar nemzeti érdekek elnyomására, ám a nekik ígért jogok érvényesítésére nem fog sor kerülni.²⁶⁶ A pártelnök elismerte az általános választójog időszerűségét, melynek „községkéntinek” és titkosnak kell lennie. Feltételül pedig azt szabta, hogy a szocialisták ne a törvénytörő kormányt támogassák, hanem a szövetkezett ellenzéket. S mivel az egységes magyar államot veszélyeztetni nem szabad, szükség lehet megszorításokra, de ezeket Bánffy nem a szocialistákkal, hanem a nemzetiségekkel szemben alkalmazná. Hosszasan fejtegette még a közjogi viták értelmetlenségét, ezek helyett az önálló gazdaság megteremtéséért való küzdelmet javasolta és a 67-es alap elfogadását, mely nélkül az európai erőegyensúly megbomlana.

A gyűlés végén került sor a Szabolcsvármegyei Új Párt tisztviselőinek megválasztására. Az elnök természetesen gróf Pongrácz Jenő lett, az alelnökök Martinyi József, Jármay Miklós, Lázár Kálmán, Bagdy Imre, Schlichter Gyula, gróf Degenfeld Pál, Szomjas Gusztáv, a titkár dr. Prok Gyula, dr. Bodnár László és Papp János, a pénztárnok Liphay Jenő. A tisztikarhoz választottak még egy 150 tagú végrehajtó bizottságot is.

Este hat órára vacsorát rendeztek az Új Párt hívei részére. A megjelentek számát a Szabolcs 250-300 főre tette.²⁶⁷ A reformkori hagyományként továbbélő közös vacsorát a szocialisták ugyan nem zavarták meg, de az este folyamán is csoportosan tüntettek városszerte Bánffy és a koalíció ellen. Magukról megfélemlítve az utcákon békésen haladó

---

²⁶⁶ Mivel a „nemzeti ellenállás” első heteiben a darabont-kormány nem tudta megpuhítani a politikai elitet, azok esküdt ellenségeihez, a szociáldemokratákhoz fordult az általános választójog ígéretével. Hanák, 1997. 64.; Dolmányos, 1976. 76-92.

²⁶⁷ Szabolcs, 1905. november 25.

polgárokat, sőt még gyermekeket is bántalmaztak. Holczmann Lajos iparost például súlyos fejsérüléssel szállították kórházba. Amikor pedig Tester Lajos cukrász ablakainak beverésekor a rendőrök négy helybeli szocialistát (Répánszki András, Répánszki Józsefet, Frecska Jánost és egy társukat)²⁶⁸ igazoltatni akartak, azok a hatóság emberei ellen fordulva beszakították két rendőr fejét. Letartóztatták őket és büntetőeljárást indítottak ellenük.²⁶⁹

A koalíció 1906 első hónapjaiban intenzív tárgyalásokat folytatott az uralkodóval, mely tárgyalások többször is kudarcba fulladtak. Február 12-én Bánffy emlékiratot juttatott el Fejérváryhoz, amelyben nyíltan jelezte, hogy hajlandó lenne a vitatott katonai követeléseket elejtve kormányt alakítani. Az önálló vámterület megvalósítását és a közoktatásügynek a népiskolától kezdve „az egész vonalon való” megmagyarosítását akarta a királlyal történő megegyezés alapjává tenni.²⁷⁰ Bánffy bízott Kossuth Ferenc és a Függetlenségi Párt támogatásának elnyerésében, ezt azonban nem tudta megszerezni. Az uralkodó pedig úgy gondolta, a volt miniszterelnök politikai presztízse nem elégséges a paktum megkötéséhez. Bánffy 1906. március 3-án olyan szellemű nyílt levelet intézett szegedi választóihoz, amely a vezérlőbizottság többségének haragját váltotta ki.²⁷¹ Ebben kifejtette, hogy a kibontakozás csakis 67-es (azaz dualisztikus) alapon történhet, hiszen az Osztrák-Magyar Monarchia fennállása nagyhatalmi érdek. Kinyilvánította, hogy a „nemzetnek a magyar hadseregre, mint az egész hadsereg kiegészítő részére megvan a maga alkotmányos joga”, de a katonai kérdés „ez idő szerint ésszerűen tovább nem erőltetendő.”²⁷² A katonai kérdésnél fontosabbnak tartja a gazdaságit, de az alkotmányválság megszüntetése miatt a – törvénytelenül bár, de megkötött és rendeletileg életbe léptetett – kereskedelmi szerződések²⁷³ elfogadását javasolja. Tehát a gazdasági önállóságot is félretolja, de célként a gazdaság oly mértékű fejlesztését tűzi ki, hogy a szerződések lejártakor (10 év múlva!) „az önálló vámterületet minden gazdasági megrázkódtatás nélkül azonnal életbeléptethessük,”²⁷⁴ s ne tudja az osztrák fél rákényszeríteni a magyarokat akaruk ellenére a szerződések meghosszabbítására. Az önálló magyar bank felállítását az 1910-es év utánra teszi, miután a bankszabadság lejár. Az „erős magyar közművelődési” politikából azonban nem enged, kívánja „az elemi oktatásban az állami nyelv

²⁶⁸ Nyírvidék, 1905. november 26.

²⁶⁹ SZSZBML IV. B. 411. 494. d. 16388/1905.

²⁷⁰ Dolmányos, 1976. 270.; Gratz, 1992. II. 111.

²⁷¹ Dolmányos, 1976. 270.

²⁷² Mérei, 1971. 129.

²⁷³ A Monarchia számottevő külkereskedelmi partnerei közül 1905. január 25-én Németországgal, 1906. február 1-jén Olaszországgal, február 12-én Belgiummal, március 1-jén Svájjal, március 2-án Oroszországgal írt alá új hosszú lejáratú kereskedelmi szerződést. Ezek 1906. március 1-jére előírt törvényesítésének azonban útjában állt a politikai válság, ezért a Fejérváry-kormány a parlament megkerülésével szükségrendelettel léptette életbe az autonóm vámtarifát. Dolmányos, 1976. 211-212.

²⁷⁴ Mérei, 1971. 130.

komoly elsajátításának biztosítását, a nemzeti szükséghez képest pedig a népoktatás fokozatos államosítását”.²⁷⁵

Bánffy nyílt levelét a vezérlő bizottság nyilvánosan óhajtotta elítélni. Az ülésre őt is meghívták, de az Új Párt vezetője ezt március 6-i Kossuth Ferenchez írt újabb nyílt levelében elutasította, és kilépett²⁷⁶ a koalícióból.²⁷⁷ A koalícióval való szakítás miatt pártja bomlásnak indult. Wesselényi Miklós és dr. Apáthy István szembefordulva Bánffyval átlépett a Függetlenségi Pártba. Hock János szintén kilépett az Új Pártból.²⁷⁸ A Szabolcs 1906. március 31-i száma „Az Új-párt helyzete” című vezércikkének végén Schlichter Gyuláék ezzel a mondattal biztatták Bánffy: „Mi kitartunk!”.²⁷⁹ Ugyanebben a számban ítélték el az Új Párt egykor aktív szervezőjének, a pártprogram megfogalmazójának, dr. Apáthy István kolozsvári egyetemi tanárnak magatartását. Ám a Szabolcsvármegyei Új Párt alelnökei sem álltak ki egyöntetűen Bánffy mellett. Lázár Kálmán magyar királyi főügyész helyettes már rögtön a „szegedi levél” közzététele után lemondott alelnöki állásáról és kilépett a pártból.²⁸⁰ Nem sokkal később követte őt Szomjas Gusztáv is.²⁸¹

A függetlenségi párti sajtó hazaárulóként ítélte el Bánffy. A Nap című lap kétszer meghalt embernek nevezte.²⁸² Pedig április 4-én a bomlásnak indult koalíció is az alkukötés mellett döntött. Az 1906. április 29. és május 8. között megtartott országgyűlési képviselő-választások eredményeként az Új Párt 13 képviselőről kettőre olvadt le, s gyakorlatilag a koalíciós kormányzás kezdeti időszakában meg is szűnt.²⁸³ Az országos trendnek megfelelően alakult sorsa Szabolcsban is. A politikai pártpalettán újra egy átstrukturálódási folyamat vette kezdetét, mely azt jelzi számunkra, hogy a politikai útkeresés tovább folytatódott.

Munkásmozgalom Szabolcsban (1905-1906)

Föl kell tennünk a kérdést: rendelkezett-e Szabolcsban a munkásmozgalom jelentékeny társadalmi bázissal a századforduló első évtizedének közepén? Erre egyfajta válaszként idézhetjük a Szabolcs 1905. január 21-i számát, miszerint: „Bebizonyult, hogy nem lehet ma a szocialisták működését számításon kívül hagyni”.²⁸⁴ E kijelentés valóságtartalmát mutatja az a tény is, hogy a vármegye főispánja az alispántól, az alispán pedig a főszolgabíráktól rendszeresen jelentést kért a vármegye járásainak területén észlelhető szocialisztikus irányú

²⁷⁵ Uo.

²⁷⁶ Bár ez inkább kitaszítás volt, hiszen követelték távozását. Dolmányos, 1976. 279.

²⁷⁷ Uo.; Hanák, 1983. 605.

²⁷⁸ Dolmányos, 1976. 280.

²⁷⁹ Szabolcs, 1906. március 31.

²⁸⁰ Nyírvidék, 1906. március 11.

²⁸¹ Nyírvidék, 1906. április 1.

²⁸² Dolmányos, 1976. 279.

²⁸³ Gratz, 1992. II. 126-127.

²⁸⁴ Szabolcs, 1905. január 21.

munkásmozgalmakról pártok szerinti csoportosításban, tehát hogy a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, az Újjászervezett Szociáldemokrata Párt vagy a Független Szocialista Párt akciójával áll-e szemben a vármegye vezetése. Ezen túlmenően a következő adatokat is magukban kellett foglalniuk a jelentéseknek: „a szociálisták ellen alkalmazott büntetések és kiutasítások, a megbüntetettek s kiutasítottak nevének, személyi adatainak, valamint a büntetés oka és mérvének megemlítésével, szociálistikus irányu egyletek alakítása, felosztatása vagy felfüggesztése, az egyletek címének felemlítésével, tudomásul vett és betiltott népgyűlések községenkénti és számszerinti felsorolása, strike mozgalmak, azok okai, időtartamuk, az abban részt vett munkások számának s követeléseik valamint az esetleg elért eredmények megemlítésével”.²⁸⁵ Nem feladatunk a magyarországi munkásmozgalmak történetének áttekintése²⁸⁶, azonban az Erényi Tibor által megjelölt 1898-as periódushatárt ki kell emelnünk, ugyanis 1897 folyamán a Magyarországi Szociáldemokrata Pártban Várkonyiék kiválásával, illetve kizárásával pártszakadás következett be, melynek alapvető oka az agrárkérdés volt. Várkonyi István és hívei az 1897. februári ceglédi földmunkáskongresszus után fél évvel megalakították a Független Szocialista Pártot. Erényi ezt a kiválást a Magyarországi Szociáldemokrata Párt jellegének kialakításáért vívott küzdelem fontos állomásaként értékeli.²⁸⁷ Az 1900-as, Mezőfi-féle kiválást, illetve kizárást – mikor is Mezőfi és hívei megalakították az Újjászervezett Szociáldemokrata Pártot – viszont más jellegűnek tekinti. Szerinte Mezőfiék megkísérelték a szocialista elvek bizonyos összhangba hozását az agrár- és a nemzeti kérdés megoldatlanságából származó feladatokkal, megfelelő elméleti felkészültség és elvhűség hiányában azonban a liberális nacionalizmusnál kötöttek ki, s ezáltal szembekerültek a szociáldemokráciával.²⁸⁸

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt által irányított ipari munkásság mozgalma (a továbbiakban ezeket szociáldemokrata mozgalom elnevezéssel illetjük) és az agrármozgalom tehát részben külön utakon haladt. Szabó P. Csaba szerint a Magyarországi Szociáldemokrata Párt korlátolt agrárpolitikát folytatott. „A pártvezetés számára a parasztság mint a demokratikus átalakulások egyik legfőbb előrevivője, egyszerűen nem létezett.”²⁸⁹ A mezőgazdasági munkások egy részét a Független Szocialista Párt, majd az ezzel egyesülő Áchim L. András-féle Magyarországi Független Parasztpárt, valamint az Újjászervezett

²⁸⁵ SZSZBML IV. B. 411. 494. d. 764/1905. Főispáni utasítás az alispánnak a vármegye területén észlelhető szocialistikus irányú munkásmozgalmakról 1905. november 17.

²⁸⁶ Erről lásd többek között Erényi Tibor: Szocializmus a századelőn. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1979. (a továbbiakban: Erényi, 1979.); Varga Lajos (főszerk.): A magyar szociáldemokrácia kézikönyve. Napvilág Kiadó, Bp., 1999. (a továbbiakban: A magyar szociáldemokrácia kézikönyve)

²⁸⁷ Erényi, 1979. 8.

²⁸⁸ Uo. 6-7.

²⁸⁹ Szabó P., 1986. 102.

Szociáldemokrata Párt szervezte. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt parasztpolitikáját felülvizsgálva a keretein belüli szocialista földmunkásszervezetek összefogására – részben az előbbi mozgalmakkal szemben – 1906 januárjában létrehozta a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségét.

A kormányzat nem részesítette egyenlő elbírálásban az ipari munkásság és az agrárnépesség mozgalmát, az utóbbi esetében nem fogta vissza magát. Az ipari mozgalmat azonban csak korlátozni akarta, nem megsemmisíteni, s ezért néha maga is fellépett a helyi hatóságok időnként túl keménynek tekintett munkásmozgalom-ellenes akcióival szemben. Attól tartott, hogy a jól szervezett mozgalom olyan cselekvésformákhoz folyamodik, mely közbiztonsági problémákat okozhat. Ilyen veszély valós felmerülése esetén azonban a kormány nem riadt vissza a legkeményebb eszközök alkalmazásától sem. A dualista rendszer tehát a mozgalmat nem kényszerítette illegalitásba, de esetenként nem is fukarkodott a szigorú korlátozások, tiltások, bírósági ítéletek alkalmazásával sem.²⁹⁰ Például az 1904. január 16-án kiadott belügyminiszteri rendelet a Magyarországi Szociáldemokrata Párt által szervezni kívánt népgyűlések hatósági engedélyezésére, illetőleg megtiltására vonatkozóan a következő instrukciókat fogalmazta meg: „Én a gyülekezési jogot rendszerint a legliberálisabban kívánom értelmezni, mert a nép között terjesztett téveszmék önmagukban hordják ellenszerüket s az ilyen zavaros áramlatok a nép kijózanodása folytán természetes halállal mulnak ki. Ezen természetes folyamatot megakasztó, gátló vagy tiltó intézkedéseket tehát indokoltnak csak ott tartom, hol azokat a közbiztonság és állami rend szempontjai feltétlenül szükségessé teszik. Minthogy pedig sajnálattal arról is értesültem, hogy ...a népgyűlések több helyen csak a nép nyugalmanak és a békéjének megzavarását, a közrend és közbiztonság megtámadását idézték elő, - az állami rend érdekében felhatalmazom a rendőri hatóságokat, hogy ily helyeken a bejelentett népgyűlések tudomásul vételét – ujabbi rendelkezésemig, - ezekből az indokokból megtagadassák.”²⁹¹ Ezt az álláspontot képviselte a belügyminisztérium a szociáldemokrata egyesületek, azaz a munkások körében olvasókör, földművelő egyesület, általános népkör, népművelő egyesület létesítése kapcsán is. „A megjelölt egyesületek alakulása ellen tehát, amennyiben alapszabályaikban kitűzött céljuk a törvényekbe nem ütköznek, kifogás rendszerint nem tehető. Ezen általános álláspont alól azonban kivételnek van helye ott, hol a szocialista izgalom a közbiztonságnak mélyebbre ható megzavarására vezettek, vagy annak hasonló követelményeitől alapos okokból tartanunk

²⁹⁰ A magyar szociáldemokrácia kézikönyve 66.

²⁹¹ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. 46/1904. Belügyminiszteri rendelet a főispánhoz 1904. január 16.

lehet.”²⁹² Ilyen esetekben a belügyminiszter hajlandónak mutatkozott az ominózus egyesület alapszabályainak láttamozását megtagadni. 1905. június 12-én a nyíregyházi famunkások és építőmunkások rendeztek táncmulatságot a Júrás-féle vendéglő kerthelyiségében, hogy a befolyt tiszta jövedelmet az egyesület könyvtáralapja javára fordítsák.²⁹³ 1906 nyarán Újfehértón Urr Gábor, Tóth János és hét társuk kérelmezték népgyűlés engedélyezését községi általános munkás olvasóköri létesítése tárgyában. A népgyűlést egy debreceni joghallgató nyitotta meg. Sem lázításra, sem pedig rendzavarásra nem került sor.²⁹⁴

Szabolcs vármegyében hiányzott a nagy létszámú és koncentrált munkásosztály, éppen ezért a szociáldemokrata mozgalom jelentékeny társadalmi bázissal nem rendelkezett a századforduló első évtizedének közepén. 1905-ben Nyíregyházán megközelítőleg 800-900 bejegyzett iparos funkcionált, 90 %-uk alkalmazottakat is foglalkoztatva. Ezen ipari alkalmazottak száma meghaladta az ezret és ők tették ki az egész vármegyében dolgozó ipari munkások 60 %-át. A maradék 40 %-ot szinte teljes egészében a Nyírbátorban (a nyírbátori „Bóni-telep” Szabolcs vármegyében az egyetlen állandóan működő nagyobb gyár volt, ezen kívül vizsgált időszakunkban Nyírbátorban mintegy 20 nagyobb iparost tartottak számon²⁹⁵) és Kisvárdán dolgozók adták, hiszen a „vidéki” községek iparosai csak ritkán alkalmaztak segédmunkásokat vagy tanoncokat. Helyesen állapítja meg Szilágyi László, hogy a megye társadalmi összetételéből következően nem az ipari munkásság szociáldemokrata mozgalma, hanem inkább az agrártársadalom szocialisztikus törekvései erősödtek fel a századfordulóra.²⁹⁶

Szabolcsban 1897-98 folyamán nagy erővel lángoltak fel a paraszti mozgalmak.²⁹⁷ „Magát a mozgalmat sokféleképpen nevezték, így például falusi munkásmozgalomnak, szocializmusnak, parasztszocializmusnak vagy egyenesen agrárszocializmusnak.”²⁹⁸ A századvégi agrárszocialista vagy földosztó mozgalmakat Simon Péter²⁹⁹, majd Tóth István³⁰⁰ vizsgálta. Az 1970-es években történetírásunk ezek megítélését jelentősen módosította. A módosulás abban áll, hogy kevésbé tartották fontosnak kidomborítani azok

²⁹² SZSZBML IV. B. 401. 3. d. 460/1904. Belügyminiszteri rendelet a szociáldemokrata egyesületek alakítása tárgyában 1904. május 25.

²⁹³ Szabolcs, 1905. június 3.

²⁹⁴ SZSZBML IV. B. 411. 502. d. 5401/1906. Szolgabírói jelentés az alispánnak az Újfehértó községben létesítendő általános munkás olvasóköri létesítése tárgyában engedélyezett gyűlés lefolyásáról

²⁹⁵ SZSZBML X. 202. A Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület iratai 1887-1911. (a továbbiakban: X. 202.) 2. d. 3. p. 3661 K/1906.

²⁹⁶ Szilágyi, 2006. 96.

²⁹⁷ Ezzel kapcsolatos forrásokról lásd Hársfalvi Péter (szerk.): A munkásság és parasztság élete és mozgalmi Szabolcs-Szatmár megyében 1886-1919. Források és dokumentumok. Nyíregyháza, 1981. 14-116. (a továbbiakban: Hársfalvi, 1981.)

²⁹⁸ Pölöskei, 2005. 512.

²⁹⁹ Simon Péter: A századforduló földmunkás- és szegényparaszt mozgalmi 1891-1907. Bp., 1953.

³⁰⁰ Tóth István: Földosztó mozgalom Szabolcs megyében. Bp., 1963.

részint szocialisztikus, részint földosztó jellegét. Mások azt emelték ki, hogy miként a szabolcsi mozgalom kiváltásában döntő szerepet játszó Várkonyi-féle mozgalomban sem, a szabolcsi megmozdulásokban sem jogos a földosztó jelleget hangsúlyozni, mert ilyenre a gyakorlatban a szabolcsi mozgalomban is csak elvétve találunk példát.³⁰¹ Gyáni Gábor Nyugtalan századvég. Az agrárszocializmus új megközelítése című tanulmányában kemény kritikával illeti a marxista historiográfia agrárszocializmussal foglalkozó munkáit, és sorra cáfolja meg azokat a magyarázatokat, amelyek a mozgalom oknyomozása kapcsán születtek. „Úgy gondolom [ ], hogy a századvég agrármozgalmaiban a „civil társadalom” aktivizálódott, a benne tényező intézményes eszközök révén „szerveződött” az ellenállás az állammal vagy a munkáltatókkal szemben. Ez tűnik itt a döntő fogalmi keretnek. [ ] e mozgalomban túlnyomórészt gazdasági követelések, tipikusan érdekvédelmi igények fogalmazódtak meg: az aratósztrájkok, mint a mozgalom talán leggyakoribb eseményei, közönséges bérvitákra utalnak.”³⁰²

A rendelkezésünkre álló források is arra engednek következtetni, hogy a szegényparasztság rossz életkörülményei, azaz az alacsony munkabér, valamint a bérbeadók visszaélései miatt elégedetlenkedett és lázadt fel. Báró Feilitzsch Berthold besúgókat fogadott fel a mozgalom visszaszorítására, amihez 500 forintnyi pénzösszeg állt rendelkezésére. Ebből 1898 májusában 485 forintot visszajuttatott a belügyminiszterhez, mivel a kedélyek lecsillapodni látszottak. Június 3-án azonban mégis visszakérte ezt az összeget, ugyanis az aratói szerződések meg nem kötése miatt több helyen újra fellángolt az elégedetlenség, s ismét forrongó, bizonytalan, aggályos helyzet alakult ki.³⁰³ 305 forintért írógépet vásárolt a főispán a szociális mozgalom elnyomása érdekében igen nagy számban kiadott rendeleteinek gyors kiadványozására, 100 forintot a tiszai járás főszolgabírójának juttatott, 80 forintot pedig titkárnak, aki a mozgalom ellenőrzésénél kiválóan munkálkodott.³⁰⁴ A Nyírvidék tudósítója 1905-ben így emlékezett vissza erre az időszakra: „Mikor néhány esztendővel ezelőtt Várkonyi István és társai izgatására a nyírségi falvak szegény zsellér népe elkeseredett fanatizmussal kaszához, villához nyúlt, s minden teketória nélkül neki látott volna a nagy

³⁰¹ Hanák Péter: A dualizmus válságának kezdetei a 19. század végén. In: Hanák Péter (főszerk.): Magyarország története 1890-1918. I. Akadémiai Kiadó, Bp., 1983. 186-206.; Hársfalvi, 1981. 4-5.; Király István arra figyelmeztet, hogy a mezőgazdasági szegénység mozgalmai nem automatikusan tekinthetők agrárszocialista jellegűeknek. Király István: Az 1891-es agrárszocialista mozgalom és az 1905-6. évi dunántúli arató – és cseléd sztrájkok összehasonlítása. In: Agrártörténeti Szemle 1980. 3-4.; Báró Feilitzsch Berthold a belügyminiszterhez intézett 1897-98-as jelentéseiben az agrárszociális mozgalom elnevezést használja. SZSZBML IV. B. 401. 3. d. 113 res/1898. Főispáni jelentés a belügyminiszternek 1898. május 28.

³⁰² Gyáni Gábor: Nyugtalan századvég. Az agrárszocializmus új megközelítése. In: Erdmann Gyula (szerk.): Rendí társadalom – Polgári társadalom 5. Paraszti kiszolgáltatottság – paraszti érdekvédelem, öngazgatás. Gyula, 1994.

³⁰³ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. 527 res/1898.

³⁰⁴ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Főispáni elszámolás 1898. augusztus 19.

földosztásnak, jött a csendőr és a katonaság. Itt-ott véres összeütközések voltak, néhol sortűz, egy-egy emberhalál, az izgatóknak összefogdosása, s a nagy lánggal felcsapó mozgalom hamvába fojtatott”.³⁰⁵ A hatalom erélyes, kemény fellépése következtében ezek a falusi-paraszti mozgalmak hamar kifáradtak, lehanyatlottak. Nagyban volt ez köszönhető Móricz György főhadnagynak, aki 1898. február közepén – „midőn a mozgalom lángba borította úgyszólván az egész vármegyét”³⁰⁶ – vette át a helybeli tisztí különítmény parancsnokságát. Kirendelése alatt céltudatos vezényletével, páratlan ügybuzgalmával és komoly nyugalomával, a viszonyok gyors felismerésével és mindenre kiterjedő figyelmével nagyban hozzájárult a mozgalom lecsillapításához. Ezért a főispán elismerést próbált kieszközölni a belügyminisztertől a főhadnagy részére.

Az 1897-98-ashoz hasonló mérvű mozgolódásra Szabolcsban vizsgált időszakunkban nem került sor. (A Dunántúlon viszont igen.) Bizonyos pontokon előfordult ugyan szervezkedés, de ez egyáltalán nem minősíthető általánosnak, egyedi esetekről volt szó és kellő számú támogató hiányában ezek a kezdeményezések nem vezettek robbanáshoz. Egyik példaként említhetjük az 1903 végi 1904 eleji bogáti próbálkozást, Geszteréden pedig 1904 februárjában Csernyik István községi lakos szociális célokra gyűjtést rendezett és budapesti szónokokkal lépett érintkezésbe. A főszolgabíró 300 korona bírságot szabott ki rá, s a vizsgálat során megállapítást nyert, hogy a mozgalom nem gazdasági, hanem politikai jellegű célokért indult. „A nép általános szavazati jogot és a progressív adó behozatalát óhajtja elérni. A mozgalom csendes megbeszélgetésben, gyűjtésben s tervezett népgyűlések tartásában nyilvánul”³⁰⁷ – jelentette a főszolgabíró. A népgyűlés megtartását viszont nem engedélyezte. Zoltán István arról is jelentést tett, hogy járása területén Geszteréden kívül egyetlenegy községben sem észleltek hasonló akciókat. „A szomszédos községek is csendesek. Egyáltalán nem remélhető, hogy valahol még-e féle mozgalom keletkezzék; máskülönben az előljáráóságokat és csendőr őrsöket a legnagyobb éberségre hívtam fel, s utasítottam, ha bármit is tapasztalának, azt hivatalomhoz azonnal jelentsék be.”³⁰⁸

Az aratási sztrájkmozgalmakkal számolva 1904. március 1-jén belügyminiszteri utasítás érkezett a törvényhatóságok vezetőihez, május 18-án pedig egy földművelésügyi miniszteri és egy belügyminiszteri körrendelet is kiadásra került, melyek a legapróbb részletekbe menő útmutatást tartalmazták a helyi hatóságok magatartására vonatkozóan aratásztrájk esetére.³⁰⁹ A törvények betartására és betartatására lettek utasítva a hatósági közegek: „a munkás és a

³⁰⁵ Nyírvidék, 1905. augusztus 20.

³⁰⁶ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. 113/1898. Főispáni jelentés a belügyminiszternek 1898. május 28.

³⁰⁷ SZSZBML IV. B. 411. 481. d. 1472/1904. Főszolgabírói jelentés az alispánnak 1904. február 29.

³⁰⁸ SZSZBML IV. B. 411. 481. d. 1538/1904.

³⁰⁹ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. 162 res/1904.; 6287 Eln. VI/3./1904.; 3113 Eln./1904.

munkaadó között felmerülő összes vitás ügyekben teljes pártatlansággal, de egyuttal hajthatatlan szigorral járjanak el munkással és munkaadóval szemben egyaránt. Védjék meg a munkás minden törvényes érdekét, a munkaadónak netaláni mulasztásai vagy helytelen cselekedeteivel szemben, másfelől azonban szerezzenek érvényt a törvénynek a munkások bárminő fenyegető magatartásával szemben is”.³¹⁰ Készen állt tehát az intézkedési terv az aratósztrájk kitörésének esetére, ám arra Szabolcs vármegye területén sem 1904-ben, sem 1905-1906 folyamán nem került sor. 1905 karácsonyán Kristóffy belügyminiszter arról értesítette a vármegyék főispánjait, hogy a mezei és aratómunkások az általános választójog kivívásáért „fenyegető mozgalmat fejtenek ki”.³¹¹ Szabolcs vármegye vezetősége ennek semmi nyomát nem érzékelte³¹², mint ahogyan Nyíregyháza város polgármestere sem, aki így nyilatkozott: „Nyíregyháza határában az arató sztrájk jelenségei nem észlelhetők. A birtokosok legnagyobb részben megkötötték munkásaikkal a szerződéseket, s arra kilátás nincs, hogy a szerződések teljesítése a munkások által megtagadtatnék. A kisgazdák, mint minden évben, úgy az idén is Galíciából hozatnak aratókat, s ezekkel a szerződéseket már meg is kötötték. Oly munkás, ki az aratás idejére el ne szerződött volna, nincsen.”³¹³

Aratósztrájk ugyan nem bontakozott ki, ám a gazdák és munkásaik közti viszony nem minden esetben nevezhető feszültségmentesnek. A hatóság törekvése a munkaadó és munkavállaló jó viszonyának megteremtésére irányult. A földtulajdonosok részéről is történtek túlkapások. Egy ilyen esetről számolt be a vármegye új alispánja, Mikecz Dezső az 1906-os aratási munkálatok befejezése után a járások és Nyíregyháza város vezetőinek. A gazda szerződésszegő magatartását – mely természetesen elégedetlenséget szült a munkások körében – az alispán elítélte, hiszen ez nem alkalmas a barátságos, jó viszony ápolására, megszilárdítására és annak tartóssá tételére. A következmény pedig előre látható: „az anélkül is könnyen félrevezethető munkások lelkükben keserőséggel eltelve fordulnak el munka adóiktól, s a lelketlen izgatók által félre vezetve könnyen, meggondolatlanul dobják magukat a szocializmus karjaiba, s maguk viseletével úgy önmaguknak, mint munka adóiknak kiszámíthatatlan károkat okoznak. Amennyiben a gazda és munkások közötti jó viszony fentartása és megszilárdítása fő törekvésem, így a jól felfogott közérdek megóvása szempontjából is felhívom, hogy állása tekintélyének felhasználása mellett igyekezzenek az ily ellentéteket békésen megoldani, s oda hatni, hogy a munkások megérdemelt keresményüket

³¹⁰ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. 3113 Eln./1904.

³¹¹ SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 8064 Eln./1905.

³¹² SZSZBML IV. B. 401. 3. d. 18/1905. Alispáni jelentés a főispánnak 1906. január 15.

³¹³ SZSZBML IV. B. 411. 499. d. 6506/1906. Májerszky Béla polgármester jelentése az alispánnak 1906. május 25.

mindenütt lehetőleg hatósági beavatkozás nélkül munkájuk bevégzése után azonnal kifogástalan minőségben megkaphassák”³¹⁴ – rendelkezett Mikecz.

1905-ben az ipari munkásság aktivitása a megyében szinte kizárólag Nyíregyházára korlátozódott. A 21753/905. számú alispáni rendeletre – mely a vármegye szociáldemokratikus irányú mozgalmairól való részletes jelentéstételre szólított fel – a dadai alsó, a dadai felső, a tiszai, a nyírbogdányi és a nagykállói járás főszolgabírói azt nyilatkozták, hogy az 1905-ös évben ilyen mozgalom a járásukban észlelhető nem volt, szocialista egyletek nem alakultak és sztrájk sem fordult elő. Még 1905. január 5-én Angyalossy, a kisvárdai járás főszolgabírója is azt jelentette, hogy „szocialista munkásmozgalmak, népgyűlések, kihágási esetek az 1905. év folyamán a járás területén nem voltak.”³¹⁵ A nemzetközi szociáldemokratikus irányzat (tehát a Magyarországi Szociáldemokrata Párt) híveinek számát Májerszky Béla, a város polgármestere 120-130 főre becsülte, akiket a Szabolcsvármegyei Új Párt megalakításáig viszonylag békés, a személy- és vagyonbiztonságot nem veszélyeztető magatartás jellemezte. Komolyabb hatósági beavatkozásra mindeddig nem volt szükség.

Az 1904 júniusában kitört ács és kőműves sztrájk kapcsán Moesz Béla városi aljegyző még panaszt is emelt Juhász Etele városi alkapitány és Literáty Lajos rendőrbiztos ellen, akik szerinte kötelességmulasztást követtek el a sztrájk napjának reggelén, mert nem intézkedtek a munkabeszüntetőkkel szemben. E bejelentésre az alispán előzetes vizsgálati eljárást rendelt el, de a fegyelmi eljárás megindítására kellő alapot nem talált. A vizsgálati jegyzőkönyvekből megtudhatjuk, hogy azért nem került sor rendőri közbelépésre, mert a városháza előtt 10-12 fős csoportokat alakító „segédek teljes csendben voltak, rendesen viselkedtek és a közrendet nem zavarták”, s az önkényes beavatkozással Juhász rendőralkapitány szerint csak zavart okoztak volna.³¹⁶ Az ács és kőműves segédek egy hétig tartó bérharca sikerrel zárult. Néhány hónappal később már egy politikai rendezvény résztvevőiként álltak a városháza udvarán. A szocialisták ugyanis december 18-án délután két órakor tartott tiltakozó gyűlésükön határozatban nyilvánították ki bizalmatlanságukat a kormány és az ellenzék iránt egyaránt. A rendezvényen – melyen a Szabolcs tudósítója szerint 300-400 ember vett részt (ezek 9/10-ét mesterinasok, iparossegédek, taligások, napszámosok alkották, s az értelmiséghez sorolt ötven személyt csupán a kíváncsiság vitte a városháza udvarára) – Malatics Géza budapesti

³¹⁴ SZSZBML IV. B. 411. 499. d. Alispáni utasítás a járási főszolgabírónak és Nyíregyháza város polgármesterének 1906. július 21.

³¹⁵ SZSZBML IV. B. 411. 494. d. 16388/1905. Néhány hónappal később már a kisvárdai vas- és fémmunkás segédek is szervezkedni fognak.

³¹⁶ SZSZBML IV. B. 411. 490. d. 4445/1905.

lakatossegéd szónokolt a november 18-i eseményekről és az általános, titkos választójog szükségességéről. A rendezvény végén a megjelentek a legnagyobb rendben oszlottak szét.³¹⁷

Mivel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt támogatói, illetve tagjai nem rendelkeztek választójoggal, a képviselőházi politizálás nem szerepelt a párt akcióformái között. (A Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1903-as programja a politikai hatalom meghódítását a nagyon is távoli jövő perspektívájaként kezelte és értelmezte.³¹⁸)

A századfordulót követően azonban a különböző politikai szituációkat, választási kampányokat felhasználták propaganda célokra.³¹⁹ Ebben keresendő az 1905-ös nyíregyházi szocialista jelöltállítás oka is, nem pedig a győzelem lehetőségének hitében. Az országgyűlési képviselők beszámolóbeszédeinek szocialisták közbeszólásaival kisebb-nagyobb mértékben történő megzavarása is jellemző volt a századfordulótól Szabolcsban. (Például Bencs László nyíregyházi honatyáé 1903. szeptember 13-án.³²⁰) 1905. január 24-én (két nappal a képviselőválasztás előtt) Altmann Pál és társai a földművelő és ipari munkások képviselőületében január 25-én délelőtt 11 órára közgyűlést jelentettek be, melynek helyszíne az Otthon kávéház nagyterme, napirendi pontja pedig a munkások gazdasági helyzete és politikai joga lett volna. A polgármester azonban nem engedélyezte a közgyűlés megtartását, pedig efféle rendezvények elé Szabolcsban a hatóságok vizsgált időszakunkban nem állítottak akadályt. Ez esetben azonban valóban veszélyeztetve lett volna a közrend és a közbiztonság, ugyanis a január 26-án reggel nyolc órakor kezdetét vevő országgyűlési képviselő-választásra a távolabbi tanyákról a választóközönség már előző nap nagy tömegben vonult be.³²¹

1905. február 26-án, Nyíregyházán sor került a magyarországi építő munkások Budapesten székelő országos szövetsége helyi csoportjának megalakítására, melynek elnökéül Bíró Lajos építőmunkást választották meg.³²² A helyi bizottság működését csak akkor kezdhette meg, ha annak megalakulását a polgármester tudomásul vette. Erre április 3-ig várnia kellett, ugyanis Májerszky Béla március 20-án visszautasította a tudomásul vételt, mivel a megalakulásról felvett jegyzőkönyvet a megválasztott jegyző nem írta alá, így annak hitelessége nem volt teljes, és mert az alapszabályok hitelesítése sem történt meg. E hiányok pótlása után kezdhette meg működését a magyarországi építőmunkások országos szövetségének nyíregyházi

³¹⁷ SZSZBML V. B. 186. 508. d. 16388/1905.; Szabolcs, 1904. december 24.

³¹⁸ Varga, 1999. 43.

³¹⁹ Szabó, 1999. 60.

³²⁰ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. 26 res/1903. Főispáni jelentés a belügyminiszternek Bencs László országgyűlési képviselő beszámolójáról 1903. szeptember 13.

³²¹ SZSZBML V. B. 186. 506. d. 1239/1905.

³²² SZSZBML V. B. 186. 506. d. 3494/1905.

csoportja, mely a Szarvas utca 50. szám alatti szakszervezeti lakását május 1-jétől a Tokaji utca 16. szám alá helyezte át.

Ugyanebben a hónapban 24 kőműves munkás részvételével újra bérharc indult. Ez azonban már nem volt olyan békés, mint az előző évi, kisebb összetűzésekre már a kezdetekkor sor került. Az építészek Lembergől hozattak kőműveseket, kiknek testi épségére hatósági személyek felügyeltek. 14 nap múltán ez a sztrájk is sikerrel zárult, a vállalkozó megadta a kívánt munkabéremelést.³²³

Szintén ezt a fegyvert vetették be a nyírbátori kőműves segédek az alacsony bér és a magas munkaidő ellen. A járási főszolgabíró – aki az összetűzés megakadályozására és a konfliktus megoldására törekedett – közvetítésével rövid három hét elteltével egyezsége léptek a kőműves iparosok segédjeikkel, s a munkások részére minimum 30 fillér munkabért állapítottak meg óránként, a munkaidőt pedig reggel öt órától este 7 óráig határozták meg másfél órás ebédidő megszakításával.³²⁴

Időtartamát és kimenetelét tekintve hasonló sztrájkot indítottak 1906. február 19-én a nyíregyházi asztalos iparos segédek is, mely Pátrovits Gyula ipartelepéről kiindulva összesen hét telepre terjedt át. (8-10 ugyanezen iparágba tartozó telepen azonban nem került sor munkabeszüntetésre.) 38 férfi lépett sztrájkba a napi 10 órás munkaidő bevezetéséért, munkabérük emeléséért, a munkakörülmények javításáért és a május 1-jei munkásünnep megtartásának engedélyezéséért. A sztrájk folyamán és annak következményeképpen nem történt sem rendzavarás, sem kihágás, sem személy- vagy vagyon ellen irányuló bűntény, így karhatalom bevetésére nem került sor. Hosszas tárgyalások után március 25-én jött létre a megegyezés a munkások és a munkaadók között Májerszky Béla polgármester közvetítésével. A munkaidőt (minden héten hat napon keresztül) napi tíz órában állapították meg, reggel 7-től 12-ig, délután 1-től 6-ig, s 8-10 %-nyi munkabéremelést értek el az alkalmazottak. A munkakörülmények javítására vonatkozott például a műhelyek tisztán tartásának és kellő szellőztetésének foganatosítása. Engedélyezték a május 1-jei munkásünnepet is.³²⁵

1905 elején a nyíregyházi ipartestület célként tűzte ki a nyíregyházi iparosoknak a kerületi betegsegélyező pénztártól való elszakítását, s saját kebelén belül ipartestületi betegsegélyező pénztár felállítását.³²⁶ (A nyíregyházi ipartestületen belül korábban volt már betegsegélyező pénztár, de azt Nyíregyháza város Tanácsa, mint iparhatóság 419/893. számú határozatával

³²³ SZSZBML IV. B. 411. 494. d. 16388/1905.; V. B. 186. 508. d. 16388/1905.; Szabolcs, 1905. május 27.

³²⁴ SZSZBML IV. B. 411. 494. d. 7049/1905.

³²⁵ SZSZBML V. B. 186. 515. d. Jegyzőkönyv a Nyíregyházán a városi iparhatóságnál 1906. március hó 25-én az asztalos iparos munkaadók és segédek közt fennforgó bérharcz ügyben megtartott tárgyalásról; 4387/1906. Kérdőív ipari sztrájkokról és munkából való kizárásokról 1906. április 23.

³²⁶ Szabolcs, 1905. január 21.

feloszlatta, s 1894. január 1-jétől a kerületihez csatolta.³²⁷) A kerületi betegsegélyező pénztár az 1891. évi XIV. törvénycikk értelmében működött a megyében, s az ipartestületi betegsegélyező pénztár ötletszülői szerint az volt vele a probléma, hogy a nyíregyházi iparosokra aránytalanul nehéz terheket rótt, mert azon túlmenően, hogy nagy kezelési és adminisztrációs költségekkel funkcionált, a „vidéki” tagok arányaiban nagyobb mértékben vették igénybe, hiszen köreikben gyakoribb volt a megbetegedés, több a súlyosabb eset, ami több gyógyítási költséget igényelt és a táppénzek is hosszabb időre terjedtek. A kerületi betegsegélyező pénztár a vármegye ipari munkásainak korábban már vázolt eloszlása (három fő központba koncentrálódása) miatt természetesen tiltakozott a kezdeményezés ellen, hiszen ennek megvalósulása esetén tagjainak 60%-át veszítette volna el, ami rövid időn belüli megszűnését vonta volna maga után. A nagy területeket felölelő kis számú „vidéki” tag ellátása teljes ráfizetéssel járt volna. A nyíregyházi munkaadók részéről azonban csekély érdeklődés mutatkozott, hiszen az ipartestületi betegsegélyező pénztár megalakítását kimondó gyűlésen a 800-900 iparos közül csupán 48 jelent meg.³²⁸

A nyíregyházi ipartestület ügy- és vagyonkezelése több kívánnivalót is hagyott maga után. 1904 végén a kereskedelemügyi magyar királyi miniszter vizsgálatot rendelt el, mely több rendbeli szabálytalanságot tárt fel, nevezetesen, hogy az ipartestületi tagokról, a segédekről és tanoncokról vezetett nyilvántartások hiányosak, rendetlenül vannak vezetve, az ipartestületi békéltető bizottság a megfelelő időben nem lett megválasztva, az utalványozási rendszer az alapszabályoknak nem felel meg (az utalványokhoz nincs csatolva az előljárási vagy közgyűlési jegyzőkönyvek kivonata, az illető határozatok számára való hivatkozás az utalványon nem szerepel), valamint az évi vagyonmérleg a tagokról vezetett törzskönyv és a leltár hiányossága folytán nem állapítható meg a valóságnak megfelelően. A vizsgálat során egyesek részéről panasz tárgyát képezte, hogy az ipartestület békéltető bizottsága az iparosok és alkalmazottaik közti súrlódások miatt emelt panaszokat késedelmesen vagy egyáltalán nem intézi el.³²⁹ Ezen feladatának az ipartestület a későbbiekben sem tudott maradéktalanul eleget tenni. A békéltetési ügyek száma pedig egyre növekvő tendenciát mutatott a szakegyesületek tevékenységének köszönhetően. 1906 nyarán már magának az alispánnak is foglalkoznia kellett Maár Gyula kerékgyártó segédnek Pivnyik András kocsigyártó mester ellen emelt panaszos ügyével, ugyanis a segéd az alispáni hivatalnak is kinyilvánította a békéltető bizottság munkájával való elégedetlenségét.³³⁰

³²⁷ SZSZBML V. B. 186. 505. d. 302/1905.

³²⁸ SZSZBML V. B. 186. 505. d. 688/1905.

³²⁹ SZSZBML IV. B. 411. 486. d. 82429/904. A miniszter ez esetben büntetést nem rendelt el, de figyelmeztette a testület vezetőségét a szabályok legszigorúbb betartására.

³³⁰ SZSZBML IV. B. 411. 502. d. A nyíregyházi ipartestület elnökének levele az alispánhoz 1906. augusztus 24.

Az 1905-1906. évi kormányzati válság kezdetén a Fejérváry-kormány válságmegoldó eszközként kísérletezett a politikai társadalom kiszélesítésével is. 1905 nyarán nyilvánvalónak tűnt, hogy a lakosság választójoggal rendelkező, meglehetősen szűk része a kibontakozást csakis a koalíciós politikusok kormányalakításával tartja elképzelhetőnek. Kristóffy belügyminiszter úgy taktikázott, hogy az alsóbb társadalmi rétegek körében a koalíciós követelések és politikusok nem ennyire népszerűek, s náluk a szociális problémák a politikai álláspont meghatározói, így a választójog bővítésével, sőt az általános választójog bevezetésének felcsillantásával megnyerte magának a Magyarországi Szociáldemokrata Pártot (Kristóffy-Garami paktum)³³¹. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt a kibontakozott válságban szemben állt a választási reformot és az általános választójogot elutasító koalícióval, s a dinasztia támogatójaként lépett fel. Erényi abban látja a Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1905-1906-os politikájának legfontosabb negatívumát, hogy a dinasztia támogatásával végső fokon hozzájárult az Osztrák-Magyar Monarchia viszonyainak konzervatív konszolidálásához.³³²

A koalíciót támogató helyi újságok, mint a Kisvárdai Lapok vagy a Nyírvidék támadóan utasították el Kristóffy taktikai húzását. „A szocializmus diadala nem csak gazdasági felfordulást, de a nemzeti állameszme bukását is jelenti, s így minden olyan vállalkozás, amely a hazátlanságot valló szocializmusra épít, közveszélyes és hazafiatlan.”³³³ A Nyíregyházi Szociáldemokrata Párt 1905. augusztus 27-én gyűlést tartott a városháza udvarán. A szónok ezúttal is egy budapesti kiküldött, Horovitz Jenő volt, aki két és fél órás beszédében az általános, titkos választójog fontosságát hangsúlyozta 1000-1500 fős hallgatóságának, majd támadta a koalíció tagjait, akik szerinte a „a népcsalás politikáját folytatják”.³³⁴ Ezen véleményüknek keményen hangot adtak a koalíció egyik vezérének, báró Bánffy Dezsőnek Nyíregyházára érkezésekor is.

A koalíció kormányra kerülése munkásellenes politikát eredményezett. Ez egyrészt a „szociális” törvényhozásban érhető tetten, másrészt pedig abban, hogy a belügyminisztérium élén álló gróf Andrássy Gyula a munkásszervezetek (ipari és mezőgazdasági egyaránt) felfüggesztésével, feloszlásával vagy tevékenységük korlátozásával egyrészt útját állta a mozgalom szélesedésének, másrészt vizsgálatok tömkelegét indította el, mellyel a meglévő szervezeteknek, ha nem is erőszakos felszámolását, de mindenképpen azok kifárasztását,

---

³³¹ Mucsi Ferenc: A Kristóffy – Garami paktum. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1970. (a továbbiakban: Mucsi, 1970.)

³³² Erényi, 1979. 19.

³³³ Nyírvidék, 1905. december 3.

³³⁴ SZSZBML V. B. 186. 508. d. 16388/1905.; Szabolcs, 1905. szeptember 2.

gyengítését kívánta elérni.³³⁵ A koalíciós kormányzás alatti keményebb fellépés kezdeti jeleként értékelhető, hogy a nyíregyházi szocialisták 1906. május 1-jére tervezett tüntető felvonulásukhoz nem kapták meg a hatósági hozzájárulást. Ők mégis összegyűltek a Hatzel-téren nagy transzparenszekkel a kezükben, melyeket egyéb jelvényeikkel együtt a rendőrség elkobzott. Ezt követően kisebb csapatokban érkeztek a sóstói ünnepélyre. (A Szabolcs szerint a fürdőzők körében nagy derűtséget keltett, hogy a nemzeti színű lobogókkal díszített motorokra egyes szocialisták nem voltak hajlandóak felszállni.³³⁶) A szabolcsi munkásmozgalom koalíciós kormányzás alatti értékelése azonban már nem képezi vizsgálódásunk tárgyát.

A jelöltállítás

A továbbiakban tekintsük át a jelöltállítás mechanizmusát, a mozgósítás rítusait, ismerjük meg az 1905-ös országgyűlési képviselő-választások szabolcsi jelöltjeit és határozzuk meg, milyen szempontok alapján kerültek kiválasztásra. „Családi, baráti kapcsolatok, személyes ismertség, hírnév, politikai támogatás – ezek a tényezők az esetek többségében eldöntötték a jelöltség kérdését” – vallja Szilágyi László a dualizmus kori Szabolcs választásairól írt átfogó jellegű monográfiájában. A Szilágyi által meghatározott kritériumokat szem előtt tartva szükségesnek tartjuk annak vizsgálatát is, hogy a függetlenségi párti többségű Szabolcs vármegye 1905-ben rendelkezett-e olyan választókerülettel/választókerületekkel, melyben/melyekben a kormánypárt képes volt jelöltállításra. Továbbá azt is tisztáznunk kell, hogy a helyi vagy a régióhoz nem kötődő, de országosan ismert politikusok indulhattak nagyobb eséllyel a szabolcsi kerületekben a jelölésért, majd a győzelemért. A választóknak, illetve a választók döntést előkészítő, döntéshozó elitjének ugyanis állandó dilemmája volt az, hogy helyi képviselőt válasszanak-e, aki ismeri az ottani problémákat, érdekelt azok megoldásában, tehát várható, hogy mind felszólalásaiban, szavazásaiban, de kijáró tevékenységében is kötődik a választókerülethez vagy olyan országos híré és súlyú politikust, akinek kötődése bizonytalanabb, s pusztán újraválasztásával, illetve újra meg nem választásával lehet „kézben tartani”, de egyértelműen egy befolyásosabb személy, tehát amit el akar, azt el is tudja intézni.³³⁷ A kerülethelyzetek elemzésére a miniszterelnöknek, illetve a belügyminiszternek küldött főispáni esélylatolgatások, az alispáni és főszolgabírói jelentések

---

³³⁵ Erről lásd többek között Varga Lajos: A Magyarországi Szociáldemokrata Párt ellenzéke és tevékenysége 1906-1911. Akadémiai Kiadó, Bp., 1973.

³³⁶ Szabolcs, 1906. május 5.

³³⁷ Szabó, 1999. 93.

segítségével teszünk kísérletet. Báró Feilitzsch Bertholdnak a kormány felé ugyanis folyamatos tájékoztatási kötelezettsége volt. A tájékoztatás részben írásban, részben szóban, személyes találkozók alkalmával történt.³³⁸ „Méltóságos Úr! A legközelebbi időben Méltóságoddal beszélni óhajtok. A napot... külön fogom Méltóságod tudomására hozni. Addig is a választási mozgalmakról hozzám jelentést tenni szíveskedjék.”³³⁹ „Méltóságos Úr! Felkérem Méltóságodat, hogy a választási mozgalmakban időközben beállott változásokról... folytatólagos jelentést tenni szíveskedjék”³⁴⁰– írta a miniszterelnök báró Feilitzsch Bertholdnak.

A szabadelvű párti főispán jelentéseiből kitűnik, hogy tekintélyét maximálisan felhasználta a kormánypárt jelöltjének/jelöltjeinek támogatására, de hatalmával nem élt vissza, erőszakot nem alkalmazott ennek érdekében. A törvény korlátain belül követett el mindent a Szabadelvű Párt jelöltjeinek megválasztásáért, tudomásul véve és tiszteletben tartva, hogy Szabolcs vármegye egy erősen függetlenségi párti többségű terület. A főispán fő célként az oly nehezen helyreállított társadalmi béke megőrzését tartotta szem előtt, s nem folyamodott erőszakhoz, nem nyúlt törvényellenes eszközökhöz sem a választásokat megelőző kampányidőszakban, sem a választás idején. Utasításaiban, rendeleteiben mindig a szabályok, törvények betartására figyelmeztetett.

Szabolcs vármegye a századforduló első évtizedében két stabilan függetlenségi kerülettel – a nagykállói választókerülettel és Nyíregyházával – rendelkezett, melyekben a Szabadelvű Pártnak még csak jelöltállításra sem volt esélye, nemhogy győzelemre. „A nagy Kállói kerületben dr. Mezőssy Béla <függetlenségi programmal> feltétlenül meg fog választatni és e kerületben minden kísérlet hiába való”³⁴¹ [mármint szabadelvű párti jelölt indítására Zs.I] – jelentette a főispán a belügyminiszternek. A Nyíregyházi Függetlenségi Párt jelöltjének is „annyira bizonyos a megválasztatása, hogy a szabadelvű párt e kerületben legfeljebb demonstrátiora gondolhat”.³⁴² A Nyíregyházi Szabadelvű Párt végrehajtó bizottsága azonban sem 1901-ben, sem 1905 januárjában nem talált olyan személyt, aki a kormánypárt zászlaja alatt hajlandó lett volna elindulni a város parlamenti képviselőtéért zajló megmérettetésen. Az 1901-ben felkért Radvány István nem fogadta el a jelölést. „A párt a három ízben kapott visszautasító válasz behatása alatt csügged, újabb lépéseket nem akar tenni. Tehát e

³³⁸ „A választás esélyeiről szóval fogok jelentést tenni”- írta az 1901-es választások előtt. SZSZBML IV. B. 401. 3. d. A főispán jelentése a belügyminiszternek 1901. szeptember 3.

³³⁹ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Széll Kálmán miniszterelnök levele Szabolcs vármegye főispánjához 1901. június 20.

³⁴⁰ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Széll Kálmán miniszterelnök levele Szabolcs vármegye főispánjához 1901. július 23.

³⁴¹ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. A főispán jelentése a belügyminiszternek 1901. június 26.

³⁴² Uo.

kerületben nincs jelöltünk, mert a jelölést az igen bizonytalan kimenetelre való tekintettel senkisémm vállalja."³⁴³ A Nyíregyházi Szabadelvű Párt az 1905-ös országgyűlési képviselőválasztásokra készülve újabb jelöltállítási kudarcot könyvelhetett el. A január 16-án, hétfőn este öt órakor megrendezett közgyűlésen ismertették a párt végrehajtó bizottságának a jelöltállítás dolgában tett kísérletét, miszerint felkérték Nyíri Sándor honvédelmi minisztert, Kállay Andrást és gróf Pongrácz Jenőt, a Szabolcsvármegyei Szabadelvű Párt elnökét is, de eredmény nélkül. Majd Sütő József szólalt fel, s a jelenlévő Kállay Andrást most már a közgyűlés összessége nevében kérte föl, hogy vállalja el a jelöltséget. Kállay azonban a közgyűlésen nem tárgyalható körülményekre hivatkozva visszautasította a megtisztelő felkérést. Mivel a párt Nyíregyházán nem tudott képviselőjelöltet állítani, Martinyi József elnök a közgyűlést berekesztette.³⁴⁴ Martinyi a nyíregyházi ágostai evangélikus egyház főgimnáziumának igazgatói pozíciójából ment nyugdíjba 1904 végén. 1868-ban hívták meg a gimnázium tantestületébe, s 1885-ben választották meg az intézmény igazgatójává.³⁴⁵ Vezetése alatt fejlődött az iskola négy, majd hat osztályos csonka középiskolából nyolc osztályos gimnáziummá.³⁴⁶ 1904. november 2-án a főispán felterjesztést intézett a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, hogy Martinyi József nyugalmazott igazgatót, aki nagymértékben bírja polgártársainak tiszteletét és megbecsülését, s társadalmi téren is jelentős érdemeket szerzett, mielőbb terjessze elő a Ferencz József-rend lovagkeresztjével való kitüntetésre. Ez irányban a király pozitív döntése 1905. január 29-én született meg.³⁴⁷ A Martinyi utódává a főgimnázium kormányzó tanácsa által megválasztott, ugyancsak szabadelvű politikai pártállású Leffler Sámuel szintén kitüntették januárban, méghozzá koronás aranyéremkeresztrel.³⁴⁸ Leffler ügyében báró Feilitzsch már 1904. június 20-án elküldte előterjesztését, amit október 22-én megismételt. December 26-án pedig így nyilatkozott: „felemlítem, hogy a kitüntetésnek mielőbbi kieszközlése politikai indokokból is felette fontos”.³⁴⁹ A főispán ezzel is megpróbálta elejét venni a szabadelvű pártiak körében

³⁴³ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. A főispán jelentése a belügyminiszternek 1901. szeptember 17.

³⁴⁴ Szabolcs, 1905. január 21.; Nyírvidék, 1905. január 22.

³⁴⁵ Martinyi József 1844. március 22-én született Rimaszombaton. A középiskolát szülőhelyén kezdte el, majd Késmárkon és Rozsnyón folytatta. Bölcsészeti és hittudományi ismereteit a budapesti egyesült protestáns teológiai akadémián szerezte. Vizsgáinak letétele után egy évet a jénai egyetemen töltött és több előkelő protestáns családban nevelősködött. Tanári vizsgáit 1869. szeptember 15-én tette le, ami képesítést adott, hogy gimnáziumban magyar nyelvet és irodalmat, földrajzot és egyetemes történelmet oktasson. SZSZBML IV. B. 401. 3. d. 55 res/1904. Szabolcs vármegye főispánjának felterjesztése Martinyi József nyíregyházi gimnáziumi igazgató legfelsőbb kitüntetése tárgyában 1904. november 2.

³⁴⁶ 1886-ban már letették a teljes nyolc osztályos gimnázium épületének alapkövét, az átadásra 1888 januárjában került sor.

³⁴⁷ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. 608/eln. szám

³⁴⁸ MOL K 148 Mutatókönyv 1905. 272/1905. A kitüntetésről minisztertanácsi határozat; 469/1905. A koronás arany érdem kereszt kézbesítése; 959/1905. Elismervény a kézbesítésről

³⁴⁹ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. 1904. december 26.

elinduló belső meghasonlásnak.

A legtöbb esély a Szabadelvű Párt sikerére a nyírbátori kerületben volt. „A nyírbátori választó kerület – alkalmas tekintélyes egyén jelölésével és kellő anyagi áldozattal a szabadelvű párt részére, – talán – biztosítható lenne, legalább is a jelek arra mutatnak, hogy ezen kerületet a függetlenségi párttól elhódítani nem tartozik a lehetetlen dolgok közé.”³⁵⁰ „Mandel Pál fellépésével esetleg sikerre való kilátással lehetne megküzdeni.”³⁵¹ A nyírbátori születésű Mandel Pált – aki jogi tanulmányainak befejezése után a fővárosban nyitott ügyvédi irodát – először 1875-ben választották meg a nyírbátori kerületben szabadelvű párti programmal, s négy országgyűlési cikluson keresztül képviselte e kerületet. 1887-ben azonban Liphay Károly ellen kisebbségben maradt. Ezután két ízben volt az alsólendvai kerület képviselője. A kormánypárt 1901-ben újra születésének helyén léptette fel, s a siker az 1901. október 2-án megrendezett választás alkalmával nem maradt el.³⁵² 1905-ben szintén őt indította a helybeli Szabadelvű Párt.

A kisvárdai és a tiszalöki választókerületben némi esély mutatkozott kormánypárti jelölt felléptetésére. A tiszalöki kerületben 1901-ben Korniss Ferencet³⁵³ jelölte a Szabadelvű Párt, azonban a győzelem elmaradt. Itt 1905-ben nem került sor kormánypárti jelölt állítására. A majdnem két teljes közigazgatási járásból álló kisvárdai választókerület esetében a jelentések a kerülethelyzet nehéz megítéléséről tanúskodnak, az eredményt illetően itt bocsátkoztak a legbizonytalanabb jóslásokba. 1901-ben a főispán kísérletet tett e kerületben szabadelvű jelölt állítására. Az „agrárcsoporthoz” tartozó Liptay Béla jékei földbirtokos „felléptetése érdekében f. hó 11-én [1901. szeptember 11-én Zs.I.] volt nállam szűkebb értekezlet, melynek határozatából kifolyólag egy nagyobb értekezlet hivatott egybe f. hó 13-ára Kis Várdára. Ezen értekezleten a hangulat lanyhának mutatkozott, sőt a kereskedelmi emberek nyíltan Liptay Béla ellen fordultak, mert Gönczön Károlyi Sándor gróf agrár mozgalmához csatlakozott. Ilyen viszonyok között a szabadelvű párt Liptay jelölését czéltalannak tartva Liptay Béla jelöltetésének mellőzését is kérte.”³⁵⁴ 1905-ben azonban sikerült jelöltet állítania a kormánypártnak a kisvárdai kerületben. Sajtóértesülések szerint Gränzenstein Béla államtitkár megnyerésére törekedtek, a jelölt azonban György Endre lett.³⁵⁵ Ebben a kerületben azonban nem feltétlenül azért került sor szabadelvű jelöltállításra, mert

³⁵⁰ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Főispáni jelentés (dátum nélkül, valószínűleg az 1896-os választások előtt)

³⁵¹ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Főispáni jelentés a belügyminiszternek 1901. június 26.

³⁵² Sturm Albert (szerk.): Országgyűlési Almanach 1901-1906. Bp., 1901. 314.

³⁵³ A szabadelvű programmal fellépő Korniss Ferenc az 1896-os országgyűlési képviselő-választáson már elnyerte a tiszalöki kerület képviselői mandátumát.

³⁵⁴ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Főispáni jelentés a belügyminiszternek 1901. szeptember 17.

³⁵⁵ Nyírvidék, 1905. január 15.

annak győzelméhez nagy reményeket fűztek, hanem a feszültségócok elosztása miatt. Taktikai húzásból tehát indítottak egy szabadelvű jelöltet is, „nehogy az erők felszabadulásával, az izgatás a bátori és tiszalöki kerületbe csapjon át”.³⁵⁶ A főispán az alispán és a járási főszolgabírák segítségével a kerületeket már jóval a választások megejtése előtt éber figyelemmel kísérte, s a helyi viszonyok ismeretében a leghelyesebb, a legésszerűbb taktika megválasztására törekedett. „A korm. bízott vármegye területén eddig is gondoskodtam hogy a választási mozgalmak mérsékeltessenek.”³⁵⁷ A társadalmi béke megőrzése érdekében azt tanácsolta, hogy a küzdelmet „túl sok ponton” felvenni nem érdemes, csak ott, ahol „az eredményre legtöbb kilátás lehet”.

Képviselőjelölt az a 24. életévét betöltött, választójoggal rendelkező, magyarul tudó személy lehetett, akit a kerület tíz választója ajánlott.³⁵⁸ Az ajánlatot írásban kellett átadni a választási elnöknek legkésőbb a választási eljárás megnyitása utáni fél óra alatt. A pártok a pártegység megóvása érdekében pártgyűlésen állapodtak meg a jelölt személyében. A Nyíregyházi Függetlenségi Pártban a jelöltségről a végrehajtó bizottság és az úgynevezett 200-as bizottság³⁵⁹ döntött. A végrehajtó bizottság és a 200-as bizottság névsorának jóváhagyására az 1904. november 6-án a Korona udvarán dr. Meskó László elnöklete alatt tartott szervezkedő nagygyűlésen került sor, melyre Nyíregyházára érkezett Bencs Lászlón, Nyíregyháza város országgyűlési képviselőjén kívül Tóth János, Kubik Béla, Barabás Béla, Kállay Leopold, dr. Mezőssy Béla, dr. Bakonyi Samu, Kovács Gyula, Gaál Sándor, Leszkay Gyula képviselők.³⁶⁰ A gyűlést bankett követte.

1905. január 7-én a Korona kistermében tartott értekezletet a Nyíregyházi Függetlenségi és 48-as Párt végrehajtó bizottsága a jelöltállítás dolgában. Huszonkét szavazattal dr. Meskó Lászlót ajánlotta a 200-as bizottságnak. Bencs László 11 szavazatot kapott. A Szabolcs című politikai lap a pártban készülődő szakadásról tudósított. Már az 1904. június 19-én megtartott pártgyűlés után ilyen képet prognosztizált a legközelebbi képviselő-választásról:

„A nap is meg áll fölöttünk,
Bámulni a csodát;
Hogy fogja majd legyőzni,

³⁵⁶ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Főispáni jelentés a belügyminiszternek 1901. szeptember 17.

³⁵⁷ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Főispáni jelentés a belügyminiszternek 1901. június 26.

³⁵⁸ Magyar Törvénytar 1899. 85. 1889-ig az 1874. évi XXXIII. törvénycikk 70. §-a értelmében elegendő volt egyetlen választó írásos ajánlata.

³⁵⁹ 1892-ig 100-as (száz tagból álló bizottság) néven működött, 1892-ben bővült „200-assá”.

³⁶⁰ A pártszervező közgyűlés tárgysorozata a következő volt: a párt alelnökeinek, 200-as nagybizottságának és a végrehajtó bizottságnak már korábbi pártértekezleteken javaslatba hozott névjegyzékeinek előterjesztése. Ezek mind elfogadásra kerültek. Szabolcs, 1904. november 12.

A lap szerint a január 7-i és 8-i értekezleteken a Meskó-pártiak szabálytalanságok sorát követték el. Kezdődött ez azzal, hogy a Nyíregyházi Függetlenségi és 48-as Párt elnöke, Meskó László „1905. év január 7-ikére, a többi tisztviselők meghallgatása és hozzá járulása nélkül egybe hívta a párt végrehajtó bizottságát, azonban a jelen voltak állítása szerint úgy, hogy a megválasztott 30 tagon kívül mások is lettek behíva, és így jöllehet e bizottság 30 tagból áll, tényleg 33 szavazat történt. E miatt e határozatot a függetlenségi párt egészsze kötelezőnek el nem fogadhatja. Ettől tartott a most már magát jelöltnek tekintő pártelnök is, miért is a jelölés kérdését a 291-re kiegészített 200-as bizottság elé vitte. A bizottsági határozat előtt ki lett küldve 4 párttag annak megtudására, hogy a volt képviselő gyengélkedése daczára hajlandó-e képviselő lenni. A küldöttség szónoka nem kérdést intézett a felkeresett volt képviselőhöz, hanem arról igyekezett meggyőzni, hogy ő már öreg és beteges s kár volna magát a politikával tovább izgatni. De meggyőzni őt erről nem csak hogy nem sikerült, hanem ő ez ellen tiltakozott s kijelentette, hogy ő igenis elég erősnek érzi magát arra, hogy képviselő legyen s mikor mindenáron igyekeztek sarokba szorítani, akkor kijelentette, hogyha a többség bizalma felé fordul a megválasztatását hálás köszönettel elfogadja. Ebből a pártelnököt mindenáron jelölni akarók, kivették s kimagyarázták azt, hogy Bencs László már nem igen akar képviselő lenni, s magát a 200-as bizottság határozatának aláveti. Pedig Bencs László ezt ilyen formában nem mondta, s ez ellen a rossz akaratú magyarázat ellen nyílt levelet intézett a választó polgárokhoz, mely szerint ő a neki tulajdonított nyilatkozatot nem tette. Ezek szerint a 200-as bizottság határozata a volt képviselőre nem kötelező, de nem kötelező a választó polgárokra sem, mert az egyoldalulag az alelnökök és többi tisztviselők mellőzésével s úgy azok, mint a Bencs László hű párthivei tudta nélkül, célzatosan úgy lett összehíva, hogy arra Geduli Henrik és Dr. Bartók Jenő az ő hiveiket berendelték s a meghívókat a volt pártelnök irta alá s bocsátotta ki a gyűlésre, a melynek az ő jelölése volt feladatává téve. A gyűlés előtt a Dr. Meskó László jelölését óhajtó Geduli Henrik és Dr. Bartók Jenő papi hivatásukkal össze nem férő módon korteskedtek a pártfogoltjuk érdekében a Bencs László rovására. Így a pártban nem voltak a gyűlés céljából sem érdemileg felvilágosítva, s a Bencs jelölését óhajtó hivek a gyűlésre el sem mentek s csak későn, illetve épen nem szereztek tudomást. Mindezek kifejezésre lettek juttatva a gyűlésen, ennek daczára Dr. Bartók Jenő a berendelt hiveivel határozatot akart hozatni s minden tiltakozás daczára szavazást rendelt s határozatot mondott. E határozat nem lehet kötelező

³⁶¹ Szabolcs, 1904. július 2.

azokra sem, a kik hozták, mert az a Bencs László nyilatkozatának helytelen értelmezése után egyoldalú előkészület után lett a Dr. Meskó pártja által lett hozva ott a Bencs véletlenségből megjelent néhány hivatkozott szóhoz sem engedték jutni ép oly erőszakkal lett meghozva, mint nov. 18.-iki házszabály módosítás és mint nem fogadhatjuk el a nov. 18-i határozatot, ép úgy nem szabad elfogadnunk e határozatot sem, mert így a törvénytelen, szabálytalanság... győzedelmeskedik. E határozat senkire, még az azt megcsináló Dr. Bartók Jenő sem lehet kötelező, ugyanezért összehívandó a függetlenségi párt valamelyik alelnök által döntsön a párt maga a jelöltség kérdésében, a mi tényleg az egész párt gyűlésének a joga, s e gyűlés elé a bizottságok csak ajánlattal léphetnek, de az eddig szabálytalanul s az érdekelt elnök által egybehívott bizottságok határozata még ilyen ajánlásnak sem fogadható el. A 200-as bizottság határozat képes sem volt, a 291 tagból 155 hiányzott, s csak a kényszer szavazása szülte a Dr. Meskót jelölő határozatot.”³⁶² Ezzel szemben a Nyírvidék című lap cáfolta, hogy a Nyíregyházi Függetlenségi és 48-as Pártban hatalmi harc dúlna. Értesülései szerint mind a betegsége miatt politikai tevékenységében akadályozott Bencs László, mind dr. Meskó László kijelentették, hogy a párt egyetértése érdekében a legnagyobb készséggel alávetik magukat a végrehajtó és a 200-as bizottság döntésének.³⁶³ A rivalizálásnak azonban egyértelmű bizonyítéka a Bencs László által aláírt „Nyílt levél”, melyben leírja, hogy „megkérdezése után nyilatkozatai erőszakosan félremagyaráztattak”. E levélre reagálva Somogyi Gyula, Barzó Mihály, Geduly Henrik és Bartók Jenő a Szabolcsot és a Nyírvidéket is felkérték a következő Nyilatkozat közzétételére: „... kötelességünknek ismerjük kinyilatkoztatni, hogy a függ. és 48-as párt végrehajtó bizottsága alólírt egyéneket hivatalosan kiküldötte az ő [mármint Bencs László Zs.I.] megkérdezése tárgyában, kik is Bencs László urnál megjelenvén, azt az ő nyilatkozatát vettük, hogy a << jelöltetést a maga részéről elfogadja, a párt többségének azonban magát aláveti,>> Ilyen értelemben tettük aztán jelentéseket és egyebet ma sem mondunk. Mi nem magyaráztunk, mi a szavakat egyszerűen tolmácsoltuk.”³⁶⁴

A Nyírvidék 1905. január 15-i számában azt olvashatjuk, hogy „Nyíregyházán ez ideig két 48-as függetlenségi jelölt körül csoportosul a választó közönség. A régi képviselő Bencs László és dr. Meskó László zászlói alá sorakozik a közönség.”³⁶⁵ Egy héttel később már Bencs Lászlónak a jelöltségtől történt visszalépéséről cikkeztek.³⁶⁶ Ekkorra egészségi állapota már eléggé megromolhatott, s február 2-án meg is halt.³⁶⁷ A bokortanyák népéből származó, ügyvéd végzettségű Bencs László előbb másod -, majd első tanácsnokként,

³⁶² Szabolcs, 1905. január 14.

³⁶³ Nyírvidék, 1905. január 8.

³⁶⁴ Szabolcs, 1905. január 14.; Nyírvidék, 1905. január 15.

³⁶⁵ Nyírvidék, 1905. január 15.

³⁶⁶ Nyírvidék, 1905. január 22.

rendőrfőkapitányként, 1890-től pedig polgármesterként, (1901-ig töltötte be ezt a pozíciót) jelentősen hozzájárult Nyíregyháza fejlődéséhez.³⁶⁸ Nagy tekintélyt vívott ki magának közéleti tevékenysége által, melyhez jó indulást jelentett a függetlenségi párti többségű városban, hogy 1859-ben egy összejövetelel tanúsított „hazafias fellobbanása miatt” őrizetbe vették és fél évet töltött a pesti új épület zárkáiban.³⁶⁹ Bencs László betegsége nélkül Meskó aligha indult volna eséllyel az 1905-ös választáson Nyíregyháza képviselői mandátumáért. Erre egyébként 1892-ben már tett egy kísérletet, de Beniczky Miksa 45 szótöbbséggel lekörözte.³⁷⁰ Egy rokoni kapcsolat segítségével azonban mégis sikerült bejutnia a parlamentbe. A nagy országjáró, Nyíregyházán is meg-megforduló, s ezen alkalmakkor a Meskó családnál vendégül látott Irányi Dániel – Békés város országgyűlési képviselője, anyai ágon László nagybátyja – hetvenegy évesen egy rokonlátogatás közben 1892. november 2-án Meskó László házában meghalt. A reformkor egyik nagy formátumú egyéniségének temetésén ott volt az egész ország, és 1892. november 26-án a békési pótválasztáson az addig teljesen ismeretlen Meskó Lászlót választották meg országgyűlési képviselőnek, sőt a következő, 1896-1901-i ciklusra is mandátumhoz juttatták Békés választópolgárai.³⁷¹

Kossuth Ferenc a Függetlenségi és 48-as Párt országos vezére 1905 januárjában a „nyíregyházi állapotok” ismeretében nyílt levelet intézett a nyíregyházi kerület

---

³⁶⁷ Májerszky Béla polgármester a város központi választmányának 1905. március 10-i ülésén jelentette be Bencs László február 2-án bekövetkezett halálát. A központi választmány mély részvétellel vette tudomásul régi tagtársának elhunytát, s emlékéét jegyzőkönyvileg megörökítette. SZSZBML V. B. 180. XIV. 1905/I. 1905. március 10-i ülés 7 Kpv./1905.; A haláleset után nem egészen két héttel dr. Meskó László indítványozta Nyíregyháza város képviselőtestületének, hogy szülessen határozat Bencs László arcképének megfestéséről és a közgyűlési teremben való elhelyezéséről. Meskó méltatta Bencs Lászlót a nyíregyházi választókerület több mint három éven át történő képviseletéért, valamint a városi közügyek terén kifejtett odaadó működéséért. SZSZBML IV. B. 411. 499. d. Dr. Meskó László képviseleti tag indítványa 1905. február 15.; A képet 1905-ben Zahorai János festette meg. Jelenleg a városháza emeletén, a Krúdy-terem előtt látható. Komizsár Dénes: 1945 előtti festmények, szobrok a városházán. In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 2006/2. 193., 209.; Bencs László emlékére Nyíregyháza városa 2000 koronás tanulmányi jutalomdíj-alapítványt is létrehozott, melynek a mindenkor törvényes kamatait a helybeli ág. hitvallású evangélikus gimnáziumba járó nyíregyházi „kisgazdák” egy vagy két fia nyerhette el.

³⁶⁸ Ő kezdeményezte a törvényszéki együttes megépíttetését a Bocskai utca elején, a nagy lovassági laktanya (ma a Guszev-Hadik lakótelep) felépítését, melyet bérbe adtak a kincstár részére, továbbá a Korona szálló létrehozását. Polgármestersége idején adták át (1892-ben) az új megyeházát, 1899-ben avatták fel a megyei kórházat, mely ma Jósza András nevét viseli. Hozzájárult továbbá a villamos világítás bevezetéséhez, az evangélikus egyház felügyelőjeként (1874-76), iskolaszéki elnökként és a gimnázium helyettes felügyelőjeként abban is része volt, hogy Szabolcs vármegye legrégebbi (1806-ban alapított) középiskolája – a ma Kossuth Lajos nevét viselő evangélikus gimnázium – 1888-ra érettségiző osztályig nőtt fel, illetve abban, hogy a gimnázium ténylegesen is kapcsolatba került a turini remetével. Szilágyi, 2006. 54.

³⁶⁹ Szilágyi, 2006. 51.

³⁷⁰ A Nyíregyházi Függetlenségi és 48-as Párt elhatárolta magát Beniczkytól, a győztes mégis ő lett. Szilágyi szerint Nyíregyházán nem elhanyagolható előnyt jelenthetett, hogy Beniczky jól beszélte a szlovák nyelvet és élvezte a tanyasi gazdák, iparosok bizalmát. A város tírják lakóit kifejezetten nemzetiségi szempontból próbálták politikailag befolyásolni: a nyíregyházi tanyai gazdák között dr. Meskó Lászlót támadó tót verset terjesztettek. Szilágyi, 2006. 71-72.; Margócsy, 1995. 215.

³⁷¹ Szilágyi, 2006. 57.; Margócsy, 1995. 215. Irányi 1868-ban tért haza az emigrációból. Ezt követően a 48-as, majd a Függetlenségi Párt országos elnökeként funkcionált.

választópolgáraihoz dr. Meskó László támogatása érdekében. „Igen tisztelt választó polgártársaim! Veszélyben a nemzet alkotmánya, a magyar képviselők szólásszabadsága. Veszélyben az 1848-iki dicső időknek minden alkotása! A mai kormány kijátssza jogainkat, megszegi törvényeinket, lábbal tapodja szabadságunkat. Magyar nép, ezt nem tűrheted! Kezedben a nemzet sorsa, a Ti és gyermekeitek jövője. Mentsétek ezt meg bátor szavatokkal, erős elhatározással, lelkes kitartással, s küldjétek fel olyan férfiut, a ki nem hajlong a hatalom előtt, de erősen küzd igazságunk mellett. Dr. MESKÓ LÁSZLÓT, volt országgyűlési képviselő társunkat pártunk nagy képességű jeles tagját, a függetlenségi eszme, régi harcosát a legmelegebben ajánlja nektek hazafias szeretettel az országos függetlenségi és 48-as és a szövetkezett ellenzék vezérlőbizottsága. Minden ellenzéki ember, minden hazafi, bármely ellenzéki párthoz tartozzék is, igaz lelkesedéssel csoportosuljon Dr. Meskó László neve alatt a független és szabad Magyarország zászlójához! Magyar Nép! Ennek a zászlónak győzelme a Te dicsőséged leend! Éljen dr. Meskó László!! Kossuth Ferencz az országos függetlenségi és 48-as párt s a szövetkezett ellenzék vezérlő bizottságának elnöke.”³⁷²

Hasonló helyzet alakulhatott ki a Kisvárdai Függetlenségi és 48-as pártban is. 1905. január 15-én a Nyírvidék még így tudósított: „A kisvárdai kerületből nap-nap után ellenkező híreket kapunk. Hol Farkas Balázs, hol Hrabovszky Guidó jelöltségéről.”³⁷³ A Kisvárdai Lapok január 22-i számában ez olvasható: „A képviselőválasztási mozgalmak kerületünkben is nagyobb hullámokat vernek. Az eddigi függetlenségi párti képviselő, Farkas Balázs nem lépett fel, a párt Hrabovszky Guidót jelölte.”³⁷⁴ Dr. Farkas Balázs 1881 óta megszakítás nélkül képviselte a kerületet. Az 1896-os választás kivételével mindig ellenjelölt nélkül állt, s egyhangúlag választották meg.³⁷⁵ A helyi Függetlenségi és 48-as Párt elnökeként funkcionáló Hrabovszky Guidónak Meskóhoz hasonlóan várnia kellett a megfelelő alkalomra, hogy eséllyel indulhasson a képviselői mandátumért. Ez az alkalom az 1905-ös országgyűlési képviselő-választás idején jött el. A rendkívül népszerű dr. Farkas Balázst ugyanis életkora (ekkor már 66. életévében járt) bizonyára akadályozta volna politikusi tevékenységében. Valószínűsíthető egészségi állapotának romlása is, hiszen haláláról 1908 júliusában így adott hírt a helyi sajtó: „Nyújtódi és ikafalvi Dr. Farkas Balázs, a kisvárdai választó kerületnek huszonöt éven át volt országgyűlési képviselője s megyebizottsági tag, életének 70-ik évében,

³⁷² Szabolcs, 1905. január 14.

³⁷³ Nyírvidék, 1905. január 15.

³⁷⁴ Kisvárdai Lapok, 1905. január 22.

³⁷⁵ Dr. Farkas Balázs 1839-ben született Kisvárdán. Tanulmányait Szatmáron kezdte, itt végezte el a gimnáziumot, majd a bécsi egyetemen az orvosi fakultás hallgatója volt. 1867-ben Szabolcs megyei főorvossá választották, mely állást 1872-ig töltötte be. Országgyűlési Almanach, 1905-1910. 255-256. Az 1896-os országgyűlési képviselő-választáson a Kossuth-párti Farkassal szemben az Ugron-párti Vidovich László lépett fel, aki 62 szavazattal maradt el a 893 voksot szerzett Farkas Balázstól. Néző, 1998. 526.

hosszas szenvedés után folyó hó 14-én elhalt.³⁷⁶ A kisvárdai kerületben a Függetlenségi és 48-as Párt tehát Hrabovszky Guidót jelölte. Vele szemben a kormánypárt György Endrét léptette fel, aki Londonból jött haza ez alkalomra.³⁷⁷ György Endre³⁷⁸ vasúti szakemberként különösen a vicinális vasutak létesítése kapcsán szerzett érdemeket, s meghatározó szerepet játszott a helyi érdekű vasutak központi szövetkezetének létrehozásában. Nem véletlen, hogy a kormánypárt e kerületben egy vasúti szakembert indított, hiszen Kisvárdát és vidékét ekkoriban élénken foglalkoztatta a vasútügy. Nagy szükségét érezték annak, hogy Kisvárdát elsősorban Nyírmadával, majd folytatólag Nyírbátorral vasúttal kössék össze.³⁷⁹

Nemcsak a Nyíregyházi és a Kisvárdai Függetlenségi és 48-as Pártban dült hatalmi harc a jelöltségért, hanem a nyírbogdányiban és a tiszalökiben is. A nyírbogdányi kerületben Kállay Leopolddal, az eddigi függetlenségi párti képviselővel dr. Horváth József állt szemben, szintén függetlenségi programmal.³⁸⁰ Mindketten helyi, a régióhoz erősen kötődő, Szabolcsban birtokkal rendelkező politikusok voltak. Az 1855. február 24-én Napkoron született Kállay Leopold apjának napkori, kis-kállói és kálló-semjéni birtokait örökölte.³⁸¹ Horváth József Beszterecen született 1864. augusztus 16-án kálvinista nemesi családból. Középiskoláit Beregszászon, Losoncon és Iglón, az orvosi egyetemet Budapesten és Bécsben végezte. Önkéntesi évét Bécsben teljesítette. 1896-ban felhagyott az orvosi praktizálással és

³⁷⁶ Kisvárdai Lapok, 1908. július 19.

³⁷⁷ MOL K 26 Miniszterelnökségi Levéltár (a továbbiakban: K 26) Mutatókönyv 1905. 47. kötet 2910/1905. György Endre londoni gazdasági tudósítói megbízatása alóli felmentése

³⁷⁸ György Endre 1848. március 18-án született a Máramaros megyei Huszton. Apja városi főorvos volt. Jogi tanulmányait Debrecenben és a fővárosban végezte, 1869-ben statisztikai tanfolyamot is hallgatott. Ebben az időben az országgyűlési ifjúság tagjaként részt vett az Új nemzedék című folyóirat szerkesztésében. 1870-től dolgozott a közmunka- és közlekedésügyi minisztériumban. Különösen a vasúti osztályon végzett munkája miatt szerzett elismerést, s többször is tanulmányútra küldték Európa országaiba. Több ízben és hosszabb ideig tartózkodott Angliában, Oroszországban. 1878-ban sógora, Szentpály Jenő visszalépésekor országgyűlési képviselővé választották a halmi (Ugocsa megye) kerületben, mely kerületet ezután ismételve egy fél év kivételével (1884-ben a később öngyilkosságot elkövető Gyengő Lászlót választották meg) 1887-ig képviselte. 1887-ben nem szerzett mandátumot, de Literáty Ödönnek, Munkács képviselőjének halálakor indult a pótválasztáson, ahol megválasztották a Bereg megyei Munkács kerület országgyűlési képviselőjévé. 1876-ban a Tudományos Akadémia tagja lett. 1877-től szerkesztette a Nemzetgazdasági Szemlét és a Vasúti és közlekedési közlönyt. Több önálló művet adott ki, például: Az angol vasúti törvényhozásról, Olaszország vízjogi törvényei, Keletre magyar, Angol államférfiak s szónokok, A kisbirtokosok hitelgényei stb. Gorove István hátrahagyott műveit ő tette közzé. A máramaros-ugocsa megyei református egyházmegye, a tiszántúli református egyházkerület, s a konvent állandó tagja volt. Halász Sándor (szerk.): Országgyűlési Almanach, 1886. Bp., 63-64.; Sturm Albert (szerk.): Országgyűlési Almanach, 1887-1892. Bp., 1887. 215-216.

³⁷⁹ 1906. augusztus 15-én Nyíregyházán a vármegyeiháza termében tartották azt az értekezletet, melynek tárgyát a Kisvárdától Nyírbátorig kiépítendő helyi érdekű vasútügy ismertetése képezte, valamint határozathozatal a követendő eljárásra nézve. Erről bővebben a IV. fejezetben, az országgyűlési képviselők érdekkijáró funkciója kapcsán szólunk. SZSZBML XIII. 4. 2. d. 32. dosszié Jegyzőkönyv az 1906. augusztus 15-én Nyíregyházán a vármegyeiháza termében megtartott értekezletről

³⁸⁰ Kállay Leopoldot 1892-ben és 1896-ban egyhangúlag választották a nyírbogdányi kerület országgyűlési képviselőjévé. 1901-ben az akkor párton kívüliként indult Horváth Józseffel kellett megküzdenie a mandátumért. Míg a Kállay Leopoldot preferáló választópolgárok 651 szavazatot adtak le, Horváth Józsefere 527-en voksoltak.

³⁸¹ SZSZBML XIII. 7. A Kállay család iratai 1663-1931. (a továbbiakban: XIII. 7.) 2. d. Végzés

visszavonult Szabolcs megyei birtokára gazdálkodni.³⁸² A központi Függetlenségi és 48-as Párt Kállay Leopold mellett tette le a voksát, s ezt a döntést Kossuth Ferenc a nyírbogdányi kerület választóihoz intézett nyílt levélben ki is nyilvánította. Ennek ellenére a Kállay-pártiak és a Horváth-pártiak is felléptették saját jelöltjüket.

A tiszalöki választókerületben is két függetlenségi párti – egy helyi és egy a régióhoz ugyan nem kötődő, de országosan ismert – politikus állt szemben egymással 1905. január 26-án. Bónis Sándornak régi nexusai voltak a kerületben. Nagyapja, Bónis Sámuel koronaőrként, a szabadságharc alatt pedig kormánybiztosként tevékenykedett. 1869-ben a tiszalöki kerületben balközépi programmal országgyűlési képviselővé választották. A nagyapa ellenzékiisége Sándort is jellemezte. A kurucos tűz is meg volt benne, amely nagyban hozzájárult a politikai népszerűség kialakulásához. Elismerést és rokonszenvet váltott ki iránta, mikor 1903-ban a magyar nemzetet gyalázó Schtruchly Lipót pozsonyi vadász kapitányt provokálta, majd kardpárbajban megvagdalta.³⁸³ Bónis Sándornak a vele azonos pártállású fővárosi ügyvéddel, dr. Pap Zoltánnal kellett megküzdenie. 1905-ben a szabolcsi választókerületekben Pap Zoltán volt az egyetlen, aki egyáltalán nem kötődött jelölése helyszínéhez.³⁸⁴ Pap Zoltánt a Kossuth-Párt először 1901-ben léptette fel a tiszalöki kerületben, sikerrel. A tiszalöki választókerület többségében függetlenségi párti volt, de 1901-ben nem akadt a kerületnek olyan helyi ellenzéki jelöltje, akinek népszerűsége, tekintélye, no meg a pénztárcája biztosíthatta volna a győzelmet a szabadelvű párti Korniss Ferencsel szemben. Ekkor szervezte meg a Kossuth-Párt az országos híré, harcos politikus jelölését.³⁸⁵ Kossuth Ferenc maga mutatta be Pap Zoltánt 1901. augusztus 25-én Szentmihályon és Tiszalökon a választóközönségnek. „Ezen jelölőgyűlésen főleg csak a legközelebbi községek választói jelentek meg és nagy lelkesedés nem volt tapasztalható. Az összes esélyeket mérlegelve remélem, hogy Korniss Ferencz megválasztása kellő utánjárással sikerülni fog, habár ezen erős függetlenségi területben győzelemre biztosan számítani nem is lehet, e kerületben sem nézünk könnyű választás elé. Múlt hó 24-én és 25-én [augusztus 24-én és 25-én Zs.I.] különben személyesen voltam a kerületben és minden lehetőt elkövetek a törvény korlátain belől, hogy a szabadelvű párt jelöltjének megválasztása biztosítható legyen.”³⁸⁶

³⁸² Dr. Fabro Henrik – Dr. Ujlaki József: Sturm-féle Országgyűlési Almanach, 1906-1911. Bp., 1906. 125. (a továbbiakban: Országgyűlési Almanach, 1906-1911.); Országgyűlési Almanach, 1910-1915. 300.

³⁸³ Nyírvidék, 1905. január 15.

³⁸⁴ Kötődése Szabolcs vármegye régiójához csupán annyi, hogy a Szatmár megyei tyuskai és bilkei Papok földbirtokos családjából született 1862. március 1-jén, de nem Szatmár megyében, hanem a fővárosban. Országgyűlési Almanach, 1906-1911. 191.

³⁸⁵ Dr. Pap Zoltánnak azonban nem ez volt az első próbálkozása a képviselői mandátum megszerzésére. Már 1896-ban Tordán is fellépett képviselőjelöltül, de kisebbségben maradt. Országgyűlési Almanach, 1906-1911. 191.

³⁸⁶ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Főispáni jelentés a belügyminiszternek 1901. szeptember 3.

A főispáni törekvés nem ért célt, Pap Zoltán és kortesei azonban eredményes munkát végeztek.³⁸⁷ Pap Zoltánnál az irodalmi tevékenység is hozzájárult a népszerűség kialakulásához. Már kora ifjúsága óta munkása volt az irodalomnak. Először 1883-ban, majd 1886-ban (édesanyjának ajánlva) jelentette meg költeményeit, ezeken kívül mintegy ötven füzetnyi dalt, amelyek közül nagy népszerűsége tette szert a „Rám se nézett, mikor én őt megláttam”, a „Nem fúj a szél, nem forog a dorozsmai szélmalom”, az „Iszogatok, dalolgotok” kezdetűek. 1893-tól a Petőfi-társaság is tagjaként tartotta számon. Már egyetemistaként igyekezett bekapcsolódni a politikába, 1889-ben a véderő-törvényjavaslat ellen szervezett országos ifjúsági mozgalom élén állt. Jelentős szerepet játszott az 1903-i obstrukcióban. Különösen népszerűvé 1903 júliusában vált, amikor letett a Ház asztalára 10 ezer koronát azzal a kijelentéssel, hogy meg akarták vele vesztegetni az obstrukció leszerelésére.³⁸⁸

A nyírbátori választókerületben a már említett szabadelvű párti Mandel Pállal szemben a Függetlenségi és 48-as Párt Uray Miklós kércsi birtokost, a kuruc vezérként emlegetett Uray Imre tiszaháti képviselő öccsét léptette fel, aki mindaddig a politikai életben nem igazán vett részt. Egyszer jelöltette magát országgyűlési képviselőnek Szegeden Tisza Lajos gróf ellen, de kisebbségben maradt.³⁸⁹

Az 1905-ös választásokat megelőző kampányidőszakban a vármegye valamennyi választókerületében a nagykállóit kivéve heves küzdelem bontakozott ki. A nagykállói kerületben a Függetlenségi és 48-as Párt által jelölt rendkívüli népszerűségnek örvendő dr. Mezőssy Béla mindvégig ellenjelölt nélkül állt. A Zemplén megyéből származó³⁹⁰ Mezőssy jogi tanulmányai elvégzése után került Szabolcs vármegyébe, mint tiszteletbeli aljegyző. A nagykállói választókerület első ízben Vay Ádám gróffal, a vármegye volt főispánjával szemben választotta meg. 1901-ben a szintén Kossuth-párti Szunyogh Bertalannal vívott sikeres küzdelmet a mandátumért.³⁹¹

A képviselőjelöltek személyében történő megállapodás után azok programbeszéde következett. Szabolcsban 1905-ben sem a törvényhatóság élén álló szabadelvű párti főispán, sem Nyíregyháza, sem a vármegye függetlenségi párti többségű vezetése nem állított akadályt a nem kívánt jelölt kortesútja elé. A hatóság mindenütt tudomásul vette a programbeszéd

---

³⁸⁷ Dr. Pap Zoltán és kortesei ellen becsületsértés, rágalmozás és tettelegesség elkövetése miatt a helybeli királyi ügyészséghez érkezett feljelentésekről a következő fejezetben a választási visszaélések kapcsán szólnunk.

³⁸⁸ Országgyűlési Almanach, 1906-1911. 191.

³⁸⁹ Uo. 255.

³⁹⁰ 1870. november 13-án született Tolcsván. Országgyűlési Almanach, 1906-1911. 172.

³⁹¹ Szilágyi, 2006. 176. Táblázat

ismertetése céljából összehívott gyűlés megtartását.³⁹² Nyíregyházán ennek helyszínéről és időpontjáról a bejelentést Májerszky Béla polgármesternek kellett címezni, hogy ő megfelelő intézkedés végett értesítse Kertész Bertalan rendőrfőkapitányt. Nyíregyházán dr. Meskó Lászlónak két komolynak nem nevezhető ellenfele akadt. Egyrészt Simicska Endre nyíregyházi lakos, másrészt Jócsák Kálmán személyében. Simicska Endre földműves, a vármegyei gazdasági egyesület volt titkára párton kívül álló, közgazdasági elvek alapján induló jelöltként lépett fel, programbeszédét január 22-én tartotta (a kellemetlen idő miatt nem a Városháza téren, hanem) a Korona szálloda termében.³⁹³ Ugyanitt gyűltek össze egy nappal korábban délután két órakor a szocialisták, hogy a „fővárosból importált”³⁹⁴ Jócsák Kálmánt meghallgassák. Az 1876. június 27-én Szatmárnémetiben született Jócsák Kálmán molnárként, tehát malomipari munkásként kezdte pályáját. 1899-től vett részt a szociáldemokrata munkásmozgalomban. A századfordulótól az ellenőrző bizottság tagja lett, 1904-től a vasúti munkások szabad szakszervezetének ügyvezető titkáráként is funkcionált.³⁹⁵

Meskó január 15-i programbeszédére a függetlenségi párhívek nagy tömegén kívül a „disszidensek”, az új pártiak és a Szociáldemokrata Párt hívei közül is érkeztek érdeklődők. A közgyűlést dr. Bartók Jenőnek, a Nyíregyházi Függetlenségi és 48-as Párt alelnökének bejelentése nyitotta meg, miszerint a 200-as bizottság szótöbbséggel dr. Meskó László jelöltetésében állapodott meg. A jelöltért dr. Szabó László és dr. Murányi László tagokból álló küldöttség ment. A Szabolcs szerint is jó szónoki képességekkel rendelkező Meskó programbeszéde egy órát és 15 percet vett igénybe. A lap általában véve viharosnak minősítette a gyűlés lefolyását. A 48-as eszmék méltatásakor, a Függetlenségi és 48-as Párt elveinek hangoztatásakor a jelöltségtől visszalépett Bencs László hívei egyetértettek a szónokkal, ám amikor az saját személyéről beszélt, a „Bencs-párt” saját vezérét éltette. Meskó hangsúlyozta a 67-es alap csődjét, a jogfolytonosságot és a november 18-án elkövetett

---

³⁹² 1906 februárjának második felében azonban, amikor a „darabont-kormány” szemben folytatott ún. vármegyei ellenállás rendkívüli módon elmérgesedett, s Ferenc József feloszlatta az országgyűlést, a választókerületek székhelyeiről telefonon úgy értesítették a Szabolcs szerkesztőségét, hogy a február 25-ére (vasárnapra) tervezett képviselői beszámoló megakadályozása céljából „nagy számú idegen katonaság érkezett mindenüvé” és a csendőrséget is megerősítették. Szabolcs, 1906. február 24. Összecsapásra azonban nem került sor és az április elején az uralkodó és a koalíció vezetősége által megkötött paktum Szabolcs vármegye valamennyi választókerületében ellenjelöltek nélküli, egyhangú, s így tulajdonképpen kampánymentes választásokat eredményezett.

³⁹³ Fel kell hívnunk a figyelmet, hogy Szilágyi Lászlónak Szabolcs vármegye dualizmus kori parlamenti választásairól készített táblázatában tévesen szerepel Simicska Endre „pártállása”. Szilágyi, 2006. 177. Simicska ugyanis nem szabadelvű pártiként indult 1905 januárjában, hanem párton kívüli közgazdasági programmal. SZSZBML V. B. 186. 1905. 506. d. K. 561/1905. Simicska Endre nyíregyházi lakosnak népgyűlés tartása ügyében történt bejelentéséről döntő polgármesteri határozat 1905. január 12.

³⁹⁴ A Nyírvidék tudósítója fogalmazott így az 1905. január 22-i számban.

³⁹⁵ Varga, 1999. 70., 101., 471. Jócsák az 1905-1906. évi kormányzati válság idején – kihasználva a „darabont-kormány” adta szervezési lehetőségeket – nagy arányú szervező munkába fog kezdeni.

alkotmányértést, szólt a választójog kiterjesztésének szükségességéről, a létminimum megvédelmezéséről, a progresszív adórendszeréről, az ipari és mezőgazdasági termények védelmének és értékesítésének fontosságáról, a közoktatás és az igazságszolgáltatás hiányosságairól. A rendezett tanácsú városok és a tanítók helyzetének javítását is célul tűzte ki.³⁹⁶ Beszédét a gyermekét kétszer elutasító, de végül is szívéhez szorító anyja hasonlatával fejezte be. A Nyírvidék tudósítója szerint a lelkes közönség Meskót hazafias dalok éneklése közben lakására is elkísérte.³⁹⁷

A kampányidőszakban a hangulat fokozásához a zászlókitűzési ünnepélyek is hozzájárultak. A korszakban a képviselőjelölt népszerűsítésének egyik módszerét jelentette, hogy a jelölt nevével ellátott zászlókat függesztettek ki a választókerület frekventált pontjain. Ezeket tulajdonképpen a mai választási plakátok előfutárainak tekinthetjük. „Az egész országban tetőfokra hágott a választási mozgalom. A fagyos szél vígan lengeti a nemzeti színű lobogókat megyénk területén is. A kortestollak és más választási jelvények mind előkerültek. Hangzatos szónoklatok, nagyot mondások hangzanak el a kortesek szájából”³⁹⁸ – olvashatjuk a Szabolcs helyzetjelentését. A Kisvárdai Lapokból tudjuk, hogy „a rózsahegy magyar textilipari r. t., a zászló szövetek gyártását oly mérvben bővítette ki, hogy az országnak ebbeli szükségletét teljesen fedezni képes. – Ezen hazai iparvállalat, a gyártmány kitűnő minősége és színtartóssága, továbbá olcsó árak által tűnik ki. A magyar textilipar r. t. központi képvisellel Freudiger Mózes és fiait (Budapest Laudon utca 6.) bízta meg, kik eddig is a hazai ipar fejlesztése körül nagy érdemeket szereztek. E cég úgy a fővárosban, mint nagyobb vidéki városokban oly cégeknél, kik eddig is a zászló elárúsításával foglalkoztak fő elárúsító helyeket létesít, ahol megrendeléseket a gyár által megállapított eredeti árak mellett vesznek föl.”³⁹⁹

A zászlókészítés üzletté vált. Az 1905-ös és az 1906-os országgyűlési képviselőválasztások előtt a Nyírvidék Nyílt tér címet viselő hirdetési rovatában négy áruház reklámozta a választások fő kellékeit képező zászlókat, tollakat, jelvényeket. A „nyílt téri” közleményekért soronként 60 fillért kellett fizetni, a vastag betűs sorokat dupla tarifával számolták.⁴⁰⁰ Kreisler Simon 1852-ben alapított divatáru áruháza – mely a Teszter cukrászattal szemben helyezkedett el – az áru olcsóságát hangsúlyozta, valamint azt, hogy a zászlókat kizárólag hazai gyártmányú kelmékből állítják elő. Ungár Lipót a legjutányosabb

³⁹⁶ Szabolcs, 1905. január 21.

³⁹⁷ Nyírvidék, 1905. január 22.

³⁹⁸ Szabolcs, 1905. január 14.

³⁹⁹ Kisvárdai Lapok, 1901. szeptember 15.

⁴⁰⁰ A Nyírvidék egy számának ára 20 fillérbe került, az előfizetési díj negyedévre két, félévre négy, egész évre nyolc korona volt.

árak mellett a legrövidebb idő alatti szállítást ígérte. Guttmann Henrik egy forint ötven krajcártól kezdve kínálta portékáit „felfelé a legfinomabb dísz zászlóig”, természetesen a legrövidebb idő alatt. Nagy Gyula hirdetése szerint választási tollakat és zászlókat a legszebb kivitelben az ő raktárában lehetett kapni, s 24 óra alatt bármely mennyiséget szállított.⁴⁰¹

A mozgósítás rítusait elemezve leszögezhetjük, hogy a jól bevált, hagyományos, rendies rítusok dominanciája érvényesült az 1905-ös kampányidőszakban is, nevezetesen a jelöltek programbeszédei, kortesek szónoklatai, megvendégelések sorozata, felvonulások, kortestollak, választási jelvények osztogatása. Mindenki nagy várakozással tekintett a választások elé, melyek kimenetelét csupán Nyíregyházán és Nagykállóban, tehát a vármegye két stabilan függetlenségi párti kerületében lehetett szinte teljesen biztosan prognosztizálni. Szabolcsban az 1905-ös országgyűlési képviselő-választások jelöltjei túlnyomó többségükben, szám szerint kilencen (dr. Meskó László, Simicska Endre, dr. Mezőssy Béla, Hrabovszky Guidó, Uray Miklós, Mandel Pál, Kállay Leopold, dr. Horváth József és Bónis Sándor) nagy tekintélynek örvendő, helyi, jelölésük helyszínéhez vagy annak régiójához valamilyen formában kötődő politikusok voltak. Az egyik kivételt képező dr. Pap Zoltán már az 1901-04-es ciklusban képviselte a tiszalöki kerületet, tehát 1905-ben nem mint teljesen ismeretlen politikusra tekintettek a választópolgárok. A vasúti szakemberként országos hírré és súllyal bíró György Endre személye a kisvárdai kerület vasútépítési terveinek mielőbbi megvalósításával kecsegtetett. A „fővárosból importált” szocialista Jócsák Kálmán azonban abszolút esélytelen jelölt volt, hiszen nagy számú koncentrált munkásosztály hiányában Nyíregyházán a Szociáldemokrata Párt nem igazán rendelkezett bázissal, főleg nem a választói jogosultsággal felruházottak körében. Jócsák jelölése a Szociáldemokrata Párt részéről csupán egy meglehetősen gyengécske demonstráció volt.

---

⁴⁰¹ Nyírvidék, 1905. január 8.; január 15; 1906. április 29.

IV. AZ 1905-ÖS, AZ 1906-OS VÁLASZTÁSOK ÉS GYŐZTESEIK

A választások eredménye

Szabolcs vármegye központi választmánya a törvényhatóság valamennyi választókerületében 1905. január 26-ára tűzte ki az országgyűlési képviselő-választások napját.⁴⁰² A belügyminisztérium épületében működő posta és távirda hivatalban január 25-én, 26-án és 27-én teljes éjjeli és nappali szolgálatot rendeltek el.⁴⁰³ Nagykállóban a várakozásoknak megfelelő eredmény született, s már reggel 9 óra 3 perckor dr. Mezőssy Bélát ellenjelölt hiányában egyhangúlag „megválasztották” a kerület képviselőjének. Mivel a központi választmány jegyzőkönyvében csupán ezt a tényt rögzítették, a megjelentek számát nem, így az 1800 választójogosultat számláló nagykállói kerületben nem rendelkezünk információval a választói kedv mértékéről.⁴⁰⁴ Az egyhangú választásokat az 1874. évi XXXIII. törvény cikk 71. §-a intézményesítette. Ha a választókerületben csak egy jelölt indult, az elnök nem rendelte el a szavazást, a választást befejeztnek, s a jelöltet megválasztott országgyűlési képviselőnek jelentette ki. A választóközönség tehát gyakorlatilag nem nyilvánított véleményt. A tiszalöki kerületben dr. Pap Zoltán budapesti lakosnak gratulálhattak választói, aki Bónis Sándor 11 óra 56 perckor történt visszalépése következtében (Bónisra visszalépéséig 91 szavazatot adtak le) 448 szavazattal, tehát 357 szótöbbséggel szerzett képviselői mandátumot.⁴⁰⁵ E kerületben volt a legalacsonyabb a szavazatszedő küldöttség(ek) előtt megjelent választójogosultak aránya, 18,21%.⁴⁰⁶ A nyírbogdányi kerületben a választójoggal rendelkezők 85,58 %-a döntött úgy, hogy elmegy szavazni. A vásártéren megrendezett szavazás délután 5 óráig tartott. A befutó a napkori születésű Kállay Leopold lett, aki 700 szavazatot mondhatott magáénak, s csupán 35 szavazattal kerekedett felül vetélytársán, dr. Horváth Józsefen. A nyírbátori választókerület

⁴⁰² Nyíregyháza város központi választmánya az 1905. január 10-én tartott ülésén szintén január 26-át jelölte meg választási határnapul, s a választás megkezdésére annak reggeli nyolc óráját tűzte ki. SZSZBML V. B. 180. XIV. 1905/I. 1905. január 10-i ülés

⁴⁰³ MOL K 148 292. cs. 2732/1905.

⁴⁰⁴ Szabolcs vármegye választókerületeiben a választásra jogosultak számának kihirdetésére Szabolcs vármegye központi választmányának 1904. december 30-i ülésén került sor. 1905-ben a nagykállói kerületben 1800, a tiszalökiben 2959, a nyírbogdányiban 1595, a nyírbátoriban 2021, a kisvárdában 2662 fő volt választásra jogosult, Nyíregyházán pedig 2402 fő rendelkezett választójoggal. SZSZBML IV. B. 403. 1904. december 30-i ülés

⁴⁰⁵ MOL K 26 468. cs. 1905. XLI. 1330. Felhívnom a figyelmet azokra az adatokra, melyek az 1905-ös tiszalöki országgyűlési képviselő-választással kapcsolatosan pontatlanul lettek közölve. A Szabolcs című lap 480 szavazatot tulajdonított dr. Pap Zoltánnak, valamint riválisának nevét Bónis Sándor helyett Bónis Menyhértnek írta. Szabolcs, 1905. január 28.; Szilágyi László szerint pedig 351 szavazatot kapott dr. Pap Zoltán. Szilágyi, 2006. 177.

⁴⁰⁶ SZSZBML XXXIV. 2. 7. d. 5. pallium 34, 36, 38, 40. Kpv/1905.; SZSZBML IV. B. 403. 1905. január 30-i ülés

győztese, Uray Miklós kércsi lakos 1058 szavazatot kapott, s így 390 szótöbbséggel körözte le ellenfelét, dr. Mandel Pált. Itt a választói kedv a nyírbogdányihoz hasonlóan alakult, s a választói névjegyzékben szereplőknek csak 14,6 %-a maradt távol.⁴⁰⁷ A kisvárdai kerületben Hrabovszky Guidót preferálták a választásra jogosultak, aki 1360 szavazatot kapott, míg vetélytársa, György Endre csupán 674-et.⁴⁰⁸

A nyíregyházi választások menetét a város központi választmányának iratai között található választási jegyzőkönyvek alapján rekonstruálhatjuk. A szavazatok beszedésére két küldöttséget alakítottak. Az első küldöttség előtt szavazók – akik a város I. és II. kerületében, valamint a Nagykállói és a Szentmihályi úttól észak felé eső kerületekben laktak – a városháza számvevő szobájába nyertek bebocsátást. Azok a választók pedig, akik Nyíregyháza III. és IV. kerületében, valamint a Nagykállói és Szentmihályi úttól délre eső kerületekben laktak, a városháza tűzoltó őrtornyába. 1905. január 26-án reggel 8 órakor megindult a választási eljárás. Ettől kezdve fél óra állt még rendelkezésre, hogy a választási elnöknek az 1899. évi XV. törvénycikk 156. §-a által a képviselőjelöltség feltételeként szabott, a kerület tíz választója általi írásos ajánlatot átnyújtsák. A párton kívül álló, közgazdasági programmal fellépő Simicska Endrét Fialkovszki László, Fajcsik Ferenc, ifj. Garay Mihály, Szuchács Mihály, Szuchánszki György, Ruzsinoczki József, Szolár János, Mihalkó József, Barta Mihály és id. Fekete János ajánlották. A szocialista Jócsák Kálmánt Benedek Adolf, Zadó Pál, Mihály György, Lakatos István, Bogara György, Lajek János, Altmann Pál, Holck Sámuel, ifj. Dankó Pál, Habzsuda György, Friedmann Sándor, Tomasószki András, Korbel András, Kalló József, Kamenár József, Simonits János, Hagera András, Ferkó József és Balog János. Dr. Meskó Lászlót dr. Bartók Jenő, Barzó Mihály, Stoller Ferenc, Somogyi Gyula, Pivnyik András, Orsovsky Gyula, id. Zomborszki János, Geduly Henrik, Zimmermann Rezső, Márton József, Kovács Mihály, Pampuck András, Tiszovszki Mátyás, dr. Saáry Sándor, Sály Pál, dr. Erneyi János, dr. Szabó László, dr. Konthy Gyula, Trak Géza, Hoffmann Mihály, Nádassy Lajos, Nádassy Kálmán, Bogár Lajos, Szmolár István és Huray Sámuel. A városháza számvevő szobájában a szavazatszedő küldöttség elnökei (Májerszky Bélán és Imre Jánoson) és jegyzői (Orsovsky Gyulán és Trak Gézán) kívül a képviselőjelöltek úgynevezett bizalmi férfiai is jelen lehettek. Dr. Meskó László részéről Papp Miklós és Pampuk András, Jócsák Kálmán részéről Altmann Pál és Habzsuda György. Simicskának itt nem ült bizalmi férfit, viszont a tűzoltó őrtornyba

⁴⁰⁷ MOL K 26 468. cs. 1905. XLI. 1330. Ez esetben a Nyírvidék adatközlése pontatlan, az Urayra leadott szavazatok számát a központi választmányi jegyzőkönyvben szereplő 1058 helyett tízzel többen, 1068-ban állapította meg. Nyírvidék, 1905. január 29.

⁴⁰⁸ A Szilágyi monográfiájában közölt táblázatban 677 szavazat szerepel. Szilágyi, 2006. 176. A Szabolcs és a Nyírvidék értesülései ezúttal helyesek. Szabolcs, 1905. január 28.; Nyírvidék, 1905. január 29.

Fialkovszky Lászlót küldte, míg Jócsák Kálmán Benedek Adolfot, Meskó pedig Lipták Sámuel és Kovács Mihályt. Mivel három érvényes jelölés érkezett a választási elnökhöz, elrendelte a szavazást. A szavazás mindkét küldöttség előtt reggel 9 órakor indult meg az elnök által kihúzott sor szerint. A sorshúzás eredményét Májerszky Béla választási elnök háromnegyed kilenckor hirdette ki. E szerint először Simicska Endre, majd Jócsák Kálmán, végül dr. Meskó László szavazóit elkülönítve bocsátották szavazásra. „A szavazás nyilvánosan, élőszóval oly módon történt, hogy a szavazó neve és szavazata nemkülönben a lakóhelye a szavazási névsorba feljegyeztetett. A választók azonossága ezen város [Nyíregyháza Zs.I.] tanácsa által megbízott két tag, s a jelöltek bizalmi férfiai által ellenőriztetett.”⁴⁰⁹ A választáshoz ugyanis a választók személyazonosságának ellenőrzésére a szavazópolgárokat jól ismerő két előljárósági tagot is ki kellett küldeni, s mivel az előző (1901-es) általános választások alkalmával több esetben kapott olyan információt a belügyminisztérium, hogy ezen közegek az 1899. évi XV. törvénycikk 153. §-ában előírt azon kötelességüknek, hogy a választás helyén pontosan megjelenjenek, s a záróra alatt is a választás helyén tartózkodjanak, nem tettek eleget, nyomatékosan felhívta az ország valamennyi központi választmányát nevezett rendelkezés szigorú betartására.⁴¹⁰ Az első szavazatszedő küldöttség előtt 3 óra 35 percre a kihúzott sorrend szerint minden városrész leszavazott, a második küldöttség előtt pedig már 3 óra 11 percre. Ezután azok is lehetőséget kaptak a szavazásra, akik a megállapított sorrendben – tehát amikor szólították az egyes jelöltek szavazótáborát – ugyan nem jelentek meg, de később megérkeztek. Ekkor a választási elnök a szavazatok elfogadására még egy órai határidőt tűzött ki. A záróra elérkeztekor, 4 óra 36 perckor berekesztették a szavazási névsort, majd megtörtént az összesítés. Az első szavazatszedő küldöttség előtt Simicska Endre nem kapott szavazatot, Jócsák Kálmánra öten voksoltak, dr. Meskó Lászlóra 671-en. Délután 3 óra 50 perckor Simicska Endre személyesen megjelent és kijelentette, hogy a jelöltségtől eláll. Három visszautasított szavazatot is tartalmaz a jegyzőkönyv, s a visszautasítást azzal magyarázza, hogy a választásra jogosultak helyett azoknak hason nevű – választójoggal nem bíró – fiaik jelentek meg, s akarták apjuk helyett a szavazást gyakorolni. A második szavazatszedő küldöttség előtt Simicska Endre – aki itt is kijelentette visszalépését – egy szavazatot kapott, Jócsák Kálmánnak két választó szavazott bizalmat, Meskó Lászlónak 636. A nyíregyházi választók tehát összesen 1315 érvényes szavazatot adtak le, ebből Simicska egyet, Jócsák hetet, Meskó pedig 1307-et mondhatott magáénak. Dr. Meskó Lászlót tehát 1299 szavazattöbbséggel választották meg a

⁴⁰⁹ SZSZBML V. B. 180. XIV. 1905/I.

⁴¹⁰ SZSZBML V. B. 180. XIV. 1905/I. 292/I-a/1905. B. M. számú körrendelet az 1905. évben megejtendő általános képviselő-választások tárgyában

nyíregyházi kerület országgyűlési képviselőjének.

Ennek kihirdetését várta az az érdeklődő tömeg, amely a téli hideggel dacolva ellepte a városháza előtti teret. Fél öt tájékan már hangos szóval kérték, tájékoztassák őket a választási eredményről. Az erkélyen többször is megjelentek a választási tisztviselők, hogy türelemre intsek az átfázott tömeget, mivel a jegyzőkönyv megszerkesztése beletelt egy kis időbe. Egy teljes óráig váraoztak a megjelentek, miközben a Szózatot, a Himnuszt, a Kossuth nótát, a lengyel himnuszt énekelték, lelkesen éljenezték a hazát, Meskót, a választási elnököt, a lengyel nemzetet és a választáshoz kirendelt lengyel származású ulánusokat.⁴¹¹ Májerszky Béla fél hatkor jelent meg a városháza erkélyén. Miután bejelentette, hogy Nyíregyháza országgyűlési képviselője dr. Meskó László lett, átadta neki a mandátumot. A győztes hatásos beszédben köszönte meg a belé vetett bizalmat, majd a polgármesterrel együtt szállt fel a város négyes fogatára, mely fogat után az ünneplő polgárság haladt lakásáig kísérve újdonsült képviselőjét.⁴¹²

A megválasztottak megbízó leveleit az országgyűlés összeülésekor vették górcső alá. A századelő európai nagyhatalmaiban a mandátumigazolás két fajtáját alkalmazták, az angol és a francia típust. Franciaországban a törvényhozó testület nemcsak a meg nem támadott mandátumok igazolását végezte, hanem hatásköre kiterjedt a megtámadottakra is. Ha a képviselő által benyújtott megbízólevél ellen nem emeltek panaszt, azt külön bizottságok vizsgálták meg, s iktatták be az igazolt mandátumok közé. Az ügyek előkészítését az ügynevezett bureau-k, azaz osztályok végezték. Ezek a kamara végleges megalakulása előtti ülésén a korelnök ellenőrzésével megejtett sorshúzás révén jöttek létre. Elsődleges feladatuk a hozzájuk utalt mandátumok igazolása volt, ám ennek teljesítése után sem szűntek meg, az ülészak folyamán az utólagosan benyújtott mandátumok vizsgálatával is foglalkoztak. A panasszal megtámadott megbízólevelek megvizsgálására tartományonként igazoló és fellebbezési bizottságokat állítottak föl, s ezek jelentései alapján a plénum szavazással hozott határozatot az ügyben. A döntésben az érintetten kívül minden képviselő részt vehetett.⁴¹³ A francia törvényhozó testület határozata igazoló, megsemmisítő és eredményt módosító⁴¹⁴ (reformatórius) lehetett. A francia példa talált követésre a Német Birodalomban és az Osztrák-Magyar Monarchia osztrák államfelében is. A Német Birodalomban vizsgált időszakunkban a választási bíráskodásnak nem volt akkora jelentősége, mint a többi államban. Birodalmi szinten különösen kedvező hatású volt az általános és titkos

⁴¹¹ Szabolcs, 1905. január 28.

⁴¹² Uo.

⁴¹³ Charnay, 1964. 74-78.; Ruszoly József: A választási bíráskodás Magyarországon 1848-1948. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1980. 32. (a továbbiakban: Ruszoly, 1980.); Ruszoly József: Alkotmánytörténeti tanulmányok 2. Szeged, 1992. 24-26. (a továbbiakban: Ruszoly, 1992.)

⁴¹⁴ 1833-tól. Ruszoly, 1980. 33.

választójog, mely a többi államhoz képest szűkebb teret biztosított a visszaéléseknek.⁴¹⁵ A francia törvényhozó testülethez hasonlóan az osztrák sem kívánta kiengedni kezéből a választási bíraskodást.

Angliában azonban csak a meg nem támadott megbízólevelekről döntött a képviselőház, a petícióval megtámadottak a képviselőháztól független választási bíróság hatáskörébe kerültek.⁴¹⁶ A szigetország nyomdokaiba lépett hazánk is, hiszen az 1899. évi XV. törvénycikk megosztotta a választási bíraskodást (bifurcatio) a kir. Curia és a képviselőház bíráló bizottságai között.⁴¹⁷ A kir. Curia elé kerültek döntés végett a törvényben taxatív felsorolt esetek, míg a többi szituációban a bíraskodás joga a képviselőház jogkörében maradt.⁴¹⁸ És természetesen a képviselőház hatáskörébe tartoztak a formális igazolási esetek. Az 1905. február 15-én megnyílt országgyűlés mandátumigazolásainak mechanizmusa a következőképpen alakult: a képviselők közül sorsolás útján kilenc osztályt alakítottak, az első öt osztály mindegyikébe 44-44 magyarországi és 5-5 horvát-szlavónországi képviselő jutott, a többi négy osztályba pedig 43-43 magyarországi és 4-4 horvát-szlavónországi. Hrabovszky Guidó a negyedik osztályba, Uray Miklós és dr. Meskó László a hatodikba, dr. Mezőssy Béla és dr. Pap Zoltán a hetedikbe, míg Kállay Leopold a nyolcadikba sorsoltatott. A kiosztott mandátumok a vizsgálatot követően a házszabályok 12. §-ának a), b) vagy c) pontja alá soroztattak be. A szabolcsi megbízóleveleket a Hrabovszky Guidóé kivételével az a) jegyzékbe foglalták, hiszen azokat kifogástalannak találták. Így tulajdonosaikat már március 8-án, az 5. országos ülésen végleg igazolt képviselőknek jelentették ki. A kisvárdai mandátummal kapcsolatban az a kifogás merült fel, hogy nincs feljegyezve az ajánló tíz választónak a neve. Így Hrabovszky tagsági jogát csak időlegesen gyakorolhatta a további határozathozatalig. Erre április 6-án, a 7. országos ülésen került sor, mikor is az I. bíráló-bizottság döntése alapján őt is felvették a végleg igazolt képviselők névjegyzékébe.⁴¹⁹

Ám nemcsak Szabolcs vármegyében hozott az 1905-ös választás ellenzéki győzelmet, hanem országos szinten is. A kormánypárt csupán 159 kerületben kapott többséget. A koalícióba tömörült nemzeti ellenzék ezzel szemben 231 képviselői helyet tudhatott magáénak. Ebből a Függetlenségi Párt 166-ot (relatív többséget alkotva a koalícióban), a Néppárt 25-öt, a Szabadelvű Pártból Andrassy vezetése alatt kivonult úgynevezett

⁴¹⁵ Ruszoly, 1992. 44.

⁴¹⁶ Uo. 16-17.

⁴¹⁷ Magyar Törvénytár 1899. 45. A választójogi novella (1874. évi XXXIII. törvénycikk) elvileg kimondta, hogy a választások felett a Curia ítél, de ténylegesen csak 1899-től valósult meg a Curia ítélkezése.

⁴¹⁸ Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: Magyar állam- és jogtörténet. Tankönyvkiadó, Bp., 1978. 376.; Ruszoly, 1980. 283-286.

⁴¹⁹ Az 1905. évi február hó 15-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. I. kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, Bp., 1905. 7., 24., 11., 40. (a továbbiakban: KN 1905/10.)

disszidensek 27-et, a Bánffy-féle Új Párt 13-at. A nemzetiségiek 10, a demokraták és a szocialisták 2-2, míg a párton kívüliek 9 mandátumot szereztek.⁴²⁰

A három évtizede kormányzó Szabadelvű Párt megbukott, s vele együtt a védelmezett rendszer is mély válságba került. Ferenc József e szorult helyzetben az ausztriai félalkotmányosság tapasztalataiból ötletet merítve átmeneti, parlamenten kívüli kormányt nevezett ki, melynek vezetésével hű generálisát, Fejérváry Géza tábornagyot, a magyar királyi darabont testőrség kapitányát, volt honvédelmi minisztert bízta meg. Ám a parlamenten kívüli kormányt sem az országgyűlés, sem a közvélemény nem fogadta el. A képviselőház 1905. május 27-én tartott 30. ülésén Pap Zoltán a kérvényi bizottság előadójaként Heves és Somogy vármegye kérvényeit ismertette, melyekben arra hívták fel a képviselőházat, hogy ősi alkotmányát – melyet megtámadtak – védelmezze meg. „Azt hiszem – mondta Pap Zoltán – hogy még nem lesz befejezve az alkotmány védelmében megkezdett és folytatandó küzdelmünk, a midőn minden vármegye fogja ebben a kérdésben szavát hallatni és hasonló tartalmi kérvénnyel fog a képviselőházhoz járulni, mint Heves és Somogy vármegyék.”⁴²¹ Igaza lett a tiszalöki választókerület képviselőjének, hiszen 1905 nyarán és őszén a megyék nagyobb részében „nemzeti ellenállás” bontakozott ki az erősen abszolutisztikus „darabont-kormány” ellen. Szabolcs vármegye ellenállási mozgalmát, s a szabolcsi honatyáknak ebben játszott szerepét a következő fejezetben tárgyaljuk.

Ez a mély válság sajátos kompromisszummal oldódott meg. Amikor a „darabont-kormány” – Kristóffy József belügyminiszter kezdeményezésére – ügyes manőverrel, az általános választójog jelszavának bevetésével oldalba támadta a koalíciót, az meghátrált, s önként kapitulált. Hiszen az általános választójog kisebbségbe szorította volna a magyarokat a többi nemzetiséggel szemben, sőt a dzsentri is kisebbségbe került volna a magyar paraszttal és a városi munkásokkal szemben. 1906 februárjában Ferenc József az országgyűlés feloszlatása mellett döntött, melyet egy sor rendkívüli intézkedés követett. A koalíció ellenállása megtört, s áprilisban a kormányra jutás fejében feladta programját, nemzeti követeléseit, így az uralkodó 1906. április 7-én a koalíció bizalmát is élvező Wekerle Sándort bízta meg az új kormány megalakításával. A kormány eskütetele után azonnal kiírta az új választásokat 1906. április 29. és május 8. közötti időszakra.

Szabolcs vármegye központi választmánya 1906. április 30-ra tűzte ki a választás napját.⁴²² A Szabadelvű Párt az országban sehol sem állított jelöltet, 1906 áprilisában önfeloszlatást

---

⁴²⁰ Szabó P., 1986. 85.

⁴²¹ KN 1905/10. I. kötet 333.

⁴²² SZSZBML IV. B. 403. 1906. április 18-i ülés 51/906. Kpv. Szilágyi táblázatában tévesen szerepel az 1906-os választások szabolcsi időpontja, április 30. helyett június 20. Szilágyi, 2006. 177.

tartott.⁴²³ Ekkor már gyakorlatilag a Szabolcsvármegyei Szabadelvű Párt sem létezett, az egykori tisztikar jelentős közreműködésével 1905 végén alakult meg mintegy átmeneti megoldásként a Szabolcsvármegyei Új Párt. Ez a politikai csoportosulás azonban rövid életűnek bizonyult báró Bánffy Dezsőnek az országos politikai vezetésből való kiszorulása miatt.

A bomlásnak indult Szabolcsvármegyei Új Párt tehát szintén nem állított képviselőjelöltet. Szabolcs vármegye valamennyi választókerületében csupán egy jelöltet, mégpedig az 1905-ös választások szabolcsi győzteseit indította a hatalomra kerülést legfőbb célként szem előtt tartó Függetlenségi Párt. A hatalom megszerzésére való görcsös koncentráció tetten érhető a programbeszédekben is, melyeknek az emlékeztető 1905-ösökkel való összevetésekor egyértelmű az inkonzisztencia. Példaként álljon itt a Szabolcs tudósítása Meskó Lászlónak 1906. április végén a Korona dísztermében elhangzott szónoklatáról: „dr. Meskó László a függetlenségi párt jelöltje, akit a pártközi megállapodás szerint az ellenzéki pártok minden árnyalata támogat, ellenjelölt nélkül áll. Vasárnap délelőtt tartotta meg programbeszédjét, mely alkalomból zsufolásig megtelt a Korona díszterme. – Dr. Bartók Jenő megnyitó beszédje után jelent meg és örömét fejezte ki azon változás felett, amely beszámoló beszédje óta következett be. Az új kormányt támogatni kell, bár nem valósíthatja meg a 48-as eszméket egészben, mégis jelentékeny a haladás. A Tisza és a haladó párt bukását a nemzeti követelések jogosságának részbeni elismerését biztató jelenségnek veszi. Az általános választás behozatalát szükségesnek tartja és irányul a 48-as elvekért való küzdelmet jelölte meg.”⁴²⁴

Egyhangú választásokra lehetett számítani. Csupán Nyíregyházán tűnt úgy egy pillanatra, hogy a választási elnöknek el kell rendelnie a szavazást. Az utolsó nap ugyanis Lakatos László budapesti munkás is fellépett nemzetközi szociáldemokrata programmal. Májerszky Béla választási elnök április 30-án 8 órakor nyitotta meg a választási eljárást. Fél kilenckor konstataulta, hogy két jelölés érkezett be hozzá. Dr. Meskó Lászlót a város 12 előkelő polgára ajánlotta, Lakatos László jelölését pedig 11-en támogatták. Ám az ajánlók neveinek a választói névjegyzékkel történt összevetése után megállapították, hogy Lakatos László ajánlói közül csak kilencen rendelkeztek választójoggal a nyíregyházi kerületben, így az ő jelölését figyelmen kívül hagyták. A szabolcsi választások a várakozásoknak megfelelően alakulva a várt eredményt hozták. Délelőtt tíz órára már valamennyi főszolgabíró tájékoztatási kötelezettségének eleget téve jelentett az alispánnak. Táviratot adtak fel 8 óra 35 perckor

⁴²³ Szabó, 1999. 55. Kivárt, majd 1910-ben a régi szabadelvű gárda Nemzeti Munkapárt néven alakult újjá.

⁴²⁴ Szabolcs, 1906. április 28.

Nyírbátorból Uray Miklós, 8 óra 40 perckor Nyíregyházáról dr. Meskó László, 8 óra 43 perckor Nagykállóból dr. Mezőssy Béla, 8 óra 46 perckor Kisvárdáról Hrabovszky Guidó, 9 óra 15 perckor Nyírbogdányból Kállay Leopold és 9 óra 45 perckor Tiszalökről dr. Pap Zoltán egyhangúlag képviselővé történt megválasztásának hírével.⁴²⁵ A győztesek tehát ugyanazok a függetlenségi párti jelöltek voltak, mint 1905. január 26-án.

Az 1905-ös országgyűlési képviselő-választások szabolcsi vesztesei közül dr. Horváth Józsefet 1906-ban a nagyvázsonyi kerületben megválasztották.⁴²⁶ A szocialista Jócsák Kálmánt ezúttal Zomborban léptették fel, ám a rá leadott 16 szavazat ismét kevésnek bizonyult a győzelemhez. Függetlenségi párti ellenfelére 1318 választópolgár voksolt.⁴²⁷

Választási visszaélések

A választási csalások a magyar választási rendszer szerves részévé váltak.⁴²⁸ Már maga a „voksolás” módja, a nyílt szavazás melegágyául szolgált a korrupció különböző formáinak: a hivatali vagy más hatalomnak a választói magatartásra gyakorolt pressziójának, a megfélemlítésnek, valamint a szavazatvásárlásnak, azaz a vesztegetésnek. Gerő András rámutat, hogy a korteskedéssel együtt járó vesztegetések a dualizmus választásain már a reformkorban kialakult és szokássá vált politikai gyakorlat örökségeként jelentkeztek. Először nagy valószínűséggel a XIX. század tízes éveiben tűntek fel, s a reformkorban már jól ismert tünetként állapíthatóak meg. Kialakulásukat elősegítette, hogy a kormány 1818-tól a megyékben a szavazatok ponderálása („súlyozása”) helyett azok egyenkénti számbavételét, tehát numerálását rendelte el.⁴²⁹ Feltűnésük, elterjedésük, majd tartós jelenlétük így a megyei tisztújításokhoz köthető, de belejátszottak a reformkori követválasztási küzdelmekbe is. Az 1840-es évek első felének publicisztikájában már megtalálhatjuk a korteskedés sajátos kinövéseit elemző, s ellenjavaslatokat tartalmazó írásokat.

A vesztegetések, az agresszió különböző formái már annyira feltűnőek voltak, hogy 1843-ban megszületett az új „országlási modor” megnevezése is: a bunkókrácia. E megnevezés a

⁴²⁵ SZSZBML IV. B. 411. 500. d. 41735/1906.

⁴²⁶ Szabolcs, 1906. május 5.; Nyírvidék, 1906. május 6.

⁴²⁷ MOL K 26 688. cs. 4559/906. ME.

⁴²⁸ A választási csalásokról, a választási eljárásból eredő visszaélési formákról lásd többek között Szabó Dániel: Választás és csalás Magyarországon a századfordulón. In: História 1985/5-6. 44-46.; Szabó Dániel példáinak túlnyomó többsége a dualizmus utolsó évtizedeinek két – csalásairól, visszaéléseiről és stiklijeiről – leghírhedtebb, azaz az 1896. és az 1910. évi választások idejéből való. Szabó azon a véleményen van, hogy nem a választási csalások döntötték el a választások eredményét, bár egy-egy választókerületben talán meghatározták, hogy melyik párt jelöltje kapta meg a mandátumot. Véleményünk szerint 1905-ben a tiszalöki és a nyírbogdányi kerületben jelentős szerepet játszottak.

⁴²⁹ Gerő, 1988. 70-71.

korruptciónak leginkább kitett társadalmi csoportra, a megyegyűléseken és követválasztásokon ólmosbotokkal felvonuló bocskoros nemességre utalt, akinek – nem lévén semmije – szavazati jogát bocsátotta áruba, s erőszakos fellépésével segítette, illetve akadályozta meg különböző politikai akaratok érvényesülését. A korszakban a javasolt ellenszerek között a titkos szavazás bevezetése, a főispáni beavatkozások meggátolása, a szavazatvásárlás szigorú megbüntetése, s a „bunkókráciának” a szavazati jogból való kizárása éppúgy szerepelt, mint az a megfontolás, hogy lehetőleg minél kevesebb rendszabállyal gátolják a szabad véleménynyilvánítást. Ugyanakkor Szabó Dániel azt is hangsúlyozza, hogy a választási visszaélések nem magyarországi specialitások voltak, hiszen Európa valamennyi országának törvényhozásában találkozunk a XIX. század második felében választási korrupció elleni törvénnyel.

A választásokkal, a képviselő-állítással kapcsolatos megvesztegetésről, korrupcióról a dolog természeténél fogva nem is rendelkezhetünk komoly kutatási eredményekkel. A szavazatok vásárlásakor ugyanis nem állítottak ki nyugtákat, átvételi elismervényeket. Hazánkban a választási eljárás 1899-es módosításával ugyan kísérletet tettek a pénznek a választásokat befolyásoló eszközként való visszaszorítására, a választók megvendégelésének, azaz az etetés-itatásnak a „szokásos” szintre csökkentésére, de nem sok sikerrel.⁴³⁰

E kérdéskört az 1905-ös szabolcsi választások kapcsán két szempontból közelítjük meg. Egyfelől a képviselőjelöltek, illetve korteseik részéről elkövetett visszaéléseket, másfelől a hatóság általi korrupciót vizsgálva. A miniszterelnök már a választás előtt egy héttel figyelmeztette a vármegyék főispánjait, „hogy már most szíveskedjék gyűjteni a legnagyobb óvatossággal és gondossággal adatokat minden visszaélésről és törvényteleniségről, melyek a választókerületekben itt-ott elkövetetnek úgy a kormánypárti, mint az ellenzéki jelöltek részéről. Lehetőleg beszerezni szíveskedjék bizonyítékokat és a körülményekre részletesen kiterjedő hiteles kimutatásokat az etetés és itatásról, a hivatalos hatáskörben elkövetett visszaélésekről, izgatásokról és egyéb erőszakoskodási esetekről.”⁴³¹ Ezek bizonyítása azonban a legtöbb esetben nem volt lehetséges. „Határozott alakban visszaélést constatalni tulajdonképp nem is lehet – mert mindkét politikai párt jelöltjei és azok ugy nevezett kortesei is etettek-itattak, sőt talán pénzeltek, vesztegettek is”⁴³² – jellemezte a főszolgabíró a nyírbátori kerülethez tartozó községeire vonatkozólag, általában oly választási

---

⁴³⁰ Szabó, 1999. 134.

⁴³¹ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Széll Kálmán miniszterelnök levele Szabolcs vármegye főispánjának 1901. szeptember 28.

⁴³² SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Főszolgabírói jelentés a főispánnak 1901. október 28.

visszaélések és törvénytelenések elkövetését – akár a szabadelvű párt, akár az ellenzék részéről – mely külön és kivételes hivatalos eljárás megindítására indokoltan alapul elfogadható lehetett volna, kipuhatolni vagy arra bizonyító adatokat gyűjteni nem sikerült⁴³³ – jelentette ki Dobos Imre, a tiszai járás főszolgabírája. A választópolgárok etetését-itatását csak az 1887. évi hárszabály módosítás (71. § a) és b) pontja) nyilvánította érvénytelenségi oknak. Az 1848. évi V. törvénycikk még nem tilalmazta a vesztegetést, az 1874. évi választójogi novella (97. §) felvette ugyan a választási vétségek közé, de nem minősítette érvénytelenségi oknak. Az országgyűlési képviselő-választások feletti bíraskodásról szóló 1899. évi XV. törvénycikk a több községből álló választókerületekben megengedte a választópolgárok szükséges ellátását, de csak „a választás helyén és annak ideje alatt”.⁴³⁴ A gyakorlatban azonban ez nem így működött. „Majdnem minden községben van, úgy nevezett pecsenye sütőgető iparos – azoknál szoktak az egygyes községek szavazói esténként összegyűlni és a vendégség költségeit hol egyik, hol másik gazda szokta fizetni, s itt ha jól laktak, elhatározzák, hogy minek hozassák az italt üvegenként a sütőgető házához – legjobb lesz, ha a korcsmában folytatják a vacsorázást – erre felkerekednek és hazafias dalok kíséretében bevonulást tartanak a korcsmába. Természetes dolog, hogy ez a szokása rendes viszonyok között nincs meg a népnek, de hát a képviselő választás idején, tehát 5 évenként meg-meg ujjól. Három esetben tartottam vizsgálatot a helyszínen – de mindig eredmény nélkül”⁴³⁵ – tudjuk meg a nyírbátori járás főszolgabírájától. Pedig állítólag a nyírbátori kerületben a Függetlenségi Párt jelöltje érdekében Krausz Mózes nyírmadai takarékpénztári igazgató a választás előtt közvetlenül nagy kortes estélyt rendezett. Dr. Pap Zoltán kortesei közül ifj. Márton Jakab és Cserpak János Vencsellőn, Veres Ferenc pedig Balsán „több napokon keresztül mulattak és embereket itattak, hogy a költségeket ki fedezte, meg nem tudható, mivel azt állítják, hogy sajátjukból fizettek”.⁴³⁶ Ennek az ellenkezőjét bebizonyítani szinte a lehetetlen dolgok közé tartozott.

Mint ahogyan a pénzbeli juttatás sem könnyen nyerhetett bizonyítást, hiába sorolta az 1899. évi XV. törvénycikk 3. §-ának 2. pontja a választást érvénytelenítő okok közé, „ha a képviselő a választónak, vagy ennek tudtával hozzátartozójának, azon célból, hogy az ő reá szavazzon, vagy bizonyos jelöltre ne szavazzon, vagy hogy a szavazástól tartózkodjék, pénzt vagy pénzértéket vagy más előnyt ad, vagy ígér; ugyszintén ha a képviselő ily cselekményben

---

⁴³³ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Főszolgabírói jelentés a főispánnak 1901. október 21.

⁴³⁴ Magyar Törvénytár 1899. 60.

⁴³⁵ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Főszolgabírói jelentés a főispánnak 1901. október 28.

⁴³⁶ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. A gávai gyalogőrs őrsvezetőjének jelentése a szolgabírói hivatalnak 1901. október 6.

részes vagy abba megelőzőleg és kifejezetten beleegyezett”.⁴³⁷ Gerő András szerint 1869-ben, a dualizmus első választásának idején 5-10 forinttal vesztegették meg a választópolgárokat, ami akkor nagyjából egy pár csizma árának felelt meg.⁴³⁸ Ez az összeg a századforduló első éveiben Szabolcsban a jelentések szerint megközelítőleg 75-100 forintra (150-200 koronára) emelkedett. Ezt az árfolyamot természetesen csak egy viszonyítási alapként kezeljük, a valóságban ettől mindkét irányban eltérhettek. Szabó P. Csaba szerint a századfordulót követően 4-5000 koronán alul nem lehetett mandátumhoz jutni, de egyes választások összköltsége állítólag 30 000 korona fölé is emelkedett.⁴³⁹

A pénzzel, mint befolyásolási eszközzel gyakorlatilag minden párt élt, de lehetőségeik nem voltak egyformák. Természetesen a legnagyobb a kormánypárt kasszája volt. A pénzt a pártok a legkülönbözőbb módon juttatták el a szavazókhoz: a választás előtt vagy egyenként fizettek a választóknak, vagy előleget adtak. Előfordult, hogy a takarékpénztárban letétbe helyezett pénzösszeg csakis „helyes viselkedés” esetén volt felvehető.⁴⁴⁰ A választópolgárok egyébként maguk is elvárták az anyagi juttatásokat és a megvendéglést. „A mai magyarságnak zöme kenyéren kívül csaknem csupán krumplin, tökön tengődik és alig várja az új képviselőválasztást, hogy egy kis potya húst kaphasson és örökségén Ézsauként egy tál lencséért túl adhasson”⁴⁴¹ – olvashatjuk a Nyírvidék „Hus-uzsora Nyíregyházán” című vezércikkében. Ugyanígy természetesnek tekintették, hogy a képviselőjelölt gondoskodjon utazási költségeik megtérítéséről is. Nem esett az 1878. évi V. törvénycikk 185. és 186. és az 1899. évi XV. törvénycikk 3. §-a alá, azaz nem számított a választást érvénytelenítő okok közé a választóknak a választás helyére való szállítása és visszaszállítása, ha e feladatra a kérdéses választókerületben szavazásra jogosult választó, vagy vele egy háztartásban élő hozzátartozóját fogadták fel. A fuvarozási díjat az illető törvényhatóság állapította meg három éves időtartamra, tekintettel a közlekedési viszonyokra és az év különböző szakaszaira. Ezen szabályrendelet belügyminiszteri jóváhagyás után lépett életbe. A szabályrendeletben meghatározott díjat túlhaladó összeget vesztegetés céljából adottnak tekintette a törvény.⁴⁴²

A pártok, s a lakosság részéről elkövetett törvényteleniségek közé tartoztak az izgatások és a különböző mértékű erőszakoskodások. Az 1896-os választási kampány halálos áldozatot is

⁴³⁷ Magyar Törvénytár 1899. 48.

⁴³⁸ Gerő, 1988. 15.

⁴³⁹ Szabó P., 1986. 82. Ezek az információk a választások költségeiről a képviselőház 1908. június 30-i ülésén hangzottak el, de ezt támasztja alá dr. Mezőssy Béla 1910 májusában Darányi Ignác földművelésügyi miniszternek írt magánlevele is, miszerint egy tehetséges agrárius jelöltnek az abonyi kerületben 15 000 forinttal (azaz 30 000 koronával) esélye lehetne a győzelemre. Szilágyi, 2006. 151.

⁴⁴⁰ Szabó, 1985. 45.; Varga, 1999. 32.

⁴⁴¹ Nyírvidék, 1905. május 14.

⁴⁴² Magyar Törvénytár 1899. 59-60. Vasúti és hajózási személyszállítási, valamint városokban a bérkocsidíjak – ha hatóságilag jóvá voltak hagyva – nem tartoztak a szabályrendeletek körébe.

követelt a tiszalöki kerületben. Szentmihályon még komolyabb következmény nélkül csaptak össze a függetlenségi, antiszemita Ónody Géza és a nemzeti párti Korniss Ferenc hívei. Az óeszlári Kállay-kastélyban azonban boron kívül vér is folyt. Bulcharter József rakamazi lakost összeszúrkálták és agyonverték.⁴⁴³ Az 1905-ös kampányidőszakban ennyire súlyos atrocitásokra ugyan nem került sor, de mint már a biztonsági intézkedések kapcsán kifejtettük, a pártok túlkapásai – főleg a kisvárdai és a nyírbátori kerületben – ezúttal sem hiányoztak a forгатókönyvből. „A kisvárdai kerületben az ellenzék a választókat megfélemlítette”⁴⁴⁴ – táviratozta a főispán a miniszterelnöknek. A szabadelvű szavazókat György Endre programbeszédkor a csendőri jelenlét ellenére megdobálták, a korteseket pedig lerángatták lovaikról. A nyírbátori kerületben is elszabadultak az indulatok, de a választás napján már nem került sor tettegességre. Nyírbátorban 1901-ben azonban a még a voksoláskor is óriási feszültséggel teli ellenzéki választók két helyszínen is tégladarabokat repítettek a szabadelvű pártiak felé, a kállósemjéniek elé küldött megbízottat pedig lováról lehúzza elverték. Dr. Pap Zoltán megbízottai minden bizonnyal 1905-ben is mindent elkövettek a budapesti ügyvéd győzelméért, akárcsak 1901-ben, mikor is a helybeli királyi ügyészséghez több feljelentés érkezett a képviselőjelölt és kortesei ellen becsületsértés, rágalmazás és tettegesség elkövetése miatt.⁴⁴⁵ „A képviselő választás folyama alatt, amely egyébként rendben folyt le, - az ismert eredménnyel [1901. október 2-án dr. Pap Zoltán nyerte el a mandátumot Korniss Ferenczel szemben Zs. I.] – egyedül azon eset merült fel, hogy midőn Bagdy Imre a kerületi Szabadelvű párt alelnöke Tisza Lök belterületéről a választási helyre ment volna Korniss Ferenczet ajánlandó, – a függetlenségi párt elhelyezésétől mintegy 100 lépésnyire, – egy t. löki választó /: függetlenségi /: által – több pártfele támogatása mellett, megtámadtatván, insultáltatott és nagyobb nyomokat nem hagyó tettegességgel is bántalmaztatott, – a mely merénylet és tettegesség nevezett bántalmazott által mint közrend elleni kihágás – bepanaszoltatván, a panaszolt tettes a tárgyalás eredményéhez képest a szolgabíróság által az 1879. évi 40. t.c. 75. §-a értelmében 15 napi elzárás és 100 korona pénzbüntetésre marasztaltatott el”.⁴⁴⁶ Dobos Imre főszolgabíró jelentésében egy – a tiszalöki választókerületben újnak számító – „toborzási” módszerről is beszámolt a főispánnak: „A lezajlott választási mozgalmaknál eddig nem észlelt különösebb jelenség volt az, hogy a függetlenségi párt győzelmét, – a sok más közreható körülmény mellett – nagyban elősegítette a kezdettől fogva általában elszánt Szentmihály községi függetlenségi választók

⁴⁴³ Szilágyi, 2006. 81.

⁴⁴⁴ SZSZBML IV. B. 403. 3. d. Távirat a miniszterelnöknek 1905. január 24.

⁴⁴⁵ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Főispáni jelentés a belügyminiszternek 1901. október 31.

⁴⁴⁶ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Dobos Imre főszolgabíró jelentése a főispánnak 1901. október 21.

azon eljárása is, hogy kebelökből nemcsak a választás előtti nap, de más időkben is egyesek átjártak a járás és egész kerület többi községeibe is párthíveket toborozni és a párthívek tevékenységét a többi községben is ellenőrizni és fokozni”.⁴⁴⁷

Jó néhány pap is bekapcsolódott a választási küzdelembe. Ezek magatartását erőteljesen ítélte el a Szabolcs A papok és a politika című cikke: „Mily undort keltő és vissza taszító kép az, ha a lelki atyákat kikelve magukból az egyik kortes tanyáról a másakra rohanni látjuk? Ott borozgatva, koccintgatva, beszédekert tartva, megszólal bennük az önzetlen felebaráti szeretet? Ott életre ébred bennük a testvériség, egyenlőség szent eszméje, de csak is azokkal szemben, akik velük egy politikai párton vannak! Pfüj! Mennyire megszenségteleníti az ily eljárás a „lelki atya” mindenek felett álló magasztos hivatását! Vajha bekövetkezne mihamarabb az az idő, hogy papjainknak a politizálástól való eltiltása „törvénybe” volna iktatva ép úgy, mint a katona tiszteknek.”⁴⁴⁸ Erre a támadásra Geduly Henrik nyíregyházi evangélikus lelkész Nyilatkozatban válaszolt, melyet a Szabolcs leközölt. A lelkész önmaga védelmében leírta, hogy az 1905-ös a negyedik országgyűlési képviselő-választás, amit ő Nyíregyházán átélt. Tagadta, hogy az első háromban „papi hivatását túlhaladó” politikai tevékenységet fejtett volna ki. (Az elsőnél és a harmadiknál csupán leszavazott, a másodiknál nem is tartózkodott a városban.) „Hogy a mostani választásnál egy lépéssel mégis tovább mentem, de semmi esetre sem odáig, ameddig –y. ur [a január 14-i támadó írás végén szerepel ez az „aláírás” Zs.I.] bizonyára egyoldalú információt hallgatva, állítja; amit, ha –y. urnak úgy tetszik, nevekkel, tényekkel és számadatokkal is be tudok bizonyítani – annak kizárólagos oka abban van, mert a leghidegebb tárgyilagossággal is ítélve meg a helyzetet, a magyar haza alkotmányának épségét veszedelemben látom, már pedig ilyen esetben pap vagy nem pap, de a közjó és közérkölcst jól felfogott érdekében, személyi tekintetek kizárásával, mindent el kell követnünk, a küzdelemre alkalmas egyéniségek megválasztása végett ilyen esetben a haza alkotmányának védelmében kell, hogy leomoljék közöttünk minden válaszfal, legyen az akár felekezeti, akár társadalmi álláskülönbség .... Mindnyájunknak ott kell lenni!!!.... Ez nem egyszerű pártpolitizálás; ez már alkotmányvédelem!...⁴⁴⁹ – írta Geduly. Végül önmaga, mint „az igazságért” küzdő ember igazolására Máté és János evangéliumából ragadott ki egy-egy mondatot.⁴⁵⁰

---

⁴⁴⁷ Uo.

⁴⁴⁸ Szabolcs, 1905. január 14.

⁴⁴⁹ Szabolcs, 1905. január 21.

⁴⁵⁰ A szószéki befolyásolást azonban nemcsak dr. Meskó László országgyűlési képviselővé választása érdekében vetették be. A Hrabovszky Guidóért kampányoló Nagy Kálmán evangélikus lelkész szerepéről a hivatalos hatáskörben elkövetett visszaélések kapcsán szólunk.

Remekül világít rá a korszak választásainak jellemző vonásaira az a Szabolcsban és a Nyírvidékben is közzétett nyílt levél, mely a Képviselőválasztás a nyírbogdányi kerületben címet viseli. Az íromány szerzője nem más, mint az 1905. január 26-án Kállay Leopoldtól 35 szavazattal lemaradt dr. Horváth József, aki így kezdte mondandóját: „Az uj és pompásan bevált?! választási törvények iránt való tisztelem tiltja, hogy a vásárlás szót használjam soraim kezdetén a választás szó helyett. A vásártér a vásári gyülekező hely Bogdány városában; a vásártéri állás az alkotmányos szentélylyé átvarázsolt hely, hol a választó polgár legfenségebb jogát gyakorolná, ha lehetne. Sokszor olvastam már, hogy a hely, hol éppen vagyunk, a hangulatra, kedélyre, cselekedeteinkre irányulólag hat. Nem csudálkozhatom tehát, ha a templomba áhítatra, a szép természet egyes csodás helyei bámulatra, a vásártéren vásárlásra ragadtatják magukat az emberek.”⁴⁵¹ A cikkíró a szavazatvásárlásokról, az etetés-itatásról mint teljesen természetes, s már megszokott jelenségekről beszél, miközben kijelenti, hogy a mostaniak a múltkorinál nagyobb méreteket öltöttek.⁴⁵² (Mármint a vetélytárs részéről.) A levél szerint Kállay Leopoldnak és korteseinek a győzelem érdekében alkalmazott eszköztára olyannyira tág volt, hogy abba a becsületsértés is belefért. Állítólag Horváthot néplázító szocialistának minősítették, álfüggetlenségiként emlegették. Sőt antiszemita felhangok is elhangozhattak a kampány során, hiszen ezt írja a vesztés: „Még egy van, mit a választási mozgalmak alatt hátrányomra kívántak kihasználni, hogy nagy zsidó barát vagyok.” Majd kifejti a nyilvánosságnak a zsidósággal kapcsolatos álláspontját: „Ez a nép missiót teljesít. Kiválasztottai vezetnek a szellemi téren, vezet a vallás etikai terén. Háromezer éve tartja nagy szétszórtságában és kimondhatatlan üldöztetései közepett az egy Isten imádás magasztos eszméjét. A bibliánkat és magát Krisztusurunkat ők szolgáltatták. Kérdem tehát nem-é immorális dolog az antisemitizmus? Jól tudom, hogy sok köztök a pusztító elem, az uzsorás, a kártékony alak. Ennek így kell lenni. Ezek az ephemer alakok a könnyelműség irtására teremtettek már, eleve más társadalmi rétegekkel szemben. Nagyrészt azonban üldöztetés és elnyomatás terelte őket azon téves utra, melyen csak a pénz után törve, módokat nem választva sietnek a vagyonosodás, mint olyan bázis után, melyeken mások által tiszteltetve lehetnek. Bár ébrednének fel, úgy a középnemes osztály, mint a parasztság, szorgalomra kelve, dolgozva, takarékoskodva kelnénk és feküdnénk, azonnal látnánk, hogy már a zsidók kik körülöttünk vannak, nem rossz indulatu pusztító elemek többé, de segítő társak az igazi küzdelmes, nehéz életharcunkban. Bár e választásomon nem tett érdekemben egy intelligens zsidó barátom, hiába kértem, és a szegénysorsu, utolsó percen megvásárolt

⁴⁵¹ Szabolcs, 1905. február 4.; Nyírvidék, 1905. február 5.

⁴⁵² 1901-ben is dr. Horváth József és Kállay Leopold álltak szemben egymással, akkor 120 szótöbbséggel nyerte a választást Kállay Leopold.

zsidóság szolgáltatta a bukásomhoz éppen elegendő néhány alakot, mégis öntudattal szeretem az igazi, valódi vallásos intelligens zsidókat és az emberiség evolutionális processusában szükségesnek tartom a többit.”⁴⁵³

A lakossági, vagyis a pártok nevével fémjelzett visszaélések felvillantása után térjünk rá a hatósági, tehát a hivatalos hatáskörben elkövetettekre. Ezzel az eszközzel mindenekelőtt a kormánypárt élt, de azokban a megyékben, ahol a közigazgatás a függetlenségek kezében volt (mint Szabolcsban is), ők is alkalmazták ezeket. Míg 1901-ben leginkább a tiszalöki és a nyírbátori, addig 1905-ben a kisvárdai kerületben hivatalt viselő személyek ellen érkeztek feljelentések hatalommal való visszaélés miatt. 1901-ben dr. Pap Zoltán emelt panaszt a belügyminiszternél a tiszadobi és a tiszabüdi jegyzők ellen, ám a póttárgyaláson a panaszló visszavonta feljelentését, ahol konstatálták, hogy „a bejelentés egyes választók téves és most már általok is visszavont informatio alapján adatott be és megtorlásra érdemes komoly alappal épen nem bírt.”⁴⁵⁴ A nyírbátori kerületben erőszakoskodás miatt panaszolták be a szabadelvű pártiak a főispánnál a nyírmadai, a ramocsaházi és a piricsei jegyzőket, kik ellen fegyelmi eljárást rendeltek el. Ujlaky Gyula rohodi bírót fel is függesztette a főispán.⁴⁵⁵

1905 januárjában Barcs Béla kisvárdai királyi körjegyző ellen az 1899. évi XV. törvénycikk 167. §-a alapján – mely kimondta, hogy „állami és törvényhatósági közhivatalnok, a rendezett tanácsú városok polgármestere és rendőrkapitánya, s a községi (kör-) jegyző nem vehet részt politikai pártgyűlések összehívásában, nem lehet azoknak elnöke; vagy jegyzője és tőlük megbízást el nem fogadhat; nem vehet részt a képviselőjelöltek körutazásában, továbbá valamely hatáskörébe eső cselekménye vagy mulasztása, illetőleg ezekre vonatkozó ígérete vagy fenyegetése által, vagy általában hivatali állásának felhasználásával valamely választót bizonyos jelölt melletti, vagy elleni szavazásra, vagy a szavazástól való tartózkodásra nem bírhat...”⁴⁵⁶ – feljelentés érkezett a miniszterelnökhöz, miszerint nevezett királyi körjegyző a Függetlenségi Párt jelöltje mellett korteskedett házról-házra járva, s még Hrabovszky körutazásában is részt vett. Bizonyítékul egy kisvárdai ügyvédjelöltnek a helybeli Szabadelvű Párt vezetősége részére küldött levelét csatolta báró Feilitzsch Berthold, s kérte Tiszától Barcs Béla ellen a fegyelmi eljárás megindítását. Az 1905. január 20-i keltezésű levél – ami azonban nem bizonyult elegendő törvényes alapnak a fegyelmi eljárás megindításához⁴⁵⁷ – arról számolt be, hogy Barcs Béla a lelke

⁴⁵³ Szabolcs, 1905. február 4.; Nyírvidék, 1904. február 5.

⁴⁵⁴ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Dobos Imre főszolgabíró jelentése a főispánnak 1901. október 21.

⁴⁵⁵ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Főispáni jelentés a belügyminiszternek 1901. október 31.

⁴⁵⁶ Magyar Törvénytar 1899. 89.

⁴⁵⁷ Erről 1905. március 14-én kapott visszajelzést a főispán a miniszterelnöki hivatalból. „Méltóságos Báró, Főispán Úr! Folyó évi január hó 24-én 9/res. sz. a. kelt felterjesztésére s a csatolmány visszazárásával értesítem

Hrabovszky korteseinek, s a „legközönségesebb kortesfogásokkal traktálja a népet.”⁴⁵⁸

A levélíró Mándokon találkozott a körjegyzővel, de beszédét nem hallgathatta meg, mivel nem óhajtott találkozni „az összecődült csőcselék tömeggel”. Mogyoróson azonban sikerült elcsípnie Barcs szónoklatának első mondatát, mely így hangzott: „Engem a kormány küldött ebbe a kerületbe kir. körjegyzőnek; azt hitte a kormány, hogy majd én a szekerét tolom”.⁴⁵⁹ A Barcs Béla elleni bejelentés tehát kellő bizonyíték hiányában még a fegyelmi eljárás megindításáig sem jutott el. Mint ahogyan a Kisvárdai Függetlenségi Párt elnökségének Nagy László eperjeskei körjegyző és N. Ésik Bálint mogyorósi főbíró ellen – szintén az 1899. évi XV. törvénycikk 167. §-ába ütköző cselekmény elkövetése miatt – tett feljelentése sem.⁴⁶⁰ Nem úgy a szabadelvű párti dr. Vadász Lipót kisvárdai lakos által Nagy Tamás lövőpetri főbíró ellen emelt panasz, mely szerint nevezett községi főbíró a küszöbön álló képviselő-választás előtt Kacz Mózes, Tóth István, ifj. Bátori Béni, Maczinkó László, Bezzeg Imre, Tóth József, Szentmiklósi Ferenc, Szentmiklósi Károly, Molnár Ferenc, Zsoldos Miklós, Szőke Dániel, Tar András, Maklári Tamás és Maklári József lövőpetri lakosokat Huszti Sándor községi szolgálával felhívatta a községházához és a felsorolt választópolgárokat hivatali állásának felhasználásával rábírta Hrabovszky Guidó képviselőjelölt melletti állásfoglalásra.

A dualizmus kori pártok támogatóik számbavételére gyakran alkalmazták a köröző ívek kibocsátását. Ezt a módszert választotta Kisvárdán a Függetlenségi és 48-as Párt is a képviselő-választás kérdésében tartott értekezletén. Elhatározták, hogy a választókerület minden községében egy aláírási ívet bocsátanak ki, és a szavazó nevének aláírásával kötelezze magát a választáson való részvételre és szavazatának a Függetlenségi és 48-as Párt képviselőjelöltjére, azaz Hrabovszky Guidóra való leadására. Az ügyet először 1905. január 18-án vizsgálta a tiszai járás főszolgabírája. Szabolcs vármegye közigazgatási bizottsága az

---

Méltóságodat, hogy az igazságügyminister ur Barcs Béla kisvárdai kir. körjegyző ellen az 1899. évi XV. tcz. 167. §-ába ütköző ténykedése miatt a fegyelmi eljárás folyamatba vételét törvényes alap hiányában el nem rendelhette. Budapest, 1905. évi márczius hó 14-én.” MOL K 26 1905. 1254/ M. E. I.

⁴⁵⁸ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Dr. Feuer ügyvédjelölt levele a kisvárdai Szabadelvű Párt vezetőségének 1905. január 20.

⁴⁵⁹ Uo.

⁴⁶⁰ SZSZBML IV. B. 411. 486. d. 1905. január 24-én Sípos Béla tb. főjegyző a kisvárdai Függetlenségi Párt elnökségének Nagy László eperjeskei körjegyző és N. Ésik Bálint mogyorósi főbíró ellen emelt feljelentését kiadta a tiszai járás főszolgabírájának, mint első fokú hatóságnak azzal az utasítással, hogy a helyszínen haladék nélkül vizsgálja meg az ügyet, s nagyobb mérvű kihágás vagy törvénysértés esetén nevezetteket függessze fel állásukból. Erre megfelelő indokot a főszolgabíró a vizsgálat során nem talált, így 435/905. K. szám alatt hozott véghatározata beszüntette a további eljárást. Ez ellen Hrabovszky Guidó fellebbezéssel élt, minek folytán másodfokú felülbírálás alá vették a döntést. A március 14-én megszületett másodfokú véghatározat így szólt: „A tiszai járás főszolgabírája által 435/905. K. sz. a. hozott véghatározatot felsorolt és helyesen alkalmazott indokai alapján helyben hagyom, s fellebbezőt figyelmeztetem, hogy ha az I-sőfokú vagy jelen II-sod fokú véghatározat meghozatala közben teljesített eljárás által magát jogaiban sértve érezné, ezen véghatározat ellen az átvételtől számított 15 nap alatt a tiszai járás főszolgabírájához benyújtva a magyar kir. Belügyministerhez felülvizsgálati kérelemmel élhet.” Az ügy itt véget is ért.

1905. június 8-i ülésén tűzte ki a fegyelmi eljárás lefolytatásának időpontját 1905. június 19-én ⁴⁶¹ délelőtt 9 órára, helyszínül a lövőpetri községházát jelölve meg.⁴⁶² A fegyelmi vizsgálat vezetésével Szalánczy Bertalan bizottsági tagot bízták meg, s kirendelték Sipos Béla törvényhatósági főjegyzőt. A fegyelmi tárgyalásra beidézték a panaszlotton kívül a községi szolgát, azokat a lövőpetri lakosokat, akikkel szemben a feljelentés szerint Nagy Tamás községi főbíró hivatali állásával való visszaélést követett el, valamint Nagy Kálmán ev. ref. lelkész.⁴⁶³ Ugyanis a református lelkész bocsátotta ki a lövőpetri polgárok számára a helybeli Függetlenségi Párt köröző ívét, melyet aláírás után hason célból Nagy Tamáshoz küldött, de nem mint községi főbíróhoz, hanem mint választópolgárhoz. Nagy Kálmán január 18-i és június 20-i vallomása tartalmilag azonos volt, Kacz Mózes, Tóth István, Bátor Benjámin és a 16 éves községi szolga különböző időpontban tett tanúvallomásai azonban ellentmondásba ütköztek egymással. A lövőpetri szavazók januárban még mindannyian azt állították (hét nappal az ominózus felhívás után), hogy Nagy Tamás eléjük tette a körözőívet aláírás céljából, amit ők „szó nélkül” meg is tettek.

Néhány hónappal később – Hrabovszky Guidó országgyűlési képviselővé történt megválasztása és mandátumának igazolása után – pedig teljesen tisztán és biztosan emlékeztek rá, hogy amikor a főbíró magánlakásán jártak, az asztalon maguk pillantották meg az aláírási ívet, amit elkértek Nagy Tamástól, átolvasták, s anélkül, hogy őket arra bárki felszólította vagy rábeszélte volna, aláírták. Ugyanezt mondta az a kilenc lövőpetri személy is (Maklári Tamás, Bezzeg Imre, Molnár Ferenc, Szentmiklósi Károly, Szentmiklósi Ferenc, Maczinkó László, Szőke Dániel, Zsoldos Miklós, Tar András), akik meghallgatására januárban nem került sor. A fegyelmi tárgyaláson egyöntetűen azt a nyilatkozatot tették, hogy ők mindnyájan függetlenségi párti emberek, így őket arra vonatkozóan, hogy kire szavazzanak, nem kellett befolyásolni, s erre nem is szólította fel őket sem Nagy Tamás főbíró, sem más. Ez ügyben egy aláírási ívet mindannyian aláírtak egy – a Nagy Tamás magánlakásához tartozó – helyiségben, de erre őket a főbíró nem szólította fel, nem hívatta fel, ők maguktól mentek, a körözőívet pedig önként írták alá. A bizonyítást jelentősen

⁴⁶¹ A fegyelmi tárgyalás lefolytatására végül 1905. június 20-án került sor.

⁴⁶² A vármegye főispánja már január 23-án elrendelte a fegyelmi eljárást. Ezt a határozatot azonban a belügyminiszter illetékesség hiányában megsemmisítette. Ezt azzal indokolta, hogy az 1899. évi XV. tc. 168. §-a értelmében községi hivatali alkalmazottak ellen a választási törvénybe ütköző fegyelmi vétség megtorlása végett a fegyelmi eljárást csak a törvény 162. §-ában megjelölt hatóságok rendelhetik el, és az általuk elrendelt vizsgálat foganatosítására, illetve a vizsgálat eredménye felett való elsőfokú határozathozatalra a közigazgatási bizottság illetékes. Oly mértékű sürgősséget pedig, mely a főispánt, mint a közigazgatási bizottság elnökét az 1876. VI. tc. 19. §-a alapján a bizottság hatáskörében való eljárásra feljogosította volna, beigazoltnak nem látott a belügyminiszter. Így most a fegyelmi vizsgálatot ő maga rendelte el az 1899. évi XV. tc. 162. §-ában gyökerező jogánál fogva, s így kerültek a tárgyalási iratok további eljárás végett a vármegye közigazgatási bizottságához. SZSZBML IV. B. 411. 486. d. Belügyminiszteri határozat 23874/1905. I – a.

⁴⁶³ SZSZBML IV. B. 411. 486. d. 1416 Kb./1905.

nehezítette az a tény, hogy a községháza és Nagy Tamás községi főbíró lakása egy és ugyanazon épületben volt.

Módosított vallomásán Huszti Sándor községi szolga is, aki január 18-án azt állította, hogy a feljelentésben szereplő helybeli lakosokat „ezelőtt mintegy 7 nappal a főbíró rendeletéből felidézte valami követválasztási ügyben, hogy mi történt az irodában azt nem tudja, mert ott jelen nem volt.”⁴⁶⁴ A júniusi fegyelmi tárgyalásra a 16 éves községi szolgálival azonban jól megtanították a leckét. Elmondta, hogy sokszor kell községi lakosokat felhívnia a községházához, de ennek okát sosem közli vele a főbíró, éppen ezért nem érti, hogy a január 18-i kihallgatáson hogyan kerülhetett a jegyzőkönyvbe, hogy ő egyes személyekért követválasztási ügyben ment. Ezek után meg is szégyenítették a fiúcskát. Arra hivatkozva, hogy ő egy fejletlen, csekély értelmi tehetséggel bíró gyermek, vallomásának a kellő értékre történő leszállítását kérték. A fegyelmi tárgyalás Nagy Tamás meghallgatásával zárult. Előadta, hogy mivel Lövöpetri teljes lakossága függetlenségi pártállású, ezért egyáltalán nem volt szükség arra, hogy ő főbírói minőségében befolyást gyakoroljon rájuk. Tagadta, hogy a községházát kortes célokra használta. Azt elismerte, hogy Hrabovszky Guidó érdekében egy körözőívet a lakásához tartozó helyiségben többen is aláírtak, de erre senkit fel nem szólított. S mivel nem követett el olyan cselekményt, amely a fennálló törvényekkel ellenkezne, kérte az ellene folyó eljárás megszüntetését.⁴⁶⁵ Erre hamarosan sor is került, mely döntésről a vármegye tiszti főügyésze 1905. június 30-án értesítette Szikszay Pál alispánt. A fegyelmi eljárás beszüntetését azzal indokolta, hogy „a közigazgatási bizottság 1416/905. Kb. sz. határozatával megbízott Szalánczy Bertalan közíg. bizottsági tag által 1905. június 20-án foganatosított vizsgálat alkalmával felvett jegyzőkönyvben kihallgatott tanúk vallomásával az, hogy fegyelmi eljárás alatt álló községi főbíró az 1899. évi XV. t.c.z. 3. §. 11-ik pontjának a) bekezdésében ütköző cselekményt követett volna el, beigazolva nincsen.”⁴⁶⁶

A tiszti főügyésszel azonos álláspontra helyezkedett Szabolcs vármegye közigazgatási bizottságának fegyelmi választmánya is, melynek 1905. szeptember 14-i ülésén megszületett a véghatározat a Nagy Tamás ellen folytatott fegyelmi eljárás beszüntetéséről, mivel a június 20-i tárgyaláson beigazolódtott, hogy a községi főbíró az 1905-ben megejtett képviselőválasztások előtt nem követett el törvényteleniséget.⁴⁶⁷ Záróakkordként pedig október 9-én a tiszti főügyész a beszüntető véghatározat jogerőre emelkedését bejegyezte az általa vezetett

⁴⁶⁴ SZSZBML IV. B. 411. 486. d. Jegyzőkönyv a Lövő Petriben 1905. évi január hó 18-án a tiszai járás főszolgabírája által Nagy Tamás lövöpetrii főbíró elleni vizsgálat tárgyában

⁴⁶⁵ SZSZBML IV. B. 411. 486. d. Jegyzőkönyv az 1905. június 20-án Nagy Tamás lövöpetrii községi főbíró ellen lefolytatott fegyelmi vizsgálatról

⁴⁶⁶ SZSZBML IV. B. 411. 486. d. 1905. I. 29/3 ügysz.

⁴⁶⁷ SZSZBML IV. B. 411. 486. d. 1808. Kb./1905.

fegyelmi nyilvántartásba.⁴⁶⁸ A lövőpetri főbíró esete is jól példázza, mennyire kemény diónak bizonyult a hatalmi pressziót, az esetleges megfélemlítést bebizonyítani. A feljelentést tevő személy általában a bepanaszolt hivatalnokkal ellentétes pártállású egyén volt, s nem azok közül került ki, akikkel szemben a törvénytelen magatartást elkövette az adott tisztviselő. Pedig a bizonyító eljárás folyamán éppen ők tanúskodhattak volna érdemben a hivatali állásával visszaélő személy ellen. Az ellen, aki tulajdonképpen „a kezében tartotta” ezeket a választópolgárokat, hiszen mindennapjaik részét képezve könnyen okozhatott nekik keserű órákat. Így tehát nem állt érdekükben terhelő vallomás tétele. Különösen nem, ha az a képviselőjelölt, aki mellett a hivatalnok agitált, győztesként került ki a választási harcból.

Láthattuk, hogy a visszaélések szerves részét képezték választási rendszerünknek. Valamennyi választókerületben alkalmazásra kerültek, csak – igazodva a kerülethelyzethez – eltérő mértékben. Senki sem botránkozott meg azon, hogy a politikai pártok a közvélekedés meggyőzésére a nagygyűléseken elhangzó szónoklatokon, a sajtón, a zászlók kihelyezésén kívül illegális eszközöket is alkalmaztak, nevezetesen pénzt, ételt, italt, s esetenként az izgatást is. Szabolcsban az 1905-ös – a választási visszaélések szempontjából egyáltalán nem kirívó, tehát átlagosnak minősíthető – kampány során néhány feszültséggel teli, vagy a kortesek által feszültté tett területen tettelegességig fajultak ugyan az indulatok, ám ezt az állapotot a hatósági személyek esetenként csendőri és katonai karhatalom kirendelésével megfelelően tudták kezelni. 1905-ben nem történt sem kirívóan súlyos testi sérülés, sem haláleset. Arra sem találtunk adatot, hogy a – Nyírvidék híradásai szerinti – kemény hideg követelt volna áldozatot. Az 1905-ös szabolcsi választásokkal kapcsolatos forrásaink azt bizonyítják, hogy a kormánypárt és az ellenzék politikai erkölce egyáltalán nem különbözött egymástól, mindegyik politikai pártot „a (jó) cél szentesíti az eszközt” elv vezérelte.

A győztes képviselők

Láthattuk, hogy Szabolcs vármegye választókerületeiben a tiszalöki kivételével a jelölést és a győzelmet befolyásoló tényezők közé tartozott, hogy a jelölt nagy tekintélynek örvendő, köztisztviselőként álló helyi, megválasztása helyszínéhez valamilyen formában kötődő politikus legyen. A függetlenségi párti többségű vármegye két kerületében került sor kormánypárti jelölt állítására, akiknek az 1905 előtti állapotok esetén akár esélyük is lehetett volna a mandátum megszerzésére, az 1905 elejére kialakult országos politikai helyzet azonban minimálisra redukálta ezt az esélyt. A „zsebkendőszavazás” által kiváltott felháborodás egy kiábrándulási hullámot indított el, mely elérte a Szabolcsvármegyei Szabadelvű Párt tagjait és híveit is. A nyírбатыori és a kisvárdai kerületben 1905-ben ez a tényező is hozzájárult ahhoz,

⁴⁶⁸ SZSZBML IV. B. 411. 486. d. 1905. I. 29/5. ügysz.

hogy a függetlenségi jelölt vitte el a pálmát. Egyazon politikai csoporthoz való tartozás esetén pedig a párt országos vezérének állásfoglalása döntött, valamint az, hogy a képviselőjelölt mekkora mennyiségű pénzt bocsátott kortesei rendelkezésére. Az 1905-ös és 1906-os országgyűlési képviselő-választás szabolcsi győzteseit – a Cieger András által a dualizmus kori Bereg megyei politikai elit prozopográfiai vizsgálata során használt metodikát alkalmazva – a következő szempontok alapján vesszük nagyító alá: származás, családi nexus, életkor, kötődés mértéke a vármegyéhez vagy annak régiójához, a karrierút elemzése, végül politikai elkötelezettségük választóik felé. A komparatív elemzés elkészítését levéltári források, a megyei sajtó (a Nyírvidék, a Szabolcs, a Kisvárdai Lapok, a Kisvárdai és Vidéke, a Nyíregyházi Hétfői Hírlap), helytörténeti munkák, illetve adattárak felhasználásával kíséreljük meg.

Az 1905-ös és az 1906-os országgyűlési képviselő-választás szabolcsi győztesei dr. Meskó László kivételével mindannyian földbirtokos családból származtak. Dr. Meskó László polgári családban született Nyíregyházán 1851. szeptember 23-án Bölke Matild és Meskó Pál városi főorvos fiaként. A nagypapa, idősebb Meskó Pál 1810-ben hét évi céhszabály szerinti vándorlás után tért vissza Nyíregyházára, felnőtt szabómesterként felvételét kérve a céhbe és befogadását a városi polgárok közé. Meskó Lászlón kívül még három képviselő születési anyakönyvi kivonatában szerepel születési helyszíneként szabolcsi településnév. Uray Miklóseban Kércs, Hrabovszky Guidóéban Kisvárdai és Kállay Leopoldéban Napkor. Dr. Mezőssy Béla a Zemplén megyei Tolcsván látta meg a napvilágot, tehát „a szó formális jelentése szerint nem a Nyírség szülötte, mégis magunkénak vitatjuk őt, mint a fát, melynek magja, ha másutt fogamzott is, ezen a földön szökkent sudárba, lett terebélyes és messzire látszó. A szabolcsi nap heve alatt e vármegye közéletének tiszta magyar levegőjében nőtt fel és növekedett nagyra előbb csak a mi szemünkben, azután az ország szemében is”⁴⁶⁹ – méltatta a Nyírvidék munkatársa Mezőssyt földművelésügyi államtitkárrá történt kinevezésekor.

A pesti születésű dr. Pap Zoltán azonban nem vált „szabolcsivá.” Földbirtokkal nem rendelkezett a vármegyében, s nem is gondolkodott szabolcsi letelepedésen. Ő az egyetlen, aki nem kötődött megválasztásának helyszínéhez, illetve annak régiójához. A többiek esetében erős regionális szálak mutathatóak ki. Szabolcsi földbirtokokkal rendelkeztek vagy éppen ügyvédi irodájukat működtették itt.

Szilágyi László mutatott rá, hogy a dualizmus kori Szabolcsban a származás, a dicső múlt, ha az tényleges 48-as szerepléssel párosult, nagy tekintélyt biztosított a politikusoknak. Az

---

⁴⁶⁹ Nyírvidék, 1906. május 27.

általunk vizsgált hat képviselő túl fiatal évjártatú volt ahhoz, hogy 48-as múlttal büszkélkedhessen. 1905-ben a rangidős az 53 éves dr. Meskó László volt, őt követte a csaknem 52 éves Hrabovszky, majd az ötvenhez közeli Kállay. Dr. Pap Zoltán a 43., Uray Miklós a 37. életében járt. A legfiatalabb szabolcsi honatya pedig a 34 éves dr. Mezőssy Béla volt.⁴⁷⁰ Az ősök 48-as tettei azonban nem merültek feledésbe, így segítve hozzá a népszerűséghez az utódokat is. Gondolunk itt Hrabovszky Guidó édesapjára, Hrabovszky Rudolfra, aki az 1848-49-es szabadságharcban főhadnagyként szolgált a szabolcsi 48. számú honvédszászlóaljnál. A harcok megszűntével ügyvédként tevékenykedett. Ezt a foglalkozást választotta később Guidó is, s apja példáját követve ő is Kállay lányt vett feleségül.⁴⁷¹

A jelöltállítás című alfejezetben már rávilágítottunk, milyen jelentős szerepet játszott Meskó László politikai karrierjének alakulásában az anyai nagybácsihoz, azaz Irányi Dánielhez fűződő kötelék. Meskó családjában azonban nem Irányi volt az egyetlen országgyűlési képviselő. Apósát, Vidliczkay Józsefet méltán nevezi Margócsy József Nyíregyháza nemzet- ill. országgyűlési képviselői 1848-1944 között című tanulmányában a dualizmus kori Szabolcs mandátumrekorderének, hiszen Nyíregyháza városa hat országgyűlési képviselő-választás alkalmával szavazott neki bizalmat. 1869-ben, 1872-ben, 1875-ben, 1878-ban, 1881-ben és 1887-ben. (1884-ben a választások előtt tíz nappal visszalépett a jelöléstől. Margócsy szerint a tiszesszlári per utóhullámai miatt. A megyei antiszemitizmus Nyíregyházán is terjedt, sőt a balpártban Vidliczkay környezetében is talajra talált, mindezzel azonban ő nem kívánt közösséget vállalni.)⁴⁷² Ezt a sikorsorozatot Vidliczkay 1890. augusztus 21-én 72 évesen bekövetkezett halála törte meg.⁴⁷³

Uray Miklós testvérbátyja hírnevéből profitált. A kurucos tűzzel teli Imre a szomszédos Bereg megyei Függetlenségi Párt vezéréként Szabolcsban is nagy népszerűsége tett szert. A tiszaháti kerület (Bereg megye) először 1887-ben küldte a parlamentbe – amikor Miklós még húsz esztendősen sem volt –, majd 1892-ben, 1901-ben, 1905-ben és 1906-ban újra őt választotta.

---

⁴⁷⁰ Hrabovszky Guidó 1853. március 21-én, Kállay Leopold 1855. február 24-én, Pap Zoltán 1862. március 1-jén, Uray Miklós 1868. augusztus 2-án, dr. Mezőssy Béla 1870. november 13-án született. Mezőssy a nagykállói választókerület képviselőjét először az 1896. októberi választáson nyerte el, meglehetősen fiatalon, hiszen ekkor 26. életévét taposta.

⁴⁷¹ Néző, 1998. 526-527. Guidó édesanyja Kállay Augusztá volt, felesége pedig Kállay Margit, aki 2000 holdnyi földbirtokot vitt be a házasságba.

⁴⁷² A tiszesszlári perről és a Szabolcsban kibontakozó politikai antiszemitizmusról lásd Szilágyi, 2006. 66-70.

⁴⁷³ Margócsy, 1995. 209.; Dr. Meskó László városi tiszti ügyészként és m. kir. honv. huszárfőhadnagyként 1881 nyarán jegyezte el Vidliczkay Annát.

A Mezőssy családban Béla egyengette László pályáját. Cieger András kimutatta, hogy a mindig egy-két lépéssel testvére előtt járó Mezőssy Béla közéleti-politikai pályája hogyan alakította László karrierjét.⁴⁷⁴

A magát honfoglaló ősoktól eredeztető Kállay család óriási tekintélynek örvendett Szabolcsban. Leopold anyja, Juránka Mária az idősödő kállói Kállay Leopold gondviselőnként tevékenykedett Napkoron. Ez idő alatt gyengéd szálak szövődtek közöttük és kapcsolatukból három gyermek született. 1851. június 14-én Izabella, 1855. február 24-én Leopold és 1856. július 23-án Rozál Justina. Mivel a 60 éves Kállay Leopold első feleségétől született egyetlen gyermeke elháltával 1850-ben örökös nélkül maradt, úgy döntött, hogy Juránka Máriát feleségül véve törvényesíti gondviselőnként nemzett gyermekeit. Ez a marginális házasság a nemesi társadalom idegenkedését, s a Kállay rokonok általános megvetését váltotta ki. A jelentéktelennek nem nevezhető örökségre számító rokonság reakciója érthető, ugyanis Kállay Leopold 1859. március 19-én minden korábbi végrendeletét megsemmisítve kijelentette: „Minden ingatlan és ingó vagyonomat – bárhol fekszenek és találtassanak azok, minden pénzeimet, és mindezeknek hasznait, és jövedelmeit – szóval minden neven nevezendő javaimat – három kedves gyermekemnek: Kállay Izának, Leopoldnak és Rózának, mint általános örökösömnek rendelem, és hagyom egyenlő mértékben oly módon, hogy mindezek közös kezelés alatt maradjanak addig, míg egyik vagy másik gyermekem a részére meghatározandó osztályrészt általvenni jogosítva lesz.”⁴⁷⁵

Leopold feleségéről is gondoskodott, akinek özvegyi tartására élete végéig minden java jövedelmének egynegyed részét rendelte, melynek kifizetése félévenként történt. A napkori lakóházat a kis Leopold kapta, oly módon, hogy a feleség élete végéig, Izabella és Róza pedig férjhezmenetelükig haszonélvezhették azt. A végrendelet végrehajtójául, a három gyermek gyámjául és vagyonuk gondnokául Nagy István ügyvéd barátját nevezte meg Kállay, aki 500 forint évenkénti tiszteletdíjban részesült e feladatok ellátásáért. Nagy István 16 éven át volt Kállay Leopold jogi és vagyoni ügyeinek intézője, valamint házi körének kiegészítő és nélkülözhetetlen tagja.⁴⁷⁶ Kállay Leopold 1860. november 22-én bekövetkezett halála után Nagy István az árvák mostohaapjává is vált, ugyanis 1861. május 27-én feleségül vette a néhai Kállay Leopold özvegyét. Ennek hatására az ellenséges indulatokkal teli Kállay

⁴⁷⁴ Cieger, 1997. 222-223.

⁴⁷⁵ SZSZBML XIII. 7. 2. d. N.kállói Kállay Leopold végrendelete 1859. március 19.

⁴⁷⁶ Kállay Leopold végrendeletében megemlékezett László öccséről, akinek adósságait azzal a feltétellel engedte el, „ha gyermeke leend, különben míg él, csak 6% pü. kamatokat tartozik fizetni”. A napkori görögkatolikus egyház építésére 1000 forintot hagyott, a napkori görögkatolikus és római katolikus egyház mindenkori lelkészei fizetésének javítására egy-egy 1000 forintnyi állandó alapítványt hozott létre, (ennek kamatai szolgálták a kitűzött célt), amiért az illető lelkészek évenként egy-egy szentmise bemutatásával tartoztak. Vadász Mária régi cselédjét pedig élete végéig felesége és gyermekei gondviselése alá ajánlotta Kállay.

rokonok támadásba lendültek, s vizsgálatot eszközöltek ki Nagy István gondnoki kinevezésének valódisága felett. Az Árvákra ügyelő Törvényszék Vidliczkay Józsefet, a néhány évvel később országgyűlési képviselővé választott ügyvédet nevezte ki az árvák gondnokává. Ezt azzal indokolták, hogy Nagy István az özvegy nőül vételével összeütközésbe került az árvák érdekeivel.⁴⁷⁷ E döntést újabb felfolyamodvány követte, minek folytán 1862-ben sor került az ellengondnok elmozdítására. Vidliczkay fellebbezését a Helytartótanács és a Kancellária is elutasította. (Ez lett a sorsa 1863-ban a rokonok gyámhatóságához intézett utolsó beadványának is.) Részben a Kállay rokonok kellemetlenkedései elől, részben a gyermekek neveltetését szem előtt tartva 1861 augusztusában a család Napkorról Pestre költözött. (A Kerepesi út 66. I. emelet 3. szám alatt laktak.) A napkori mintegy 1000 holdas, épületekkel ellátott birtokot a napkori lakóházzal együtt pedig haszonbérbe adták. A haszonbérlet 1867 végén járt le. A következő évtől a birtokot ugyanezen módon hasznosította a család, ám a lakház mellőzésével történt a haszonbérbe adás, ugyanis az anya és a gyermekek az iskolai szünidőt nyolc évi folytonos pesti lét után a napkori születési lakban és birtokuk helyén kívánták eltölteni. 1868-tól tehát Leopold rendszeresen hazajárt Napkorra.

Az 1905-ös és 1906-os országgyűlési képviselő-választás szabolcsi győztese Uray Miklós kivételével mindannyian jogi tanulmányokat folytattak. Uray Miklós a máramarosszigeti középiskola elvégzése után a Magyaróvári Gazdasági Akadémián tanult. Hrabovszky Guidó sátoraljaújhelyi és szatmári középiskolai tanulmányait követően Kassán hallgatott jogi ismereteket. Az ügyvédi vizsgát 24 évesen tette le Budapesten. Pap Zoltán és Mezőssy Béla hasonló presztízsű diplomával rendelkezett. Mindketten a fővárosban folytatták jogi tanulmányaikat. (Mezőssy Béla Pécsen és Sárospatakon is.) Ám míg Pap Zoltán az 1890-es évek elején letette az ügyvédi vizsgát, s Budapesten ügyvédi irodát nyitott, Mezőssy nem ezt az utat választotta. Meskó Lászlónak apja biztosította a diploma megszerzésének előkelőbb módját, azaz a Budapesten és Bécsben folytatott jogi tanulmányokat. Meskó László 1861-től négy évig volt az éppen megindult helyi evangélikus algimnázium tanulója, az érettségi vizsgát azonban Eperjesen tette le. A diploma megszerzése után apja külföldi tanulmányútra küldte Olaszországba, Franciaországba, valamint Svájcba, mely országokban jogi ismereteinek bővítésén túlmenően elsajátította a német és a francia nyelvet is. 1877-ben szerzett jogi doktori és ügyvédi oklevelet, s ezt követően nyitotta meg ügyvédi irodáját Nyíregyházán.

---

⁴⁷⁷ SZSZBML XIII. 7. 2. d. Nagy István felfolyamodványa a Tekintetes Árvákra ügyelő Törvényszékhez 1861. szeptember 30.

A diplomaszerezés legelőkelőbb módjának az számított a dualizmus kori Magyarországon, ha valaki legalább részben a Monarchián kívül járt jogi egyetemre. Ilyen költségesebb tanulmányokat kevesen engedhettek meg maguknak. Az általunk vizsgált hat képviselő közül csak Kállay Leopold családja volt képes finanszírozni a Londonban és Oxfordban hallgatott egyetemi tanfolyamokat. Kállay Leopold anyja és nevelőapja kezdettől nagy gondot fordított az árvák neveltetésére. Erről információkkal Nagy István gondnoki számadásai szolgálnak. A család Pestre költözése után Leopoldot és húgát, Rózát Boer Ignác „kisgyermek iskolai intézetébe” járaták. Itt megismerkedtek például a német és a francia nyelv alapjaival, s a nevelési program részét képezte a zongoratanulás is.⁴⁷⁸ Izabella ekkor már három éve tartózkodott Pesten, Schmiedtné jó hírben álló leánynevelő intézetében tanult, s csak a vasárnapokat, valamint az iskolai szüneteket töltötte Napkoron testvérei és szülei körében. 1864-ben sajnálatos módon Izabella elhalálozott. Ugyanebben az évben nőtte ki Leopold Boer Ignác óvodai intézetét. Ekkor írták be a pesti piarista gimnázium első latin osztályába, nyolcéves húgát pedig Panaotovics Lujza és Mária leánynevelő intézetébe. Leopold neveltetése az 1865-ös évben 217 forint 28 krajcárba került, míg Rózáé 48 forint 85 krajcárba. Érdekességképpen álljanak itt Leopold nevelési költségeinek részletei. Az 1864/65-ös tanév 2. féléves, valamint az 1865/66-os tanév 1. féléves iskolai tandíja 8 fjt 40 kr, a második latin osztályú tankönyvek 5 darab könyvbekötéssel együtt 9 fjt 50 kr, magántanári gyakorlatdíj fejében 40 fjt 50 kr, rajz tandíjra és rajz eszközökre 23 fjt 38 kr, francia nyelv tandíj az 1865/66. évre 16 fjt és zongora tandíj 1865. január 1-től december végéig (havonta 10 fjt-jával) 120 fjt.⁴⁷⁹

Láthatjuk tehát, hogy Leopold széleskörű műveltséget, többirányú képzettséget szerzett a kegyesrendiekénél. Az érettségi letétele után a fővárosban kezdte el és fejezte be a jogi egyetemet, miközben Londonban és Oxfordban is látogatott jogi tanfolyamokat.⁴⁸⁰ Jogtudori vizsgát azonban nem tett, ahogyan ügyvédi vizsgát sem. Megélhetésének fő forrásául a földbirtokaiból származó jövedelem szolgált. Ezt dr. Mezőssy Béláról, Uray Miklósról és Hrabovszky Guidórol is elmondhatjuk. Ilyen típusú jövedelemmel dr. Pap Zoltán is rendelkezett, ám ő elsősorban nem ebből élt, hanem az ügyvédi tevékenységből. Az ügyvédek

⁴⁷⁸ SZSZBML XIII. 7. 2. d. Gondnoki számadás az 1862. évről. A Leopold részére történt kiadások között szerepel többek között egy német ABC könyv, egy magyar-német olvasókönyv, egy elemi francia nyelvtan... stb. A tandíj havonta 8 forint kiadást jelentett a családnak.

⁴⁷⁹ SZSZBML XIII. 7. 2. d. Gondnoki számadás az 1865. évről. A Leopold ruhatárára fordított költségek is jóval magasabbra rúgtak a Rózától (48 fjt 85 kr), 106 fjt 99 kr-t tettek ki. Deák szür átalakítás 7 fjt 84 kr, egy új bunda 10 fjt, két rendbeli téli nadrág és mellény 16 fjt 60 kr, fekete dísz atilla 18 fjt, díszkard 5 fjt 50 kr, díszkötő 1 fjt 50 kr, díszkalpag 1 fjt 10 kr, vászonruha testgyakorlathoz 2 fjt 30 kr, 9 db új ing 20 fjt 55 kr, zsebkendők 60 kr, nyári kalap 2 fjt 50 kr, téli süveg 80 kr, négy pár új csizma 14 fjt 80 kr, egy pár csizmafejelés 3 fjt, két pár csizmatalpálás 1 fjt 60 kr, két pár csizmaigazítás 30 kr.

⁴⁸⁰ Lásd Kállay Leopold családjának 1875. november 15-én írt levelét Londonból. SZSZBML XIII. 7. 2. d.

köréhez tartozott még Hrabovszky Guidó és dr. Meskó László is. Dr. Pap Zoltánnál mellékesen megemlíthető az irodalmi munkásság, ám ez vajmi kevés bevételt hozott.

Ugyanezt viszont nem mondhatjuk el a képviselői tevékenységért járó honoráriumról, amely különösen 1893 után önmagában sem megvetendő életnívót biztosított. A parlamenti képviselők fizetéséről még az 1848. évi V. törvénycikk 55. §-a rendelkezett, 5 forint 25 krajcárnyi napidíjat állapítva meg a honatyák számára, oly módon, hogy amely hónapban akárcsak egy ülés is volt, az egész hónapra megkapták az illetményt. Ezen kívül 1870-ig évi 400 forint, 1870-től pedig 800 forint lakbértámogatás illette meg őket. Az általában kilenc hónapig (ritkán tíz hónapig) tartó üléseket figyelembe véve a képviselői díj körülbelül 2100 forintot tett ki. Az 1893. évi VI. törvénycikk megemelte a képviselői fizetéseket. Az új rendezés a képviselőknek évi tiszteletdíjat állapított meg 2400 forintnyi (4800 korona) összegben, mely felvételének továbbra sem volt feltétele az üléseken való jelenlét. A lakbértámogatás összege változatlanul évi 800 forint (1600 korona) maradt. Tehát az addigi 2100 forint 3200 forintra (azaz 6400 koronára) duzzadt. A honatyák tiszteletdíját és lakbérilletményét négy egyenlő részletben február, március, augusztus és november 1-jén, mindig előre fizették ki.⁴⁸¹ Gerő András összehasonlítása szerint „a magyar képviselők 1893 előtti díjazása nívójában leginkább a belgiumi állapotoknak felelt meg, s az emelés után megközelítette a kontinens legjobban fizetett parlamenti tagjainak, a franciáknak a helyzetét”.⁴⁸² Kállay Leopoldnak 1892 óta, dr. Meskó Lászlónak 1892-től 1901-ig, dr. Mezőssy Bélának 1896 óta, dr. Pap Zoltánnak pedig 1901 óta jelentette a vagyongyarapodás egyik összetevőjét a képviselői fizetés.⁴⁸³ Azonban a vizsgálatunk középpontjában álló, jelentős anyagi forrással és háttérrel rendelkező hat képviselő egyike sem egzisztenciális okokból törekedett a mandátum megszerzésére.⁴⁸⁴

A jövedelmi viszonyokra enged következtetni a megyék által évente összeállított, a megye legtöbb egyenes adót fizető lakosainak, azaz a viriliseknek a nevét és adóját feltüntető jegyzék, amely forrástípus azonban számos problémát rejt magában. A kimutatások

⁴⁸¹ A képviselők díjazásáról az 1848. évi V. törvénycikk, az 1870. évi XXV. törvénycikk és az 1893. évi VI. törvénycikk rendelkezett. Erről lásd többek között: Gerő, 1988. 161., Cieger, 1997. 254., Szilágyi, 2006. 103.

⁴⁸² Gerő, 1988. 162.

⁴⁸³ 1905-ben dr. Pap Zoltán illetménye letiltásra került. Az erről szóló iratok selejtezése miatt azonban bővebb információ sajnos nem áll rendelkezésünkre. MOL K 148 Mutatókönyv 1905. 644, 645, 646, 647, 648, 649, 666, 667, 668, 669, 821, 1282/1905. Dr. Pap Zoltán országgyűlési képviselő illetékének bírói letiltása

⁴⁸⁴ A parlamenti képviselők szabolcsi földbirtokairól és az általuk fizetett egyenes adók összegéről, illetve átlagáról lásd Szilágyi táblázatait: 12. táblázat A Szabolcs megyei parlamenti képviselők, családjuk és leszármazottaik földbirtoka 1897-ben és 1911-ben, 13. táblázat A parlamenti képviselők által fizetett egyenes adó (Ft, kr) összege és átlaga Szabolcs megyében (1872-1914), 14. táblázat A csak győzelmet aratott képviselők által fizetett egyenes adó összege és átlaga Szabolcs megyében (1872-1914), 16. táblázat Valamennyi, a választáson legalább egyszer veszített képviselőjelölt által fizetett egyenes adó összege és átlaga Szabolcs megyében (1872-1914). Szilágyi, 2006. 178-184.

elkészítésekor előforduló kisebb pontatlanságokon túlmenően a századfordulótól az adóeltitkolás egyre gyakoribbá vált, (bár ez feltehetően vizsgált személyeink esetében nem fordult elő). Nehézségként jelentkezik, hogy a virilisjegyzékek csak az egyén által fizetett állami egyenes adók összegét tüntették fel, nem tartalmazták például a részvények után fizetendő adókat vagy a fogyasztási és forgalmi adókat, s nem foglalták magukban a vármegye határain túl lévő birtokok, ingatlanok adóját. S mindezekről eltekintve sem alkalmas a listákon szereplő adóösszeg arra, hogy megmutassa, mennyi jövedelem után fizették a feltüntetett adót. Az egyenes adó végső összege ugyanis több, mint tíz, rendszerint eltérő adókulcsokkal számított részösszegeből tevődött össze, ezért a rendelkezésünkre álló virilisjegyzékek is csak utalhatnak a vizsgált személyek anyagi helyzetére, jelezhetik a megyében elfoglalt vagyoni pozíciójukat. Szabolcs vármegye virilisjegyzékében találjuk 1905-ben sorrend szerint dr. Mezőssy Bélát, Hrabovszky Guidót, Kállay Leopoldot és dr. Meskó Lászlót. (Ők tehát ekkor virilisként foglaltak helyet Szabolcs vármegye törvényhatósági bizottságában.)

Mezőssy és Kállay karriere a megyei közigazgatás területéről indult, ugyanis jogi tanulmányaik befejeztével mindketten aljegyzőként funkcionáltak. Meskó Lászlót 1878-ban, ügyvédi irodájának megnyitása utáni évben városi tiszti főügyésszé választották meg, mely hivatalát egészen 1892-ig, tehát országgyűlési képviselővé való megválasztásáig viselte. Az 1905-ös és az 1906-os országgyűlési képviselő-választás szabolcsi győztesei közül négyen pénzügyi tevékenységet is folytattak. Meskó a Nyíregyházi Takarékpénztár Egyesület igazgatósági tagjaként, Uray a Nyírmadai Takarékpénztár Részvénytársaság alelnökeként⁴⁸⁵, Mezőssy az Újfehértói Takarékpénztár Részvénytársaság igazgatósági elnökeként,⁴⁸⁶ Hrabovszky pedig a kisvárdai takarékpénztár igazgatósági tagjaként és ügyészeként⁴⁸⁷ is funkcionált. Vizsgált képviselőink (dr. Pap Zoltán kivételével) „beágyazódtak” Szabolcs vármegye politikai és társadalmi életébe. Választott tagként vagy virilisi jogukat gyakorolva részt vettek a megyei, a városi törvényhatósági, illetve közigazgatási bizottság munkájában.⁴⁸⁸

⁴⁸⁵ SZSZBML XIII. 4. 2. d. A Nyírmadai Takarékpénztár Részvénytársaság elnöke gróf Vay Ádám volt.

⁴⁸⁶ Meghívó az 1905. február 26-án tartandó XI. évi rendes közgyűlésre. Nyírvidék, 1905. január 22.

⁴⁸⁷ Kisvárdai Lapok, 1901. január 27.

⁴⁸⁸ Hrabovszky Guidó például Szabolcs vármegye közigazgatási bizottságában sokáig az erdészeti albizottság elnöke volt. 1904. december 30-án Szabolcs vármegye közönségének 1904. december 30-án tartott rendkívüli közgyűlésén 1905-től három éves időtartamra Kállay Leopoldot, dr. Mezőssy Bélát és dr. Meskó Lászlót megválasztották a jegyzői nyugdíj választmány tagjaiul, Kállayt a népnevelési bizottság tagjául is. SZSZBML IV. B. 411. 486. d. 25369 K 854 Bgy/1904.; 25368 K 853 Bgy/1904.; Szabolcs vármegye közigazgatási bizottságának 1905. január 13-i ülésén az újraalakuló Felügyelő Bizottság rendes tagjául is megválasztották Mezőssyt, továbbá az erdészeti albizottság tagjául, a II-od fokú erdei kihágási bíróság pótagyául és a munkaadók és mezőgazdasági munkások között előforduló vitás kérdéseknek másodfokban való elbírálására hivatott albizottság pótagyául. SZSZBML IV. B. 404. 1905. január 13-i ülés; IV. B. 411. 487. d. 2258/905. 167 Kb/1905., 2260/905. 169 Kb/1905.; 2261/905. 170 Kb/1905.; 2263/905. 172 Kb/1905. Meskót a pótagyául a fegyelmi választmány rendes tagjául, az árvaügyi fellebbviteli küldöttség

Ezekon kívül számos egyesület és társaság aktivistáiként működtek. Kállay Leopold (aki egyébként budapesti lakos volt) például a Napkor vidéki dalkör egyik vezetőjeként⁴⁸⁹ – mely dalkör az 1880-as években évente 30-40 forinttal, jótékonyági rendezvényekkel támogatta a szegény sorsú kisiskolásokat és hozzájárult a helyi oktatás tárgyi feltételeinek megteremtéséhez –, az 1890. február 7-én alakult egyesült iskolaszék díszelnökeként⁴⁹⁰, Mezőssy a Nyírvíz-szabályozó társulat elnökeként, Meskó ennek választmányi tagjaként, továbbá a színházépítő részvénytársaságban, az önkéntes tűzoltó egyesületben.⁴⁹¹ Az 1880-as évek második felétől volt elnöke a polgárság helyi közéleti fórumának, a nyíregyházi kaszinónak.⁴⁹² Ez fogta össze és szervezte a város társadalmi életét, biztosított szórakozási és művelődési lehetőséget a tagsággal rendelkező férfiaknak.

Mezőssy és Meskó egyházi téren is jelentékeny tevékenységet fejtett ki. Előbbi a felsőszabolcsi református egyházmegye és a nagy tiszántúli egyházkerület világi tanácsbírájaként, utóbbi pedig a nyíregyházi főgimnázium felügyelőjeként, a tiszavidéki evangélikus egyházmegye főgondnokaként⁴⁹³, a tiszai evangélikus egyházkerület jegyzőjeként, majd ügyészeként, valamint az egyetemes tanügyi bizottság tagjaként.

Kettejüknek az ellenzéki koalíció kormányra kerülése államtitkári pozíciót hozott. A Budapesti Közlöny május 24-i száma közölte dr. Mezőssy Béla földművelésügyi államtitkárrá történt kinevezését, akit üdvözlő iratok sokaságával halmoztak el a szabolcsiak. „Nyíracsad község képviselő testülete őszinte örömeinek ad kifejezést Méltóságodnak földművelésügyi államtitkárrá történt kinevezése alkalmából, mert tudja azt, hogy a magyar földművelésügyi politika oly munka erőt nyert Méltóságodban, aki mérhetetlen tevékenységével, ernyedhetetlen szorgalmával, szándéka és lelke tisztaságával édes magyar hazánknak csak javát művelendi, amidőn melegen üdvözljük, ugyanakkor lelkünk egész hevével kérjük a Mindenek Urát, hogy adjon Méltóságodnak működéséhez erőt és egészséget, egyben fogadja zálogul további ragaszkodásunk megnyilatkozását.”⁴⁹⁴ A vármegye közgyűlése is gratulációs

---

rendes tagjául, az erdészeti albizottság elnökéül, a munkaadók és mezőgazdasági munkások között előforduló vitás kérdéseknek másodfokban való elbírálására hivatott albizottság tagjául. SZSZBML IV. B. 411. 487. d. 2259/905. 168 Kb/1905.; 2257/905. 166 Kb/1905.; 2256/905. 165 Kb/1905.; 2260/905. 169 Kb/1905.; 2263/905. 172 Kb/1905. Kállay Leopoldot a II-od fokú erdei kihágási bíróság póttagjául. SZSZBML IV. B. 411. 487. d. 2261/905. 170 Kb/1905.

⁴⁸⁹ Szilágyi, 2006. 146.

⁴⁹⁰ Lekli Béla: Napkor. Egy nyírségi falu története. Alfa Könyv- és Lapkiadó. Bp., 1993. 411.

⁴⁹¹ A Nyírvidek 1906. június 17-i számában számol be az önkéntes tűzoltó egyesület milánói útjáról, ahová Meskó is elkísérte őket, s nagy segítségükre volt nyelv- és helyismeretével.

⁴⁹² Vietórisz József: A nyíregyházi kaszinó története. Nyíregyháza, 1896.

⁴⁹³ A Hegyaljai egyházmegyéből kiválva alakult meg a Tiszavidéki egyházmegye, melynek felügyelői székébe dr. Meskó Lászlót ültették. Nyírvidek, 1907. február 24.

⁴⁹⁴ Nyírvidek, 1906. június 17.; A Kisvárdai Lapok is örömet fejezte ki a fiatal, 36 éves tehetséges államférfi karrierének felívelése alkalmából. Kisvárdai Lapok, 1906. május 27.; A rakamaziak üdvözlő sürgönyéről lásd Nyíregyházi Hétfői Hírlap, 1906. június 4.

iratot juttatott el Mezőssyhez, amire a következő köszönőlevél érkezett: „Ő császári és apostoli királyi Felség által m. kir. földművelésügyi államtitkárrá történt legkegyelmesebb kineveztetésem alkalmából a Tekintetes Vármegyei közönségnek folyó évi június hó 30-án tartott közgyűléséről küldött üdvözlésükért fogadják hálás köszönetemet. Különös örömmre szolgált ez a megemlékezés, minthogy azok részéről ért, kiknek körében először kezdtem szeretett hazánk dicsőségére működésemet, kérem a Tekintetes Vármegyei közönséget, hogy ezen együttes nagy munkánkban továbbra is támogatni szíveskedjék. Hazafias üdvözléssel: Mezőssy, államtitkár.”⁴⁹⁵

1906. május 18-án, a képviselőház 5. ülésén hangzott el az az elnöki bejelentés, hogy dr. Mezőssy Béla a földművelésügyi minisztériumhoz államtitkárrá történő kinevezése folytán képviselői megbízatásáról lemond. A Ház ezt tudomásul vette, s megbízta az elnököt, hogy Szabolcs vármegye nagykállói választókerületében rendeljen el új képviselő-választást.⁴⁹⁶ Erre azért volt szükség, mert bár az összeférhetetlenségről szóló 1901. évi XXIV. törvénycikk 1. §-a értelmében az államtitkári állás összeegyeztethető volt az országgyűlési képviselőséggel, a törvény 23. §-a úgy rendelkezett, hogy „azon képviselő, a ki időközben kinevezéstől függő olyan állami szolgálatba lép, mely a képviselőséggel összefér, magát új választásnak tartozik alávetni. E végből a kinevezési okmány kézbesítésétől, vagy a mennyiben a kézbesítést a kinevezés hivatalos közzététele előzte meg, a közzétételtől számított 48 óra alatt a képviselőségről lemondani tartozik.”⁴⁹⁷

A képviselőház elnöke május 30-án értesítette Szabolcs vármegye központi választmányát, s felhívta, hogy intézkedjenek a nagykállói kerületben az új választás elrendelése iránt. Az 1874. évi XXXIII. törvénycikk 57. §-a értelmében időközi képviselő-választás határidejét úgy kellett kijelölni, hogy a képviselőház ez iránt hozott határozatának vételétől a választás megkezdéséig 14 napnál rövidebb és 24 napnál hosszabb időköz nem telhetett el. Ezt szem előtt tartva Szabolcs vármegye központi választmánya 1906. június 18-án reggel nyolc órára tűzte ki a pótválasztás napját a nagykállói község háza épületébe. Készenlétben állt az állami gimnázium is arra az esetre, ha szavazás elrendelése vált volna szükségessé.⁴⁹⁸ A nagykállói kerület választásra jogosultjai ismét bizalmat „szavaztak” dr. Mezőssy Bélának, s a nagy lelkesedéssel megejtett választás után 400 terítékes banketten ünnepelték a győztest. A lakomáról üdvözlő táviratot küldtek Kossuth Ferenc kereskedelmi és Darányi Ignác

⁴⁹⁵ Kisvárdai Lapok, 1906. július 29.

⁴⁹⁶ Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. I. kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, Bp., 1906. 20. (a továbbiakban: KN 1906/11.)

⁴⁹⁷ Dr. Márkus Dezső (szerk.): Magyar Törvénytár. 1901. évi törvénycikkek. Bp., 1902. 139.

⁴⁹⁸ SZSZBML IV. B. 403. 1906. június 6-i ülés. Erre azonban nem került sor, Mezőssy ismét egyhangúlag nyerte el a mandátumot.

földművelésügyi miniszternek, s utóbbit arra kérték, „hogy a magyar munkás és cselédosztály jogos érdekeinek és törekvéseinek legyen továbbra is szolgálatára”.⁴⁹⁹ Az államtitkárnak a választás után Debrecenbe kellett utaznia a Hortobágy és a pallagi mintagazdaság megtekintése céljából, ugyanis a földművelésügyi minisztérium fontosnak tartotta a hortobágyi sáskaveszedelem problémájának megoldását.⁵⁰⁰

Mezőssy mandátumát az igazolási állandó bizottság július 5-én megvizsgálta, s tartalomra és kiállításra nézve helyesnek, a törvény rendelkezésével megegyezőnek találta. Ám mivel a választás óta még nem telt el az a harminc nap, mely alatt panasszal vagy kifogással lehetett élni ellene, július 6-án még csak feltételesen igazolt képviselőnek jelentették ki.⁵⁰¹ A 34. országos ülésen, július 21-én pedig már végleg igazoltnak.⁵⁰² Mezőssy 1910-ig funkcionált földművelésügyi államtitkárként, s ezt az időszakot politikai pályája kiteljesedéseként értékelhetjük.⁵⁰³

„Ellenőrzött hír forrásunk szerint csaknem két államtitkár lett a szabolcsmegyei országgyűlési képviselők közül: Dr. Meskó László, városunk képviselője ugyanis szintén államtitkár jelölt volt, de nem fogadta el. Úgy hisszük azért, mert őt oly szoros kötelék fűzi Nyíregyháza-hoz, hogy azt elszakítani nem volt képes. Ő itt élt köztünk mióta megszületett, köztünk érzi jól s otthon magát s nem akarta, hogy ez a hatalmasan dus koronájú s erős gyökereket vert fa más talajba ültetessék át, aminek államtitkárrá való kineveztetése esetén be kellett volna következnie”⁵⁰⁴ – olvashatjuk a Szabolcs május 26-i számában. A cikkíró magyarázata azonban nem bizonyult valósnak. Az 1907-es esztendő ugyanis Meskót mégiscsak eljuttatta országos politikai szereplésének csúcspontjára. A főrendiház XV. ülésén az elnök, Desseffy Aurél gróf bemutatta Günther Antal magyar királyi igazságügy-miniszter átíratát, melyben tudatta, hogy ő császári és apostoli királyi Felsége február 13-án kelt legfelsőbb elhatározásával dr. Meskó László országgyűlési képviselőt az igazságügy-minisztériumhoz államtitkárrá méltóztatta kinevezni.⁵⁰⁵ Meskó február 16-án fél 12-kor tette le a hivatalos esküt.⁵⁰⁶ Ezt követően néhány napra hazautazott a fővárosból, hiszen Nyíregyháza polgársága február 20-án impozáns ünnepséget rendezett a tiszteletére. A város

⁴⁹⁹ Szabolcs, 1906. június 23.; Nyírvidék, 1906. június 24.

⁵⁰⁰ Kisvárdai Lapok, 1906. június 24.; Dr. Mezőssy Béla sáskairtó tervéről lásd Nyírvidék, 1906. június 24.

⁵⁰¹ KN 1906/11. I. kötet 253.

⁵⁰² KN 1906/11. II. kötet 218.

⁵⁰³ Ettől magasabb pozícióba 1917 júniusában került, amikor a Wekerle-kormány földművelésügyi miniszterévé nevezték ki, de ebben a minőségében meglehetősen rövid ideig, 1918. január 25-ig működött. 1918 után pedig visszavonult a politikai élettől.

⁵⁰⁴ Szabolcs, 1906. május 26.

⁵⁰⁵ Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés főrendiházának naplója. I. kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. -T., Bp., 1907. 142.

⁵⁰⁶ Nyírvidék, 1907. február 17.

frekvenciátaltabb utcáinak házain nemzetiszínű zászlók hirdették Meskó politikai sikerét. Az ünnepeltet – akit lelkes közönség várt az állomáson, s aki előtt az önkéntes tűzoltóság tisztelgett – a vasúti kocsiból történő kilépésekor Bogár Lajos polgármester-helyettes üdvözölte. A nyíregyházi szokásoknak megfelelően a tekintélyes vendégnek dukáló városi négyesfogat vitte az államtitkár urat Pazonyi utcai lakásához. Rendkívül hatásos látványt nyújtott, ahogyan a negyven kocsiból és ötven szánból álló menet végighaladt a fellobogózott utcákon. A másnapi ünnepség kezdeteként huszonegy küldöttség tisztelgett. A római katolikus egyház nevében Petrovits Gyula esperes, apátplébános, Ruttkay Gyula esperes⁵⁰⁷ a görög katolikus egyház, Bartók Jenő lelkész az ev. ref. egyház, Rosenberg Emil dr. hitközségi elnök az izraelita egyház, Materny Lajos főesperes a tiszavidéki egyházmegye, Geduly Henrik lelkész az ág. hitv. ev. egyház, Leffler Sámuel igazgató a főgymnáziumi tanártestület, Megyery Géza kuriai bíró, kir. tör. elnök a kir. Törvényszék, kir. járásbíróság és kir. Ügyészség, Mikecz Dezső alispán a vármegye tisztikara és az államépítészeti hivatal, Eckerdt Elek az állami hivatalok, Orsovsky Gyula a Nyíregyházi Általános Tanítóegyesület, Lázár Kálmán a Casino-Egyesület, Engel Adolf a nyíregyházi Ipartestület és az Iparos Olvasó-Kör, Klár Sándor elnök a Gazdaszövetség, gr. Vay Tibor elnök a Szabolcsvármegyei Gazdasági Egyesület, Schlichter Gyula a Hirsch-egylet, Kálnay Zoltán a Nyírvízszabályozó társulat, Oláh Gyula a Végrehajtók orsz. egyesülete, Fejér Imre megyei főügyész az ügyvédi kar, Barzó Mihály a 48-as és Függetlenségi Párt, Bogár Lajos polgármester-helyettes, főjegyző pedig a városi tisztikar nevében.

Este fél hétkor a tűzoltóegyesület a városi dalárdával kooperálva fáklyásmenetet rendezett dr. Meskó László tiszteletére, akit dr. Konthy Gyula tűzoltóparancsnok patetikus beszédben méltatott. A szónoklat végén Konthy piros szegfűből álló csokrot nyújtott át az önkéntes tűzoltóság nevében, így fejezve ki a testület háláját, amely felvirágzását jelentős részben köszönhette Meskónak. A kétszáz terítékes bankett este nyolc órakor vette kezdetét a Korona dísztermében, ahol felköszöntők sora hangzott el.⁵⁰⁸

Dr. Meskó László államtitkárrá történt kinevezésével lemondott a vármegye közigazgatási bizottságában, az igazoló bizottságban viselt tagsági helyeiről, a vármegyei tiszteletbeli főügyészi állásáról, és természetesen az országgyűlési képviselőségről is. Ez utóbbit a képviselőház elnöke az 1907. február 18-i ülésen jelentette be, s másnap 4895. szám alatt kelt átiratában értesítette a belügyminisztert, és utasította Nyíregyháza város központi

⁵⁰⁷ Ruttkay Gyulát 1905 nyarának végén helyezték át Máramaros vármegye területéről Nyíregyházára lelkésznek. Néhány hét múlva a munkácsi püspök őt ajánlotta a főesperesi állásra. SZSZBML IV. B. 401. 3. d. 78100 sz.

⁵⁰⁸ Nyírvidék, 1907. február 24.

választmányát az időközi képviselő-választás lebonyolítására.⁵⁰⁹ Nyíregyháza város központi választmánya március 8-ra tűzte ki a választás napját a városháza épületébe.⁵¹⁰ Reggel nyolc órakor a nagyteremben Májerszky Béla polgármester, mint választási elnök a megjelent választópolgárok üdvözlését követően bejelentette, hogy eddig egy képviselőjelöltje van a városnak dr. Meskó László igazságügyi minisztériumi államtitkár személyében, akit 18 választásra jogosult férfi ajánlott. Félórai határidőt tűzött ki esetleges további ajánlatok benyújtására. Ennek leteltével Májerszky először a nagyteremben, majd a városháza erkélyéről a palota előtt összegyűltek előtt hirdette ki, hogy az igazságügyminiszteri államtitkáron kívül mást nem ajánlottak képviselőjelöltül. Így dr. Meskó László Nyíregyháza város egyhangúlag megválasztott képviselője lett. A választási bizottság rögvest hozzáfogott a jegyzőkönyv megszerkesztéséhez. Ennek elkészültével Somogyi Gyulával, a 48-as és Függetlenségi Párt ügyvezető elnökével az élen háromtagú küldöttség indult Nyíregyháza immár háromszoros győzteséhez, hogy fölkérje a mandátum átvételére.

A kiváló szónoki tehetséggel megáldott Meskó a következő beszédben mondott köszönetet a belévetett bizalomért: „A közelmúltban fennállott, de Istennek hála elmúlt politikai helyzetet semmire jellemzi jobban, mint az, hogy rövid két év alatt Nyíregyháza város közönsége háromszor nyújtotta nekem a polgári bizalom legszebb koszorúját, a képviselői megbízó levelet. E három választásból kettőt a politikai helyzet rendkívülisége, a legutóbbit pedig az a tény tette szükségessé, hogy Ő felsége kegyessége, a kormány és pártom bizalma engem szemelt ki az igazságügyi államtitkári állás betöltésére, amiért az alkotmányos gyakorlat és politikai ildom követelményének megfelelően a képviselőségről le kellett mondanom. A mikor kitüntető bizalmuk újabb zálogát a vál. elnök úr kezeiből átveszem, szívből fakadt hálás köszönetet mondok önöknek, tisztelt választó polgárok, különösen azért, mert bizalmuk újabb megnyilvánulásában annak tanubizonyságát látom, hogy önök új állásomban is a régi szeretettel és ragaszkodással viseltetnek irántam, s meg vagyok győződve arról, hogy minden tekintetben, úgy egyénileg, mint politikailag az vagyok ma is, aki voltam s az leszek és maradok jövőre is. Nem könnyen határoztam el magam az államtitkári díszes állás elfogadására. Számot vettem nemcsak erőim fogyatékoságával, s a reám váró feladatok nagyságával, de azzal is, hogy egy időre végleg távoznom kell polgártársaim szeretett köréből, s megszokott csendes munkásságomat, gondterhes, gyakran zaklatott munkával felváltatnom. De nem tértem ki a felém forduló bizalom elől, mert új állásomban sértetlenül megtarthatom politikai elveimet, s mert jó katona létemre követnem kellett

⁵⁰⁹ SZSZBML V. B. 180. XIV. 1907/I. 21764/I-a/1907.

⁵¹⁰ SZSZBML V. B. 180. 43. d. 2/1907. Kpv. 1907. február 21-i ülés

vezérem parancsát. Jövő magatartásomra nézve, ma is azt a programot tekintem irányadónak, melyet a tavalyi választás előtt kifejtettem, s melyet reám nézve az önök, a képviselőház nagy többségére nézve a nemzet akarata szentesített. Ennek egyik sarktétele a szövetkezett pártokból alakult kormány programjának az átmeneti időszakban való pontos megtartása, a másik pedig az átmeneti időszak lejártával, a pártunk elveiért való további tántoríthatlan küzdelem. A koalíciós kormány nem egy program pontot már meg is valósított, s én szerencsésnek fogom magam érezni, ha mint az önök országgyűlési képviselője, minél több üdvös intézmény megvalósításához nyújthatok segédkezet, egy percre se térve le arról az útról, mely pártunk elvei alapján édes hazánk boldogságához vezet. Kétségtelen, hogy küzdelmünk nem könnyű, mert ernyedetlen munkát és erős kitartást igényel, de hiszem és vallom, hogy valamint a természetben a tél zordonságát az enyhe tavaszi napsugár váltja fel, úgy hazánkra is jobb jövő virrad, mely biztosítani fogja jogainkat, s gazdasági érdekeinket. Kívánom, hogy ez mielőbb és minél teljesebb mérvben bekövetkezzék, s szeretett hazánkon s városunkon az Ég áldása legyen. Bizalmukat újból megköszönve, ajánlom magam további jó indulatukba s legyenek meggyőződve arról, hogy szeretett városom s polgártársaim minden igaz ügye, jövője is szívemhez lesz forrva.”⁵¹¹

Meskó államtitkárként a törvényelőkészítő, köz-, magán, s a büntetőjogi ügyosztály működését vizsgálta felül és a „szaktanácskozmányokat” vezette. 1909 végén, a Függetlenségi és 48-as Párt kettészakadásakor benyújtotta lemondását. Ő az önálló bankot követelőkkel bent maradt a pártban. Justh Gyula indítványára az Országgyűlési Függetlenségi és 48-as Párt elnökévé választották, de egészségi okokra hivatkozva lemondott. Ezt követően pártja a tiszteletbeli elnöki címet adományozta neki. Az országos politikai siker után hatvanhat évesen jutott el megyei pályafutásának csúcspontjára, mikor is 1917 júliusában elfoglalhatta a szabolcsi főispáni széket. Ezt a pozíciót e vármegyében eddig csupán arisztokrata származásúak vagy történelmi családnevek dzsentrí birtokosai tölthették be.⁵¹²

Górcső alá vett képviselőinket gyakran találjuk a vármegye érdekében a miniszterelnökhöz vagy egyes miniszterekhez érkező küldöttségekben. Dr. Mezőssy Béla, dr. Pap Zoltán és Kállay Leopold is tagja volt például annak a delegációnak, amely előbb Hieronymi Károly kereskedelemügyi miniszternél, majd gróf Tisza István kormányfőnél tisztelgett abból a célból, hogy átnyújtsa Szabolcs vármegye közönségének azon feliratát, melyben a tokaj-kolozsvári és a debrecen-ungvári törvényhatósági utaknak állami kezelésbe vételét, esetleg a vármegye tulajdonában lévő helyi érdekű vasúti törzsrészvények átvállalását kérje.⁵¹³ 1906

⁵¹¹ Nyírvidék, 1907. március 10.

⁵¹² Meskó 1918 szeptemberéig funkcionált főispáni minőségében. Margócsy, 1995. 214-215.

⁵¹³ Szabolcs, 1904. július 23.; Nyírvidék, 1904. július 31.

májusában dr. Meskó László vezetésével a nyíregyházi ág. ev. egyház felügyelő bizottsága nevében egy öttagú küldöttség járt gróf Apponyi Albertnél, hogy a tanyasi tanítói állások javadalmazásának pótlására hozzájárulást szerezzen a vallás- és közoktatásügyi minisztertől.⁵¹⁴ 1906. július 11-én Kemece község képviselőjében 12 tagú küldöttség Kállay Leopolddal az élen tett látogatást Kossuth Ferencnél, hogy vásártartási engedélyt eszközöljön ki Kemece részére.⁵¹⁵ Hrabovszky Guidó többek között választókerületének vasútépítési terveit karolta fel. A kisvárdai – mintegy négyszázötven tagot számláló – általános ipartestület 1906. július 26-án tartott rendkívüli közgyűlésén egyhangúlag elfogadták Bencs Mihály ipartestületi elnök határozati javaslatát, miszerint „Kisvárdai község fejlődése, felvirágzása és a már éveken át érezhető ipari és kereskedelmi hanyatlása, továbbá és különösen az ipartestület tagjainak létérdeke feltétlenül megkívánja azt, hogy a közforgalom kiterjesztessék és tágabb téren bővítsék. Kell, hogy Nyíregyháza város ugyis, mint megyei központi székhelynek a helyi ipar és kereskedelemre bénítólag nehezedő forgalmi terjeszkedése elé határ szabassék.”⁵¹⁶ Általában megkívántataik tehát: 1. A kisvárdai helyi érdekű vasutak a lehető legsürgősebben a helyi viszonyok figyelembe vétele mellett a legelőnyösebben megépíttessenek. 2. Az építés Nyírmada, Karász, Gyulaháza és Anarcson át Kisvárdai község központi székhelylyel Kékcse, Kanyár községeken át Dombrád községig eszközöltessék. 3. A vasút üzeme minden körülmények közt motoros legyen, miután köztapasztalat szerint ezen üzem szolgálja leginkább a helyi érdekeket és leggazdaságosabb...”⁵¹⁷ A Kisvárdától Nyírbátorig kiépítendő helyi érdekű vasútügy ismertetése céljából gróf Vay Ádám hívott össze értekezletet 1906. augusztus 15-ére Nyíregyházára, a vármegyeháza termébe, melyen Hrabovszky Guidó mint a kisvárdai hetes bizottság egyik képviselője vett részt.⁵¹⁸ A kisvárdai hetes bizottságot a Kisvárdai-Nyírmada vasútvonal megépítésének propagálására alakították, élén Kisvárdai országgyűlési képviselőjével, amely végrehajtó-bizottság Kisvárdának meg is szerezte az előmunkálati engedélyt a fent nevezett rendes nyomtávú helyi érdekű vasútvonalra. A tárgyaláson jelen voltak a helyi érdekek képviselői (az érdekelt községek kiküldöttei, az érdekelt birtokos osztály), valamint a Szabolcsvármegyei helyi érdekű vasút részvénytársaság szakemberei. Fábrián Lajos, a Szabolcsvármegyei helyi érdekű vasút részvénytársaság műszaki tanácsosa ismertette a tervbe vett vonalvezetést, mellyel

⁵¹⁴ Nyíregyházi Hétfői Hírlap, 1906. május 21.

⁵¹⁵ Nyírvidék, 1906. július 15.

⁵¹⁶ Az akkorra már kiépült nagykaroly-mátészalka-csapi, valamint a tervezés alatt álló szatmár-mátészalkai, beregszász-vásárosnaményi ... stb. vasutak a kisvárdaiak szemszögéből szintén kedvezőtlen irányba vezették el a forgalmat.

⁵¹⁷ Kisvárdai Lapok, 1906. július 29.

⁵¹⁸ Halasi Mór és Reismann Herman szintén a kisvárdai hetes bizottság képviselőjében jelentek meg.

Hrabovszky Guidó is egyetértett, majd a képviselő a társaság résztvevőit nyilatkozattételre hívta fel az ismertetett terv komoly szándékát illetően, amit meg is kapott.

Az értekezleten a nyírbátori igények is megfogalmazást nyertek. Bogáthy József és Nemes Béla azon óhajuknak adtak kifejezést, „hogya a vasútépítési akció forgalmi végpontja ne Nyírbátor állomásban nyerjen befejezést, hanem a Nyírbátor-Érmihályfalvai vasúttest is kiépítésre kerüljön”. Miután e javaslatot – rövid időn belül nem tartották kivitelezhetőnek – ezért Hrabovszkyék elvetették, s a távolabbi jövőben óhajtották megvalósítani. Az értekezleten megállapodás született, hogy „a leghelyesebb vonalvezetés Kisvárdra, Anarcs, (esetleg Anarcs és Ajak között) Gyulaháza, Karász, Nyírmada, Nyírmada-vajai létező pályatest közös felhasználásával és Vaja állomásból való folytatólagos kiágazással Kántor-Jánosi, Derzs, csatlakozással a nyíregyháza-mátészalkai vasútvonal Császári állomáshoz olyképp, hogy a létező császári-nyírbátori vasútvonal közösen használtassék.”⁵¹⁹ Gróf Vay Ádám elnökletével megalakult a vasúti-bizottság⁵²⁰, de a kisvárdai hetes bizottság Hrabovszky Guidó elnökletével továbbra is fennmaradt Kisvárdra és vidéke érdekeinek gondozása céljából. Fábrián Lajos kijelentette, hogy kedvező ügymenet, valamint az állami szubvenciók időben történő biztosítása esetén már 1907 folyamán bekövetkezhet az új vonal kiépítése és megnyitása. (A műszaki tanácsos optimizmusa kissé túlzottnak bizonyult, hiszen a Kisvárd-Nyírbakta vasútvonal megnyitására is 1912. szeptember 28-ig kellett várni.⁵²¹ A választókerület országgyűlési-képviselője ekkor már nem Hrabovszky, hanem Liphay Béla volt. Az exképviselő érdeme azonban vitathatatlan.)

A kisvárdai vasút ügyében Hrabovszky Guidóval az élen küldöttség kereste fel 1908. május 9-én Kossuth Ferenc kereskedelemügyi minisztert és Szerényi József államtitkárt. Előző nap a kisvárdai képviselő Apponyi Albert grófnál tett látogatásukkor lendületes szónoklat kíséretében nyújtotta át a miniszternek Kisvárdra memorandumát, kérve, hogy a Szabolcs megyében felállítani tervezett második főgimnáziumot a város kapja meg.⁵²² Ezt a kérvényt a kultuszminisztérium véleményezésre kiadta Géressy tankerületi főigazgatónak. A főigazgató meggyőzése céljából május 27-én szintén Hrabovszky Guidó vezetésével küldöttség érkezett Debrecenbe. Hrabovszky érvek hosszú sorával támasztotta alá, hogy a

---

⁵¹⁹ SZSZBML XIII. 4. 2. d. 32. dosszié Jegyzőkönyv az 1906. augusztus 15-én Nyíregyházán a vármegyeháza termében megtartott értekezletről

⁵²⁰ A vasúti-bizottság tagjaivá megválasztották gróf Vay Ádám elnökön kívül Hrabovszky Guidót, Bogáthy Józsefet, Péchy Bélát, Halassy Mórt, Balogh Ferencet, Mandel Dezsőt, Liphay Bélát, Reismann Hermant, Fisch Jakabot, Krausz Mórt, Bedeő Lajost, Nemes Bélát, Bákonyi Istvánt, Juhász Lajost, Elek Imrét, Schwartz Károlyt, Vay Istvánt, Ibrányi Jánost, Grosz Ignácot, Lovászi Gyulát, Kálmán Sándort és Dunderák Györgyöt.

⁵²¹ Néző, 1998. 529.; Szilágyi, 2006. 106.

⁵²² Kisvárdra és Vidéke, 1908. május 10.

legracionálisabb megoldás az lenne, ha az állam Kisvárdán helyezné el a Szabolcsban felállítandó második főgimnáziumot.⁵²³

A honatyáknak érdekkijáró tevékenységükön kívül reprezentációs feladatokat is el kellett látniuk. A magyarok körében nagy népszerűségnek örvendő József főherceg budapesti temetésén 1905. június 19-én Szabolcs vármegye képviselőjében báró Feilitzsch Berthold vezetése alatt Hrabovszky Guidó, Kállay Leopold, dr. Meskó László, dr. Pap Zoltán és Uray Miklós vettek részt.

A Szabolcsvármegyei Függetlenségi Párt prominenseinek ünnepi beszédei mindig helyet kaptak a március 15-i ünnepeken. A kormányzati válság idején vizsgált képviselőink tiszttában voltak a március 15-i rendezvényeken való szereplés politikai hozadékával. Bár 1906. február 17-én a belügyminiszter rendeletet bocsátott ki a gyülekezési jog megszorításáról, március 15-ének az eddigi szokásos keretek közt történő megünneplését engedélyezte. „Ha azonban az emlékűnnep jellegén túlterjeszkedve, politikai s csak a nép nyugalmanak és békéjének megzavarására vezethető tüntetések vagy gyülekezések is tervezetnének, az ilyenek nem engedélyezendők és amennyiben bejelentés nélkül kíséreltetnének meg, vagy ha az engedélyezett ünnepélyen izgató beszédek tartatnának, azok a jelen levő hatósági közeg vagy csendőrség által megakadályozandók és a gyülekezet vagy körmenet azonnal feloszlatandó”.⁵²⁴ Hrabovszky Guidó lelkes előadását 1906-ban a kisvárdai polgárság a nagyvendéglőben, a himnusz eléneklése után élvezhette.⁵²⁵ Meskó Nyíregyházán a rendező-bizottság elnökeként pedig záróbeszédet tartott.⁵²⁶ (A nyilvános ünneplés tilalma esetén a Szózat eléneklését tervezték az evangélikus templomban lezajló istentiszteletet követően.) Újfehértón dr. Mezőssy Bélának a városháza dísztermében elhangzó szónoklatát tapsvihar követte, majd Szunyoghy Bertalan lépett az emelvényre, s Mezőssyt újból kikiáltotta a kerület képviselőjelöltjéül.

A képviselőktől a helyi elit (melynek általában ők is tagjai voltak) elvárta a kapcsolattartást, melyre a vármegyei közgyűléseken, bizottsági üléseken túl különféle multságok, bálók keretein belül került sor. Ezek a rendezvényeken illett „felülfizetni”, a pluszbefizetéseket hírlapilag köszönték meg. Ez is egyik eszköze volt a népszerűség fokozásának. Például a kisvárdai tanítói-járaskör multságát követően a Kisvárdai Lapokban Nyilvános köszönet cím alatt olvashatóak a vendégek felülfizetései, többek között Hrabovszky Guidó és dr. Horváth József 20-20 koronával. Hrabovszky a kisvárdai ev. ref.

⁵²³ Kisvárdai és Vidéke, 1908. május 31.

⁵²⁴ SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 146 sz. Eln.

⁵²⁵ Kisvárdai Lapok, 1906. március 18.

⁵²⁶ Nyírvidék, 1906. március 18.

egyház 1906. január 28-i bálján is nagyvonalú volt.⁵²⁷ A nyírbátori választókerület 48-as Függetlenségi Pártjának táncmulatságán Uray Miklós felesége, mint bálanya 94 koronával „fizetett felül”. A rendezvény fényét emelte, hogy a nyírbátori képviselőt testvérbátyja is elkísérte az estélyre.⁵²⁸ Az adományozás jó reklámnak bizonyult, főleg közvetlenül a választások előtt. Dr. Meskó László például 1905. január elején a rendőri önszegélyező egyesület pénzalapját 20 koronával toldotta meg, mely támogatást Kertész Bertalan egyleti igazgató (Nyíregyháza város rendőrfőkapitánya) a Szabolcsban hálásan nyugtázott.⁵²⁹ Hrabovszky Guidó 70 koronával próbált könnyíteni a kisvárdai szegények sorsán.⁵³⁰

Az országgyűlési képviselőktől azok a választópolgárok is elvárták a „törődést”, akiket ugyan nem sorolhatunk a helyi elit körébe, de rendelkeztek a választói jogosultsághoz szükséges kellékekkel. Nekik a honatyákkal való találkozásra képviselői beszámolók alkalmával nyílt lehetőségük, ahol természetesen az elit is megjelent. 1906-ban például Hrabovszky Guidó február 25-én Kisvárdán,⁵³¹ Kállay Leopold március 6-án Nyírbogdányban,⁵³² 7-én Kemecsen az ev. ref. iskola termében és udvarán tartott beszámoló beszédet.⁵³³ Dr. Mezőssy Béla március végén Nagykállóban,⁵³⁴ Uray Miklós április elején Nyírbátorban foglalta össze addigi képviselői tevékenységét.⁵³⁵ Ezeken a beszámolókon a választópolgárok ismét bizalmat szavaztak exképviselőjüknek, s újra őket jelölték.

Vizsgált személyeink közül az 1910-es választásokon hárman (Mezőssy, Meskó és Pap) szereztek újra képviselői mandátumot. Kállay és Uray nem indult 1910-ben. Hrabovszky igen, de alulmaradt a Nemzeti Munkapárt jelöltjével, Liphay Bélával szemben.⁵³⁶

---

⁵²⁷ Kisvárdai Lapok, 1906. február 11.

⁵²⁸ Nyírvidék, 1905. március 12. Uray Imre „felülfizetése” 17 korona volt.

⁵²⁹ Szabolcs, 1905. január 7.

⁵³⁰ Kisvárdai Lapok, 1906. február 11.

⁵³¹ Kisvárdai Lapok, 1906. február 25.

⁵³² Szabolcs, 1906. március 10.

⁵³³ Nyírvidék, 1906. március 11.

⁵³⁴ Nyírvidék, 1906. március 25.

⁵³⁵ Nyírvidék, 1906. április 8.

⁵³⁶ 1913-ban, amikor a szintén kisvárdai dr. Vadász Lipót, a nyírbátori kerület nemzeti munkapárti képviselője lemondott mandátumáról, Hrabovszkyt a párt ismét csatába indította. 1913 júniusában meg is nyerte a nyírbátori választást, de győzelmét csak néhány héttel élte túl. 1913. július 12-én meghalt. Néző, 1998. 527.

V. SZABOLCS VÁRMEGYE ELLENZÉKISÉGE AZ 1905 – 1906. ÉVI KORMÁNYZATI VÁLSÁG IDEJÉN

A továbbiakban tekintsük át Szabolcs vármegye ellenzéki magatartását az 1905-1906. évi kormányzati válság idején, s vizsgáljuk meg a szabolcsi képviselőknek az ellenállási mozgalomban játszott szerepét! A kormányzati válsághoz az 1905-ös országgyűlési képviselő-választásoknak a dualizmus történetében példátlan eredménye vezetett. A parlamentarizmus szabályai szerint az uralkodónak a győztes koalíciót kellett volna megbízni kormányalakítással, ám annak programja veszélyeztette az 1867-es építményt. Ezért Ferenc József – élve felségjogával – inparlamentáris módon fél évig még a kisebbségbe került Tisza István által vezetett Szabadelvű Párt kezében hagyta a kormányrudat, majd az ausztriai félalkotmányosság tapasztalataiból ötletet merítve 1905. június 18-án egyik hűséges, parlamenten kívüli, párt nélküli magyarországi bizalmasára, a kitüntetésekkel elhalmozott, a dualista rendszer változatlan fenntartásához ragaszkodó Fejérváry Géza báróra, a darabont testőrség parancsnokára ruházta a miniszterelnökséget.⁵³⁷

Az ezt közlő királyi kézirat felolvasását és az új kormány székfoglalását a képviselőház 1905. június 21-i, 38. ülése tűzte napirendjére. A honatyák szünni nem akaró zajjal és bekiabálásokkal adtak hangot elutasításuknak.⁵³⁸ Majd Kossuth Ferenc javaslatát – szavazás útján – elfogadva a képviselőház kimondta: mivel a Fejérváry-kormány nem felel meg a parlamentáris kormányforma követelményeinek, iránta „bizalmatlansággal viseltetik.”⁵³⁹ Az uralkodó második kéziratának felolvasása után – melyben Ferenc József az országgyűlés üléseinek 1905. szeptember 15-ig történő elnapolását hozta tudomására a Tisztelt Háznak – báró Bánffy Dezső is határozati javaslattal állt elő. Indítványára kimondták, „hogy a kormány nem csak súlyos alkotmányértést követett el a ház elnapolásának kieszközlésével, hanem hogy fennállása és egész kormányzása alkotmányellenes, hogy az állami jövedelmeknek, különösen a közadóknak igénybevételére és az állami kiadások eszközzésére feljogosítva nincs, hogy a véderő kiegészítését, illetőleg létszámának fentartását törvényesen nem eszközölheti, sem ujonczozás által, sem pedig az 1888: XVIII. t. – cikkben megjelölt rendkívüli módon, hogy kereskedelmi szerződésekre vonatkozólag idegen államokkal nem tárgyalhat és hogy különösen tilos neki a közösigyi költségek fedezésére a magyar állami pénztárból bármely összeget fordítani.”⁵⁴⁰

⁵³⁷ Gratz, 1992. II. 86.; Somogyi, 1968. 113.

⁵³⁸ KN 1905/10. 461.

⁵³⁹ Uo. 468.

⁵⁴⁰ Uo. 475.

A törvényhatóságokat pedig emlékeztették alkotmányvédő hagyományos feladataikra, az 1888. évi XXI. törvénycikk 20. valamint az 1504. évi I. törvénycikk 5. és 6. §-aira, és arra, elvárják tőlük, hogy az alkotmányellenes kormányzatot ne támogassák. Ugyanezen a napon a főrendiház is kinyilvánította bizalmatlanságát a „darabont-kormány” iránt Dessewffy Aurél gróf és társai határozati javaslatára.⁵⁴¹

A képviselőház felhívására a vármegyék jelentős részében – köztük Szabolcsban is – „nemzeti ellenállás” bontakozott ki.⁵⁴² A szabolcsi ellenzéki akciók értelmezésekor nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a vármegyében a századfordulón már komoly hagyományokkal rendelkező egyesületek, egyletek működtek, ami a politikai társadalom önszervező erejét jelzi számunkra.⁵⁴³ Tekintsük át Szabolcs vármegye tiltakozó lépéseit, melynek rekonstruálásához a levéltári forrásokon kívül segítségül hívjuk a helyi lapokat is.

Szabolcs vármegye közönsége 1905. július 12-én, szerdán délelőtt 10 órakor, a városháza nagytermében tartott rendkívüli közgyűlésén emelte fel először tiltakozó szavát.⁵⁴⁴ A vármegyei bizottmány tagjai – szokatlan módon – csaknem teljes számban megjelentek, hogy legnagyobb fokú bizalmatlanságukat nyilvánítsák ki az alkotmányellenes kormány ellen. Bárány Feilitsch Berthold, Szabolcs vármegye elnöklő főispánja hosszú megnyitó beszédében kijelentette, hogy állásáról lemondott és azt vissza nem vonja. Biztosította a jelenlévőket, hogy a fennálló törvényeket tartja irányadónak, s azoktól semmilyen körülmények között el nem tér, híven kitart az alkotmány mellett.⁵⁴⁵

A nagytekintélyű főispán személyét osztatlan tisztelet és ragaszkodás övezte. Működése mindig pártokon felül állt, szigorúan alkotmányos alapon. Az elnöki megnyitó után Mikecz Dezső főjegyző bejelentésének hallatára, miszerint báró Fejérváry Géza leiratban értesítette a vármegyét, hogy az uralkodó őt m. kir. miniszterelnökké, Lányi Bertalant igazságügyi miniszterré, Vörös Lászlót kereskedelemügyi miniszterré, Kristóffy Józsefet belügyminiszterré, Bihar Ferencet honvédelmi miniszterré, Lukács Györgyöt vallás- és

⁵⁴¹ Az 1905. évi február hó 15-ére hirdetett országgyűlés főrendiházának jegyzőkönyvei. I. füzet. Pesti Könyvnyomda - Részvény-társaság, Bp., 1906. 31–32. A határozati javaslat névszerinti szavazásra bocsátásakor 54 igen, 19 nem szavazatot adtak le a főrendiház tagjai.

⁵⁴² Gonda Imre – Niederhauser Emil: A Habsburgok. Pannonica Kiadó, Bp., 1998. 277.; Dolmányos, 1976. 220.; Hanák Péter: Az 1905-1906. évi politikai válság. In: Hanák Péter (főszerk.): Magyarország története 1890-1918. I. Akadémiai Kiadó, Bp., 1983. 570-571. (a továbbiakban: Hanák, 1983.) A „nemzeti ellenállás” gyakorlatilag a törvényhatósági (elsősorban vármegyei) tisztviselők és a kormányhatalom csatája volt. Szabó Dániel: Századfordulós azonosulásformák. In: Valóság 1991/11. 23.

⁵⁴³ Erről lásd Borovszky, é. n. 11., 15., 22-26., 34., 41-46., 52., 64-75., 113., 115., 126., 130., 137., 156., 185-199., 272., 286-311., 320., 488.

⁵⁴⁴ Az 1905-1906-os ellenállás nem előzmények nélküli. Az 1903-as előzményekről lásd SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 12 res, 36 res, 37 res, 39 res, 40 res, 44 res, 45 res, 51 res, 52 res, 55 res/1903.; 9618/1903., 116944/II-a/1903., 103887/II-a/1903., 97822/1903., 98512/II-a/1903., 98511/II-a/1903., 19596/1903., 4940/1903. Eln., 19/1903. Eln., 20943/1903., 54198/IV/1903.

⁵⁴⁵ SZSZBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1905/I. 43. kötet, 1905. július 12-i ülés

közoktatásügyi miniszterre, György Endrét földművelésügyi miniszterre, Kovacevics Istvánt horvát-szlavón-dalmát miniszterre nevezte ki⁵⁴⁶, – a Szabolcs tudósítója szerint – csak úgy zúgott a terem az abcúgolástól.⁵⁴⁷ Bory Béla és dr. Mezőssy Béla terjedelmes indítványt terjesztett a közgyűlés elé, melyben javasolták: a Fejérváry-kormányt nyilvánítsák törvényellenesnek; a vármegye tagadja meg a vér-, és a pénzdót és utasítsa a tisztviselőket a sorozási és adóbeszolgáltatási teendők el nem látására; továbbá mondja ki, hogy a kormány részéről esetleg zaklatott tisztviselőknek erkölcsi elégtételt ad, javadalmaikat pedig – ha szükséges – még pótdadó kivetésével is biztosítja. A törvényhatóság erről határozatot hozott⁵⁴⁸ és a „nemzeti ellenállás” szervezésére, irányítására – a törvényhatósági közgyűlés indokolatlanul nagyszámú összehívásának elkerülésére – egy negyven tagú intézőbizottságot alakított, mely később alkotmányvédő bizottság elnevezést nyert.⁵⁴⁹ (Az erről szóló határozatot a törvényhatóság október 10-i közgyűlése hagyta jóvá.) Természetesen tagjai közt találjuk a szabolcsi honatyákat is dr. Pap Zoltán kivételével. Hivatalból lett tagja a bizottságnak az alispán, a főjegyző, a főügyész, az árvaszéki elnök, a járási főszolgabírák és Nyíregyháza város polgármestere. Az intéző bizottság első ülését július 25-én délelőtt 10 órakor tartotta a vármegyeháza kistermében a jövőben követendő irányelvek meghatározása céljából.

Szabolcs vármegye közönségének 389-1905. Bgy. számú határozata folytán a tagok „saját kebelükből” egyhangúlag megválasztották a bizottság társelnökeiül gróf Desseffy Aurélt és Bory Bélát, jegyzőjéül Mikecz Dezsőt; azon ügyek vitelére pedig, melyek személyi vagy hivatali állásánál fogva a főjegyzőre nézve törvényes akadályokkal járhatnak, – mint előadót – dr. Mezőssy Bélát kérték fel. Ezután a bizottság munkarendjét, hatáskörét és illetékességét vették tárgyalás alá. Ülései zártak voltak, de azok jegyzőkönyveit az érdeklődők elolvashatták. Határozatait véglegesen minden esetben a soron következő rendes vagy rendkívüli közgyűlés hivatott jóváhagyni. A működés mechanizmusának tisztázása után Bory Béla előterjesztette a „darabont-kormány” által leküldött ún. intőszózatot. „A kormány szükségesnek látja intő szózzal fordulni a törvényhatóságokhoz”⁵⁵⁰ – kezdte meglehetősen terjedelmes mondandóját Fejérváry. Leszögezte, hogy a kormány törvényes és alkotmányos. „Az alkotmány épsége, a törvények szentsége s országunknak kifelé is szilárdan megőrizendő

⁵⁴⁶ SZSZBML IV. B. 411. 492. d. 12170/1905.

⁵⁴⁷ Szabolcs, 1905. július 15.

⁵⁴⁸ Szabolcsvármegye közönségéhez 17500/1905 K. számú tiszteletteljes jelentése Szabolcsvármegye alispánjának Szabolcsvármegye 1905. évi I-ső félévi közigazgatásának állapotáról. Pringer J. Könyvnyomdája, Nyíregyháza, 1905. 6. (a továbbiakban: Alispáni jelentés 1905.); SZSZBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1905/I. 43. kötet, 1905. július 12-i ülés

⁵⁴⁹ A megválasztott tagok száma valójában meghaladta a negyvenet. Inczédy, 1907. 30.

⁵⁵⁰ SZSZBML IV. B. 411. 492. d. 3001 szám M. E.

tekintélye és hitele az, melyre átmenetileg a kormány vállalkozott. [...] Felhívjuk és felkérjük tehát a törvényhatóságokat, hogy hűségük és hazaszeretetük, de egyuttal komoly megfontoltságuk segítségével utasítsanak el maguktól minden oly törekvést, mely a haza iránti köteleességek elodázását, és a közterhek viselésének kötelezettségébe vetett hit megingatását, az önként felajánlott adók el nem fogadását, s az önként jelentkező újonczok elutasítását s ekként végeredményében a nép nyomorának előmozdítását segítené elő. A kormány különben is mulhatlanul megsemmisít minden oly törvényhatósági határozatot vagy intézkedést, mely bármily tiszta indulatból eredve is a fenálló törvényeket sérti és kikerülhetetlenül a rend bomlására vezetne.”⁵⁵¹ A miniszterelnöki levelet – tárgytalannak tekintve – irattárba tenni javasolta a bizottság.⁵⁵² Dönteniük kellett abban a katonai kérdésben is, hogy mi történjen a békelétszám kiegészítése céljából behívott tartalékosok, illetve póttartalékosok behívóival, és a hadseregbe önként belépni kívánók nyilatkozatával. Ugyanis a legnagyobb nyári munka idején szokatlan nagy számban ily módon behívottak bizonytalan ideig való visszatartásával próbálta a kormány kijátszani a nemzet újoncmegtagadási jogát. Ez ügyben az intézőbizottság a következő határozatot hozta: ha az alispán a honvédelmi minisztertől nem kap ígéretet arra vonatkozóan, hogy a fegyvergyakorlat lejártával megtörténik a szabadságolás, tartsa függőben a behívók kézbesítését és értesítse az intézőbizottság elnökét. A kiegészítést és a hadsereg békelétszámának biztosítását célzó póttartalékosok behívói nem kézbesíthetők. Az önként belépni kívánóknak pedig a szükséges bizonylatokat az illetékes tisztviselők nem állíthatják ki. Továbbá döntöttek a tisztviselők anyagi támogatásának módjáról, ha azokat a törvénytelen kormány – rendeleteinek nem teljesítése miatt – felfüggeszteni. Ez esetben valamelyik hitelintézetből kölcsön felvételét határozta el a bizottság a tisztviselők fizetésének biztosítására.

A vármegye tisztviselői nem kis kockázatot vállaltak az ellenállásban való részvétellel, hiszen felfüggesztésük vagy elbocsátásuk esetén egzisztenciájuk veszélybe került volna. Dr. Mezőssy Béla javaslatára a bizottság felhívást intézett a vármegye polgáraihoz, melyben kérte, hogy – mindaddig, amíg az országnak alkotmányos kormánya nem lesz – állami adókat ne fizessék be és ne engedjék meg fiaiknak az önként sor alá állást. S mivel az

---

⁵⁵¹ Uo.

⁵⁵² Ezt a törvényhatóság 1905. október 10-én tartott rendes közgyűlése elfogadta, és a következő határozatot hozta: „Szabolcsvármegye törvényhatósága báró Fejérváry Géza m. kir. Ministerelnöktől sohasem fog törvénytiszteletet és hazafiságot tanulni és az általa kibocsátott és „intő szózat”-nak nevezett köriratban foglalt kijelentések által megátadva látja a törvényhatóságok részére a törvényben biztosított önkormányzati hatáskört, ugyanazért tiltakozását fejezve ki az ellen, hogy a kormányhatalom hasonló előzetes fenyegetésekkel a törvényhatóságok autonom jogkörébe beavatkozzék: a miniszterelnöki köriratban kifejezésre jutó önkényes beavatkozást leghatározottabban visszautasítja s azt a jelen válságos idők egy szomorú és jellemző emléke gyanánt irattárba helyezni rendeli.” SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 13616/1905. K.

alkotmányos korszak beálltával hazafias kötelességük lesz a most megtagadott állami terhek lerovása – s ez a későbbiekben nehogy súlyosabban érintse őket –, ezen összegeket szövetkezeteknél vagy takarékpénztáraknál helyezték el. Nyomatékosan felhívta ugyanakkor figyelmüket, hogy a községi, vármegyei és egyházi adót továbbra is pontosan teljesíteni kell.⁵⁵³

A felhívás célt ért. Míg 1904-ben 2 862 109 korona 23 fillért fizettek be állami egyenes adó címén a szabolcsiak, addig 1905-ben csupán 761 516 korona 45 fillért. Ebből januártól július végéig 610 063 korona 52 fillért, augusztustól december végéig csupán 151 452 korona 93 fillért. Hadmentességi díjként 1905-ben 9357 korona 23 fillér folyt be. Ez 51 714 korona 67 fillérrel kevesebb az 1904. évinél.⁵⁵⁴ 1906 januárjától március végéig egyenes adó címén 155 175 korona 75 fillért róttak le (191 242 korona 93 fillérrel kevesebbet, mint az előző év hasonló időszakában); hadmentességi díjként pedig 3734 korona 34 fillért, míg 1905. januártól márciusig 5378 korona 57 fillért. A rezisztencia idején a jog- és bélyegilletékeknel is feltűnő volt a visszaesés.

Mivel a kormány nem tudta megpuhítani a politikai elitet, Kristóffy József belügyminiszter javaslatára – hogy a kilátástalannak tűnő elszigeteltségből kitörjön – a szociáldemokratákhoz fordult az általános választójog ígéretével. A gondolat nem nevezhető eredetinek, a szociáldemokrácia ugyanis évtizedek óta hirdette azt. Ausztriában éppen ezekben az években került napirendre, s két év múlva bevezetésre e demokratikus vívmány.⁵⁵⁵ Magyarországon mégis bombaként hatott, amikor július 27-én a belügyminiszter a szocialisták ötven tagú küldöttsége előtt ismertette választójogi programját és a mozgalom legalitásának bővítését célzó egyéb kedvezményeket. A szocialista mozgalom megpezsdült, a sztrájkok átpolitizálódtak.⁵⁵⁶ A koalíció irányító szervezete, a „vezérlő bizottság” ellene irányuló taktikai lépést látott – nem alaptalanul – a Kristóffy programban. A jobboldali többségű, konzervatív, nacionalista vezérkarú koalíciótól nem lehetett demokratikus reformot várni. Hiszen az általános választójog kisebbségbe szorította volna a magyarokat a többi

⁵⁵³ Szabolcs, 1905. július 29.; Nyírvidék, 1905. augusztus 6.; Inczedy, 1907. 34-35.

⁵⁵⁴ Az összevetéskor az 1904. évről és az 1905. év I. félévéről szóló alispáni jelentésekben, a m. kir. Pénzügyigazgatóságnak küldött kimutatásokban szereplő, valamint a Nyírvidék 1906. január 14-i számában közölt adófizetési eredmények adatait használtuk fel. Szabolcsvármegye közönségéhez 7800/1905 K. számú tiszteletteljes jelentése Szabolcsvármegye alispánjának Szabolcsvármegye 1904. évi közigazgatásának állapotáról. Pringer János Könyvnyomdája, Nyíregyháza, 1905. 32–33.; Alispáni jelentés 1905. 19.; SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 1993/1905.; 3841/1905.; 3398/1905.; 2767/1905. III.

⁵⁵⁵ Winkler, 2000. 95.; Somogyi, 1968.

⁵⁵⁶ Ehhez lásd Kristóffy József: Magyarország kálváriája. Az összeomlás útja. Politikai emlékek 1890-1926. Bp., 1927. 180-302.; Mucsi, 1970. A bécsi udvar azonban felkészült a válság katonai megoldásának lehetőségére is.

nemzetiséggel szemben, sőt a dzsentri is kisebbségbe került volna a magyar paraszttal és a városi munkásokkal szemben.⁵⁵⁷

A politikai válság az ősz folyamán kulminált. A feszült figyelem az országgyűlés őszi ülészakájának szeptember 15-i megnyitása felé fordult. Erre a napra tűzött ki a Szociáldemokrata Párt a Parlament téren egy grandiózus tömegtüntetést, mely impozáns volt, de – a várakozások ellenére – fölöttébb békés. A szocialista küldöttség átnyújtotta a házelnöknek a munkásság követeléseit. Justh Gyula türelmet és bizalmat kért, mire a feltűzelt tömeg csendesesen elvonult.⁵⁵⁸

A külügyminiszter és a vezérő bizottság közti titkos tárgyalások folyamán az uralkodó a koalíció megszelídülését vélte fölfedezni, s tárgyalási készségének jeléül szeptember 12-én elfogadta a Fejérváry-kormány lemondását és hajlandónak mutatkozott az ellenzéki vezérek fogadására.⁵⁵⁹ A koalíció, amikor a meghívót megkapta, úgy érezte, Ferenc József megelőgelte a forrongást, és kész az egyezkedésre. A király azonban – Hanák Péter szavaival élve – inkább rapportra, semmint koccintásra hívta őket. A szeptember 23-i „ötperces audiencián” katonás rövidséggel közölte feltételeit.⁵⁶⁰

A királynak a koalíció vezetői iránt tanúsított magatartása mélységes felháborodást váltott ki, s októberben újra felhevült a „nemzeti ellenállás”. Szabolcs vármegye alkotmányvédő bizottsága a törvényhatóság október 10-i rendes, őszi közgyűlése elé indítványt terjesztett: határozatilag mondja ki a vármegye közönsége, „hogy a magyar képviselőház többségének királyi kihallgatásra meghívott vezérférfiainak: Gróf Andrássy Gyulának, Gróf Apponyi Albertnak, Báró Bánffy Dezsőnek, Kossuth Ferencnek és Gróf Zichy Aladárnak Ő. Felsege által folyó évi szeptember 23-án megalázó módon történt fogadtatását az egész magyar nemzetre nézve sértőnek tekinti és leghatározottabban tiltakozik a fejedelmi jogoknak olyan önkényes gyakorlása ellen, mely az alkotmányosság alapelveinek világos megtagadását jelenti.”⁵⁶¹

A közgyűlés újra kinyilvánította, hogy a jelenlegi válságból való kibontakozást csak úgy tartja megoldhatónak, ha a nemzet jogos követelései a többségi pártok felirata alapján „teljesítettnek”, s így mód nyílik parlamentáris kormány alakítására. Ám amíg a végrehajtó hatalom vezetését nem veszi át alkotmányos kormány, a törvényhatóság minden hónap 10-én – vagy ha ez az időpont ünnepnapra esne, akkor az ezt követő hétköznapon – rendkívüli közgyűlést tart. Abban az esetben, ha napirend hiányában valamelyik hónapban nem lesz

⁵⁵⁷ Winkler, 2000. 96.; Dolmányos, 1976. 56–61.

⁵⁵⁸ Gratz, 1992. II. 96.

⁵⁵⁹ Hanák, 1983. 587.

⁵⁶⁰ Uo. 589.

⁵⁶¹ SZSZBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1905/II. 44. kötet, 1905. október 10-i ülés 18446/1905. K.

szükség közgyűlés tartására, a meghívók ki nem bocsátása annak elmaradását fogja jelenteni. A kormányhatalom által netán megvonandó tisztviselői javadalmazásokról való gondoskodás a július 12-i közgyűlés 13177/1905. szám alatt hozott határozata szerint (mely ellen a m. kir. belügyminiszter megsemmisítéssel nem élt, illetve egyáltalán nem is nyilatkozott a felterjesztéstől számított negyven nap alatt, így helyben hagyottnak kell tekinteni az 1886. évi XXI. törvénycikk 65. §-ának utolsó bekezdése értelmében) egy pótdóval fedezendő 500 000 koronás kölcsön felvételével fog történni, folyószámlán, a legelőnyösebb feltételeket nyújtó helybeli vagy budapesti pénzügyintézetől. Ezen intézkedések megtételére Szikszay Pál alispánt és az alkotmányvédő bizottságot küldték ki. Már most kijelentette a vármegye közönsége, hogy ezen határozatát belügyminiszteri megsemmisítés esetén is fenntartja és a 3 %-os pótdó behajtását feltétlenül elrendeli, s erre az alispánt utasítja.

Döntés született továbbá az országgyűlés által meg nem szavazott adóknak az adóhivatalba való beszállításának eltiltásáról. A határozat szerint az önkéntesen befizetett adók sem bocsáthatók a kormány rendelkezésére. Az alispán feladata utasítani az összes községi előljárót, hogy ezen összegeket külön – nem hivatalos jellegű naplóban – könyvelje el és takarékpénztáraknál vagy szövetkezeteknél gyümölcsözőleg helyezték el. Ennek szigorú megtartását a járási főszolgabírák útján az alispán ellenőrzi. Az ellenállási mozgalom szempontjából a közgyűlés tárgysorozatai közül meg kell említenünk a 389/905. Bgy. számú határozattal megalakított alkotmányvédő bizottság indítványát a július 15-i ülésén hozott döntéseinek elfogadására és a bizottság tagjainak kiegészítését. A közgyűlés kimondta, hogy a póttartalékosok behívói – mivel törvényellenesek – nem kézbesíthetőek, s ennek betartására utasították a vármegye illetékes tisztviselőit. Továbbá arra is, hogy a hadseregbe önként belépni szándékozók részére szükséges bizonylatokat semmilyen körülmények között ne állítsák ki.⁵⁶² (Ezt követően az elnök a közgyűlés folytatását másnapra halasztotta, a bizottsági tagok pedig a Koronában együttes ebédre gyűltek össze.) A főispán jelentése szerint: „a megyei közönség tagjai igen nagy számban jelentek meg e közgyűlésen, mely minden zavaró esemény nélkül folyt le, egyhangulag hozott határozataival élénken dokumentálta azt az összhangot, mely a bizottság tagjait a kormány elleni passiv ellenállásban egyesíti”.⁵⁶³ A vármegyében uralkodó hangulatot illetően pedig úgy nyilatkozott, hogy eddig „megnyugtatólag tudott hatni” a közvéleményre, de a válság elmérgesedésével – mint azt a közgyűlési határozatok is mutatják – ennek lehetősége egyre kevesebb reménnyel kecsegtet.

⁵⁶² Uo. 18450, 18451, 18452/1905. K.

⁵⁶³ SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 31res/1905. Főispáni bizalmas jelentés a belügyminiszternek az 1905. október 10-én tartott rendes őszi közgyűlés lefolyásáról 1905. október 10.

A szabolcsi közgyűléssel egyidőben ismét sor került az országgyűlés elnapolására december 19-ig. Október 16-án az uralkodó báró Fejérvary Gézát másodszor is megbízta kormányalakítással. A helyi lapok az egyre inkább jelentkező közönytől, megrettenésről, hivataléhségről számoltak be, de kitartásra buzdítottak, meg nem alkuvásra, a küzdelem végigharcolására.⁵⁶⁴

A második „darabont-kormány” gyorsan összeállt, mert a volt kormánytagok György Endre kivételével újra elvállalták a miniszterséget. György Endre helyett a földművelésügyi miniszteri székbe báró Feilitzsch Arthúr, a szabolcsi főispán testvérbátyja került. Ez a rokoni kapcsolat adja meg a magyarázatát annak az enyhébb bánásmódnak, melyben Szabolcs vármegye a rezisztencia idején részesült. Báró Feilitzsch Arthúr 1899 júniusában a Nyíregyházi Szabadelvű Párt összetartozásának növelése és tömörülése céljából vendégeskedett Szabolcs vármegyében. Erre alkalmat dr. Ferlicska Kálmánnak, a város akkori szabadelvű párti országgyűlési képviselőjének beszámolója adott.⁵⁶⁵ Ferlicska beszédében az önálló vámterület álláspontjára helyezkedett, kapcsolatba hozva e nézetét a kiegyezés megkötésének nehézségével és a magyar ipar fejlesztésének lehetőségével. Azt is kijelentette, hogy a vámszövetséget jelenleg csak célszerűségi indokból fogadja el. A főispán Ferlicska véleménynyilvánítását azzal magyarázta, hogy Nyíregyháza választóinak többsége a Függetlenségi Párt elveivel rokonszenvezik, s közülük nagy számban tartoznak az iparos osztályhoz. Két nappal a beszámoló után a Budapesti Hírlapban az a közlemény jelent meg, hogy báró Feilitzsch Arthúr csatlakozott dr. Ferlicska Kálmánnak az önálló vámterület érdekében kinyilvánított nézetéhez. A főispán határozottan visszautasította a testvérét ért vádakot, s a miniszterelnöknek (azaz apósának) tett jelentésébe azt is beleírta, hogy báró Feilitzsch Arthúr Ferlicska beszámolóját követő beszédében a közös vámterület fontosságát hangsúlyozta.⁵⁶⁶

Szabolcs vármegye „nemzeti ellenállása” következő lépcsőfokára november hónapban lépett, amikor is Kristóffy belügyminiszter 1905. november 9-én leiratot intézett a vármegye közönségéhez. Ebben tudatta, hogy az október 10-i közgyűlés alkotmányvédő határozatait megsemmisítette, azok végrehajtását megtiltotta. Továbbá utasította az alispánt, hogy ennek foganatosítása iránt intézkedjen, s nyolc napon belül tegyen róla jelentést. Abban az esetben,

---

⁵⁶⁴ Szabolcs, 1905. október 21., 28.; Nyírvidék, 1905. november 19.

⁵⁶⁵ Ferlicska Kálmán 1896-os győzelmét a függetlenségi párti többségű Nyíregyházán a kortárs újságíró a „város érdekében” magyarázta. Nyíregyháza ekkor ugyanis a törvényhatósági jog elnyerését tűzte ki célul, amihez segítséget nem remélhetett a vármegyétől. Egyetlen lehetőségként szabadelvű politikust választott a parlamentbe, de hiába. Így sem sikerült kiharcolni a törvényhatósági jogot, azaz a megyétől való függetlenséget. Szilágyi, 2006. 70-71.

⁵⁶⁶ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Főispáni jelentés a miniszterelnöknek 1899. június 7.

ha a kért jelentés ez idő alatt nem érkezne meg, az a rendelet végrehajtásának megtagadásával lenne egyenértékű.⁵⁶⁷ A sérelmes leirat visszavonása céljából Szikszay Pál az 1886. évi XXI. törvénycikk 68. §-a c., pontjában gyökerező jogával élve feliratot intézett a vármegye főispánja útján a belügyminiszterhez.⁵⁶⁸ Az újabb fejlemények miatt szükségessé vált Szabolcs vármegye alkotmányvédő bizottságának összehívása. Erre 1905. december 4-én hétfőn délelőtt 10 órakor került sor a vármegyházán, ahol a törvényhatóság december 11-i rendkívüli közgyűlésére készítették el indítványukat.⁵⁶⁹

Új fejezet vette kezdetét a vármegye küzdelmében, mert a népszerű, nagyra becsült főispán megsürgette lemondásának elfogadását a kormánynál.⁵⁷⁰ Az 1905-ös év végére ugyanis a kormány és a vármegye közt fennforgó ellentét elmérgesedése miatt a közeljövőben számítani lehetett arra, hogy a főispántól a végrehajtó hatalom a vármegyei tisztviselők felfüggesztését fogja kívánni. A főispán 1905. december 5-én írta meg nyugdíjazása iránti kérelmét a belügyminiszternek. Egészségügyi problémákra hivatkozott: „a Torontálvármegye szolgálatában és e magas bizalmi állásban [azaz a főispáni székben Zs. I.] közel 17 esztendőn át kifejtett fokozott munkásságom és az utóbbi évek izgalmas politicalai viszonyai amugy is gyenge idegrendszeremet megtámadták. Azon meggyőződésre jutottam tehát, hogy a jelenlegi politicalai viszonyok között sem a Legkegyelmesebb Uram és Királyomnak, sem Hazámnak e helyen többé hasznos szolgálatokat nem tehetek. Mély tisztelettel kérem azért Nagyméltóságodat, hogy nyugdíjigényem elismerésével lemondásomat elfogadni és kegyelemben való felmentésemet kieszközölni méltóztassék”.⁵⁷¹ Felmentése előtt minimum két hónapnyi szabadságra tartott igényt ügyei lebonyolítására és családja elhelyezésére. Csatolt orvosi bizonyítványa alapján ez idő alatt is kérte felmentését hivatalos teendőinek végzése alól.

Báró Feilitzsch Berthold kérelmét december 7-én személyesen nyújtotta be Kristóffyknak. Ezzel a napirend előtti bejelentéssel vette kezdetét a december 11-i rendkívüli közgyűlés. Báró Feilitzsch azt is kijelentette, hogy tőle a kormány eddig semmilyen törvénytelen rendelet végrehajtását nem követelte, és hogy őt elhatározásában kizárólag az az ígérete vezette, melyet a júliusi közgyűlésen a municipiális törvény 64. és 65. §-ainak alkalmazását illetően tett. Bory Béla, az alkotmányvédő bizottság elnöke sajnálatát fejezte ki a vármegye közönsége

⁵⁶⁷ SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 111803/II-a/1905.

⁵⁶⁸ Nyírvidék, 1905. november 26.

⁵⁶⁹ SZSZBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1905/II. 44. kötet, 1905. december 10-i ülés. November 10-én azért nem került sor rendkívüli közgyűlés összehívására, mert a főispán úgy értesült az alispáni jelentés folytán, hogy az alkotmányvédő bizottság elnökségének véleménye szerint ez nem volt szükséges.

⁵⁷⁰ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Bizalmas 38 res/1905.; Nyírvidék, 1905. december 17.

⁵⁷¹ SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 36 res/1905. Báró Feilitzsch Berthold főispán nyugdíjazás iránti kérelme 1905. december 5.

nevében báró Feilitzsch Berthold távozása miatt, ugyanakkor nagybecsülését is hazafias érzületéért.

A főispán a lehetőségekhez képest igyekezett a kormányhoz is lojális maradni. Sikerült elérnie a tárgysorozat első és második pontjában foglalt kormányleiratokhoz az állandó választmány elé terjesztett javaslatokhoz tett indítványok mérséklését. Felolvasták báró Fejérváry Géza értesítését a minisztérium újbóli kinevezéséről, Kristóffy újbóli belügyminiszteri megbízatásáról, s a darabont parancsnoknak a törvényhatóságokhoz intézett körlevelét. Szabolcs vármegye törvényhatósága most is bizalmatlanságát fejezte ki a Fejérváry-kormánnyal szemben, törvényellenesnek nyilvánítva azt. Az állandó választmány elé gróf Vay Gábor olyan indítványt terjesztett, hogy „a ministerelnök azon eljárása, hogy a képviselőház határozata daczára az ország közjóvedelmeit elkezeli, az egyéni becsületbe vágónak kijelentessék és a katonai becsületbíróságnál felvettessék azon kérdés, hogy a ministerelnök úr a kardbojtot viselheti-e”.⁵⁷² A főispán hosszas ellenállása után – melyben az állandó választmány mérsékeltebb tagjai, mint dr. Bodnár István, segítségére voltak⁵⁷³ – az indítványt módosítva a közgyűlés kimondta: a politikai tisztességbe és egyéni becsületbe ütközik az, hogy báró Fejérváry Géza a törvény világos rendelkezése és az országgyűlés képviselőházának 1905. június 21-i határozatának egyenes tilalma ellenére az ország köztulajdonát kezeli és költi. Ennek Szabolcs vármegye a képviselőházhoz intézendő feliratában kifejezést ad, sőt határozatát közli Fejérváry Géza miniszterelnökre, mint cs. és kir. tábornagynak nézve illetékes katonai becsületbírósággal is.

Határozatot hozott, hogy nem veszi tudomásul Kristóffy belügyminiszteri kinevezését. A főispánnak sikerült elejtetnie azt a pótindítványt, amelyben Kristóffy gondnokság alá helyezését követelték. Kimondta továbbá a törvényhatóság, hogy a fenyegetésektől nem ijed meg, azokat visszautasítja, és a „nemzeti ellenállásban” továbbra is a törvényes eszközöket használja fel.

A póttartalékosok behívásának kérdésében született közgyűlési határozat a következő volt: a hadsereg létszámának póttartalékosok behívásával történő kiegészítését törvénytelennek tartja, s a behívó jegyek kézbesítésénél minden közreműködést megtagad. A törvényhatóságok megkerülésével szolgálatra behívott vagyontalan póttartalékosok bevonulása folytán a hátrahagyott, nyomornak kitett családtagok segélyezésére társadalmi akció megindítását tartotta szükségesnek a közgyűlés, s ahol az kellő eredményre nem

---

⁵⁷² SZSZBML IV. B. 401. 3. d. 38 res/1905. Főispáni jelentés a december hó 11-én tartott rendkívüli megyei közgyűlés politikai vonatkozású határozatairól 1905. december 11. A kardbojtot a tiszti becsületet jelképezte.

⁵⁷³ Erre a vármegye állandó választmányának 1905. december 9-én – a rendkívüli közgyűlés tárgyainak előkészítése céljából – tartott ülésén került sor.

vezetne, a községi szegényalapok igénybe vételére utasította az előljáróságot. A „nemzeti ellenállás” országos szervezése érdekében Budapesten tartandó értekezleten való részvételre gróf Desseffy Aurélt, Bory Bélát, Szunyoghy Bertalant, dr. Mezőssy Bélát, gróf Vay Gábort és dr. Meskó Lászlót kérte föl.⁵⁷⁴

Szabolcs vármegye az ellenállásért „karácsonyi ajándéku” dotációjának megvonását kapta. „Első sorban is azon vármegyék állami javadalmazásának folyósítását kell beszüntetnem, amelyek törvénybe ütköző határozataikkal az állam jövedelmének nagymérvű csökkenését előidézték. Minthogy pedig a vármegyék ebbeli törvénytelen törekvését a vármegye közönsége törvénybe ütköző határozataival és megsemmisítő rendeletem végrehajtásának megtagadásával szintén támogatta, ennél fogva ezennel értesítem, hogy állami javadalmazásának folyósítását 1906. évi január hó 1-ével, további intézkedésig megszüntetem”⁵⁷⁵ - állt a belügyminiszteri rendeletben, melyre az alispán felterjesztést intézett.

A szabolcsiakat a karácsonyi ajándéksomag nem érte váratlanul. A vármegye prominensei a felfüggesztett törvényhatósági és községi tisztviselők javadalmazását önkéntes adományokkal kívánták megoldani. A mozgalom lelke és vezetője az agilis Mezőssy Béla volt. 1905. december 24-ig 68-an adakoztak, összesen 228 800 koronát ajánlva fel.⁵⁷⁶ 1906 januárja folyamán további 52 280 koronát, tehát összesen 281 080-at⁵⁷⁷, mely összeg a következő héten 17 630 korona 20 fillérrel gyarapodott.⁵⁷⁸ Februárban 34 570 koronával duzzadt⁵⁷⁹, márciusban pedig további 4430-cal.⁵⁸⁰ Így körülbelül két évre lett volna biztosítva a törvényhatósági és községi tisztviselők javadalmazása. A 342 960 korona 20 fillérből 5000 koronát dr. Mezőssy Béla, 2000 koronát dr. Meskó László és 1000 koronát Kállay Leopold ajánlott fel.⁵⁸¹

A vármegye alkotmányvédő bizottságát 1905. december 30-ára hívták össze. Mikecz Dezső főjegyző bemutatta a belügyi ügyvivő rendeletét, mellyel a vármegye alkotmányvédő határozatait megsemmisítette, és ennek kapcsán a dotációt megvonta. Egyhangúlag elhatározták, hogy a rendelkezésre álló alaphól a tisztviselők fizetését minden hó elsején hiánytalanul kiutalják (a kiutalásra a bizottság Desseffy Aurél grófot, Bory Bélát és dr.

⁵⁷⁴ SZSZBML IV. B. 401. 3. d. Bizalmas 38 res/1905.; Szabolcs, 1905. december 16.; Nyírvidék, 1905. december 17.

⁵⁷⁵ SZSZBML IV. B. 411. 500. d. 133744/II-a/1905.

⁵⁷⁶ Nyírvidék, 1905. december 24.

⁵⁷⁷ Nyírvidék, 1906. január 28.

⁵⁷⁸ Nyírvidék, 1906. február 4.

⁵⁷⁹ Nyírvidék, 1906. március 4.

⁵⁸⁰ Nyírvidék, 1906. április 1.

⁵⁸¹ Inczedy, 1907. 90-91.

Mezőssy Bélát hatalmazta fel), a törvénytípró rendeletet tudomásul nem veszik, és csatlakoznak az alispán által tett felterjesztés egész tartalmához.

A Szabolcs vármegye alkotmányvédő mozgalmának következő állomásaként fölfogható január 10-i rendkívüli közgyűlésen – melyen a főispán már nem jelent meg több napig tartó súlyos betegségére hivatkozva⁵⁸² – e javaslatot elfogadták. Az 500 000 koronás kölcsön felvételére vonatkozó határozatot azonban elkülönítették a tárgyalás alatt álló ügyektől, mint kormányhatósági jóváhagyást igénylő intézkedést, mely az alispán 1905. november 16-i felterjesztése után még belügyminiszteri elintézésre várt. Szabolcs vármegye közgyűlése kijelentette, hogy az esetleg újonnan kinevezett főispán ellen teljes ellenállást tanúsít és nem iktatja be hivatalába. A tulajdonát képező székházban főispáni lakásul használt helyiségeket báró Feilitzsch Bertholdnak felmentése esetén, az illető lakbérnegyed végéig készségesen rendelkezésére bocsátja, de báró Feilitzsch kiköltözése után az említett helyiségeket többé nem engedi át főispáni magánlakásul, bérbeadással kívánja azt hasznosítani. Az ezzel kapcsolatos teendőkkel pedig dr. Meskó László, dr. Mezőssy Béla és Lázár Kálmán bizottsági tagokat bízta meg.⁵⁸³ Kristóffy szerint azonban a vármegye székházán lévő főispáni helyiségeknek a főispán rendelkezésére való bocsátása nem a vármegye szabad elhatározásától függő, hanem olyan kötelessége a törvényhatóságnak, melynek teljesítésére belügyminiszteri rendelettel rászorítható.⁵⁸⁴

A délelőtti közgyűlést követően a vármegye tisztikara az alispán elnöklete alatt egybegyűlve kimondta: az alkotmány védelmében folyó nemzeti küzdelemben szolidaritást vállalva becstelennek nyilvánítja azt, aki esetleg a felfüggesztett vagy elmozdított tisztviselő állásának betöltésére vállalkozna.⁵⁸⁵ Szabolcsban ilyenre nem találunk példát, ám – ha hihetünk a Nyírvidéknek – Zemplénben kemény elutasításban volt része az új alispán-helyettesnek, aki ellen – a február 4-i szám beszámolója szerint – Sátoraljaújhelyen a bojkott teljes. Nem kap ennivalót, szolgát, sőt még borbélyt sem. A két hete borotvátlan Kispál Sándor elhatározta, hogy csendőr-asszisztencia mellett végre megvágja arcszőrzetétől. Annyira félt arca vagy nyaka megsebzésétől, hogy a borbélysegédnek fölolvasta a büntető törvénykönyv idevágó szakaszait. A borbélysegéd megkezdte feladatának teljesítését, de félidőben megállt, a borotvát zsebre dugta és a csendőrség szeme láttára futásnak eredt. Kispál pedig – beszappanozva, fehér kendővel a nyakán – utána. Végül akadt egy csendőr, aki hajlandónak mutatkozott az alispán-helyettes fél állának katonás megborotválására. Ám

⁵⁸² SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 3 res/1906. Főispáni jelentés a belügyminiszternek Szabolcs vármegye közönségének január hó 10-ik napján tartott rendkívüli közgyűléséről 1906. január 13.

⁵⁸³ SZSZBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1906/I. 45. kötet, 1906. január 10-i ülés

⁵⁸⁴ SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 1540 sz. Eln.

⁵⁸⁵ Inczédy, 1907. 74-77.

kemény keze miatt a borotva nyomot hagyott Kispál fél arcán, mulatság tárgyává téve az alispán-helyettest.⁵⁸⁶

A kormány és Szabolcs vármegye közötti harc történetében elérkeztünk arra a pontra, mikor a belügyminiszteri rendeletek hangneme egyre fenyegetőbbé vált. A január 16-i, 132025/905. számúban visszautasította az október 10-i vármegyei törvényhatósági közgyűlés alkotmányvédő határozatai megsemmisítésének visszavonását kérő alispáni felterjesztést, s már csak 48 órát adott Szikszaynak az intézkedés végrehajtását közlő jelentés megtételére.⁵⁸⁷ (Ez ellen a már kialakult forgatókönyv szerint az alispán újra felterjesztéssel élt, melyben a végrehajtás megtagadásának okait sorakoztatta fel.) Kristóffy másik, szintén 1906. január 16-
ra dátumozott rendelete a december 10-i bizottsági közgyűlés határozatait is megsemmisítette. Ennek végrehajtására 8 napot bocsátott Szikszay rendelkezésére, és egy ultimátumot is: ha az alispáni jelentés nem érkezne be a jelzett határidő alatt, a törvényes megtorlás eszközeit haladéktalanul alkalmazni fogja.⁵⁸⁸ A válasz ismételen alispáni felterjesztés lett.

A pénzügyigazgatóság február 1-jén szigorú körrendeletet intézett a községi előljáróságokhoz, utasítva őket az önkéntesen befizetett állami adóknak az adóhivatalokba 8 nap alatt történő beszállítására. Ezt az alispán felhívásban tiltotta meg.⁵⁸⁹

A válság „megoldásáig” még négy rendkívüli közgyűlést hívtak össze. Az elsőt február 10-én, nem elsősorban az ellenállás szervezése jegyében tartották, de tárgyalták a belügyminiszter második megsemmisítő rendeletét és a közgyűlés helyeslően tudomásul vette az alispánnak a már megszokott forgatókönyv szerinti reakcióját.⁵⁹⁰ A március 5-i viszont emlékezetessé vált. Az országos események gyors változása miatt ugyanis a feszültség a tetőpontjára hágott. A miniszterelnöknek kiszemelt gróf Andrássy Gyula meghívást kapott Bécsbe az uralkodóhoz, ahol kétszer – január 26-án és 27-én – vett részt kihallgatáson. A megbeszélések eredménytelenül végződtek, ugyanis Ferenc József még Andrássy mérsékeltebb igényeit is visszautasította. A gróf azzal a királyi üzenettel tért haza, hogy alakítson kormányt a kilences bizottság javaslatai alapján. (Ezt Ferenc József már 1905 júliusában Fejérváryn keresztül kérte.) Ezúttal a külföldi országokkal megkötött kereskedelmi szerződések jóváhagyását is kívánta.

---

⁵⁸⁶ Nyírvidék, 1906. február 4.

⁵⁸⁷ Inczédy, 1907. 94.; SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 132025/II-a/1905.

⁵⁸⁸ SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 7991/1905. Eln.

⁵⁸⁹ Szabolcs, 1906. február 10.; Nyírvidék, 1906. február 11.

⁵⁹⁰ SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 11 res/1906. Főispáni jelentés a belügyminiszternek a közadók kezelése és az önkéntes újoncok előállításáról, valamint a február hó 10-én tartott rendkívüli közgyűlésről szóló jelentés 1906. február 10.

Ám még mielőtt a koalíció válaszolhatott volna, a kormány január 27-én félhivatalos jelleggel közleményt adott ki, amely jelezte Andrásy elutasítását az udvarnál. A vezérő bizottság Kossuthból, Bánffyból, Darányiból és Zichyből álló albizottsága a királyi üzenetre megfogalmazta az úgynevezett ellenpontozatokat, amely továbblépett az engedmények útján. Ezt a javaslatcsomagot Andrásy február 2-án nyújtotta át az uralkodónak, aki február 4-én újabb kihallgatás keretében utasította el a vezérő bizottság feltételeit.⁵⁹¹

A további tárgyalások fonala egy időre megszakadt, s az erőszak eszköze került előtérbe. Február 17-én az uralkodó a szabolcsi születésű Nyiri Sándor vezérőrnagyot, a székesfehérvári honvédkerület parancsnokát teljhatalmú királyi biztossá nevezte ki, azzal a küldetéssel, hogy az országgyűlés feloszlását elrendelő királyi leiratot foganosítsa. (Nyirit 1867-ben Szabolcs vármegye közönsége küldte a Buttler-alapítvány támogatásával katonai iskolába.) Február 19-én az országgyűlés 42. ülését Rakovszky István alelnök nyitotta meg, aki tiltakozott a képviselőház környékének katonai megszállása ellen. Előterjesztette azt a királyi leiratot, amely a március 1-jéig elnapolt országgyűlés február 19-re történő egybehívására vonatkozott, majd Nyiri Sándor vezérőrnagy levelét, melyben az országgyűlés feloszlása céljából teljhatalmú királyi biztossá történt kinevezését közölte, illetve az ezekre vonatkozó királyi leiratokat. A képviselőház úgy határozott, hogy a leiratokat nem bontatja és nem olvastatja fel. Felbontatlanul visszaküldte tehát a budai királyi palotában székelő Nyirinek, tudatván vele, hogy teljhatalmú királyi biztost az alkotmány nem ismer, s a király és az országgyűlés között kizárólag a miniszterelnök hivatott üzenetet közvetíteni. A koalíciós többség még kimondta, hogy február 21-én újabb ülést tart a képviselőház. (Erre azonban kísérlet sem történt.) Rakovszky ezután sietve berekesztette az ülést, még mielőtt a királyi biztos (aki előzőleg telefonösszeköttetést létesített a képviselőház és a királyi palota között) teljesíthette volna kötelességét. A képviselők pedig gyorsan elhagyták a termet. Fabritius Győző ezredes már csak az üres terembe vezényelte be katonáit és olvasta fel az országgyűlés feloszlását és egyéb rendkívüli intézkedéseket közlő királyi leiratokat.⁵⁹²

Február 25-ére az ország jelentősebb városaiban népgyűléseket szerveztek, hogy a feloszlás ellen tiltakozzanak. Kristóffy rendeletben utasította a vármegyék vezetőit (Szabolcsban a főispánt, másutt már a kormánybiztost vagy a királyi biztost) ezeknek a rendezvényeknek a megakadályozására. A hatóságok azt az instrukciót kapták, hogy ilyenekre ne adjanak ki engedélyt, s ha megtartásukat mégis megkísérelnék, karhatalommal tegyenek rendet.

⁵⁹¹ Dolmányos, 1976. 264-268.; Inczédy, 1907. 106-109.

⁵⁹² KN 1905-1910. II. kötet 32-34.; Inczédy, 1907. 109-110.; Dolmányos, 1976. 273-274.; Gratz, 1992. II. 113-114.

Báró Feilitzsch Bertholdnak ez a feladat már egyáltalán nem volt ínyére, de azért február 23-ára telefonon magához rendelte a járási főszolgabírákat, akiknek először az alispánnál kellett jelentkezniük. Szikszay utasította őket, hogy a február 17-i belügyminiszteri rendelet meghallgatására jelenjenek meg a főispán előtt, de annak végrehajtását tagadják meg.

Báró Feilitzsch azonban ilyen utasítást nem adott ki a járások vezetőinek. Fölolvasta előttük a belügyminiszteri rendeletet, de csupán azt kívánta tőlük, hogy a felolvasás tényét magán a rendeleten aláírásukkal ismerjék el. Ezt Angyalossy Pál a kisvárdai járás, Dobos Imre a dadai alsó, Zoltán István a nagykállói, Olchváry Pál a dadai felső, Okolicsányi Dezső a nyírbogdányi és Mezössy László a tiszai járás főszolgabírája meg is tette. Dr. Leövey Elek, a nyírbátori járás főszolgabírája azonban székhelyéről betegsége miatt nem tudott eltávozni, ezért vele távbeszélőn ismertette a rendeletet a főispán február 22-én.⁵⁹³ Báró Feilitzsch nem volt hajlandó további kormányutasítások végrehajtására, jelentéseiből a nyugtalanság, a főispáni szék mielőbbi elhagyásának vágya olvasható ki. „Betegségemnél fogva legjobb akarat mellett sem vagyok képes a rendeletnek [a február 17-inek Zs. I.] megfelelni és kérem ezt tudomásul véve utolsó jelentkezésem alkalmával történt megállapodásunkhoz képest engem lehetőleg azonnal szabadságot. Együttal jelentem azt is, hogy a rendelet végrehajtása elháríthatatlan akadályokba ütközik”⁵⁹⁴ – táviratozta február 20-án este. „Eddig népgyűlés Kisvárdán, Nagykállón, Tisza Lökön kéretett, ezt az intézkedést a kormány iránti különös figyelemből tettem, de izgatott lelki állapotomra tekintettel most már kérem, hogy a további szolgálatok teljesítése alól azonnal felmentessen.”⁵⁹⁵

A kormány azonban még mindig igényt tartott a szabolcsi főispán szolgálataira. A belügyminiszter február 22-én táviratban értesítette báró Feilitzsch Bertholdot, hogy a február 25-ére tervezett népgyűlések megakadályozására megtette a megfelelő lépéseket. Február 24-ére Nagykállóba, Nyírbátorba és Tiszalökre egy század lovasság, Nyíregyházára pedig két század gyalogság és két század lovasság kirendelése iránt intézkedett. Felkérte a vármegye vezetőjét, hogy az illetékes főszolgabírókat utasítsa a katonaság fogadására, s a beszállásokról való gondoskodásra. „Egyidejűleg felkérem, hogy amennyiben a kirendelt katonai karhatalom egyik vagy másik helyen feleslegessé válik, vagy pedig arra más veszélyeztetett helyen inkább van szükség, annak vissza, illetve átrendelése iránt azonnal intézkedjék, ily irányban megfelelő utasítások adása iránt a hadtestparancsnokságot egyidejűleg megkerestem”⁵⁹⁶ – rendelkezett Kristóffy, aki ezen a napon újabb táviratot

⁵⁹³ SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 1405 sz. Eln.; Inczedy, 1907. 110.

⁵⁹⁴ SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 15 res/1906. Távirat a belügyminiszternek a február 17-én 1405 Eln. sz. a kelt leirata, a gyülekezési jog megszorítása tárgyában 1906. február 20.

⁵⁹⁵ SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 16 res/1906. Főispáni távirat a belügyminiszternek 1906. február 22.

⁵⁹⁶ SZSZBML IV. B. 401. 4. d. Belügyminiszteri távirat a főispánnak 1906. február 22.

küldött, melyben közölte, hogy ha a közigazgatási hatóságok nem hajlandóak együttműködni, akkor Tyll László csendőr századost hatalmazza fel a vármegye területén a végrehajtás jogával. A főispán erre hivatkozva hátrította el magától a karhatalommal való rendelkezést, de kötelességének érezte jelenteni, hogy Kisvárdán is karhatalmi készenlétre lesz szükség. „Együttal mély tisztelettel kérem, hogy felmentésem kieszközléséig, mint ahogy az egyebütt is történt, a kormány érdekében inkább biztost kirendelni méltóztassék.”⁵⁹⁷

Másnap, a főszolgabírákkal való találkozás után jelentette a belügyminiszternek, hogy közölte az első fokú hatóságokkal a népgyűlésekre vonatkozó rendelkezéseket, ezzel a kormány iránti kötelességének eleget tett. S mivel orvosi utasításra azonnal el kell utaznia, ezért távirati úton kérte szabadságolását.⁵⁹⁸ A válasz négy nap múlva érkezett meg: „Távirati kérelmére felgyógyulása idejéig szabadságolom”.⁵⁹⁹ A főispánt március 14-én mentette fel az uralkodó. Ezt megelőzően azonban kitüntette. „A Személyem körüli magyar ministerium ideiglenes vezetésével megbízott magyar ministerelnököm előterjesztésére báró Feilitzsch Berthold, Szabolcs vármegye főispánjának saját kérelmére való felmentése alkalmából buzgó és sikeres szolgálata elismerésül Lipót rendem lovagkeresztjét díjmentesen adományozom”⁶⁰⁰ – rendelkezett Ferenc József Schönbrunnban 1906. március 11-én.

Ekkorra már több törvényhatóság önkormányzati jogát felfüggesztették, s ez várt Szabolcs vármegyére is. Ebben a helyzetben a választott tisztikar – lemondás vagy nyugdíjazás útján történő – távozását határozta el, mert nem akarta végrehajtani az elnöki székbe ültetendő királyi biztos törvénytelen rendelkezéseit. A március 5-i rendkívüli közgyűlésen a vármegye közönsége Bory Béla indítványára kimondta a választott tisztviselői kar magatartásának nyilvános elismerését, és kötelezte magát, hogy az alkotmányos jogrend helyreállításával a tisztújításkor visszahelyezi őket eddigi pozíciójukba. Azok a választott tisztviselők – kik vagy mert nyugdíjra igényt még nem szereztek vagy pedig más okból keletkezett elhatározásuk miatt – állásukból eltávozni nem kívántak, írásos nyilatkozatot tettek, melyben kötelezték magukat, hogy a kinevezendő királyi vagy kormánybiztossal nem érintkeznek, s annak az engedelmességet megtagadják.

Előterjesztették Nyíregyháza város képviselőtestületének az alkotmány védelmében dr. Meskó László indítványára hozott határozatát, mely kimondta: mivel a jelenlegi kormány nem tekinthető alkotmányosnak, ennek a kormánynak a főispánja által kinevezett vármegyei tisztviselőket és közegeket törvényesnek nem ismerik el, s rendelkezéseiket nem hajtják

⁵⁹⁷ SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 16 res/1906. Főispáni távirat a belügyminiszternek 1906. február 22.

⁵⁹⁸ SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 18 res/1906. Főispáni távirat a belügyminiszternek 1906. február 23.

⁵⁹⁹ SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 19 res/1906. Belügyminiszteri távirat a főispánnak 1906. február 27.

⁶⁰⁰ MOL K 148 295. cs. 513/1906. Báró Feilitzsch Bertholdnak a Lipót rend lovagkeresztjét az illető alapszabályokkal és rendirodai értesítvényvel együtt március 23-án küldték el.

végre. Ezt Nyíregyháza város polgármesterének, tisztviselőinek és egyéb alkalmazottainak is megtiltották. Az adójövedelmekkel és a véderő törvénnyel kapcsolatos városi hatósági tennivalók tekintetében Szabolcs vármegye törvényhatóságának az erre vonatkozó határozatait kötelezőnek ismerték el és azok szigorú betartására utasították a város minden tisztviselőjét és alkalmazottját. Ha közülük bárkit e miatt felfüggesztenek vagy elmozdítanak, jelenlegi javadalmazásukat a felfüggesztés tartamára, illetve a legközelebbi általános tisztújításig teljes összegben megkapják, ugyanis a város ennek kifizetésére kötelezi magát. Ha azonban helyükre más személyeket neveztetne ki a kormány, azoknak a város semmi javadalmazást nem ad. E határozatok végrehajtásával Nyíregyháza polgármesterét, tisztviselőit, egyéb alkalmazottait és a jogvédő bizottságot bízták meg, kijelentve, hogy a törvényes rend helyreálltával a tett rendelkezésekről a képviselőtestületnek részletes beszámolóval tartoznak. A vármegyei közgyűlés a határozatot jóváhagyóan vette tudomásul. Megvált hát állásától a választott tisztviselői kar jelentős része, élén Szikszay Pál alispánnal, de a törvényhatóság kívánságára április 1-jéig hivatalban maradásukról határoztak.⁶⁰¹

Március 14-én Ferenc József tehát felmentette Szabolcs vármegye főispánját. Ugyanezen a napon ki is tüntette az uralkodó báró Feilitzsch Bertholdot. Buzgó és sikeres szolgálata elismerésül a Lipót rend lovagkeresztjét adományozta neki.⁶⁰² Mindenki tisztában volt vele, hogy báró Feilitzsch Berthold távozása után jön a kormánybiztos. Helyette azonban újabb megsemmisítő rendelet érkezett, erre válaszul alispáni jelentés, az alispáni jelentésre a március 22-i – a „nemzeti ellenállás” utolsó előtti – rendkívüli közgyűlésén egyhangú helyesléssel hozott határozat. Továbbá az esetlegesen kinevezendő új főispánnal vagy kormánybiztossal szemben a legmerevebb visszautasítás álláspontjának újbóli megerősítése.⁶⁰³ A Nyírvidék 1906. március 5-i számában arról tájékoztatta olvasóit, hogy egy magánlevélből úgy értesült, hogy Szabolcs vármegye kormánybiztosává Vidovich Ferenc szentendrei kir. járásbíró, Vidovich László, a tiszai járás nyugalmazott főszolgabírájának testvéröccsét, a néhai Vidovich Ferenc volt országgyűlési képviselő fiát nevezték ki.⁶⁰⁴ (Vidovich Ferenc 1875 és 1881 között képviselte a nyírbogdányi választókerületet függetlenségi programmal.)⁶⁰⁵ Ez a sajtóértesülés nem igazolódott be, ugyanis „a vármegye törvényhatóságának a felelős kormány törvényes intézkedéseivel szemben tanúsított magatartása és ellenállása folytán Ő Császári és Apostoli Királyi Felsége a ministerium

⁶⁰¹ SZSZBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1906/I. 45. kötet, 1906. március 5-i ülés.; Inczedy, 1907. 110-118.

⁶⁰² Inczedy, 1907. 125.

⁶⁰³ SZSZBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1906/I. 45. kötet, 1906. március 22-i ülés

⁶⁰⁴ Nyírvidék, 1906. március 5.

⁶⁰⁵ Szilágyi, 2006. 172.

előterjesztésére az 1805. évi V. t. cz.-ben gyökeredző joga alapján⁶⁰⁶ Nagy Lászlót, Szatmár vármegye főispánját nevezte ki teljes hatalommal felruházott királyi biztossá. Nagy László amolyan „darabont főispán” volt, 1905. október 21-én kapott főispáni megbízatást. (1889. október 3-tól Szatmár vármegye alispánjaként tevékenykedett.)⁶⁰⁷ A beiktató közgyűlésre – melyre november 6-án 10 órakor került sor Nagykárolyban – Szabolcs vármegye közönsége is kapott meghívót, ám értesítette Szatmár vármegye törvényhatóságát, hogy Szabolcs vármegye Nagy László főispán beiktatásán nem lesz képviselve.⁶⁰⁸

Az alkotmányvédő bizottságban március végére a bomlás kezdeti jelei mutatkoztak. Egyre érezhetőbbé vált a békevágy, s az egyetlen, régóta áhított cél, a hatalom megszerzése. Vita alakult ki arról, hogyan viselkedjenek a vármegyei tisztviselők a kinevezendő királyi biztossal szemben. Tulajdonképpen két álláspont fejlődött ki, mely három javaslatban nyilvánult meg. Gróf Vay Gábor indítványozta, hogy mivel a királyi biztosi intézmény a törvényes alapot teljesen nélkülözi, a tisztviselőket tiltsák el a királyi biztos előtti megjelenéstől. Kállay András és dr. Meskó László javaslatai csak bizonyos részletekben tértek el egymástól, lényegüket tekintve nem. Szerintük csakis a királyi biztos által adandó törvénytelen rendeletek végrehajtását kell megtiltani. Az alkotmányvédő bizottság március 28-i ülésén szavazásra bocsátották a kérdést. Vay indítványát 8 szavazattal, 11 ellenében elvetették. Ezt követően Meskó taktikai megfontolásból visszavonta javaslatát, hogy ne szóródjanak szét a voksok a két hasonló álláspont között, így Kállay indítványát fogadták el, s ez került az április 7-i közgyűlés elé. Ezután arról bontakozott ki a vita, hogy hol végződik a törvényesség és hol kezdődik a törvénytelenység. Sokakon a meg hasonlítás lett úrrá.⁶⁰⁹ Nagy László megérkezésére azonban nem került sor, Szabolcs vármegye törvényhatósága nem találkozott a királyi biztossal.

Március 28-án Szikszay Pál alispán, Kállay András és Szunyoghy Bertalan bizottmányi tagok végrehajtották a január 10-i közgyűlés határozatát a főispáni hivatalos helyiségek és a közgyűlési terem elzárása tárgyában. Továbbá az alispán felterjesztette a belügyminiszterhez a vármegye tulajdonát képező járási székház épületeiben lévő magánlakások bérbeadására

⁶⁰⁶ SZSZBML IV. B. 411. 499. d. 1747. M. E. sz. 1906. április 2.; Valójában már március 30-án megtörtént a kinevezés, s április 1-jén Nagy László letette a hivatalos esküt: „Én Nagy László esküszöm az élő Istenre, hogy ő császári és apostoli királyi Felségéhez, Ő Felsége uralkodó házához, a magyar korona országainak alkotmányához hű leszek, a törvényeket, a törvényes szokásokat, rendeleteket, utasításokat és szabályokat megtartom, a hivatali titkot megőrzöm, a hivatalommal járó kötelességeket részrehajlatlanul, lelkiismeretes pontossággal teljesítem, és királyi biztosi tisztemben hiven eljárók. – Isten engem úgy segítjen!” MOL K 26 778. cs. 879/1906. Az országos hivatalos lap április 4-i száma publikálta Nagy László királyi biztossá történt kinevezését.

⁶⁰⁷ MOL K 26 778. cs. 1901/1906. Báró Fejérváry Géza magyar miniszterelnök felterjesztése Nagy László Szatmár és Szabolcs vármegyékre nézve kinevezett királyi biztos nyugellátásának biztosítása iránt

⁶⁰⁸ SZSZBML IV. B. 411. 493. d. 20569/1905.

⁶⁰⁹ Nyírvidék, 1906. április 1.

vonatkozó szerződéseket. (Ezeket a lakásokat a járási főszolgabírák vették bérbe, a lakbér illetményüknek megfelelő összegért.)⁶¹⁰

Szabolcs vármegye rezisztenciájának utolsó rendkívüli közgyűlésén elhangzott a főispán búcsúírata és a március 5-i közgyűlés nyugdíjazási határozatainak megsemmisítése. Kállay András – tekintettel a remélhető politikai változásra – a törvényhatóság nevében azt a kérést intézte a tisztviselőkhöz, hogy kérvényüket vonják vissza. Egyedül Szikszay Pál nyilatkozott elhatározásának megmásíthatatlanságáról, hiszen a tisztviselők nyugdíjba vonulása 30 évi szolgálat után teljesen természetes dolog volt.⁶¹¹ Ez a közgyűlés zárta le Szabolcs vármegye alkotmányért folytatott küzdelmét.

Mit is értett Kállay András a remélhető politikai változáson? 1906 márciusára az ellenálló vármegyék többsége megadta magát, csak tízben folyt még némi ellenszegülés.⁶¹² A bomlásnak indult koalíció pedig április 4-én alkut kötött. Ferenc József április 6-án fogadta Kossuthot és Andrássyt, s gyorsan tető alá hozták a paktumot. A koalíció a kormányra jutás fejében feladta programját, nemzeti követeléseit. Vállalta a katonai követelések kikapcsolását, a költségvetés és az újoncjutalék megszavazását, a „darabont-kormány” által kötött külkereskedelmi szerződések törvénybe iktatását, a Tisza- és a Fejérváry-kormány felmentését minden anyagi és jogi felelősség alól és a választójogi reform megvalósítását.⁶¹³

Az uralkodó április 7-én a koalíció bizalmát is élvező Wekerle Sándornak adott kormányalakítási megbízást. Wekerle április 8.-i keltezésű leiratában értesítette a törvényhatóságokat miniszterelnöki kinevezéséről, s hogy előterjesztése folytán Ferenc József gróf Zichy Aladárt a király személye körüli miniszterré, gróf Andrássy Gyulát belügyminiszterré, Kossuth Ferencet kereskedelemügyi miniszterré, Darányi Ignácot földművelésügyi miniszterré nevezte ki. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium élére gróf Apponyi Albert került, az igazságügyminisztériuméra Polónyi Géza. Wekerlét a miniszterelnökségen kívül a pénzügyminisztérium vezetésével is megbízta az uralkodó, valamint a honvédelmi miniszter és a horvát- szlavón- dalmátországi tárca nélküli miniszter teendőinek ideiglenes ellátásával.⁶¹⁴ A koalíció süllyedni látszó hajójáról túl hamar elmenekült Bánffy nem kapott miniszteri tárcát.

⁶¹⁰ Inczedy, 1907. 141-142.

⁶¹¹ SZSZBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1906/I. 45. kötet, 1906. április 7-i ülés

⁶¹² Gratz, 1992. II. 114–115.; Hanák, 1983. 604.

⁶¹³ Dolmányos István: A koalíció kormányzatának első szakasza (1906 – 1907). In: Hanák Péter (főszerk.): Magyarország története 1890 – 1918. II. Akadémiai Kiadó, Bp., 1983. 605. ; Dolmányos, 1976. 296–301.; Gratz, 1992. II. 116–117.

⁶¹⁴ SZSZBML IV. B. 411. 500 d. 1971 M. E. I.

A kormány eskütétele után azonnal kiírta az új választásokat az 1906. április 29. és május 8. közötti időszakra. Április 8-i keltezéssel érkezett az a Fejérváry által aláírt leirat, mely tudatta a vármegye közönségével Nagy László királyi biztos felmentését.⁶¹⁵ Évi 7800 korona kegydíjjal menesztették.⁶¹⁶ Báró Feilitzsch Berthold távozásával (báró Feilitzsch Bertholdot a közigazgatási bírósághoz ítéldbíróvá nevezték ki⁶¹⁷) és Szikszay Pál nyugdíjazásával Szabolcs vármegye irányításában vezetőcsere történt. Az alispáni székbe az eddigi vármegyei főjegyző, Mikecz Dezső került⁶¹⁸, a vármegye főispánjává pedig az alkotmányvédő bizottság munkájában aktívan részt vevő gróf Vay Gábort nevezte ki az uralkodó.⁶¹⁹ Vay gróf a törvényhatóság 1906. május 8-i rendes tavaszi közgyűlésén tette le az esküt.⁶²⁰

Az alkotmányvédő bizottság 1906. május 31-én tartotta utolsó ülését, melyen döntöttek az alkotmányvédelemre szánt – részben készpénzben, részben kötvények formájában tett – s a nyíregyházi takarékpénztárnál kezelt adományok visszaosztásáról, s az időközi kamatnyeremények jótékony célra történő fordításáról.⁶²¹ Az összeg egy részét egy emlékkönyv szerkesztésére szánták, mely megőrökíti Szabolcs vármegye küzdelmét. (Ezt a könyvet Inczedy Lajos főlevéltárnok készítette el.) A mű előállítását után a megmaradt összes pénzt a vármegye területén alakult hazai ipart pártoló egyesület javára ajánlotta fel az alkotmányvédő bizottság, mely ezennel kimondta feloszlását.⁶²²

A szabolcsi honatyáknak a vármegyei ellenállásban játszott szerepét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy bár dr. Pap Zoltán kivételével mind az öten az alkotmányvédő bizottság tagjai voltak, annak munkájából nem egyenlő arányban vették ki részüket. A bizottság üléseit Kállay Leopold, Hrabovszky Guidó és Uray Miklós nem gyakran tisztelte meg jelenlétével. A legaktívabb az ellenállás szervezésében Mezössy és Meskó volt. Őket találjuk ott a budapesti országos értekezleten is. A vezérlő bizottság tagjaival kialakított jó kapcsolatuk politikai hozadéka lett államtitkárrá történt kinevezésük.

⁶¹⁵ SZSZBML IV. B. 411. 499. d. 1954 sz. M. E.

⁶¹⁶ Nagy László kegydíjára vonatkozó intézkedésekről lásd MOL K 26 778. cs. 1955/1906. Fizetését kinevezésekor állítólag 15 000 koronában állapították meg. Nyírvidék, 1906. április 29.; Az új főispán fizetése évi 8000 koronára rúgott, amihez még évi 1600 korona személyi pótlék járult. SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 4031 sz. Eln.

⁶¹⁷ MOL K 26 Mutatókönyv 1906. 48. k. 1848 ME/1906.

⁶¹⁸ Székfoglaló beszédét lásd SZSZBML IV. B. 411. 501. d.

⁶¹⁹ SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 3617 sz. Eln.; Április 14-én a Szabolcsban még az a hír jelent meg, hogy a lap budapesti tudósítójának megbízható helyről nyert értesülése szerint Szabolcs vármegye főispánjává Bory Béla, az alkotmányos rend visszaállításáért folytatott harc vezére van kiszemelve. Szabolcs, 1906. április 14.

⁶²⁰ SZSZBML IV. B. 401. 4. d. 27 res/1906.; SZSZBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1906/I. 45. kötet, 1906. május 8-i ülés; MOL K 26 Mutatókönyv 1906. 48. kötet 2466/1906. Szabolcs vármegye főispánjának értesítése hivatali esküjének letételéről

⁶²¹ A bizottság jelen lévő tagjai mind lemondtak az időközi kamat feletti rendelkezés jogáról, de ha valamelyik adományozó igényt tartott volna kamatnyereménye kivételére, a bizottsági határozattól számított nyolc napon belül kellett volna nyilatkoznia erről.

⁶²² Inczedy, 1907. 166-169.

Végezetül fontos a szabolcsi „nemzeti ellenállás” elhelyezése az országos mozgalomban, amit dr. Horváth Józsefnek Az 1905/6. évi vármegyei ellenállás története című munkája alapján teszünk meg. Horváth az ellenállási mozgalomból elsősorban a Vármegyei Tisztviselők Országos Egyesületének titkáráként vette ki részét, az 1906-os országgyűlési képviselő-választáson Alsó-Fehér vármegye marosújvári választókerületében nyerte el a mandátumot függetlenségi programmal.⁶²³

Horváth két kategóriába sorolta be a törvényhatóságokat. A küzdő vármegyék alkotják az egyiket, a másikat pedig azok, amelyekben nem volt ellenállás. A kép azonban nem volt ennyire plasztikus, de a további differenciálást Horváth az 1906 tavaszára kialakult számtalan speciális helyzet miatt nem tartotta kivitelezhetőnek.

1905. december 31-én A Vármegye, a Vármegyei Tisztviselők Országos Egyesületének hivatalos lapja a vármegyék négyféle állapotáról számolt be. E szerint teljes rezisztenciában Szabolcson kívül 35 vármegye állt: Abaúj-Torna, Bars, Békés, Bereg, Borsod, Csanád, Csík, Csongrád, Fejér, Hajdu, Heves, Hont, Hunyad, Jász-N.-K.-Szolnok, Krassó-Szörény, Maros-Torda, Moson, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Sáros, Somogy, Sopron, Szatmár, Szepes, Szilágy, Szolnok-Doboka, Tolna, Torda-Aranyos, Udvarhely, Ung, Veszprém, Zala és Zemplén. A statisztika szerint mérsékelt ellenállást tanúsított Arad, Bács-Bodrog, Esztergom, Gömör, Győr, Kolozs, Trencsén, Vas és Zólyom. „Ez idő szerint még kétesek”: Bihar, Háromszék, Kis-Küküllő, Komárom, Liptó, Máramaros, Nagy-Küküllő és Turóc. A „nem állnak ellen” kategóriába: Alsó-Fehér, Árva, Baranya, Besztercze-Naszód, Brassó, Fogaras, Szeben, Temes, Torontál, valamint Ugocsa megyét sorolták.⁶²⁴

Ez a kimutatás azonban nincs teljes összhangban a valósággal, hiszen például Bács-Bodrog már tulajdonképpen 1905 augusztusától az „alkotmányvédő” vármegyék sorából kilépettnek tekinthető, Liptó november végétől, Udvarhely december végétől. A statisztika publikálásakor már Kis-Küküllő és Nagy-Küküllő is a „nem állnak ellen” kategóriába kívánczolt volna. A vármegyei ellenállás szervezésére a vezérlőbizottság által delegált ötös bizottság 1906. január végi beszámolója 37 „teljes ellenállásban levő”⁶²⁵ vármegyét sorakoztat fel, s 10 „esetleg kikapcsolható”⁶²⁶.

⁶²³ Alkotmánypárti ellenfelét, gróf Mikes Kelemt 162 szavazattal győzte le. MOL K 26 4559/906. ME 688. cs.

⁶²⁴ Dr. Horváth József: Az 1905/6. évi vármegyei ellenállás története. Bp., 1906. 45.

⁶²⁵ Abaúj-Torna, Bars, Békés, Bereg, Borsod, Csanád, Csík, Csongrád, Fejér, Gömör, Hajdu, Heves, Hont, Hunyad, J.-N.-K.-Szolnok, Kolozs, Krassó, Maros-Torda, Moson, Nógrád, Nyitra, Pest-Pilis-Solt, Pozsony, Sáros, Somogy, Sopron, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Szilágy, Szolnok-Doboka, Tolna, Torda-Aranyos, Ung, Veszprém, Zala, Zemplén. Uo. 53.

⁶²⁶ Arad, Bács-Bodrog, Esztergom, Győr, Háromszék, Trencsén, Turóc, Udvarhely, Vas, Zólyom. Uo. 54.

Az ellenállás ereje leginkább azon mérhető le, hogy hoztak-e létre vármegyei alapot a tisztviselők javadalmazására, s ez mekkora összegre rúgott, és az ellenszegülés mutatója lehet a dotáció beszüntetésének ténye is. Ez utóbbira 1905. november végéig 13 vármegyében került sor (Abaúj-Torna, Bars, Csanád, Hajdu, Hont, Maros-Torda, Nógrád, Pest-Pilis-Solt, Somogy, Szatmár, Veszprém, Zala, Zemplén), a következő hónapban Szabolccsal együtt további hétben (Csongrád, Hunyad, J.-N.-K.-Szolnok, Sopron, Szabolcs, Szilágy, Ung). A vármegyék közül a legközelebbi tisztújításig, tehát két évig csupán Abaúj-Torna, Békés, Csanád és Szabolcs volt képes biztosítani a vármegyei tisztségviselők fizetését.

Anyagilag kevésbé volt felkészülve, de egy évre elegendő anyagi erővel rendelkezett Csongrád, Heves, Somogy, Szatmár, Veszprém és Zemplén.

A rezisztenciában részt vállaló többi vármegye különböző okokból nem gondoskodott teljes mértékben a szükséges anyagi háttérrel. Ha a szabolcsi rezisztenciát – a teljesség igénye nélkül – összevetjük például a szatmárral és a beregivel, megállapíthatjuk, hogy e három szomszédos vármegyében azonos eszközöket alkalmaztak. Nevezetesen: alkotmányvédő határozatokat hoztak, alkotmányvédő bizottságot alakítottak, s ellenállási alapot létesítettek a tisztviselők javadalmazására. Azonban az ellenállás „erejét” és hosszát illetően jelentős különbséget mutattak az említett törvényhatóságok. Közülük a legharcosabbnak Szabolcs tekinthető, ahol a közgyűlés már 1905 júliusától határozottan állást foglalt a Fejérváry-kormány elutasítása, a vér- és pénzdó megtagadása, valamint a sorozási és adóbeszolgáltatási teendők el nem látása mellett. A szatmári közgyűlés szintén megtiltotta az adók beszedését és beszállítását, s eltiltotta Nagy László alispánt attól, hogy a határozatot felülvizsgálatra felterjessze a belügyminiszternek. (A Kristóffy miniszteri kinevezését követő szatmári helyzetről már szoltunk.) Szatmárban tehát a szabolcsi állapottal ellentétben nem állt fenn elvazonosság az alispán és a megyei közgyűlés között, amely tényező így nem járulhatott hozzá az ellenállás erejének fokozásához. A közgyűlés többsége Nagy László alispán, majd főispán, később királyi biztos (szabolcsi királyi biztos is) ellen szegült, de akadtak tisztviselők, akiket maga mellé tudott sorakoztatni.

Bereg vármegyében volt a legerőtlenebb az ellenállás. A közgyűlés csupán mérsékelt, óvatos határozatok hozatalára volt hajlandó a konfrontáció elkerülésére törekedve.

Ezt támasztja alá az alkotmányvédő bizottság megalakításának meglehetősen kései dátuma, 1905 októbere. Szabolcsban és Szatmárban már nyáron létrehozták. Beregben ütközőpontot a főispán-kérdés jelentett, akinek beiktatását a közgyűlés ugyan megtagadta, de bevonulását karhatalmi erők jelenléte miatt nem tudta megakadályozni.

A Beregben létesített ellenállási alap szükség esetén nem lett volna elegendő a tisztviselők fizetésének fedezésére, de „igazi” ellenállás híján sem kormánybiztos kirendelésére, sem a dotáció beszüntetésére nem került sor. Ez utóbbi folyósítását Szatmárban 1905. december 1-jétől, Szabolcsban 1906. január 1-jétől rendelte el Kristóffy. Szatmárban Nagy László kemény harcot vívott a renitensekkel. Több tisztviselőt is elmozdított pozíciójából, az indulatok nem ritkán tettelegességig fajultak, a Szatmárvármegye című lapot többször is elkobozták. Szabolcsban sokkal szerencsésebb körülmények között folytathatták a „küzdők” az ellenállást, így annak ereje és hossza természetesen itt volt a legnagyobb.

VI. A NŐK BEKAPCSOLÓDÁSA A „NEMZETI ELLENÁLLÁSBA”.

A TULIPÁNOS MOZGALOM SZABOLCSBAN

A kibontakozás

A nők vizsgált időszakunkban még mindig a politikai jogokkal nem rendelkezők körébe tartoztak. A századfordulón azonban egyre erősebb lett Magyarországon is a nők részéről az igény beszűkített helyzetükből való kiszabadulásukra. A felső- és középosztály körében már az 1830-as években megjelent a törekvés a nők szervezésére és/vagy valamiféle női társadalmi élet létrehozására, s a XIX. század utolsó harmadától növekvő tendenciát mutatott az ilyen típusú szervezetek száma. A nőszervezetek túlnyomó többsége szorosan kapcsolódott a nők társadalmi feladatairól a korszakban kialakult Kirche-Küche-Kinder (templom-konyha-gyerekek) képhez. A korszak nőegyesületeinek többsége mindenkifelett jótékonyossággal foglalkozott, mint például a Nyíregyházi Jótékony Nőegylet vagy a helybeli Izraelita Nőegylet, hiszen a családon kívül a nők meghatározó feladatának a jótékonyt tekintették.⁶²⁷ A nők szociális helyzetének javítása, a nekik tulajdonított szerepre való képessé tétel volt a másik alapvető feladat. A kettő természetesen igen gyakran találkozott például nőknek való iskolák, tanfolyamok szervezésében. Szabolcs vármegyében jó példa erre a Nőiipariskola. Ezek a feladatok tulajdonképpen ösztársadalminak tekinthetők, de nem igazán politikaiak. A legaktívabb nők bizonyos „férfi” szervezet típusok keretein belül kapcsolódtak be a nagypolitikába.

Az 1905-1906-os kormányzati válság időszakában – Szabó Dániel kifejezésével élve – „a frusztrált politikusok feleségei önálló iparvédelmi egyesületet, az úgynevezett Tulipán Szövetséget hozták létre, szinte világmegváltó, de legalábbis Magyarországot megváltó céllal. Úgy vélték, ha a magyarországi fogyasztás kizárja a Monarchia másik részéről eredő árukat, olyan nyomást gyakorolhatnak ezzel az „osztrákokra”, hogy az ottani politika kénytelen elfogadni a magyarországi politikai változásokat.”⁶²⁸ A mozgalom elsődleges célja a politikai válság megoldása volt. Az 1905-ös választásokon győzelmet aratott koalíció kormányra kerülését gazdasági „zsarolással” akarták elérni.⁶²⁹

Szabolcs vármegyében gróf Vay Gáborné született Zichy Márta grófnő állt a mozgalom élére. Figyelemfelkeltő, lelkesítő írásai, különböző rendezvényeken elhangzott nagyhatású beszédei helyet kaptak a helyi lapokban, hiszen mind a Nyírvidék, mind a Szabolcs teljes válszélességgel kiállt a „nemzeti ellenállás” ügye mellett. A mágnásnőt a „legmagyarabb

⁶²⁷ Borovszky, é. n. 115., 137., 156., 185., 192.

⁶²⁸ Szabó, 1999. 85.

⁶²⁹ Uo. 27.

grófné” címmel tüntette ki a Szabolcs.⁶³⁰ Gróf Vayné 1906 elején belevetette magát a politikába. Nagy segítségére volt a szabolcsi „nemzeti ellenállás” szervezésében aktív szerepet vállaló férjének. Ez a szerepvállalás Vay grófot főispáni pozícióba emelte, ami által feleségének befolyása is megnőtt a vármegyében.

Gróf Vayné A magyar nőkhöz! című cikkében célként a nagy nemzeti küzdelem társadalmi térre való átvitelét jelölte meg, s csokorba szedte, milyen feladatokat szán a magyar nőknek. „Hozzuk divatba a magyar ipart, ne vásároljunk külföldi, de különösen osztrák cikkeket”⁶³¹ – hangzott az instrukció. Továbbá segíteni kell a kereskedőket abban, hogy raktáraikat honi iparcikkkel szerelhessék föl. Ezen túlmenően minden magyar nő kötelessége a „dicső küzdők” [tehát a „nemzeti ellenállásban” részt vevők Zs. I.] lelkesítése, valamint az „árulók” [tehát a „nemzeti ellenállásban” részt nem vállalók, illetve a Fejérváry-kormányval kollaborálók Zs. I.] megvetéssel sújtása és kitzasztása a társadalomból. A mágnásnő takarékosagra intette a nőket, hogy ne ékszerek és osztrák gyártmányú ruhák vásárlására fordítsák pénzüket, hanem adományozzák inkább a vármegyei tisztviselők pénzalapja javára.

Országszerte nagy visszhangot váltott ki a szentmihályi gróf feleségének, Dessewffy Aurélné Károlyi Pálmának 1906. március elején gróf Batthyány Lajosné Andrássy Ilona budapesti szalonjában egy estélyen indult azon kezdeményezése, hogy gyűjtést kell indítani a megyei rezisztencia anyagi támogatására, amit igazgyöngy nyakláncával nyomban el is kezdett. Példáját követték az estély mágnás hölgyei, a rajtuk lévő ékszereket szintén felajánlották a „nemes” ügyért.⁶³² Tulajdonképpen ezzel a céllal, tehát a „küzdelem áldozatainak” a tulipán jelvényekből – melyek a Fejérváry-kormány elleni „nemzeti ellenállás” szervezettségét, összetartozását igyekeztek reprezentálni – befolyó jövedelemmel való támogatásával indult útjára hazánkban a tulipán mozgalom. Ezt követően tűzte zászlajára a honi ipar pártolásának és fejlesztésének gondolatát.

Szabolcs vármegyében 1906 márciusában karolták fel a nemzeti jelvények viselését. A tanintézetek lány és fiú növendékei kokárdát és nemzeti színű nyakkendőt öltöttek, s már megjelent egy-két tulipános jelvény is.⁶³³ Vay grófné április elején a helyi lapokban nyilatkozatot tett közzé a tulipán jelvények érdekében, melyben tájékoztatott arról, hogy a Budapestről érkező, a Tulipánkert hölgy-bizottsága által kibocsátott tulipán jelvényeket hamarosan árusítani fogják, ám máris megjelentek az utánzatok, a hamis tulipánok is.⁶³⁴ A tulipán mozgalmat, mely Szabolcsban a „nemzeti ellenállás” utolsó fázisában indult, a

⁶³⁰ Szabolcs, 1906. május 26.

⁶³¹ Szabolcs, 1906. március 17.

⁶³² Nyírvidék, 1906. március 11.

⁶³³ Szabolcs, 1906. március 31.

⁶³⁴ Szabolcs, 1906. április 7.; Nyírvidék, 1906. április 8.

Nyíregyházi Nőegylet karolta fel. A Tulipán Szövetség vagy – ahogy a budapesti központ levélpapírján szerepelt – Tulipánkert Szövetség nyíregyházi megalakítása azonban csak a válság lezárulása után történt meg. A vármegyében nem érhető tetten az a két fázisú szerveződés, amely a budapesti központ létrehozását jellemezte, nevezetesen, hogy az arisztokrata hölgyek és polgárnők külön-külön szervezték volna meg saját köreiket.

Mivel a tulipán mozgalom céljait illetően, majd szervezeten is összekapcsolódott a Magyar Védő Egyesülettel, a tisztánlátás érdekében vissza kell nyúlnunk egészen 1904-ig. Ekkor került sor ugyanis a Kossuth Lajos nevével fémjelezhető, 1844-ben életre hívott Védegylet megújításaként, – annak hatvan éves évfordulóján – a Magyar Védő Egyesület megalapítására. 1904 szeptemberében gróf Somsich Tihamér és Dobieczki József ügyvezető igazgató felhívását a Nyírvidék is publikálta. A felhívás a Magyar Védő Egyesület küzdelmének egyedüli céljaként a honi ipar pártolását, erősítését és fejlesztését jelölte meg, melynek következtében erős, nagy és anyagilag is független lesz hazánk. A feladat megoldásához egységes, erős országos szervezetre van szükség, okszerű és céltudatos irányítással. Szabályozni kell a hazánkban készült iparcikkek felismerésének és megtalálásának módját. Útmutatás kell, hogy a külföldi versenyárak nagy tömkelegében a társadalom egyedei miként igazodjanak el. Ezt szolgálta az egyesületi „Védőjegy” és „Kirakati Védőtábla” kibocsátása.⁶³⁵

Az idegen áruk becsempészésének ellenőrzését is feladatként jelölték meg Dobieczkiék. Ez azonban nem minden esetben volt megvalósítható, a későbbiekben látni fogjuk, hogy számos visszaélésre került sor a „honi gyártmány” ürügye alatt. Mivel a magyar iparfejlesztés érdekében még hatalmas feladatokkal kell megbirkózni, az átmeneti megoldás: „míg hazai iparunk képes nem lesz ipari szükségleteink fedezésére, korlátozni kell a külföldi áruk behozatalának mennyiségét. Mellőzni kell minden nélkülözhető idegen, különösen osztrák eredetű gyártmányt az igények leszállításával. Támogatni kell anyagilag a kis- és háziipart, új háziiparágakat kell meghonosítani, meg kell könnyíteni a munkaértékesítést, valamint ki kell jelölni az egyes társadalmi csoportok számára az ipartámogatás és fejlesztés terén végzendő feladatokat.”⁶³⁶

A Budapesten 1906 elején már bizonyos aktivitást mutató Magyar Védő Egyesületre felfigyelt néhány szabolcsi érdeklődő is, s belépési szándékukat jelezték a budapesti központnak. A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának szervezése 1906

---

⁶³⁵ 1907 elején egy védőtábla hét koronába került. SZSZBML X. 202. 2. d. 6. pallium 19/1907. Ruzsonyi Pál értesítése megrendelt védőtáblájának megérkezte tárgyában 1907. január 26. 1907 februárjáig 15 nyíregyházi kereskedő kapott védőtáblát.

⁶³⁶ Nyírvidék, 1904. szeptember 11.

áprilisában, májusában indult meg elsősorban a megyei közigazgatási hálózat révén, az új főispán sugallatára. Ezzel párhuzamosan a vármegye területén kibontakozóban volt a Tulipán Szövetség megalakítása is. Ebben az időben még két külön vonalon szerveződő – hiszen mindkét szervezet budapesti központjából irányította terjeszkedő, tagtoborzó, az ország területén minél több helyi szervezet létrehozására törekvő akcióit –, de hasonló célokat megfogalmazó mozgalomról beszélhetünk. Szólnunk kell arról is, hogy a Magyar Védő Egyesületen belül női osztály is működött, amely szintén törekedett a magyar nőegyesületek megnyerésére.⁶³⁷

A magyarországi tulipán mozgalom megindulása kezdetben némi riadalmat okozott a Monarchia osztrák államfelében. Egy bécsi egyesület, a „Verein Reisender Kaufleute Oesterreich-Ungarns” a magyar kereskedelemügyi miniszternek egy beadványt juttatott el, melyben véleményt formált a Magyarországon a tulipán jegyében megindult iparpártolási mozgalommal szemben, és arra kérte a magyar kormányt, minden erejével törekedjen arra, hogy e mozgalom a kellő határok között maradjon. A kérdéssel az osztrák kormány is foglalkozott, ugyanis az osztrák kereskedelemügyi minisztertől Wekerle Sándorhoz, az osztrák miniszterelnöktől pedig Kossuth Ferenchez érkezett átirat. Ezek a magyar kormányt állásfoglalásra készítették. Kossuth tagadta a mozgalom politikai voltát, (pedig tisztában vagyunk létrejöttének politikai indokaival), ehelyett társadalmi alapon történő megindulását hangsúlyozta, de rögtön el is határolta magát tőle: „hangsúlyoznom kell továbbá, hogy a mozgalomtól a kormány teljesen távol áll”.⁶³⁸ Majd tett egy lépést a másik irányba is, s a következőkben a mozgalom iránti szimpátia olvasható ki a miniszter soraiból: „A mozgalom célja a hazai ipar pártolása, felkarolása és társadalmi úton való fejlesztése, nem irányul tehát az osztrák ipar ellen és nem képezi a mozgalom feladatát az osztrák termékek ellenséges indulatu bojkottálása, a mint azt a Lajthán tuli érdekeltek magyarázzák... nézetem szerint a kormánynak ezen mozgalomra irányító befolyást gyakorolni ezentúl sem lehet, és minden a mozgalom beszüntetésére és korlátozására irányuló intézkedésektől tartózkodni kell, elegendő levén, ha a maga részéről a hazafias törekvésektől megszállott társadalmi tényezőket a túlzásoktól óvja.”⁶³⁹ Kossuth Ferenc tehát hivatalosan nem állt a mozgalom mellé, de azért kacérkodott vele, hiszen mégis apja kezdeményezésének megújítását tagadta volna meg a

---

⁶³⁷ Lásd a Magyar Védő Egyesület női osztályának felhívását Szózat a magyar nőkhöz! címmel. Nyírvidék, 1906. február 25.

⁶³⁸ MOL K 26 688. cs. 1906. – XLI – 2575 A kereskedelemügyi miniszter átirata a miniszterelnöknek 1906. május 29.

⁶³⁹ Uo.

látványos elutasítással, illetve az esetleges ellenséges fellépéssel. Csupán apró gesztusokat tett a mozgalom irányába.⁶⁴⁰

A Tulipán Szövetség egész Szabolcs vármegyére kiterjedő nyíregyházi fiókja 1906. május 27-én a helybeli Jótékony Nőegylet révén alakult meg, természetesen a főispánné elnöklete alatt. A tisztkarban férfiak is helyet kaptak, társelnökként például dr. Meskó László országgyűlési képviselő, Májerszky Béla polgármester és Mikecz Dezső alispán.

A nyíregyházi Tulipánkert szervezetileg csatlakozott a központhoz, de azt is kimondták, hogy külön testületet nem fog képezni, hanem beleolvad az alakulóban lévő Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályába, és annak hölgyosztályát fogja képezni.⁶⁴¹ Erről a Tulipánkert Szövetség két megválasztott funkcionáriusa, dr. Bodnár István titkár és dr. Szabó László jegyző be is számolt a budapesti központnak, ahonnan azonban augusztus 6-án szemrehányásteli választ kaptak: „sajnálattal értesítjük, hogy az ottani „Tulipánkert-Szövetség” megalakulásáról felvett jegyzőkönyvet tudomásul nem vehetjük. Nem pedig azért, mert a „Tulipánkert-Szövetség” belügyminiszterileg jóváhagyott alapszabályai szerint a Szövetség minden egyes fiókja más egyesülettől függetlenül a központhoz tartozik. A központ programja egyuttal a fiók programja is, s így a fiók nemcsak a Magyar Védőegyesület céljaiért, hanem azonkívül a Szövetség alapszabályaiban lefektetett közgazdasági és kulturális intézmények szolgálatában áll. Továbbá különös, hogy az országos szervezettel bíró szövetség leendő fiókja, egy a saját központjának csak egy hányadát képező egyesület felsőbbiségét ismerje el akkor, amikor már csak hetek kérdése, hogy a Magyar Védőegyesület a „Tulipánkert-Szövetség”-be olvad.”⁶⁴²

A Magyar Védő Egyesület ügyvezető igazgatója éppen ellentétesen értékelte az erőviszonyokat. „Mint hogy azonban sok helyen elénkbe vágott a munkára nézve szervezetlen Tulipán Szövetség és több helyen teljesen helytelennek mondható céltalan harcot vívni az alakulás körül, mi csak a különben is gyenge társadalmunk szétbontására vezet, minden oldalról hangosan követelik e két hasonló célu egyesület összeolvadását.”⁶⁴³ A fúzió azonban

---

⁶⁴⁰ Például amikor a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület vezetősége honi áruk címtárának kiadási tervével állt elő, a miniszterhez fordult segítségért. Kossuth utasította (ez is beletelt jó néhány hónapba) a m. kir. kereskedelmi múzeum igazgatóságát, hogy a hazai beszerzési források címjegyzékét gyorsan, olcsón és könnyen kezelhető alakban állítsa össze. Az elnökség azon kérelmét azonban, hogy ezekből húszezer példányt bocsássanak az egyesület rendelkezésére, forráshiányra hivatkozva elutasította. Ehelyett azzal az ötlettel szolgált, hogy nem emel kifogást az ellen, hogy az egyesület saját használatára utánnomott példányokat adjon ki, s az utánnomási költségek fedezése céljából nevezett példányokba hazai cégek termékeit reklámozó hirdetéseket vegyen fel. SZSZBML X. 202. 1. d. 6. pallium 768/1907.

⁶⁴¹ SZSZBML X. 202. 1. d. Határozati javaslat a Tulipán Szövetség megalakításáról

⁶⁴² SZSZBML X. 202. 1. d. 652/1906. A „Tulipánkert-Szövetség” központi irodájának levele dr. Szabó Lászlónak 1906. augusztus 6.

⁶⁴³ SZSZBML X. 202. 1. d. 1. pallium 33/24/1907. Dobieczki Sándor ügyvezető igazgató levele a nyíregyházi Magyar Védő Egyesületnek 1907. január 7.

néhány hónapig még váratott magára. A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának előkészítő bizottsága⁶⁴⁴ tagtoborzás céljából gyűjtőíveket bocsátott ki, melyeket a bizottság június 15-i értekezletén nagy számban mutattak be.⁶⁴⁵ Így 1906. június 21-én összeült az alakuló közgyűlés, ahol 5 alapító, 12 pártoló, 62 fogadalmas és 538 rendes tagot jelentett be az előkészítő bizottság jegyzője, dr. Bodnár István.⁶⁴⁶ Az örökalapító tagnak „egyszer és mindenkorra” 1000 koronát kellett adományoznia. Dessewffy Aurélné, a szentmihályi grófné 2000 korona tagdíjat fizetett be.⁶⁴⁷ Az alapító tag 500 koronát adományozott, mint például dr. Meskó László. A pártfogó tag évente 20 korona tagdíj fizetését vállalta, a rendes tag évente négy koronáét, míg a fogadalmas tagok egy koronáét. A vidéki néptanítók, kispapok, kisiparosok rendes tagsági díja pedig évi két korona volt.⁶⁴⁸

A központ kiküldötte, Dobieczki Sándor ügyvezető igazgató közel egy óras beszédben ismertette az egyesület célját és szervezetét. Kifejtette, hogy a három éve megalakított Magyar Védő Egyesület nem új, hiszen 1844-ben már alakítottak hasonlót, s hogy ebben az időben Nyíregyházán is alakult fiók Inczedy György elnökletével. Dobieczki szerint akkor könnyebb volt a harc, mert kisebbek voltak az igények és a közlekedési eszközök hiányossága megnehezítette a külföldi áruk importálását. Most, 62 évvel később nagyobb kitartás kell a sikeres küzdelemhez. A helyzetet biztatónak értékelte, melynek ékes bizonyítéka az 1906 júniusáig megalakult 36 fiók és az alakulóban lévő további 29.⁶⁴⁹ A Magyar Védő Egyesület Iparvédelem című lapja, – melyet a rendes tagok ingyenesen kaptak – immár 10 000 példányban hirdeti a magyar iparért folytatott céltudatos munka megkezdését. A megalakulás

⁶⁴⁴ Az előkészítő bizottság tagjai voltak: özv. Básthy Barnáné, gróf Dessewffy Marianne, gróf Forgách Lászlóné, Grósz L. Henrikné, Kállay Andrásné, Lázár Kálmánné, gróf Vay Gáborné, Bory Béla, gróf Dessewffy Aurél, Haas Ignác, dr. Meskó László, Szikszay Pál, gróf Vay Ádám, gróf Vay Gábor és dr. Bodnár István. Egy részük a helybeli Jótékony Nőegylet aktivistája volt, másik részük a vármegye politikai és értelmiségi körébe tartozott. Többen közülük a Tulipán Szövetségnek is tagjai voltak. SZSZBML X. 202. 1. d. Felhívás Szabolcsvármegye hazafias közönségéhez 1906. április hó; Nyírvidék, 1906. április 22.

⁶⁴⁵ SZSZBML X. 202. 1. d. Jegyzőkönyv a „Magyar Védő Egyesület Szabolcsmegyei Osztálya” előkészítő bizottságának 1906. június 15-i üléséről

⁶⁴⁶ Az 1907 szeptemberében készült évi jelentéskor, már a fúziót követően 829 tagot számlált a szervezet. Ezek közül 11 volt alapító tag, 29 pártfogó tag, 664 rendes tag és 125 fogadalmas tag. Ez a statisztika nem tartalmazta azok számát, akik a „vidéki” alosztályok (tiszalöki, kisvárdai és nyírbátori) megalakulása óta léptek be. Ezekkel együtt a jelentés az akkori összes létszámot 1200 körülire becsülte. SZSZBML X. 202. 1. d. 6. pallium Évi jelentés 1907. szeptember

⁶⁴⁷ SZSZBML X. 202. 1. d. 1. pallium A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztálya elnökének köszönőlevele Dessewffy Aurélné grófnéhez 1906. július 15.

⁶⁴⁸ SZSZBML X. 202. 1. d. 4. pallium Belépési nyilatkozat; Kivonat az „Alapszabály”-ból.

⁶⁴⁹ 1906. augusztus végéig megalakult Magyar Védő Egyesületek székhelyei, ahol már az 1844. évben volt védegyesület: Budapest, Alsólendva, Arad, Baja, Deés, Déva, Debrecen, Eperjes, Kaposvár, Keszthely, Kolozsvár, Komárom, Nagybecskerek, Losonc, Nyíregyháza, Pápa, Sárospatak, Sopron, Sümeg, Szabadka, Zalaszentgrót, Temesvár, Zalaegerszeg, Veszprém, Zombor. 1906. augusztus végéig megalakult Magyar Védő Egyesületek székhelyei, ahol a XIX. században védegyesület nem volt: Ajka, Berettyóújfalú, Csáktornya, Csurgó, Kalocsa, Gyulafehérvár, Kézdivásárhely, Lovászpata, Marcali, Nagyatád, Nagykároly, Sepsiszentgyörgy, Szamosújvár, Szigetvár, Szombathely, Tiszalök, Tokaj, Torda, Újvidék. SZSZBML X. 202. 1. d. 1. pallium

kimondása után gróf Vay Gábor főispánt elnökké, Mikecz Dezső alispánt pedig társelnökké választották meg. A díszelnökök sorában találjuk többek között gróf Vay Ádámot, de a vármegye két országgyűlési képviselőjét, dr. Meskó Lászlót és dr. Mezőssy Bélát is. Elfogadást nyert továbbá, hogy a május 27-én megalakult nyíregyházi Tulipánkert képezi a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei osztályának nőosztályát gróf Vay Gáborné elnökletével, s a már megválasztott tiszttal.⁶⁵⁰ Az alispán közbenjárására díjtalanul az egyesület rendelkezésére bocsátottak hivatalos helyiségül a vármegyeháza épületében egy szobát.⁶⁵¹

Az egyesület fennállása alatt három „vidéki” alosztály alakult: a tiszalöki 1906. augusztus 5-én, a nyírbátori 1907. május 12-én és a kisvárdai 1907. május 28-án.⁶⁵² Kisvárdán Hrabovszky Guidóné lelkes funkcionáriusa volt a mozgalomnak. Először 1906. április 17-ére a kisvárdai Tulipánkert létrehozása érdekében szervezte meg „nagy női közönség” egybegyűlését a nagyvendéglő színháztermébe.⁶⁵³ A nyírbátori alosztály szervezéséből szintén kivette részét a kerület országgyűlési képviselőjének felesége. Uray Miklósnét és Uray Miklóst ott találjuk a díszelnökök sorában. A tiszalöki alosztály elnökévé Szomjas Gusztávot, a kisvárdai elnökévé Kovács Lajost, a nyírbátori elnökévé pedig Mandel Dezsőt, a „Boni” Gyártelep elnökigazgatóját választották. A nyírbátori és a kisvárdai alosztály már a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület kötelékében jött létre. A már 1906 nyarán felmerült fúzió 1907 elején megvalósult. Január 7-én Dobieczki a központból úgy informálta a fiókegyesületeket, hogy „már 1906. május hó 25-én kiküldött bizottság a Tulipánkert Szövetséggel a tárgyalást megkezdvén, valószínűleg folyó [január] hó 9-én, szerdán, Igazgatóságunk véglegesen fog dönteni.”⁶⁵⁴

A Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület alakuló közgyűlésére február 3-án került sor. A székhely továbbra is Budapest maradt, pecsétje: koronás hármashalmon álló kettős kereszt cserkoszorúval övezve, a tulipán befoglalásával és az egyesület címének köriratával.

⁶⁵⁰ SZSZBML X. 202. 1. d. Jegyzőkönyv a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának 1906. június 21-én Nyíregyházán megtartott alakuló közgyűléséről; Szabolcs, 1906. június 23.; Nyírvidék, 1906. június 24.

⁶⁵¹ SZSZBML X. 202. 1. d. 1. pallium A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztálya ügyvezető igazgatójának köszönőlevele Mikecz Dezső alispánhoz 1906. július 20.; 18276 K 627 Bgy/1906. Véghatározat Szabolcsvármegye közönségének 1906. október 10-i őszi rendes közgyűléséről

⁶⁵² Ehhez lásd SZSZBML X. 202. 2. d. 2. pallium Jegyzőkönyv a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának kebelében Tisza-Lök székhellyel létesített alosztály 1906. augusztus 5-én délelőtt 11 órakor gróf Vay Gábor osztályelnök elnöklete alatt tartott alakuló közgyűléséről; 2. d. 3. pallium Jegyzőkönyv a Tulipán Szövetség Magyar Védő Egyesület nyírbátori alosztályának 1907. május 12-i alakuló gyűléséről; 1. d. 6. pallium A Tulipán Szövetség Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának felhívása a kisvárdai alosztály megalakítása tárgyában 1907. április 10.

⁶⁵³ Kisvárdai Lapok, 1906. április 22.

⁶⁵⁴ SZSZBML X. 202. 1. d. 1. pallium 33/24/1907. Dobieczki Sándor levele a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának 1907. január 7.

Már a célok megfogalmazásában feltűntek sovinszta szólamok. „Az egyesület célja: Állásfoglalás minden nemzeti eszme, mozgalom és törekvés mellett, s minél hathatósabb közreműködés arra, hogy semmi ezzel ellenkező irányzat a társadalomban érvényesülni ne tudjon, továbbá a megalkuvást nem ismerő nemzeti érzés ápolása a családi életben és főként a nevelés terén. Hogy a nemzeti érzület a társadalom minden rétegében megerősödjék, rendszeresen foglalkozik az egyesület a felmerülő különösen szociális eszmék megvitatásával, s a munkásviszonyok méltányos javításával és emberbaráti intézmények felkarolásával igyekszik meggátolni az elégtelenség terjedését. Az egyesületnek további célja: minden társadalmi tényezőnek egyesítése a végből, hogy hazánk mezőgazdasági és minden más iparát fejlessze, erősítse és a külföldi versenynyel szemben megvédje.”⁶⁵⁵

Az egyesület Szabolcsmegyei Osztályának 1907. július 27-én indult, s csak néhány számot megélt hivatalos közlönyében, a Tulipánban meglehetősen szélsőséges hangnemű írások is helyet kaptak. Dr. Szabó László ügyvezető vezércikkében ezt olvashatjuk: „Egyszerű jelvényünket nem is divatból hordtuk kezdetben sem, most emlék gyanánt viseljük, az eszme szent szimbólumaként. Fanatikus hittel viseljük egy boldog és gazdag jövő reménységében.

E jelvény azt követeli: legyünk sovének. Legyünk magyarok, nem csak zengzetes nyelvünk, szavunk, beszédünk által, hanem érzéseinkben és minden cselekedetünkben. Külömböztessük meg és szeressünk mindent a mi magyar. Élőt és élettelen a természet alkotásai közt ép úgy mint a mesterség, művészet termékei között. Szeressük, támogassuk egymást és egymásnak alkotásait.”⁶⁵⁶

Az egyesület szervezete az eddigiekhez hasonló felépítésű volt, ugyanúgy rendelkezett vidéki fiókokkal, mint idáig. Az egyes vármegyék, illetőleg országrészek területén megalakult vidéki fiókok a vármegyére, illetve az országrészre kiterjedő általános érdekű egyesületi feladat ápolására egymás között szövetségi viszonyt létesíthettek. Az ilyen szövetségi kötelék az egyesület egy-egy osztályát képezte és a vármegye, illetve az országrész nevével volt megjelölendő, mint például a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Szabolcsmegyei Osztálya. A tagsági típusok közé belépett a „tiszteletbeli tag”, akit a közgyűlés kiváló érdemei elismeréséül választhatott meg. Változott a „fogadalmas” taggá válás feltétele, nekik az egyesület jelvényét kellett megváltani és az egyesület hazafias céljait lelkesen támogatni, továbbá a honi ipar használható cikkeit következetesen fogyasztani. A pártfogó és rendes tagok belépésük alkalmával öt évre vállaltak kötelezettséget. (Az alapszabályok szerint

⁶⁵⁵ SZSZBML X. 202. 1. d. 6. pallium A Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Alapszabályai

⁶⁵⁶ Tulipán, 1907. július 27.

kilépésüket akkor hagyhatta jóvá az igazgatóság, ha a tag ötödik év július 1-jéig írásban bejelentette kilépési szándékát. Ellenkező esetben tagsága újabb öt évre megújult.)⁶⁵⁷ Az egyesület az 1907 februárjában létrehozott formájában 1909 végéig működött. Eddig használta a központ a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület szövegű emblémás cégjelzést. 1910-től az iratokból eltűnt a Tulipánkert megnevezés.

Az aktív időszak rendezvényei

A szabolcsi tulipán mozgalom igazán aktív időszaka 1906 eleje és 1907 vége közé datálható. 1906. május 24-én délután három órától az újdonsült főispánné védnöksége alatt Tulipán ünnepélyt rendeztek a Sóstó-fürdő területén, mely multság tiszta jövedelmének jelentős részét a megalakítandó Tulipán Szövetség kapta. A rendezvényen Zilahy Gyula vezetése alatt álló színtársulat, a színházi zenekar, Benczy Gyula és Sáray Elemér irányította cigányzenekarok öt szabadszínpadon várták a szórakozni vágyó közönséget. A színelőadásokkal, hangversenyekkel, kuplékkal, táncokkal teli programokat léghajók (a Gül Baba török léghajó, az Abdallah nagy arabs léghajó, a Fedák Sári óriási nemzeti léghajó) feleresztésével, konfetti és szerpentindobálással fűszerezték. A harmadik számú színpadon a versenyezni vágyóknak kedvezve póznamászást, zsákfutást, fazéktörést, lekvároslepény evést és lisztfúvást szerveztek. A különféle pavilonoknál ételek, cukrásztermékek, pezsgő, bor, sör állt a látogatók rendelkezésére.⁶⁵⁸

A Nőiipariskola szokásos nyári multságát 1906-ban Tulipán majális névvel (a tavalyi Cseresznye ünnepély néven futott) rendezte meg Kégly Seréne igazgatónő főszervezésével június 17-én az Erzsébet-ligetben, a teniszpályán, mely fényes anyagi sikert hozott, a bevétel ugyanis meghaladta a 2000 koronát. A szervezők honi kelméből készült ruhákat viseltek. A multságot egy gyermekekből álló magyar lakodalmi menet nyitotta meg, melyet „Tulipán tánc” követett. Majd egy tréfás párbaj következett, óriás babák kvartettje, szavatok, magyar táncok. Természetesen ezúttal sem hiányozhatott az étel és ital, amiről lacikonyha, halászcserda és tormás virslis sátor gondoskodott.⁶⁵⁹

A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztálya a Szabolcs Megyei Tulipánkert Szövetséggel 1906. szeptember 8-9-re a nyíregyházi Sóstó fürdőhelyen a magyar iparcikkek ismertetése és terjesztése céljából szűkebb körű iparkiállítás és vásár rendezését határozta el,

---

⁶⁵⁷ SZSZBML X. 202. 1. d. 6. pallium A Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Alapszabályai. Az új alapszabályokat a központtól 1907. április 21-én kérte meg a szabolcsi testvéregyesület. 47/1907.

⁶⁵⁸ Nyírvidék, 1906. május 20.

⁶⁵⁹ Nyírvidék, 1906. június 24.

melynek védnökéül Kossuth Ferencet, gróf Batthyány Lajost, gróf Andrássy Gyulát és gróf Dessewffy Aurélt kérték fel. Nagyszabású kiállítás szervezésére sem az idő rövidege, sem az anyagi eszközök fogyatékosága, sem pedig az alkalmas helyiségek elégtelensége miatt nem nyílt mód. A rendezőség ezért felhívásaiban közölte, hogy nagyobb méretű tárgyak beküldését nem tartja célszerűnek. „Célunk csupán az” – fogalmazta meg gróf Vay Gábor elnök – „hogy az említett tényezők által megszabott keretek között minél számosabb olyan magyar gyártású iparcikket halmozzunk össze, melyek a mindennapi élet általános szükségleteinek fedezésére szolgálnak. Célunk a fogyasztó közönséget meggyőzni arról, hogy van már elegendő és versenyképes magyar iparcikk, mely a külföldi áruk pótlására, helyettesítésére alkalmas és hogy rá mutassunk ezeknek az iparcikkeknek beszerzési forrásaira. Ez uton – azt hisszük – a hazai iparpártolás ügyének nagyszolgálatot fogunk tenni, bármilyen kezdetleges szűk határok közzé szorított lesz is a tervezett kiállítás.”⁶⁶⁰

A főispán elnöki minőségében utasította a járások főszolgabíráit, hogy akár állásuk tekintélyének fölhasználásával gondoskodjanak az érdeklődés minél szélesebb körben történő felkeltéséről, s hogy ott vezetésükkel „főleg a lelkész, tanító és jegyző urak és az értelmesebb kereskedők, iparosok és földművesek lehetőleg minél tekintélyesebb számban megjelenjenek”.⁶⁶¹ A kiállítás kapcsán megrendezett nagyobb szabású ünnepség célja a honi iparcikkek népszerűsítésén túlmenően természetesen a helyi védőegyesület anyagi gyarapítása volt. Ezért is döntöttek a batyuebéd mellett. Étél vagy pénzbeni adományokból gyűlt össze a szükséges eledel, amit az ünnepségen résztvevők megvásárolhattak. A belépőjegy – ami egyben tombolaként is szolgált – 2 koronába került. A kiállításon való részvételhez természetesen kedvet is kellett csinálni. Ezt a célt szolgálták a rendezvény szórakoztató programjai. Az ünnepélyes megnyitó után 9 és 11 óra között gömb- és céllövő versenyt szerveztek, ahol Hrabovszky Guidó és neje is megmérettette magát. Az első körben egyikőjük sem ért el helyezést, a következőben azonban Kállay Margit kilenc találattal (férjét is lepipálva) a második helyet szerezte meg. 11 órakor vette kezdetét az „úrhölgyek kocsiversenye”, melyre minden olyan Magyarországon ellett és nevelt lóval lehetett nevezni, mely még nyilvános pályán nem indult. Az a ló, melyben sem orosz, sem amerikai vér nem csörgedezett, 25 méter előnyben részesült. A nevezési díj 20 koronára rúgott. A taligás versenyt közebéd követte. A délutáni programot a vármegyei gazdasági egyesület által rendezett szőlő és gyümölcskongresszus nyitotta meg, majd a nyíregyházi és kisvárdai önkéntes tűzoltó társulatok mutattak be különféle gyakorlatokat az érdeklődőknek. Délután

⁶⁶⁰ SZSZBML X. 202. 1. d. 2. pallium 41/1906. A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztálya elnökének levele Szabolcs vármegye járási főszolgabíráihoz 1906. augusztus 27.

⁶⁶¹ Uo.

fél 4-kor indult az úrhölgyek, 4-kor pedig a mezőgazdák lóversenye. A tombolasorsolást fél 5-kor ejtette meg a rendezőség, s fél hatkor került sor a kiállítás bezárására. Ezzel a Sóstón véget ért a multság, de a városi színházban este 8 órakor Fedák Sári és Zilahy Gyula főszereplésével díszelőadásra került sor. Az iparkiállítás nem csekély anyagi hasznot eredményezett az egyesületnek. A 7870 korona 32 filléres bevételből a 2830 korona 13 fillérre rúgó kiadási költségek rendezése után 5040 korona 19 fillért helyeztek el a Nyíregyházi Takarékpénztárban.⁶⁶²

1907. április 2-án és 3-án az Országos Gyermekvédő Liga az egész országban Gyermeknapot rendezett. Ehhez a kampányhoz csatlakozva a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának elnöke felhívásában kinyilvánította a gyermekvédelem nemes ügyének fontosságát, s hogy a társadalom minden tagjának kötelessége jövedelmének egy részét erre a célra áldozni. S hogy kapcsolódik ez össze az egyesület törekvéseivel? Vay gróf szerint az Országos Gyermekvédő Ligának „ez intézmény életbe léptetésénél a főszólyt a magyar hazafias kereskedő világra kell, hogy helyezze olyképpen, hogy előzetes hírlapi és egyéb agitáció révén gondoskodik arról, hogy a gyermeknapon a szokottnál nagyobb mérvű vásár fejlődjék ki, minek révén a kereskedők nagyobb pénz forgalomhoz jutván, az napi jövedelmüknek egy önkéntesen megajánlott kis részét szívesen áldozhatják e jótékony célra”.⁶⁶³ Április 2-án és 3-án délelőtt 11 órától délután fél 1-ig, délután 4-től fél 6-ig a városháza, a Korona és a Casino előtt egy-egy pénztárt állítottak fel, ahol az önkéntes felajánlásokat befizethették az adakozók. Az „utcai pénztárosnők” – akik a helybeli Jótékony Nőegylet és a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület lelkes aktivistái közül kerültek ki – fél óránként váltották egymást.⁶⁶⁴ A levéltári iratok egy nagyszabású, sikeres gyűjtésről árulkodnak, amelynek folytatásáról azonban nem találunk adatokat.

Az 1907. szeptember 8-10 közötti „Női kézimunka kiállítás” bevétele meg sem közelítette az eddigi akciókét. Mindösszesen 494 korona 40 fillérrel gyarapította az egyesület vagyonát.⁶⁶⁵

Szólnunk kell az 1908. március 21-től 5 napig Kisvárdán megrendezett mezőgazdasági gépműkiállításról és vásárról, amelyen a kisvárdai és a két szomszéd járásban lakó iparosok és kereskedők vettek részt honi áruikkal, de az ország bármely részéről elfogadtak gépeket. Sőt a mezőgazdasági gépekből a honi gépgyárosok vagy képviselők külföldi származású gépeket is

⁶⁶² SZSZBML X. 202. 1. d. 2. pallium Jegyzőkönyv az 1906. szeptember hó 8 és 9 napjain rendezett ipar minta kiállítás bevétele és kiadásainak elszámolása tárgyában 1906. október 19.

⁶⁶³ SZSZBML X. 202. 1. d. 7. pallium 30/1907.

⁶⁶⁴ Nyírvidék, 1907. március 31.

⁶⁶⁵ SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium 27/1908.

bemutathattak, s ebbe a központ is beleegyezett, csupán azt szabta feltételül, „hogy a külföldi mezőgazdasági gépek teljesen elkülönítve és külföldi gépek fölrattal ellátott helyen állíttassanak ki”.⁶⁶⁶

Ilyen kisebb megalkuvások másban is megnyilvánultak. Nyírbátorban például 1906-ban jelentkezett egy asszony, aki segítséget kért az egyesülettől iparhonosítási tevékenységhez. Az elképzelés a következő volt: harisnyakötő géphez jutással segíteni lehet a hazai harisnyagyártást, ami azzal a következménnyel fog járni, hogy mind kevésbé lesz szükség külföldi termékekre. Sajátos volt a kialakult megoldás: a harisnyakötő gépek külföldi gyártmányok ugyan, de ha majd lesz a gyárnak hazai képviselője, telepe, akkor nem marad ok a külföldiként való megkülönböztetésre, tiltakozásra.

Gyakran merült fel a gyanúja a honi gyártmány ürügye alatt üzött visszaéléseknek is. A Nyírvidék 1906. július 15-i száma Hamis tulipán című cikkében beszámolt arról, hogy egy nyíregyházi kereskedőnek egy magát Goldbergernek nevező férfi árut ajánlott a Bittner Arthur cégtől Pozsonyból és Bécsből. A kereskedő kikötötte, hogy ő csakis Pozsonyból hajlandó vásárolni. Néhány nap múlva egy német nyelvű számlát kapott, ami Pozsonyban kelt, de a postai bélyegző szerint Bécsben adták fel. A borítékra hatalmas betűkkel ráírták: „Tulipán”. (A felháborodott kereskedő ez egyszer mégis átvette az árut, mert a számlát csak Pozsonyban perelhette.)⁶⁶⁷

A központból október 20-án a testvéregyesületekhez olyan információ érkezett, hogy külföldről óriási mennyiségű Rákóczi jelvények kerültek forgalomba. Ez ellen a Magyar Védő Egyesület úgy kívánt fellépni, hogy a budapesti Donáth és Balázs cégnek adott megbízást az egyesület szigorú ellenőrzése mellett, hogy hazai jelvényeket készítsen, hátlapján a M. V. E. Védőjegyével. (A foglalatos 30 fillérbe, a foglalat nélküli színes 20 fillérbe került, fekete kivitelben pedig 16 fillérbe.)⁶⁶⁸

A Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület – azon törekvése kapcsán, hogy magyar rádiókat vezessen be a piacra – beszámolt arról, hogy a kereskedők egy része ódzkodik a magyar törlógumi felkarolásától és bár azt állítják, hogy az árujuk hazai, valójában nem az, csak magyar felírással (például Kossuth, Holló, Adria, Viktória, Toto) ékeskedő külföldi gyártmány.⁶⁶⁹

---

⁶⁶⁶ SZSZBML X. 202. 2. d. 4. pallium 260/1908. Dobieczki Sándor ügyvivő tanácsos levele a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának 1908. január 30.

⁶⁶⁷ Nyírvidék, 1906. július 15.

⁶⁶⁸ SZSZBML X. 202. 2. d. 1. pallium 1977/1906. Dobieczki József ügyvezető igazgató-helyettes körlevele 1906. október 20.

⁶⁶⁹ SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium 232/1908. A Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület felhívása 1908. január 31.

Blumberg József nyíregyházi kereskedő üzletében egy vevő részéről az áru minősége ellen emelt kifogással szemben állítólag úgy védekezett, hogy a szóban forgó árucikk magyar gyártmány, s ez által akarta annak silány minőségét megindokolni és a vásárlót elnézésre hangolni. A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztálya szerint azonban a kifogásolt cikk nem volt magyar gyártmány, ezért felszólította a kereskedőt az ilyen típusú visszaélésektől való tartózkodásra, kijelentve, hogy ez esetben még elnézést tanúsítanak, „megtorlásra” nem kerül sor.⁶⁷⁰

Furcsa ügy volt az is, amikor Horváth Gyula balsai jegyző a Nyírvidék 1907. november 24-i számában a nyílttéri közlemény rovatban azt állította, hogy a Vencsellő és vidéke fogyasztási és értékesítő szövetkezet idegen gyártmányú gyufákat szerzett be a Rosenthal Vilmos cégtől. Rosenthal Gyula, a vállalat beltagja felháborodottan utasította vissza a vádat, s kérte az egyesület vezérkarát az eset tisztázására. Az ügyvezető igazgató november 26-án belső vizsgálatra utasította a szóban forgó szövetkezet vezetőségét. A vizsgálati eredményt közlő levél kissé zavaros magyarázattal szolgált. A jelentés elején László Gyula leszögezte, hogy fogyasztási szövetkezetük gyufa szükségletét a Hangyától és a Rosenthal cégtől szokta beszerezni. A szövetkezet személyzete állítólag elismerte az elnöknek, „miszerint ők Horváth jegyző urat tényleg úgy informálták, hogy a kérdéses idegen gyártmányú gyufa a Rósenthál cégtől való; sőt Horváth jegyző urat f. hó 23-n e tudatban állítólag maga a Rósenthál cég pénztárosa is megerősítette ama beösmérésével, hogy a kérdéses gyufát ők is tartják, s olyat szövetkezetünknek is küldöttek. Hogy azonban a szövetkezet személyzetének nem volt joga teljes határozottsággal a Rósenthál céget nevezni meg Horváth jegyző úr előtt, s az ő hazafias fölháborodását nevezett cég ellen irányítani: igazolja az a szomorú körülmény, hogy számlakönyvünk tanúsága szerint svéd gyufát magától a „Hangya” központtól is kaptunk – s, hogy a Rosenthál cég pénztárosa (ugy tudom szintén Rósenthál) miért bizonyított szövetkezetünk személyzetének tévedésmentesnek egyáltalán nem mondható állítása mellett – azt nem tudom”.⁶⁷¹

A tiszalöki alosztály 1907. május 26-án a szentmihályi „Lukács fürdő” helyiségében (azért itt, mert az alosztály megalakításakor ebben a községben a Dessewffy család hatására óriási érdeklődés mutatkozott, továbbá mert a fürdő a védőegylet keretében jött létre) tartott közgyűlésen is sérelmezték a jelenlevők, hogy Tiszalökön még mindig német feliratú gyufát árulnak. Ennek a „hallatlan és hazafiatlan” eljárásnak az ellensúlyozására olyan nyilatkozat

⁶⁷⁰ SZSZBML X. 202. 2. d. 1. pallium 74/1906. A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztálya ügyvezető igazgatójának levele Blumberg Józsefhez 1906. október 18.

⁶⁷¹ SZSZBML X. 202. 2. d. 6. pallium 122/1907. A Vencsellő és vidéke fogyasztási és értékesítő szövetkezet jelentése a Magyar Védő Egyesület Szabolcsmegyei Osztályának 1907. november 28.

szerkesztését és terjesztését határozták el, mellyel kötelezik magukat, „hogy olyan üzletbe, ahol a legszükségesebb és a magyar ipar által jó minőségben és elegendő mennyiségben előállítható árukat nem árusítják, többé vásárolni nem fognak, tekintet nélkül arra, hogy az illető kereskedő tagja-e vagy nem a védegyeletnek”.⁶⁷²

Szintén gyanú merült fel a honi gyártmány rovására egy nyíregyházi szabó részéről a Krausz és Társa budapesti férfiszabó iparos körleveléhez csatolt gyapjúmintákkal szemben. A Szabolcsvármegyei Osztály a központhoz fordult a kelmék honi származását illetően a valós tényállás megállapítása érdekében.⁶⁷³

Láthatjuk, hogy a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának az aktív időszaka sem volt egy sikertörténet. Jelentős eredményekkel nem büszkélkedhetnek, csak jó néhány rendezvénnyel, összejövetellel, amelyek valamelyest gyarapították az egyesület vagyonát, ám ezeknek inkább közösségformáló, társasági funkciójuk volt. Sikertelen maradt a Szabolcsvármegyei Osztálynak egy létesítendő festékgár részvényeinek elhelyezése irányában kifejtett 1906-os fáradozása éppúgy, mint az 1907-ben nyíregyházi „Kézimunka-ipartelep” részvénytársasági alapon való létrehozására indított akciója is, melynek keretében 100 koronás részvények jegyzésével kívánták volna az alaptőkét biztosítani. Az előirányzott tőkét azonban nem jegyezték. Az alapítók ezért az 1908. június 10-i értekezletükön módosították az eredeti tervet, s azt a döntést hozták, hogy a már jegyzett hozzájárulási összegekből egy „iparfejlesztési alapot” létesítenek, melynek kezelését a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület vezetése mellett egy négytagú kezelő bizottságra bízák, mely bizottság arra lenne hivatva, hogy megkezdje a megyében a kézimunka ipar (csipkeverés, hímzés, szövés...) meghonosítását és fejlesztését a rendelkezésre álló 12 000 korona célszerű felhasználásával.

Már döcögösen indult az „iparfejlesztési alap” létrehozása is, hiszen az alapítólevél megszerkesztéséhez szükséges aláírások csak többszöri sürgetésre érkeztek meg. Az alapkezelő bizottság a következő programot irányozta elő: Trajtler Anna (a néhai dr. Trajtler Samu városi főorvos leánya) vezetésével 1908 őszén pár hónapos csipkeverő tanfolyamot indítanak Nyíregyházán elsőként a csipkeverés (majd később a fonás-szövés) elsajátítására, s megfelelő számú munkaerő kitanítása után áttérnek az említett iparágak üzleti megalapozására. A szükséges tudnivalók megszerzése, illetve kiegészítése érdekében Trajtler Anna úrleány Budapesten egy nyári csipkeverő tanfolyamon vett részt.⁶⁷⁴

⁶⁷² SZSZBML X. 202. 2. d. 2. pallium Jegyzőkönyv a Szabolcsmegyei Magyar Védő Egyesület tiszalóki alosztályának 1907. május 26-i 1-ső évi rendes közgyűléséről

⁶⁷³ SZSZBML X. 202. 2. d. 6. pallium 120/1907. A Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának levele a központhoz 1907. december 3.

⁶⁷⁴ SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium 22/1908., 35/1908.

Megfigyelhető azonban, hogy Nyíregyháza város tanácsa a vármegye határain túlról érkező kezdeményezéseket nem igazán támogatta, mint például a nagyváradi özvegy Szedlarik Istvánné Dubinszky Anna ajánlatát sem. Szedlarikné Nyíregyházán egy háztartási tanfolyammal egybekötött szövőipari szakiskolát szándékozott felállítani, amiben azonban Nyíregyháza város vezetősége nem igazán látott fantáziát, s a következőkben foglalta össze álláspontját: „Az értekezlet hosszabb és beható eszmecsere után azon véleményben állapodott meg a helyi viszonyok ismerete és a háziipar fejlesztése, illetve megteremtése terén eddig tett kísérletek tanulságai alapján, hogy a Nagyságod által tervezett intézmény a város anyagi és erkölcsi támogatására csak abban az esetben ajánlható, ha egyfelől biztosítékot nyer a város arról, hogy arra az intézményre Nyíregyházán valóban szükség van, annak itt jövője van, másfelől ha az intézet kizárólag a szövőipar meghonosítását és elterjesztését tűzi ki feladatául, tehát abból úgy a háztartási rész, valamint a nőipariskola körébe tartozó munkák készítése, illetve tanítása kihagyatik. Ezen előfeltételek nélkül az értekezlet véleménye szerint egyfelől a város nem bocsátkozhat a szükséges átalakításokba és befektetésekbe, amelyek aztán kellő számu növendékek hiányában üresen maradnának és kárba vezett kiadások lennének, másfelől az értekezlet biztosítandónak találta azt, hogy az intézmény valóban a köznép /gazdálkodók, iparosok stb./ leányainak házi és egyéb ipari kiképzésére, nem pedig kenyérkereseti és gyakorlati szempontból sokkal kevésbé hasznos dísz tárgyak készítményének elsajátíthatására szolgáljon.”⁶⁷⁵

Iparhonosítási tevékenység címén többen fordultak segítségért a kormányhoz államsegélyért folyamodva, de a rendelkezésünkre álló iratok szerint a kérelmek teljesítése ritkaságszámba ment. A nyírbátori Bella Józsefné harisnyakötő iparág meghonosításához három 12-es számú styriai kötőgép beszerzését kérelmezte Kossuth Ferenc kereskedelemügyi minisztertől. Bella Józsefné Nyíregyházán látott neki a harisnyakötő mesterség kitanulásához, ugyanis az általa népes mezővárosnak titulált Nyírbátorban és környékén állítása szerint senki sem foglalkozott ilyen tevékenységgel, így a vásárló közönség idegen termékeket volt kénytelen beszerezni. Belláné pedig – akit kisfiával együtt a férje cserbenhagyott és kivándorolt Amerikába – ettől remélte a megélhetés biztosítását. A miniszter egy gép kincstári számlára történő beszerzését engedte az asszonynak.⁶⁷⁶

Nem úgy Sauerbrunn Béni nyíregyházi harisnyakötőnek, aki azonban már előre megrendelte a szükséges gépeket részletfizetésre, ami anyagi erőit kimerítette, s így

---

⁶⁷⁵ SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium 61/1908. Bogár Lajos levele özvegy Szedlarik Istvánné Dubinszky Anna úrnőnek 1908. január 17.

⁶⁷⁶ SZSZBML X. 202. 2. d. 3. pallium Bella Józsefné folyamodványa 1907. július 20.; 1290/1907. Dobieczki Sándor értesítése 1907. október 11.

kötőanyag beszerzésére nem maradt pénze, pedig állítása szerint már jelentős mennyiségű megrendelés érkezett hozzá. Ehhez igényelt a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályától 600 korona kamatmentes kölcsönt, melynek visszafizetési módját úgy képzelte el, hogy eleinte hetenként 5-6 koronát törleszt, majd később egyre többet, az üzlet menetétől függően.⁶⁷⁷ Kamatmentes hitellel való támogatásra számos alkalmat említhetünk, például Bleich Ignác bőröndgyárosnak először 200 koronát, majd 800 koronát bocsátott rendelkezésére az egyesület a bőröndipar fejlesztése és támogatása céljából. Ennek mechanizmusa a következő volt: a kapott összeg erejéig Bleich Ignác a gyártáshoz szükséges nyersanyagokból, illetve félgyártmányokból hazai termelő cégeknél az egyesület nevében és címére megrendeléseket tett.

Palaticz Jenő nyíregyházi szücsmester az állam támogatását szerette volna igénybe venni. 1908. március 31-i folyamodványában leírta, hogy 1879 óta üzi a szücs ipart Nyíregyházán, „amely annak idején városunkban elsőrendű, jól jövedelmező, keresett iparág volt. A külföldi nagytermelés által előidézett verseny azonban ezt a mi iparunkat is a szó szoros értelmében tönkre tette... Én, az egykor tekintélyes iparosmester ... teljesen elszegényedtem, segédek és tanoncok nélkül csupán a magam és családom tagjainak kezemunkája után élek”.⁶⁷⁸ Mintegy mentőeszközként négy varrógép beszerzését kérte a minisztériumtól, ám a kérvény további sorsáról nincs adatunk, a kudarc azonban már a dátum miatt is borítékolható. Eddigre a kezdeti látványos-sikeres kampányok ideje elmúlt, a mozgalom országosan is kifulladásban volt, a kezdeti lelkesedést lankadság, érdektelenség váltotta fel.

A bomlási periódus

A mozgalom teljes elhalása Szabolcsban 1911-re tehető, a válság jelei azonban már 1908-ban kitapinthatóak voltak. Mind az egyesület tagjainak, mind tisztikarának körében a kezdeti aktivitás után általános kiábrándulás lett úrrá. Ennek okaként egyfelől a sikerek, a kitartás hiánya, az 1907 októberére az Ausztriával tíz évre kötendő vámszerződés kapcsán a két kormány között létrejött megállapodás okozta keserűség, másfelől a honi gyártmány ürügyén űzött visszaélésekből adódó csalódások, illetve egyéb „becsapódások”⁶⁷⁹ jelölhetőek meg.

⁶⁷⁷ SZSZBML X. 202. 2. d. 7. pallium 52/1907. Sauerbrunn Béni kérvénye 1907. május 7.

⁶⁷⁸ SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium Palaticz Jenő nyíregyházi szücsmester kérvénye 1908. március 31.

⁶⁷⁹ Gondolunk itt például Brandis Péter nyíregyházi iparos, egyesületi tag panaszára, aki az 1906-os kiállításra és vásárra állítólag két darab szabadalmazott gyermekszéket küldött 47 korona eladási áron. (Ebből 8 korona jutalék az eladókat illette.) Az iparos a rendezvény után azonban sem az árúját, sem annak árát nem kapta meg, s mivel többszöri próbálkozás után sem tudott szót érteni a helybeli egyesülettel, elkeseredésében a központhoz fordult. A központ 1907. október 24-i! levelében kérte számon a testvéregyesületet. SZSZBML X. 202. 2. d. 6. pallium 1772/1907. Dobiczki József igazgató levele a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályához 1907. október 24.

Ezekhez járult még hozzá a vármegye vezetésében az 1909-es év második felében bekövetkezett változás, gróf Vay Gábor távozása a főispáni székéből. Ezáltal ugyanis a mozgalom motorjait jelentő Vay házaspár megyei befolyása is csökkent. A csalódásokból egyenesen következtek az egyesület ügyintézése körüli fennakadások, súrlódások („a Tulipánszövetség Magyar Védő Egyesület ügyeinek intézése körül munkatársaim közreműködésének hónapok óta tapasztalt teljes hiánya folytán fennakadás és súrlódás következett be”⁶⁸⁰ – írta gróf Vay Gábor elnök 1908. január 20-án) , tagdíjhátralékok, kilépések és lemondások. Elsőként a „vidéki” tagság ábrándult ki.⁶⁸¹ Az újfehértói Kálmánczhey Márton már 1907 elején jelezte kilépési szándékát, amit azonban az ügyvezető nem ismert el az Alapszabályra hivatkozva, miszerint minden rendes tag a belépéskor három évre vállalt kötelezettséget.⁶⁸² A pártfogó tagok pedig öt évre, mint például a főispán testvére, gróf Vay Tibor is, aki hiába kérte törlését 1909-től a tagnévsorból az 1907-es és 1908-as tagdíjak kifizetését követően. Vay Tibor 1906. június 21-i belépésekor nem mulasztotta el kinyilvánítani, hogy ő évtizedek óta a szabadkereskedelem hívének vallja magát, s ez a meggyőződése bizonyos aggályokat kelt benne az ezzel ellentétben álló társadalmi mozgalmak sikere iránt. „Midőn ennek kifejezést adok, nem zárkozom el attól, hogy elvem fenntartása mellett a társadalom többségének akarata előtt meghajoljak. Ennek kijelentése mellett a magyar védő egyesület szabolcsvármegyei osztályának pártfogó tagjai közzé belépek s kérem magam az egyesület tagjai közé felvenni...az egyesület törekvéseit, - mindaddig, a míg meggyőződésemmel összeütközésbe nem kerülnek, - támogatni fogom”⁶⁸³ – ígérte a gróf. Az említett összeütközés 1908-ban következett be.

1908. március 11-én a nyíregyházi Bleuer Béláné jelentette be kilépését. December 15-én dr. Szabó László tiszadobi barátja levelében arról számolt be, hogy az ottani kilépni szándékozó parasztemberek – akik tudomásuk szerint belépésükkor egy éves kötelezettséget vállaltak – három évi tagdíjat követelnek. A hároméves tagság lejártá után méginkább megszorodtak a kilépést bejelentő közlések. Példaként említhetjük 1909. január 7-én a nagykállói Horváth István j.b. irodatiszt, március 9-én a nyíregyházi özvegy Rottmann Lajosné, december 27-én Wilt Györgyné tagságának törlését kérő sorait. Heüffel Lajos pedig úgy próbált mihamarabb és minél kisebb anyagi áldozattal szabadulni az egyesületből, hogy

---

⁶⁸⁰ SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium 2/1908.

⁶⁸¹ Lásd SZSZBML X. 202. 2. d. 7. pallium Hátralékosok 1906-1907. évről

⁶⁸² SZSZBML X. 202. 2. d. 6. pallium 16/1907.

⁶⁸³ SZSZBML X. 202. 1. d. 5. pallium Gróf Vay Tibor levele a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának elnökéhez (azaz testvéréhez) 1906. július 21.

1909. augusztus 28-án kérelmezte a pártoló tagok közüli törlését, s felvételét a rendes tagok közé. Ez az évi 20 korona helyett 4 korona kötelezettséget rótt rá.⁶⁸⁴

Egyre többen látták céltalannak a tagságot, az anyagi részvállalást. A központból először 1908. január 18-án érkezett figyelmeztető levél a tagdíjhátralékokkal kapcsolatosan, ugyanis az Alapszabály 14. §-a értelmében a vidéki fiókok kötelesek voltak a rendes tagsági díjak felét, a pártfogók, az örökalapítók, alapítók által befizetett összegeknek és egyéb adományoknak pedig az egyharmad részét minden hónapban elküldeni a központi igazgatótanács pénztárába.⁶⁸⁵ Ennek fejében az egyesület tagjait megillette az állandó kapcsolattartást és informálást célzó Iparvédelem című egyesületi folyóirat. A központ a hátralékok felemlítésekor mindig ennek kiadási költségeire hivatkozott. Az 1908 elején fennálló 741 korona 76 fillér tartozást a Szabolcsvármegyei Osztály május 1-jén utalványozta a központnak, ezután azonban egy fillért sem küldtek sem 1908-ban, sem 1909-ben. A díjhátralékok felhalmozása azonban nem tekinthető szabolcsi specialitásnak. „A központi egyesület sokoldalú működését nagy mérvben zsidbasztja az a körülmény, hogy Testvéregyesületeinknek több mint fele a központot illető tagdíj hányadát nem küldötte be”⁶⁸⁶ – állapította meg keserűen az elnök 1908 októberében.

A központ újabb és újabb felszólításai válasz és eredmény nélkül maradtak. Elindult a tisztikar bomlása is. Két és fél évi munkásság után bejelentette lemondását Vay grófnak az egyesület ügyvezető igazgatója. Döntését egyrészt az időhiánnyal indokolta, másrészt azzal, hogy tisztársai az utóbbi időben teljesen magára hagyták. Dr. Szabó László lemondását az 1910. február 3-i választmányi gyűlésen sajnálattal fogadták el, és az ügyvezetői teendők ideiglenes ellátásával az egyesület titkárát bízták meg. Távozott Török László pénztárnok is, sőt maga az elnök is lemondott, ám ez a bejelentés nem nyert elfogadást.⁶⁸⁷

Szervezeti életnek ekkor már semmi nyomát nem találjuk, már a hivatalos helyiségükre sincs szükségük, hiszen a Szabolcsvármegyei Gazdasági Egyesület nevében maga gróf Vay Gábor kérte a Magyar Védő Egyesület nyíregyházi vezetőségétől a nem használt szoba részbeni vagy teljes átengedését.⁶⁸⁸ 1910-11-ben már közgyűlést sem tudtak összehívni, ekkorra a koalíciós kormány is megbukott. A szabolcsi egyesület 1910 elején elhatározta feloszlását. Az elszámolás megejtése végett a központi igazgatótanács Barthos Józsefet

⁶⁸⁴ A kilépéseket közlő levelező lapokat lásd SZSZBML X. 202. 1. d. 9. pallium és 2. d. 2. pallium

⁶⁸⁵ SZSZBML X. 202. 1. d. 6. pallium A Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Alapszabályai

⁶⁸⁶ SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium 1555/1908.

⁶⁸⁷ SZSZBML X. 202. 1. d. 10. pallium Jegyzőkönyv a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának választmányja által Nyíregyházán az 1910. évi február hó 3-ik napján tartott üléséről

⁶⁸⁸ SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium 958/1908. A Szabolcsvármegyei Gazdasági Egyesület levele a Magyar Védő Egyesület Nyíregyházi Osztálya vezetőségéhez 1908. november 12.

küldte ki. 1910. június 15-én 1908. december 31-ével bezárólag történt meg az elszámolás. Megállapodás született, hogy a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának 11 828 korona 47 filléres pénztárkészletéből 1628 korona 47 fillért beküldenek a budapesti központba, 10 200 korona pedig a Szabolcsmegyei Osztály kezelése alatt marad, továbbá hogy 1910 szeptemberében Nyíregyházán a Szabolcsvármegyei Gazdasági Egyesület által szervezendő ipari és gazdasági kiállítás keretében a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztálya újjáalakuló közgyűlést tart.⁶⁸⁹ Azonban a központ hiába szorgalmazta az újjáalakuló közgyűlés megtartásának tervét, nem sikerült az egyesület ügyét újra lendületbe hozni. Társadalmi bázis hiányában az újraélesztés helyett csupán a választmány hozott döntést 1911. december 29-i ülésén a működésképtelenség nyomán az egyesület vagyonának sorsáról. Időközben az Országos Gyermekvédő Liga Szabolcsvármegyei jogvédő bizottsága Patronage egyesületté alakult állt, s programjába felvette egy nyíregyházi iparos tanonc-otthon létesítését és gondozását. (Ez a diákotthon fel is épült.) 1911. december 15-én pedig azzal a tervvel fordult a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályához, amelynek működése már hosszú idő óta szünetelt, hogy olvadjon be a Patronage egyesületbe, „amelynek keretében céljának megfelelő munkásságot fejthet ki”.⁶⁹⁰ A javaslat szerint a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának körülbelül 9900 koronából álló pénzkészletét az építendő tanoncotthon céljaira adták volna át. A választmány kellő tájékozódás után december 29-i ülésén elvetette ezt a megoldást, s inkább egy alapítvány létesítése mellett foglalt állást, melynek kamatai a tanoncok tanulmányi eredményeinek serkentését, elismerését hivatottak szolgálni.⁶⁹¹

Ezzel a végjátékkal zárult az 1908 óta tulajdonképpen már halódó tulipán mozgalom, melynek története és a koalíciós kormány sorsának alakulása között párhuzam fedezhető fel. 1909-1910-re ugyanúgy a bukás lett a sorsa, mint az egy éves agónia után dicstelenül letűnt koalíciónak. A tapasztalatok során ugyanúgy kiábrándultak ebből az iparpártolási mozgalomból is, mint a koalíciós kormányzásból.

---

⁶⁸⁹ SZSZBML X. 202. 1. d. 10. pallium Jegyzőkönyv a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályával 1910. június 15-én Nyíregyházán megejtett elszámolásáról

⁶⁹⁰ SZSZBML X. 202. 1. d. 10. pallium A Szabolcsmegyei Patronage egyesület levele a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei fiókjához 1911. december 15.

⁶⁹¹ SZSZBML X. 202. 1. d. 10. pallium Jegyzőkönyv a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei fiókjának 1911. december 29-i választmányi üléséről

ÖSSZEGZÉS

Szabolcs vármegye 1905-1906 közötti pártviszonyainak és országgyűlési képviselő-választásainak vizsgálatához metodológiailag célként a politikai társadalomtörténet módszereinek adaptálását tűztem ki. Az 1905-ös és az 1906-os országgyűlési képviselő-választások időszakában Szabolcs vármegye választásra jogosultjainak többsége a Függetlenségi Pártot preferálta, de ez nem jelentett osztatlan függetlenségiséget. A Szabadelvű Párt is rendelkezett hívekkel. Az országos tendencia, a bomlási folyamat azonban elérte a Szabolcsvármegyei Szabadelvű Pártot is. Az egykori tisztikar számos tagjának vezetésével ekkor indult meg az a politikai mozgalom, amely mintegy átmeneti megoldásként megalakította a Szabolcsvármegyei Új Pártot. Ez azonban báró Bánffy Dezsőnek az országos politikát alakító vezetésből való kiszorulása miatt rövid életűnek bizonyult. A vizsgált időszak szabolcsi pártviszonyait tovább árnyalta az alkotmánypártiak számukat tekintve nem releváns, de ugyanakkor jelentős gazdasági súllyal, befolyással bíró csoportja. Szabolcs vármegyében a századforduló első évtizedének közepén hiányzott a nagy létszámú és koncentrált munkásosztály, így a szociáldemokrata mozgalom itt jelentékeny társadalmi bázissal nem rendelkezett. 1905-ben az ipari munkásság aktivitása a megyében szinte kizárólag Nyíregyházára korlátozódott. 1905-ben Nyíregyházán még országgyűlési képviselőjelölt állítását is sikerült elérnie a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak. Jócsák Kálmán jelölését természetesen nem a győzelembe vetett hit motiválta, hanem a szociáldemokratáknak az a századfordulót követően alkalmazott akcióformája, hogy minden politikai szituációt – beleértve a választási kampányokat is – fel kell használni elveik hirdetésére, pártprogramjuk propagálására.

Fontosnak tartottam a lokális hatalom reprezentációjára jellemző sajátosságok kiemelését, a szimbolikus politizálás vizsgálatát. Ez tetten érhető volt a lokális pártok (melyek alapvetően választási pártokként funkcionálva két országgyűlési képviselő-választás között tulajdonképpen passzivitásba vonultak) újjáalakulása, a választási előkészületek, a választási aktus kapcsán éppúgy, mint báró Bánffy Dezső Új Pártjának először nyíregyházi, majd egész Szabolcs vármegyére történő megalakításakor. Ez utóbbi eseménysorozatban lényeges a helyi szervezőbizottságnak az a gesztusa, hogy küldöttséget indított Bánffy báró és prominens kísérete elé, akik vonattal érkeztek a vármegye határához. A vasút ebben az időben már jelentős szereppel bírt a politikai élet szervezésében (a szociáldemokraták is viszonylag gyorsan mobilizálni tudták aktivistáikat az ország különböző területeire). Az országos pártvezért a nyíregyházi állomáson üdvözlőbeszéddel köszöntötték, s az ilyen eseményekhez

hozzátartozó ováció sem maradt el. 1904. augusztus 6-án Nyíregyháza függetlenségi párti többségű vezetése még nem bocsátotta a legelőkelőbb és legtiszteletreméltóbb vendégeknek kijáró díszfogatot Bánffy szállításához a helyi szervezők rendelkezésére, ám 1905-ben a koalíció vezérlő bizottságának tagjaként már megillette a díszfogaton történő bevonulás, minek folyamán a város frekventált pontjainál, azaz a lokális hatalmat reprezentáló épületeknél a helyi elitből szerveződött csoportok ünnepelték Bánffyt. Elsőként a polgárság helyi közéleti fóruma, a közösségteremtést jelképező nyíregyházi kaszinó előtt, aztán a városháza előtti téren, végül a Korona szállónál. A kaszinó szervezte és fogta össze a város társadalmi életét, szórakozási és művelődési lehetőséget biztosítva a tagsággal rendelkező férfiak számára. A városháza maga volt a helyi hatalom szimbóluma. Országgyűlési képviselő-választások alkalmával a városháza előtti téren várakoztak órákon át a választópolgárok, hogy hallhassák a város vezetőjének eredményhirdetését. A helyi politika eseményeinek fennköltebbé tételéhez járultak hozzá az erkélyről elmondott szónoklatok (a győztes képviselő nevének közlése, a nyertes beszéde...). A Korona szálló a helyi politizálást szimbolizálta, ugyanis ez adott otthont mind a függetlenségi, mind a szabadelvű pártértekezleteknek, s az új párti alakuló gyűléseknek is.

A pártalakítási forgatókönyvekben kiemelt szerepet kaptak a különféle küldöttségek (a gazdák, az Ipartestület, a kereskedők testületének küldöttsége Bánffyhoz; felkérés az alakuló gyűlésen való részvételre...), s természetesen az ezekben való részvétel a helyi elithez való tartozást is kifejezte. A pártalakítást lezáró vacsora reformkori hagyományként élt tovább, mint ahogyan a pártértekezletek utáni közös ebéd is.

Mind a választási aktus, mind a választási előkészületek egyfajta rítusrend szerint zajlottak. A választásokat hosszas előkészítő munkálatok előzték meg. Hatósági feladatkört képezett a választói névjegyzék elkészítése, a választási helyiségekről való gondoskodás, s a választás alatt, illetve az azt megelőző kampányidőszakban a közrend és a közbiztonság fenntartása, a választói jog szabad gyakorlásának és a választás zavartalan lefolyásának biztosítása. Az 1905-ös választásokat megelőző kampányidőszakban a vármegye valamennyi választókerületében a nagykállóit kivéve heves küzdelem bontakozott ki, mely karhatalmi beavatkozásokat tett szükségessé. Ezekhez hasonló akciókra 1906-ban nem került sor az egyhangúnak ígérkező választások miatt.

A mozgósítás rítusait elemezve le kell szögezni, hogy a jól bevált, hagyományos, rendies rítusok dominanciája érvényesült az 1905-ös kampányidőszakban is, nevezetesen a jelöltek programbeszédei, kortesek szónoklatai, az ellenfél lejáratására való törekvés, megvendégelések sorozata (kocsmákban, lacipecsenyés bódéknál...), felvonulások,

kortestollak, választási jelvények osztogatása a jelölt népszerűsítése céljából. Szabolcsban 1905-ben sem a törvényhatóság élén álló szabadelvű párti főispán, sem Nyíregyháza, sem a vármegye függetlenségi párti többségű vezetése nem állított akadályt a nem kívánt jelölt kortesútja elé. A hatóság mindenütt tudomásul vette a programbeszéd ismertetése céljából összehívott gyűlés megtartását. A mai választási plakátok előfutáraként értékelhetőek a zászlókitűzési ünnepélyek, azaz a választókerület frekventált pontjain a jelölt névvel ellátott zászlók kihelyezése. A helyi sajtóban ekkor még nem olvashatóak valódi választási reklámok, csupán a választási kellékek beszerzési helyeit népszerűsítők. Viszont gyakorlatilag a reklám funkcióját töltötte be olyan „Nyílt levélnek” a sajtóban való közzététele, amellyel a párt országos vezére fordult a választópolgárokhoz valamelyik képviselőjelölt támogatása érdekében. Természetesen az adott lap csak annak a pártvezérnek a „Nyílt levelét” közölte, akinek pártállásával és támogatójával szimpatizált. „Modernebb” módszerként értékelhető a párttagok számbavételére kibocsátott összeírási ívek alkalmazása, de a mai értelemben vett párttagságról a vizsgált időszakban még nem beszélhetünk.

Levéltári kutatásaim jelentősen módosították azt a dualizmus idején kialakult képet a korszak választásairól, amely a közvetlen kormánybefolyásolás egyre növekvő szerepéről beszél és a választási visszaélések, mindenekelőtt a hatalmi presszió kapcsán a belügyminisztérium (illetve a miniszterelnökség) szerepét emeli ki. Fontos hangsúlyozni, hogy Szabolcs vármegyében, mint ellenzéki többségű törvényhatóságban a kormánybefolyásolásnak csak igen korlátozott lehetősége volt, ugyanis a választások lebonyolítása a törvényhatóságok feladatát képezte. A központi végrehajtó hatalom csupán közvetett befolyással bírt, leginkább a megyei kormány megbízotton, a főispánon keresztül. Szabolcs vármegye főispáni székében vizsgált időszakunkban báró Feilitzsch Berthold ült, akinek személye kapcsán jól érzékelhető a családi nexus politikában tetten érhető hatása, az országos és a vidéki politika kapcsolódása, hiszen báró Bánffy Dezső miniszterelnök vejeként került a vármegye élére. Bátyja pedig az a báró Feilitzsch Arthur, aki a második Fejérváry-kormány földművelésügyi minisztereként funkcionált. A főispánnak a belügyminiszter felé permanens tájékoztatási kötelezettsége volt. Ez az informálás egyrészt írásban, másrészt személyes találkozók alkalmával történt. A jelentések arról tanúskodnak, hogy a főispáni tekintélyt maximálisan felhasználták a szabadelvű jelölt támogatására, de csak a törvény korlátain belül mozogva. Báró Feilitzsch tudomásul vette, tiszteletben tartotta, hogy Szabolcs vármegye erősen – de nem osztatlanul – függetlenségi párti terület. Utasításaiból kitűnik a társadalmi békére törekvés, nem tartotta célszerűnek a vármegyében nagy nehézségekkel helyreállított békét indokolatlan választási mozgalmakkal felzavarni.

A választási visszaélések – melyek az esetek túlnyomó többségében sosem nyertek bizonyítást – egyébként szerves részét alkották választási rendszerünknek, s természetesen az 1905-ös kampányidőszakban is alkalmazták különféle módozatait a szabolcsi kerületekben is. Forrásaink bizonyítékul szolgálnak arra, hogy a pártok politikai erkölce egyáltalán nem különbözött egymástól, mindegyiket „a (jó) cél szentesíti az eszközt” elv vezérelte.

A jelöltállítás mechanizmusának górcső alá vétele során választ kerestem arra, hogy milyen tényezők determinálták a jelölést. Szabolcs vármegye választókerületeiben a tiszalöki kivételével a jelölést és a győzelmet befolyásoló tényezők közé tartozott, hogy a jelölt nagy tekintélynek örvendő, köztisztviselőben álló, jelölése helyszínéhez vagy annak régiójához valamilyen formában kötődő politikus legyen. A főispáni esélylatolgatások szerint a vármegye két választókerületében, nevezetesen a nagykállóiiban és Nyíregyházán szabadelvű párti jelöltnak semmi esélye sem lett volna a győzelemre, míg a kisvárdai és a tiszalöki kerületben némi eséllyel indulhatott volna ilyen pártállású jelölt. A legtöbb sansszal kormánypárti jelölt a nyírbátori kerületben rendelkezett. Végül két választókerületben – a nyírbátoriban és a kisvárdaiiban – került sor kormánypárti jelölt állítására, akiknek az 1905 előtti állapotok esetén akár esélyük is lehetett volna a mandátum megszerzésére, az 1905 elejére kialakult országos politikai helyzet azonban minimálisra redukálta ezt az esélyt. A „zsebrendőszavazás” által kiváltott kiábrándulási hullám elérte a Szabolcsvármegyei Szabadelvű Párt tagjait és híveit is. A nyírbátori és a kisvárdai választókerületben ez a momentum is hozzájárult a függetlenségi párti jelölt diadalához.

A kisvárdai választókerületben egyébként nem feltétlenül azért került sor szabadelvű jelöltállításra, mert annak győzelméhez nagy reményeket fűztek, hanem a feszültségócok elosztása miatt. Taktikai húzásból indítottak egy szabadelvű jelöltet is, „nehogy az erők felszabadulásával az izgatás, a bátori és a tiszalöki kerületbe csapjon át”.

A szabolcsi választókerületekben 1905-ben a választásra jogosultak választói magatartása nem a pártok programjai közötti „racionális” döntésről árulkodott, inkább protest-szavazásról.

A vármegye négy választókerületének (Nyíregyháza, a kisvárdai, a tiszalöki, valamint a nyírbogdányi kerület) Függetlenségi és 48-as Pártjában kemény hatalmi harc indult a képviselőjelölt személyében történő megállapodás kapcsán. Az említett kerületek mindegyikében két függetlenségi pártállású politikus neve is felmerült. Nyíregyházán és a kisvárdai kerületben végül mégis csak egy-egy jelöltet indított a Függetlenségi és 48-as Párt – Nyíregyházán dr. Meskó Lászlót, a kisvárdai választókerületben Hrabovszky Guidót – ami párton belüli ellenfelek egészségi állapotromlásával magyarázható.

A tiszalöki és a nyírbogdányi választókerületben azonban két függetlenségi pártállású politikus is megmérettette magát 1905. január 26-án. Egyazon politikai csoporthoz való tartozás esetén a párt országos vezérének állásfoglalása vált mérvadóvá, valamint az, hogy a képviselőjelölt mennyi pénzt áldozott a választók meggyőzésére.

A győztes képviselőket a prozopográfiai vizsgálatoknál alkalmazott, az „új történetiként” aposztrofált történetírás egyik módszertani talpkövét jelentő komparatív metódussal elemeztem származásuk, családi nexusaik, életkoruk, a vármegyéhez, illetve annak régiójához való kötődésük, karrierútjuk, végül választóik iránti politikai elkötelezettségük alapján. A szabolcsi képviselők között még mindig magas volt a nemesi származásúak aránya, szám szerint öt fő a hatból. 1905-ben és 1906-ban csak a polgárosultabb Nyíregyháza küldött polgári származású képviselőt a parlamentbe Meskó személyében. A győztesek közül dr. Pap Zoltán az egyetlen, aki nem kötődött megválasztásának helyszínéhez, illetve annak régiójához. A többiek esetében erős regionális szálak mutathatóak ki. Szabolcsi földbirtokokkal rendelkeztek vagy éppen ügyvédi irodájukat működtették a megye területén.

Szabolcsban, a „kuruc vármegyében” a származás, a dicső múlt, ha az tényleges 48-as szerepléssel párosult nagy tekintélyt biztosított a politikusoknak. Az általam vizsgált hat képviselő túl fiatal évjáratú volt ahhoz, hogy 48-as múlttal büszkélkedhessen, ám az ősök 48-as tettei nem merültek feledésbe, így segítve hozzá a népszerűséghez az utódokat is.

Az 1905-ös és 1906-os országgyűlési képviselő-választás szabolcsi győztesei Uray Miklós kivételével mindannyian jogi tanulmányokat folytattak. Egyik képviselő esetében sem beszélhetünk az államtól való függőségről, mindegyikükük társadalmi-egzisztenciális önállóságra tett szert. Kállay Leopold, dr. Mezőssy Béla, Uray és Hrabovszky megélhetésének fő forrásául a földbirtokaikból származó jövedelem szolgált. Ilyen típusú jövedelemmel Pap is rendelkezett, ám ő elsősorban nem ebből élt, hanem ügyvédi tevékenységből. Meskónak szintén ügyvédi irodájának működtetése hozta a jövedelem túlnyomó részét. Az ügyvédek köréhez tartozott még Hrabovszky is. Papnál mellékesen megemlíthető az irodalmi munkásság, ám ez vajmi kevés bevételt hozott. Ugyanezt viszont nem mondhatjuk el a képviselői tevékenységért járó honoráriumról, amely Kállaynak 1892 óta, Meskónak 1892-1901 között, Mezőssynek 1896 óta, Papnak pedig 1901-től jelentette a vagyongyarapodás egyik összetevőjét. Leszögezhető tehát, hogy a vizsgálat középpontjában álló, jelentős anyagi forrással és háttérrel rendelkező hat képviselő egyike sem egzisztenciális okokból törekedett a mandátum megszerzésére.

Mezőssy és Kállay karriere a megyei közigazgatás területéről indult, ugyanis jogi tanulmányaik befejeztével mindketten aljegyzőként funkcionáltak. Meskót 1878-ban, ügyvédi

irodájának megnyitása utáni évben városi tiszti főügyésszé választották meg, mely hivatalát egészen 1892-ig, tehát országgyűlési képviselővé való megválasztásáig viselte. Az 1905-ös és az 1906-os országgyűlési képviselő-választás szabolcsi győztesei közül négyen pénzügyi tevékenységet is folytattak. Meskó a Nyíregyházi Takarékpénztár Egyesület igazgatósági tagjaként, Uray a Nyírmadai Takarékpénztár Részvénytársaság alelnökeként, Mezőssy az Újfehértói Takarékpénztár Részvénytársaság igazgatósági elnökeként, Hrabovszky pedig a kisvárdai takarékpénztár igazgatósági tagjaként és ügyészeként is funkcionált. A vizsgált képviselők (Pap kivételével) „beágyazódtak” Szabolcs vármegye politikai és társadalmi életébe. Választott tagként vagy virilisi jogukat gyakorolva részt vettek a megyei, a városi törvényhatósági, illetve közigazgatási bizottság munkájában. Ezeken kívül számos egyesület és társaság aktivistáiként működtek. Ketten egyházi téren is jelentős tevékenységet fejtettek ki. A görög alá vett képviselőket gyakran megtaláltuk a vármegye érdekében a miniszterelnökhöz vagy egyes miniszterekhez érkező küldöttségekben, s az érdekkijáró tevékenységen kívül reprezentációs feladatok is vártak rájuk.

A szabolcsi honatyák a kormányzati válság idején Pap kivételével mind az öten az alkotmányvédő bizottság tagjai voltak, ám annak munkájából nem egyenlő arányban vették ki részüket. A legaktívabb a rezisztencia szervezésében Mezőssy és Meskó volt. A vezérlő bizottság tagjaival kialakított jó kapcsolatuk politikai hozadéka lett államtitkári kinevezésük. A szabolcsi ellenzéki akciók értelmezésekor nem hagyható figyelmen kívül, hogy a vármegyében a politikai társadalom önszerveződése nem volt előzmények nélküli, hiszen a századfordulóra komoly hagyományokkal rendelkező egyesületek, egyletek alakultak és működtek.

A „nemzeti ellenállásba” a nők a tulipán mozgalom keretében kapcsolódtak be. Szabolcsban e civil kezdeményezés mellé nemesi és polgári származású hölgyek (és férfiak is) egyaránt felsorakoztak. A vármegyében nem érhető tetten az a kétfázisú szerveződés, amely a budapesti központ létrehozását jellemezte, nevezetesen, hogy az arisztokrata hölgyek és polgárnők külön-külön szervezték volna meg saját köreiket.

A mozgalom elsődleges célja a politikai válság megoldása volt, majd zászlajára tűzte a honi ipar pártolásának és fejlesztésének gondolatát. A szabolcsi tulipán mozgalom aktív időszaka – mely 1906 eleje és 1907 vége közé datálható – sem értékelhető sikertörténetként. Jelentős eredményekkel nem büszkélkedhettek, csupán számos rendezvénnyel, összejövetelekkel, amelyek leginkább közösségformáló, társasági funkciót töltek be, ha valamelyest gyarapították is az egyesület vagyonát. A szabolcsi tulipán mozgalom eklatáns példája annak, hogyan sikkad el egy civil kezdeményezés megfelelő politikai támogatás

hiányában. A kezdeti lelkesedés mind az egyesület tagjainak, mind tisztikarának körében viszonylag hamar alábbhagyott. Ennek okaként egyfelől a sikerek, a kitartás hiánya, az 1907 októberére az Ausztriával tíz évre kötendő vámszerződés kapcsán a két kormány között létrejött megállapodás okozta keserűség, másfelől a honi gyártmány ürügyén űzött visszaélésekből adódó csalódások, illetve egyéb „becsapódások” jelölhetőek meg.

A negatív tapasztalatok sorozata folytán támogatói ugyanúgy kiábrándultak belőle, mint ahogyan az évtizedek óta hangoztatott elveit a hatalomra kerülésért felrúgó koalíciós kormányban is csalódtak hívei. Az 1905-06-os kormányzati válságnak az áprilisi paktummal történő felszámolása – bár azt a látszatot keltette, hogy a dualista állam rendje helyreállt – az Osztrák-Magyar Monarchiát nem mentette meg az összeomlástól, csak elodázta végső bukását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltári források

MOL K 26 Miniszterelnökségi Levéltár
MOL K 148 Belügyminisztériumi Levéltár. Elnöki iratok.
SZSZBML IV. B. 401. Szabolcs vármegye főispánjának iratai 1874-1944.
SZSZBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1904. 41. kötet, 1905/I. 43. kötet, 1905/II. 44. kötet, 1906/I. 45. kötet
SZSZBML IV. B. 403. Szabolcs vármegye központi választmányának iratai 1872-1945.
SZSZBML IV. B. 411. Szabolcs vármegye alispánjának iratai 1872-1944.
SZSZBML V. B. 180. Nyíregyháza rendezett tanácsú város központi választmányának iratai 1905-1914.
SZSZBML V. B. 184. A nyíregyházi országgyűlési képviselő-választók összeírása 1905-ik évre
SZSZBML V. B. 186. Nyíregyháza rendezett tanácsú város polgármesterének iratai 1872-1944.
SZSZBML XIII. 4. A luskodi és vajai Vay család levéltára 1805-1921.
SZSZBML XIII. 7. A Kállay család iratai 1663-1931.
SZSZBML X. 202. A Tulipán-Szövetség-Magyar Védő Egyesület iratai 1887-1911.
SZSZBML XXXIV. 2. Szabolcs vármegye levéltárának iratai 1861-1944.

Szabolcsvármegye közönségéhez 7800/1905 K. számú tiszteletteljes jelentése Szabolcsvármegye alispánjának Szabolcsvármegye 1904. évi közigazgatásának állapotáról. Pringer János Könyvnyomdája, Nyíregyháza, 1905.

Szabolcsvármegye közönségéhez 17500/1905 K. számú tiszteletteljes jelentése Szabolcsvármegye alispánjának Szabolcsvármegye 1905. évi I-ső félévi közigazgatásának állapotáról. Pringer J. Könyvnyomdája, Nyíregyháza, 1905.

Az 1905. évi február hó 15-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. I. kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, Bp., 1905.

Az 1905. évi február hó 15-ére hirdetett országgyűlés főrendiházának jegyzőkönyvei. I. füzet Pesti Könyvnyomda - Részvény-társaság, Bp., 1906.

Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés főrendiházának irományai. I. kötet. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, Bp., 1906.

Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. I. kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, Bp., 1906.

Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés főrendiházának naplója. I. kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. -T., Bp., 1907.

Felhasznált sajtóanyag

Kisvárdai Lapok 1904-1906.
Kisvárdai és Vidéke 1904-1906.
Nyíregyházi Hétfői Hírlap 1906.
Nyírvidék 1904-1906.
Szabolcs 1904-1906.
Tulipán 1907.

Válogatott szakirodalom

Balázs Magdolna: A középszintű közigazgatási apparátus személyi állományának vizsgálata a dualizmus időszakában. In: Történelmi Szemle 1986/1.
Beyrau, Dietrich: Russische Intelligenzija und Revolution. In: Historische Zeitschrift 1991/3.
Boros Zsuzsanna - Szabó Dániel: Parlamentarizmus Magyarországon 1867-1944. Korona Kiadó, Bp., 1999.
Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Szabolcs vármegye. Bp., é. n.
Charnay, Jean – Paul: Les scrutins politiques en France de 1815 à 1962. Librairie Armand Colin, Paris, 1964.
Cieger András: A Bereg megyei politikai elit a dualizmus időszakában. In: Nagy Ferenc (szerk.): Szabolcs-Szatmár-Bereg Levéltári évkönyv XII. Nyíregyháza, 1997.

- Czövek István: Az önkényuralom és a dualizmus kora. In: Cservényák László (szerk.): Szabolcs-Szatmár-Bereg megye monográfiája. I. Nyíregyháza, 1993.
- Czövek István: Magyarország és Ausztria az orosz sajtó tükrében. Bessenyei György Könyvkiadó, Nyíregyháza, 2006.
- Csapó Csaba: A magyar királyi csendőrség története 1881-1914. Bp., 1999.
- Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: Magyar állam- és jogtörténet. Tankönyvkiadó, Bp., 1978.
- Csiki Tamás – Halmos Károly – Tóth Árpád: A magyar társadalomtörténet-írás története a kezdetektől napjainkig. In: Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.): Bevezetés a társadalomtörténetbe. Hagyományok, irányzatok, módszerek. Osiris Kiadó, Bp., 2003.
- Dolmányos István: A magyar parlamenti ellenzék történetéből (1901-1904). Akadémiai Kiadó, Bp., 1963.
- Dolmányos István: A koalíció az 1905-1906. évi kormányzati válság idején. Akadémiai Kiadó, Bp., 1976.
- Dolmányos István: A koalíció kormányzatának első szakasza (1906 – 1907). In: Hanák Péter (főszerk.): Magyarország története 1890 – 1918. II. Akadémiai Kiadó, Bp., 1983.
- Erényi Tibor: Szocializmus a századelőn. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1979.
- Dr. Fabro Henrik – Dr. Ujlaki József (szerk.): Sturm-féle Országgyűlési Almanach 1905-1910. Bp., 1905.
- Dr. Fabro Henrik – Dr. Ujlaki József: Sturm-féle Országgyűlési Almanach 1906-11. Bp., 1906.
- Gerő András: Az elsőprő kisebbség. Bp., 1988.
- Gonda Imre – Niederhauser Emil: A Habsburgok. Pannonica Kiadó, Bp., 1998.
- Gratz Gusztáv: A dualizmus kora. I-II. Bp., 1992.
- Gunst Péter (szerk.): Európa története. Debrecen, 1996.
- Gyáni Gábor: Az „új történetírás” jelensége. In: Világtörténet 1986/3-4.
- Gyáni Gábor: Nyugtalan századvég. Az agrárszocializmus új megközelítése. In: Erdmann Gyula (szerk.): Rendi társadalom – Polgári társadalom 5. Paraszti kiszolgáltatottság – paraszti érdekvédelem, öngazgatás. Gyula, 1994.
- Halász Sándor (szerk.): Országgyűlési Almanach 1886. Bp., 1886.
- Hanák Péter: Magyarország a Monarchiában. Gondolat, Bp., 1975.
- Hanák Péter: A dualizmus válságának kezdete a 19. század végén. In: Hanák Péter (főszerk.): Magyarország története 1890-1918. I. Akadémiai Kiadó, Bp., 1983.
- Hanák Péter: Az 1905-1906. évi politikai válság. In: Hanák Péter (főszerk.): Magyarország története 1890-1918. I. Akadémiai Kiadó, Bp., 1983.
- Harrer Ferenc: A parlamenti választói jog terjedelme a nagyobb európai államokban. Bp., 1905.
- Hársfalvi Péter (szerk.): A munkásság és parasztság élete és mozgalmi Szabolcs-Szatmár megyében 1886-1919. Források és dokumentumok. Nyíregyháza, 1981.
- Heller, Mihail: Az Orosz Birodalom története. Osiris Kiadó, Bp., 2000.
- Dr. Horváth József: Az 1905/6. évi vármegyei ellenállás története. Bp., 1906.
- Horváth Zoltán: Magyar századforduló. A második reformnemzedék története 1896-1914. Bp., 1961.
- Inczedy Lajos: Az alkotmányvédelem Szabolcs vármegyében. 1905-1906. Nyíregyháza, 1907.
- Jónás Károly: Pártpanoptikum – 35 választás, 256 párt – Magyarországon. Bp., 1990.
- Kemény G. Gábor: Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában. Bp., 1964.
- Király István: Az 1891-es agrárszocialista mozgalom és az 1905-6. évi dunántúli arató – és cseléd sztrájkok összehasonlítása. In: Agrártörténeti Szemle 1980/ 3-4.
- Kocka, Jürgen: Elméletek és kvantifikáció a történetírásban. In: Világtörténet 1986/3-4.
- Komizsár Dénes: 1945 előtti festmények, szobrok a városházán. In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 2006/2.
- Koroknai Ákos: Az 1896. évi választások Délkelet-Dunántúlon. (Módszertani kísérlet a választási statisztikák és a választói névjegyzékek elemzésére). In: Baranyai Helytörténetírás 1983-1984. Pécs, 1985.
- Kozári Monika: A dualista rendszer (1867-1918). Pannonica Kiadó, Bp., 2005.
- Kristóffy József: Törvényjavaslat-tervezet az országgyűlési képviselőválasztói jogról. Bp., 1905.
- Kristóffy József: Magyarország kálváriája. Az összeomlás útja. Politikai emlékek 1890-1926. Bp., 1927.
- Lavies, Ralf – Rainer: Nichtwählen als Kategorie des Wahlverhaltens. Droste Verlag, Düsseldorf, 1973.
- László Gézáne Szarka Ágota (szerk.): Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (a történelmi Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Ung vármegyék) sajtóbibliográfiája (1845-2000). Nyíregyháza, 2002.
- Lekli Béla: Napkor. Egy nyírségi falu története. Alfa Könyv- és Lapkiadó. Bp., 1993
- Lipset, Seymour Martin: Homo politicus. A politika társadalmi alapjai. Osiris Kiadó, Bp., 1995.
- Löwe, Heinz – Dietrich: Die Rolle der russischen Intelligenz in der Revolution von 1905. In: Historische Zeitschrift 1984/3.
- Margócsy József: Nyíregyháza nemzet – ill. országgyűlési képviselői 1848-1944 között. In: Nagy Ferenc (szerk.): Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári évkönyv XI. Nyíregyháza, 1995.
- Dr. Márkus Dezső (szerk.): Magyar Törvénytár. 1836-1868. évi törvény-cikkek. Bp., 1896.
- Dr. Márkus Dezső (szerk.): Magyar Törvénytár. 1872-1874. évi törvény-cikkek. Bp., 1896.
- Dr. Márkus Dezső (szerk.): Magyar Törvénytár. 1899. évi törvény-cikkek. Bp., 1900.

- Dr. Márkus Dezső (szerk.): Magyar Törvénytar. 1901. évi törvénycikkek. Bp., 1902.
- Mérei Gyula (összeállította és sajtó alá rendezte): A magyar polgári pártok programjai (1867-1918). Akadémiai Kiadó, Bp., 1971.
- Mérei Gyula – Pölöskei Ferenc (szerk.): Magyarországi pártprogramok 1867-1919. Eötvös Kiadó, Bp., 2003.
- Mezey Barna – Sente Zoltán: Európai parlamentarizmus- és alkotmánytörténet. Osiris Kiadó, Bp., 2003.
- Mucsi Ferenc: A Kristóffy – Garami paktum. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1970.
- Néző István: Országgyűlési képviselők a kisvárdai kerületben 1844-1944 között. In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 1998/4.
- Palotás Emil: Kelet-Európa története a 20. század első felében. Osiris Kiadó, Bp., 2003.
- Pap József: „Két választás Magyarországon”. In: Aetas 2007/1.
- Pearce, Edward: Resisting Reform in the Lords, 1911. In: History Today 1998/6.
- Pethő Sándor: Világostól Trianonig. Magyarország története 1867-1918. Bp., 1925.
- Pipes, Richard: Az orosz forradalom története. Európa Könyvkiadó, Bp., 1997.
- Pölöskei Ferenc: A dualista Magyarország államrendszere és továbbélése. Bp., 1987.
- Pölöskei Ferenc: A dualizmus válságperiódusa (1890-1918). In: Gergely András (szerk.): Magyarország története a 19. században. Osiris Kiadó, Bp., 2005.
- Rauh, Manfred: Die Parlamentarisierung des Deutschen Reiches. In: Historische Zeitschrift 1979/1.
- Ritter, Gerhard: Regierung, Bürokratie und Parlament in Preußen und Deutschland von 1848 bis zur Gegenwart. In: Historische Zeitschrift 1985/1.
- Roberts, Martin: Európa története 1900-1973. Akadémiai Kiadó, Bp., 1992.
- Rohe, Karl: Wahlanalyse im historischen Kontext. Zu Kontinuität und Wandel von Wahlverhalten. In: Historische Zeitschrift 1982/2.
- Rudai Rezső: A politikai ideológia, pártszerkezet, hivatás és életkor szerepe a magyar képviselőház és a pártok életében (1861-1935). Bp., 1936.
- Ruszoly József: A választási bíráskodás Magyarországon 1848-1948. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1980.
- Ruszoly József: Alkotmánytörténeti tanulmányok 2. Szeged, 1992.
- Simon Péter: A századforduló földmunkás- és szegényparaszt mozgalmi. 1891-1907. Bp., 1953.
- Somogyi Éva: Választójog és parlamentarizmus Ausztriában (1861-1907). Akadémiai Kiadó, Bp., 1968.
- Sturm Albert (szerk.): Országgyűlési Almanach 1887-1892. Bp., 1887.
- Sturm Albert (szerk.): Országgyűlési Almanach 1901-1906. Bp., 1901.
- Szabó Dániel: A Néppárt megalakulása. In: Történelmi Szemle 1977/2.
- Szabó Dániel: A Néppárt az 1896. évi országgyűlési választásokon. In: Századok 1978/4.
- Szabó Dániel: Választás és család Magyarországon a századfordulón. In: História 1985/5-6.
- Szabó Dániel: Századfordulós azonosulásformák. In: Valóság 1991/11.
- Szabó Dániel: A magyar társadalom politikai szerveződése a dualizmus korában. In: Történelmi Szemle 1992/ 3-4.
- Szabó Dániel: Képviselőházi pártok a dualizmus kori Magyarországon. In: Rubicon 2002/4-5.
- Szabó Dániel: Politikai társadalomtörténet – a politikai társadalomtörténete. In: Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.): Bevezetés a társadalomtörténetbe. Hagyományok, irányzatok, módszerek. Osiris Kiadó, Bp., 2003.
- Szabó P. Csaba: A századelő magyar választási rendszerének néhány problémája. In: Aetas – Acta Invenum 1986. Különszám
- Szekfü Gyula: Három nemzedék. Bp., 1920.
- Szilágyi László: A „kuruc vármegye”. Parlamenti képviselők és választóik a dualizmus kori Szabolcs vármegyében. Örökségünk Kiadó, Nyíregyháza, 2006.
- Takács Péter: Adalékok a dualizmus kori választások Szabolcs megyei társadalmi hátteréhez. In: Vinnai Győző (szerk.): Tanulmányok választásokról és önkormányzatokról Szabolcsban (1848-1948). Nyíregyháza, 1994.
- Takács Tibor: A modern állam és jog történeti alapjai. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002.
- Tilesik György: Az első népképviselői országgyűlés választójogi névjegyzékeinek felhasználási lehetőségei a társadalomtörténeti kutatásokban. In: Erdmann Gyula (szerk.): Rendi társadalom – polgári társadalom 2. Kutatás – módszertan. Gyula, 1989.
- Tokody Gyula: Németország története (1871-1990). Debrecen, 1993.
- Tóth István: Földosztó mozgalom Szabolcs megyében. Bp., 1963.
- Varga Lajos: A Magyarországi Szociáldemokrata Párt ellenzéke és tevékenysége 1906-1911. Akadémiai Kiadó, Bp., 1973.
- Varga Lajos (főszerk.): A magyar szociáldemokrácia kézikönyve. Napvilág Kiadó, Bp., 1999.
- Varga Lajos: Országgyűlési választások a dualizmus korában. In: Földes György - Hubai László (szerk.): Parlamenti választások Magyarországon 1920-1998. Napvilág Kiadó, Bp., 1999.
- Vietorisz József: A nyíregyházi kaszinó története. Nyíregyháza, 1896.
- Winkler, Eduard: Wahlrechtsreformen und Wahlen in Triest 1905-1909. R. Oldenbourg Verlag, München, 2000.
- Zeldin, Theodore: Társadalomtörténet és totális történet. In: Világtörténet 1986/3-4.
- Zöllner, Erich: Ausztria története. Osiris Kiadó, Bp., 2000.

Zsigmond László: Franciaország 1789-1968. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1969.
J. M. Zsukov (szerk.): Világtörténet VII. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1965.
Zsuppán Ferenc Tibor: A fegyveres erők és a parlamenti választások Magyarországon (1867-1914). In: Történelmi Szemle 1989/ 1-2.

A disszertáció témakörében készült tudományos közlemények

Az 1905-ös és 1906-os választások Szabolcs vármegyében. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 2005/3. 358-366.

A dualizmus kori Szabolcs választási előkészületei, különös tekintettel az 1905-ös országgyűlési képviselő-választásokra. In: Nemzetek és birodalmak. Tanulmányok Dr. Kávássy Sándor 70. születésnapjára. Szerk.: Czövek István. Nyíregyháza, Bessenyei György Könyvkiadó, 2005. 139-159.

Választások Szabolcs vármegyében a dualizmus válságának idején. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Közalapítvány füzetek 21. Szerk.: Galó Miklós - Vass Lajosné. Nyíregyháza, 2005. 145-148.

Választási rendszerek Európában a XIX-XX. század fordulóján. In: Tanulmányok az egyetemes és magyar történelem köréből IV. Szerk.: Czövek István. Nyíregyháza, Bessenyei György Könyvkiadó, 2005. 87-115.

A XIX. század végi Európa képviselőházai. In: A Magyar Tudományos Akadémia Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testületének XIV. évi Közgyűléssel egybekötött Tudományos Ülésének előadásai. Szerk.: Nagy Péter. Nyíregyháza, 2006. 180-185.

Szabolcs vármegye ellenzékiége az 1905-1906. évi kormányzati válság idején. In: Gesta 2006/1. 66-76.

Országgyűlési választások 100 évvel ezelőtt. In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 2006/2. 213-218.

Beiträge zum Kampf eines resistenten Komitats für den Schutz des Verfassungsrechts. In: Tanulmányok az egyetemes és magyar történelem köréből V. Szerk.: Czövek István. Nyíregyháza, Bessenyei György Könyvkiadó, 2006. 85-96.

Adalékok a Bánffy-féle Új Párt történetéhez. In: Gesta 2006/2. 17-28.

A tulipános mozgalom Szabolcsban. (Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, közlésre elfogadva)

FÜGGELÉK

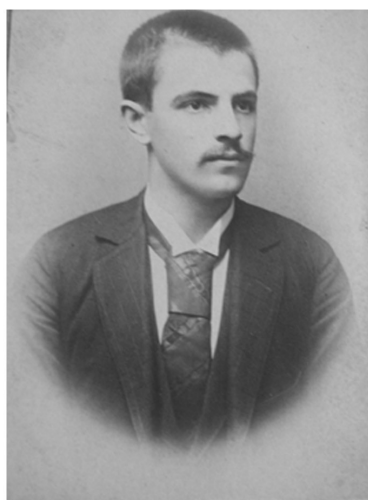

Dr. Meskó László
tb. főjegyzőként
(Jósa András Múzeum
történeti gyűjteménye)

Dr. Meskó László
főispánsága idején
(Megyeháza)

Dr. Mezőssy Béla
tb. főjegyzőként
(Jósa András Múzeum történeti
gyűjteménye)

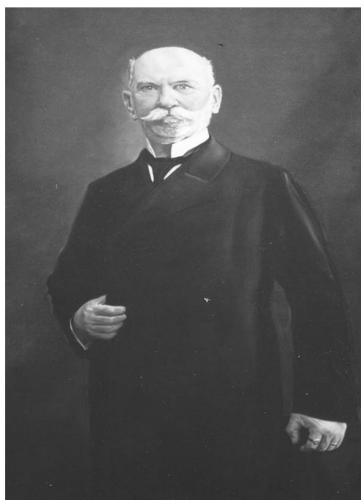
Martinyi József
a Nyíregyházi Szabadelvű Párt elnöke
(Jósa András Múzeum történeti
gyűjteménye)

báró Feilitzsch Berthold
főispán
(Megyeháza)

Szikszay Pál
alispán
(Jósa András Múzeum történeti gyűjteménye)

Májerszky Béla
polgármester
(Jósa András Múzeum történeti gyűjteménye)

Kertész Bertalan
rendőrfőkapitány
(Jósa András Múzeum történeti gyűjteménye)

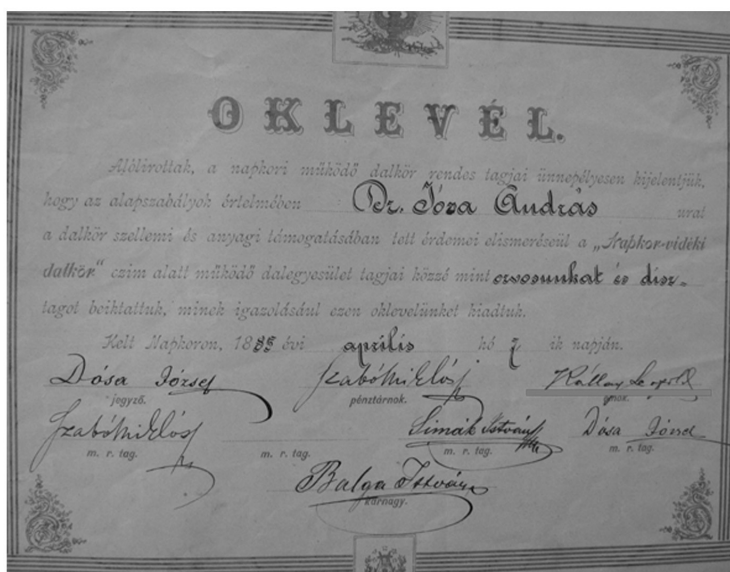
Dobos Imre
főszolgabíró

(Jósa András Múzeum történeti gyűjteménye)

Angyalossy Pál
főszolgabíró

(Jósa András Múzeum történeti gyűjteménye)

A Napkor vidéki dalkör oklevele Kállay Leopold aláírásával

(a felső sor utolsó aláírása)

(Jósa András Múzeum történeti gyűjteménye)

Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár Mikrofilmtár

Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár Mikrofilmtár

Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár Mikrofilmtár

Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár Mikrofilmtár

Függetlenségi párti jelöltet élető
kortestoll
(Jósa András Múzeum történeti
gyűjteménye)

Választási zászlókat
a legjutányosabb árak
mellett a legrövidebb idő
alatt szállít
UNGÁR LIPÓT
áruháza
Nyíregyházán.

Zászlókat
választásokhoz
a legrövidebb idő alatt készítik 1 frt
50 krajczártól kezdve felfelé a leg-
finomabb dísz zászlókig
GUTTMANN HENRIK.

Magyar ipar!
Zászlók, tollak és
jelvények
a közlego képviselő választásokra a
legolcsóbb árakban egyedül csakis
KREISLER SIMON
1852. évben alapított
Nyíregyházán
divatáru áruházában szerezhetők be.
Tesszer csatolásával szemben.
Sokfélegűek találaton még meggyezésre,
hogy a cégemmel rendelés zászlók kizárólag
csakis hazai gyártmányú helmékből legyenek
állítva.

NAGY GYULA
raktárban haphatók:
A legújabb angol női ruháztatás: szívesek,
cipők, gíz és zsinór,
nyíregyházi gyártású és külföldi
nagy választékban.
Egyetlen árúháza, amely mindenféle
szükségleteket kielégíti.
Választási tollak és zászlók
a legolcsóbb árakban, a leggyorsabb
szállítással.
Nyíregyházán.
NAGY GYULA.

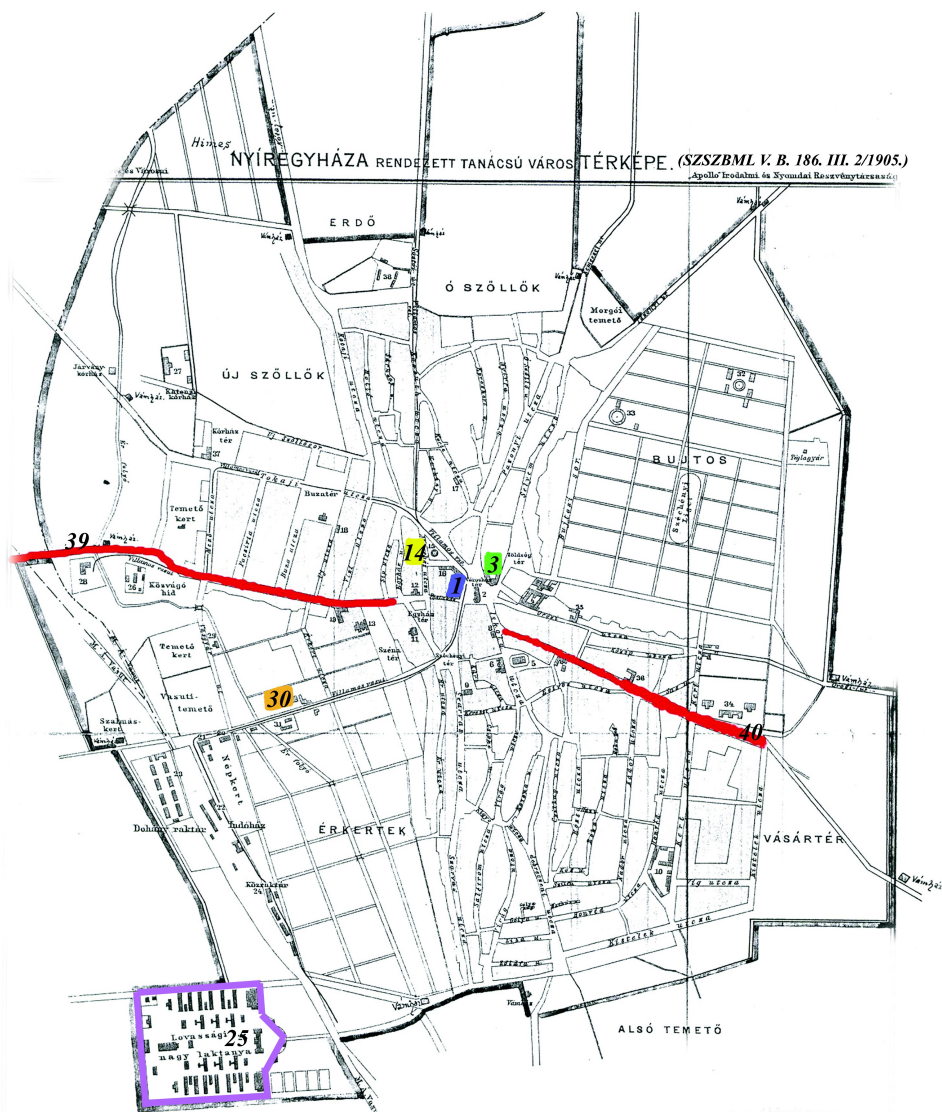
Választási kellékek reklámjai a Nyíregyházán

Városháza
(Jósa András Múzeum történeti gyűjteménye)

A Korona Szálló Nagyterme
(Jósa András Múzeum történeti gyűjteménye)

1. Városháza 2. Róm. kath. templom 3. Korona-szálló 4. Kir. törvényszék és fogház 5. Ág. ev. templom
6. Népiskola 7. Főgimnázium 8. Leányiskola 9. Izraelita templom 10. Honvédelvossági laktanya
11. Ev. ref. templom 12. Görög kath. templom 13. Városi színház 14. Vármegyeháza 15. Bessenyei szobor
16. Takarékpénztár 17. Elemi iskola 18. Elemi iskola 19. Az ipartestület háza 20. Városi fürdő
21. Katonai ételmezési raktár 22. Vasuti állomás 23. Dohánybeváltó hivatal 24. Körraktárak
25. Lovassági laktanya 26. Közvágóhíd 27. Katonai kórház 28. Központi villanytelep 29. Vasöntöde
30. Júlia-gőzmalom 31. Jager-féle gőzmalom 32. Barzó-féle téglagyár és körkemence
33. Király-féle körkemence 34. Erzsébet-kórház 35. Posta-épület 36. Dohánybeváltó felügyelőség
37. Városi szegényház 38. Városmajor 39. Szt. Mihályi utca 40. Nagykállói utca

RESÜMEE

In der Österreichisch-Ungarischen Monarchie, die mit dem Ausgleich von 1867 zustandegebracht wurde, zeigten sich in den 1890er-Jahren erste Anzeichen einer Krise, und die politische Krise kulminierte 1905-1906. Die Parlamentswahl von 1905 kann als Kuriosität jener Zeitperiode betrachtet werden, da diese die einzige in der Geschichte des Dualismus war, bei der auch auf Landesebene die Opposition gewann.

Meine Archivforschungen haben das Bild von den Wahlen jener Zeit, das von der wachsenden Rolle des direkten Einflusses der Regierung geprägt ist, wesentlich modifiziert. Im Komitat Szabolcs, wo die Opposition die Mehrheit hatte, gab es für die Beeinflussung der Regierung nur sehr begrenzte Möglichkeiten.

In der untersuchten Zeitperiode hatten in den Wahlkreisen des Komitats Szabolcs bis auf den in Tiszalök folgende Faktoren die Nominierung und den Sieg beeinflusst: Der Kandidat sollte großes Ansehen genießen, sich allgemeiner Achtung erfreuen und als Politiker dem Nominierungsort oder dessen Region in irgendeiner Form verbunden sein. Bei zwei Kandidaten derselben politischen Gruppe war die Stellungnahme des Landesparteführers maßgebend, sowie die Tatsache, wieviel Geld der Kandidat für die Werbung um Wähler geopfert hat.

In der erforschten Epoche war das Komitat Szabolcs hinsichtlich der Parteiverhältnisse mehrheitlich unabhängig, aber nicht ungeteilt unabhängig. Auch die „Szabadelvű Párt“ (die liberale Partei) hatte Anhänger. Die landesweite Tendenz des Auflösungsprozesses erfasste aber auch die „Szabadelvű Párt“ des Komitats Szabolcs. Damals haben mehrere ehemalige leitende Funktionäre die politische Bewegung in Gang gesetzt, die als Übergangslösung die „Szabolcsvármegyei Új Párt“ (Die Neue Partei des Komitats Szabolcs) ins Leben rief. Diese erwies sich aber wegen der Verdrängung des Freiherrn von Dezső Bánffy aus der Landesleitung als ziemlich kurzlebig. Das Schicksal der Neuen Partei entwickelte sich auch in Szabolcs dem landesweiten Trend entsprechend. Auf der politischen Parteipalette begann wieder ein Umstrukturierungsprozess, was ein Zeichen dafür ist, dass sich die politische Wertsuche fortsetzte. Die Auflösung der Regierungskrise von 1905-1906 mit dem Paktum vom April erweckte zwar den Schein, die Ordnung des dualistischen Staates wiederhergestellt zu haben, rettete aber die Österreichisch-Ungarische Monarchie nicht vor dem Zusammenbruch, sondern zog nur den endgültigen Untergang hinaus.